2021

22 OCTOMBRIE

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ NAȚIONALĂ

„Reabilitarea victimelor infracțiunii”

Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Drept
Departamentul Drept penal

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ NAȚIONALĂ

DEDICATĂ ANIVERSĂRII A 75 DE ANI DE LA FONDAREA

UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA

22 octombrie 2021

„REABILITAREA VICTIMELOR INFRACȚIUNII”

CULEGEREA COMUNICĂRILOR

CHIȘINĂU - 2022

COORDONATORII EDIȚIEI:

Alina ȘAVGA, doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal, Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova;

Mariana GRAMA (TIMOTIN), doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal, Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova;

COMITETUL ORGANIZATORICO-ȘTIINȚIFIC:

Alina ȘAVGA, doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal, Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova;

Mariana GRAMA (TIMOTIN), doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal, Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova;

Mihaela VIDAICU, doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal, Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova;

Petru VÎRLAN, magistru în drept, lector universitar, Departamentul Drept penal, Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova;

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate și erorile tehnice aparține în exclusivitate autorilor

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Reabilitarea victimelor infracțiunii", conferință științifico-practică națională (2021; Chișinău). Reabilitarea victimelor infracțiunii: Conferința științifico-practică națională: dedicată aniversării a 75 de ani de la fondarea Universității de Stat din Moldova, 22 octombrie 2021: Culegerea comunicărilor / coordonatori: Alina Șavga, Mariana Grama (Timotin); comitetul organizatorico-științific: Alina Șavga [et al.]. – Chișinău: CEP USM, 2022. – 288 p.: fot.

Antetit.: Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Drept, Departamentul Drept Penal. – Texte, rez.: lb. rom., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 100 ex.

ISBN 978-9975-159-02-9.

343(082)=135.1=161.1

R 35

ISBN 978-9975-159-02-9.

© USM, 2022

CUPRINS

CUVÂNT DE SALUT ----------7

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE ----------22

Anatol PETRENCU

Reabilitarea victimelor deportărilor din RSSM ----------22

Liliana ROTARU

Depolitizarea învățământului superior din Republica Moldova și reabilitarea victimelor politicii de deznaționalizare ----------28

Valentina BRADU

Reabilitarea victimelor represiunilor politice ----------37

Georgeta STEPANOV

Modalități de reflectare a infracțiunilor în presa din Republica Moldova ----------50

Victor MUNTEANU

Rolul neexplorat al studiilor de victimizare în formarea politicilor penale ----------58

Valeriu BUJOR, Mihail LAȘCU

Victimologie criminologică: teorie și practică ----------65

Gheorghe GLADCHI

Obiectul material al infracțiunii și victima infracțiunii ----------70

Tatiana VIZDOAGĂ

Garanțiile procesuale ale drepturilor victimei infracțiunii ----------77

Tudor OSOIANU, Dinu Ostavciuc,

Accesul victimei și părții vătămate la materialele dosarului în cadrul urmăririi penale----------85

Eugen FLOREA

Aspecte victimologice ale criminalității în sfera criptoactivelor ----------91

Eugen FLOREA

Încrederea exagerată în sine a victimei în cazul infracțiunilor din domeniul criptovalutar ------98

Arina ȚURCAN – DONȚU

Reabilitarea victimelor infracțiunii de violență în familie: aspecte teoretice și practice ---------108

Nicolae CORTAC

Reabilitarea victimelor violenței în familie ----------115

Augustina BOLOCAN-HOLBAN

Reglementări naționale referitoare la protecția legală a victimei violenței în familie ----------120

Andrei NASTAS, Nicolae CORCEA

Subiectul și victima infracțiunii de violență în familie: abordare corelativă ----------126

Doina-Cezara GALAN

Reabilitarea victimelor traficului de ființe umane ----------134

Valeriu CUȘNIR, Alexandru POSTICĂ

Violarea dreptului la libertatea întrunirilor: tratamentul victimelor infracțiunii prin prisma jurisprudenței CtEDO ----------142

Vladimir GROSU

Compensarea prejudiciilor victimelor infracțiunilor ----------161

Gheorghe RENIȚĂ

Conceptul de victimă în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului ----------168

Vasile POPA

Judecătorul de drepturi și libertăți – aspecte teoretice și implicații practice în Codul de Procedură Penală din România ----------183

Sergiu CERNOMOREȚ, Andrei NASTAS

Individualizarea pedepsei și interesele victimei ----------190

Petru VÎRLAN

Mecanisme naționale și internaționale de protecție a victimelor ----------198

Mihaela BOTNARENCO, Dorina GUREV

Protecția juridică a copilului contra violenței în școală: cadrul normativ al Republicii Moldova versus cel al României ----------205

Veronica POZNEACOVA

Protecția, consolidarea și garantarea drepturilor victimelor infracțiunilor în cadrul UE ----------221

Lilia GÎRLA

Виктимологическая профилактика преступлений в сфере охраны здравоохранения ----------232

Eduard CALMAȚUI

Unele aspecte privind victima infracțiunii de proxenitism ----------238

Mariana GRAMA (TIMOTIN)

Reabilitarea victimei infracțiunii comise prin constrângere psihică ----------244

Alina ȘAVGA

Condamnarea infractorului – o măsură suficientă de satisfacție și compensare a prejudiciului moral cauzat victimei infracțiunii? ----------254

ESEURI STUDENȚEȘTI ----------265

Mihaela BOLDURESCU

Prevenirea și combaterea traficului de copii ----------266

Anastasia GUȚU

Prevenirea și combaterea traficului de copii ----------272

Vasile GUZUN

Prevenirea și combaterea traficului de copii ----------276

Alina TAMAZLÎCARU

Prevenirea și combaterea traficului de copii ----------279

Irina VASILAȘCU

Prevenirea și combaterea traficului de copii ----------283

~ CUVÂNT DE SALUT ~

Alina ȘAVGA
doctor în drept, conferențiar universitar
DEPARTAMENTUL DREPT PENAL
Facultatea de Drept, USM

La data de 22 octombrie 2021, în format on-line, Departamentul Drept penal al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova a organizat Conferinţa ştiinţifico-practică națională **„REABILITAREA VICTIMELOR INFRACȚIUNII”.**

Evenimentul s-a înscris în ciclul conferințelor științifice de drept penal și criminologie organizate cu prilejul celor 75 de ani de la fondarea USM și în contextul marcării pe 18 octombrie a Zilei europene de luptă împotriva traficului de ființe umane.

Scopul urmărit de organizatori a fost de a sensibiliza societatea civilă, dar și reprezentanții organelor de drept, ai instanțelor de judecată în atitudinea și tratamentul oferit victimelor infracțiunilor. Pe bună dreptate, li s-a reproșat specialiștilor în domeniu că prea multă atenție acordă subiectului activ al infracțiunii – făptuitorului – și că deseori este neglijată victima – cea, care de fapt a suportat toate consecințele negative ale actului infracțional: de natură morală, fizică și materială.

Conferința dedicată reabilitării victimelor infracțiunii a fost o premieră, pentru că din anul 2010, când la programul de studii Masterat (Ciclul II, USM) se introduce disciplina „Victimologie”, este primul for științifico-practic organizat în domeniul victimologic la Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova.

La începutul conferinței au prezentat mesaje de salut specialiști notorii în domeniul dreptului din Republica Moldova, dar și ai mediului academic: doamna Olesea Stamate, Președintele Comisiei juridice, numiri și imunități din cadrul Parlamentului Republicii Moldova; doamna Ina Răileanu, Șef-adjunct al Centrului de Armonizare legislativă/Șef-Direcție Acte Guvernamentale a Cancelariei de Stat; domnul Sergiu Russu, Procuror-șef interimar al Procuraturii pentru Combaterea

Criminalității Organizate și Cauze Speciale (PCCOCS); domnul Lilian Darii, Director executiv al Consiliului Național Asistență Juridică Garantată de Stat; doamna Aurelia Hanganu, doctor habilitat, conferențiar universitar, Prorector al Universității de Stat din Moldova; domnul Serghei Brînza, Decanul Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova; doamna Svetlana Slusarenco, doctor în drept, conferențiar universitar, Directorul Școlii doctorale Științe juridice a Universității de Stat din Moldova.

Pe parcursul desfășurării lucrărilor conferinței s-au înregistrat 94 de participanți din Republica Moldova – reprezentanți ai mediului academic, practicieni în domeniul dreptului, doctoranzi, masteranzi, studenți.

În cadrul panelelor moderate de către doamna Alina Șavga, doctor în drept, conferențiar universitar și domnișoara Mihaela Vidaicu, doctor în drept, conferențiar universitar – membri ai Departamentului Drept penal al Facultății de Drept a USM – au fost prezentate comunicări de o ținută științifică ireproșabilă, axate pe subiecte de maximă importanță din domeniul dreptului penal, al dreptului procesual penal, al dreptului execuțional penal, al criminologiei, al victimologiei, al psihologiei și al istoriei:

- importanța ratificării Convenției Consiliului Europei, adoptată la 11.05.2011 la Istanbul, cu privire la prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice;
- reabilitarea victimelor represiunilor politice și a deportărilor din RSSM;
- depolitizarea învățământului superior din Republica Moldova și reabilitarea victimelor politicii de deznaționalizare;
- modalitățile de reflectare a infracțiunilor în presa din Republica Moldova;
- rolul neexplorat al studiilor de victimizare în formarea politicilor penale;
- garanțiile procesuale ale drepturilor victimei infracțiunii;
- compensarea prejudiciului cauzat victimelor infracțiunilor prin prisma CtEDO;
- aspecte psihologice în reabilitarea victimelor traficului de ființe umane și ale violenței în familie;
- protecția, consolidarea și garantarea drepturilor victimelor infracțiunilor în cadrul Uniunii Europene.

Participanții au reiterat, din diferite perspective, utilitatea organizării unor platforme de discuții și dezbateri în asemenea paradigmă. La rândul lor, organizatorii forului științific au anunțat că își doresc să pună bazele unei tradiții frumoase: organizarea anuală a conferințelor dedicate problematicii victimelor infracțiunilor, actuala fiind la prima ediție, în contextul necesității modificării bazei normative existente, al armonizării la standardele internaționale, soluționării problemelor practice. De asemenea, se preconizează ca formatul conferinței să fie ridicat la cel de conferință internațională.

Vă mulțumim pentru interesul acordat evenimentului realizat și promitem să facem față provocărilor actuale și așteptărilor auditoriului la următoarele ediții !

Olesea STAMATE,

Președintele Comisiei juridice, numiri și imunități din cadrul Parlamentului Republicii Moldova

Onorată asistență !

Îmi face o deosebită plăcere să fiu prezentă la evenimentul de astăzi. Cu acest prilej, Stimate doamnă Prorector, Domnule Decan al Facultății de Drept și întregul colectiv al Universității de Stat din Moldova, permiteți-mi să vă aduc cele mai sincere felicitări cu ocazia aniversării a 75 de ani de la fondarea USM.

Fiind și eu absolventă a Facultății de Drept a USM, urmăresc cu mândrie și admirație continuitatea instituției care atât de mult se oglindește prin reușitele naționale și internaționale, prin succesele absolvenților. Îmi exprim încrederea că acestea se datorează unui cadru didactic excepțional care an de an reușesc să demonstreze dedicatie și excelență.

Conferința de astăzi, cu genericul *Reabilitarea Victimelor Infracțiunii* este o inițiativă care invocă o provocare pentru problemele societății în toate dimensiunile. În acest context, se evidențiază necesitatea de a sensibiliza societatea asupra subiectului infracțiunilor, cu deosebit accent asupra consecințelor care, nemijlocit, se răsfrâng asupra victimelor. Cu regret, numărul de infracțiuni rămâne alarmant, iar multe dintre infracțiunile săvârșite nu sunt raportate din motive precum: frică, neștiință, rușine. Cert este următorul fapt – în spatele fiecărei infracțiuni este o victimă, o istorie de traumă și insecuritate, iar în spatele fiecărei victime – trebuie să fie un sistem gata să intervină, să protejeze și să susțină.

Viața și siguranța sunt drepturi fundamentale ale fiecărui cetățean garantate de Constituție. Instrumentele juridice sunt menite să prevină și să combată infracțiunile, însă, deseori, apare necesitatea de a aplica și alte mecanisme de reabilitare a victimelor. În această ordine de idei, sunt ferm convinsă de faptul că, atât în cadrul conferinței de astăzi, cât și activitatea fiecărui participant, urmează să fie dezbătute, propuse, ulterior implementate ideile de îmbunătățire a cadrului legal și social în ceea ce privește *reabilitarea victimelor infracțiunii.*

În continuare, urez succese tuturor participanților și sunt convinsă că această conferință va genera rezultate cu un potențial de impact benefic.

Vă mulțumesc.

Ina RAILEAN
Șef adjunct Centrul de armonizare a legislației,
șef Direcția acte guvernamentale
Cancelaria de Stat

Doamnă Președinte a Comisiei Parlamentare, Stimați reprezentanți ai Comunității Academice a Universității de Stat din Moldova, Stimați doctoranzi, masteranzi, studenți,

Sărbătorirea de către Universitatea de Stat din Moldova a 75 ani de istorie instituțională în peisajul învățământului superior național și european oferă plăcutul prilej de a transmite întregii comunități academice sincere felicitări pentru performanțele educaționale și științifice atinse.

Universitatea de Stat din Moldova a devenit un prestigios centru universitar, o sursă de specialiști pentru diverse domenii socioeconomice, un loc unde excelează cadre didactico-științifice consacrate activității de formare și educare a noilor generații de profesioniști.

Universitatea s-a plasat în avangarda procesului de integrare și armonizare a învățământului superior din Republica Moldova cu cel din spațiul european, fiind un partener eficient al Guvernului în identificarea soluțiilor pentru depășirea multiplelor probleme ale țării.

Procesele reformatoare prin care trece actualmente Republica Moldova necesită, alături de susținere materială, logistică și financiară, și un suport științific care ar reflecta în mod obiectiv și argumentat căile de dezvoltare spre o societate prosperă, bazată pe o economie durabilă, relații sociale armonioase și un sistem comportamental civilizat. Realizarea acestor obiective, în mare măsură, depinde de aportul autorităților publice de diferite niveluri, de activitatea și profesionalismul personalului uman încadrat în aceste autorități, chemat să asigure continuitatea și ireversibilitatea parcursului democratic de dezvoltare a Republicii Moldova.

Universitatea de Stat participă activ în aceste procese prin pregătirea cadrelor de înaltă calificare, prin efectuarea cercetărilor științifice în domeniul teoriei și practicii dreptului. Experiența acumulată pe parcursul celor 75 de ani de activitate ne convinge că, cercetările științifice efectuate în cadrul USM au fost și continuă să fie într-o strânsă concordanță cu necesitățile sistemului juridic, constituind un suport important al procesului de reformare continuă și modernizare a justiției.

Făcând cunoștință cu Agenda tematică a prezentei Conferințe, observăm că ea denotă un interes științific sporit al participanților pentru elucidarea problemelor privind modernizarea instituției de

”victimă a infracțiunii”, atestându-se rapoarte privind aspectele teoretice, practice, psihologice în reabilitarea persoanei - victimă, victimă a violenței în familie, a represiunilor politice, a deportărilor, a infracțiunii de proxenetism, a infracțiunilor economice.

Rostul fiecărui forum științific este ca în rezultatul dezbaterilor, discuțiilor, polemicilor asupra problemelor abordate să se vină și cu unele propuneri, recomandări privind soluționarea acestora, ori viața cotidiană ne-a demonstrat nu o singură dată că, adevărul se naște în discuții, iar noi avem nevoie de adevăr științific care ne-ar ajuta să concepem sistemic și multidimensional problemele reale cu care se confruntă actualmente justiția, per general, și în particular- domeniul reabilitarea victimelor infracțiunii.

Exprim încrederea din partea Guvernului că USM, în calitate de instituție de învățământ superior, va exercita în continuare rolul de lider în pregătirea cadrelor de înaltă calificare pentru întreaga societate, inclusiv sistemul administrației publice, iar prin intermediul Facultății de Drept- pentru sistemul judiciar. La rândul său, Cancelaria de Stat și nemijlocit Centrul de armonizare a legislației îndeamnă spre colaborare și implicare plenar în promovarea politicilor europene în orice domeniu.

Vă doresc mulți ani de reușite, bazate pe performanţele studenților, profesorilor și cercetătorilor în procesul de educație și cercetare!

Participanților în cadrul Conferinței științifico-practice de astăzi urez reușite frumoase și bun augur!

Sergiu RUSSU
Procuror-șef interimar
Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale

Cu prilejul acestui mesaj de salut, doresc să apreciez inițiativa cadrelor didactice de la Departamentul Drept penal al Facultății de Drept a USM pentru organizarea conferinței științifico-practice naționale dedicate tematicii reabilitării victimelor infracțiunilor și totodată, să le mulțumesc pentru oportunitatea de a participa la lucrările acesteia.

Ținând cont de profilul instituției pe care am onoarea să o conduc – Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale - vreau să reamintesc prevederile art.1 alin.(2) din Codul de procedură penală al RM, care stabilește că procesul penal are ca scop protejarea persoanei, societății și a statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcție de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

A fost citată această prevedere deoarece, la moment, instituția pe care o conduc se confruntă cu o provocare majoră privind investigarea cazurilor în care persoane au suferit în urma acțiunilor ilegale ale funcționarilor publici, când victimele au fost supuse procedurilor penale pentru infracțiuni trucate sau regizate, fiind urmărite de organele de forță.

Reabilitarea victimelor infracțiunilor nu este o activitate îngustă, prevăzută doar de Legea nr.137 din 29.07.2016 *cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor* sau Legea nr.1225 din 08.12.1992 *cu privire la reabilitarea victimelor represiunilor politice*, ci este un domeniu larg care urmează a fi abordat pe latitudinea atât a normelor speciale ce țin de acest institut - reabilitarea victimelor infracțiunilor, cât și a normelor procesual - penale și juridico-penale.

La subiect, este necesar de recapitulat unele prevederi învederate la câteva infracțiuni din partea specială a Codului penal inclusiv, mă refer, la un domeniu specific pe care am avut onoarea să-l monitorizez circa 5 ani și anume infracțiunile de trafic de ființe umane și migrație ilegală.

Deci, potrivit alin.(4) art.165 și art.206 din Codul penal al RM este prevăzut că victima traficului de ființe umane și victima traficului de copii este absolvită de răspundere pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală. Aceste norme au fost învederate în legea penală la momentul armonizării acesteia la tratatele internaționale și convențiile regionale pe subiectul respectiv.

Mai mult, este de menționat că o prevedere similară este și la art.362^1 alin.(4) din Codul penal al RM, adică organizarea migrației ilegale, unde este prevăzut că victima migrației ilegale este absolvită de răspundere penală pentru faptul intrării, ședерii, tranzitării ilegale a teritoriului statului și ieșirii de pe acest teritoriu, adică fapte infracționale pentru care victimele acestor infracțiuni nu urmează a fi urmărite penal și urmează a fi liberate de răspundere.

Consider că tema care a fost abordată în cadrul acestei conferințe *„Reabilitarea victimelor infracțiunii”*, urmează să atingă foarte multe aspecte și să dezvolte anumite concluzii a specialiștilor, ca soluțiile pe spețele de categoria dată să fie unele comprehensive și multilaterale.

Lilian DARII,

Director Executiv al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat

Stimați colegi,

Vă mulțumesc pentru invitație, i-am dat curs cu plăcere dat fiind faptul că pentru Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat (CNAJGS) protecția victimei prezintă un interes deosebit - victimele infracțiunilor fiind beneficiari ai asistenței juridice garantate de stat. Conform datelor statistice anuale, din 50 000 de cazuri de asistență juridică calificată garantată de stat, în mediu 1000 de cazuri se referă la serviciile de asistență juridică acordate persoanelor care au statut de victimă în cazul diferitelor infracțiunilor.

Numărul mic de cazuri, aproximativ 2% din volumul anual al asistenței juridice calificate, a ridicat mai multe întrebări din partea partenerilor de dezvoltare. CNAJGS a efectuat o evaluare pentru a determina cauzele unui număr mic de adresări pentru asistență juridică garantată de stat din partea victimelor și a constatat că principalul motiv este necunoașterea de către victimele infracțiunilor a dreptului lor la asistență juridică garantată de stat. Această necunoaștere vine, în primul rând, din existența unui stereotip în sistemul național de justiție – precum că avocatul victimei este, de fapt, procurorul, și nu este nevoie de a dubla acest efort și de a cheltui resurse publice suplimentare pentru a reprezenta interesele victimei în cadrul unui proces penal. Din acest motiv, propun ca acest subiect să fie abordat și dezbătut în cadrul acestei conferințe pentru a determina cum ar putea victima infracțiunii să-și valorifice dreptul la un avocat.

Inițial Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat nu prevedea dreptul victimei la un avocat. Noi am pornit de la prevederile Codului de Procedură Penală care indică asupra dreptului victimei la un avocat numit sau ales, cu condiția ca persoana să aibă statutul oficial de victimă în cadrul unui proces penal și să dispună de un anumit nivel de venit, adică să treacă testul financiar, pentru a putea beneficia de asistență juridică garantată de stat. Necesitatea testului financiar în cazul victimelor ni se părea un impediment în exercitarea dreptului la apărare. Cu suportul partenerilor de dezvoltare, am inițiat

un proces de modificare a Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, astfel încât astăzi avem cinci categorii de victime care beneficiază de asistență juridică garantată de stat indiferente de nivelul de venit al persoanei: copii - victime ai infracțiunii, victimele violenței domestice, victimele infracțiunilor privind viața sexuală, victimele traficului de ființe umane și victimele infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradat. Aceste modificări, care au intrat în vigoare la 7 septembrie 2020, vor facilita accesarea serviciilor de asistență juridică garantată de stat și suntem în așteptarea unei creșteri semnificative a numărului de beneficiari care au statut de victimă. Mai mult ca atât, victimele violenței domestice și ale infracțiunilor sexuale pot beneficia de asistență juridică de urgență la o etapă timpurie, chiar până la începerea unui proces penal propriu-zis. Astfel, avocații de serviciu pot asista persoanele la întocmirea cererilor pentru intentarea tuturor procedurilor necesare, indiferent de nivelul de venit al persoanei și până la dobândirea statutului de victimă în cadrul unui proces penal. CNAJGS și în continuare va facilita accesul persoanelor la asistență juridică garantată de stat și valorificarea dreptului lor la apărare.

Vă doresc discuții productive pe parcursul conferinței de astăzi!

Aurelia HANGANU,

doctor habilitat, conferențiar universitar,

Prorector pentru activitatea științifică a USM

Onorată audiență,

În numele Universității de Stat din Moldova vă salut cu tot respectul și vă urez vine ați venit și revenit la instituția noastră! Chiar dacă în mediul virtual, oricum ne aflăm în aceași comunitate academică, în mediul universitar de excelență, acolo unde realizăm proces de cunoaștere, generare a cunoașterii și transfer al cunoștințelor despre varia domenii, fenomene, esențe și valori ale lumii înconjurătoare.

La cei 75 de ani pe care îi sărbătorește Universitatea de Stat din Moldova în acest an ne putem mândri prin faptul că instituția noastră și-a confirmat autoritatea de centru național de educație superioară și cercetare de primă importanță, inclusiv prin calitatea cadrelor științifico-dicatice și a studenților pregătiți în cadrul Facultății sale de Drept.

Aceasta este o autoritate confirmată în rândul profesioniștilor care își fac misiunea de zi cu zi, în mediul studenților care aspiră să-și construiască o carieră în domeniul dreptului, în societatea civilă în general, or subiectele pe care urmează să le pună în discuție participanții la evenimentul de astăzi pe de o parte își au izvorul, iar pe de altă parte au reflecție în activitățile cotidiene și în cele inovaționale cu tentă de descoperire și inovațională așa cum este, de exemplu, conferința științifică de astăzi. Sunt de cea mai mare importanță si actualitate.

Calitatea vorbitorilor înscriși în programul conferinței, dar, mai cu seamă calitatea vorbitorilor pe care îi avem alături de noi drept invitați de onoare, demonstrează înalta valoare a discuțiilor care se întâmplă în mediul academic al Facultății de Drept al Universității de Stat din Moldova.

Aceasta ne pune în certitudinea și totodată speranța că elaborările pe care le realizează corpul profesoral și cel studios al Facultății de Drept sunt cerute în comunitatea de beneficiari, sunt necesare si au nevoia de a fi implementate in domeniile pe care le reprezentați ca profesioniști, astfel ca lucrurile se se dezvolte in directia cea mai buna.

Trebuie să recunoaștem că respectul și atitudinea societății moldave față de profesioniștii dreptului sunt foarte diferte. Credem însă că mediul academic este in drept și are obligația să crească această valoare, consolidând autoritatea domeniului și a profesiei, generând situații de maxima responsabilitate, responzabilizare și mândrie în tara pe care o reprezentăm.

În cadrul acestei conferințe, vă urez discuții fructuoase, să aveti parte o comunicare bună și plină, bineînțeles multă sănătate si succese!

Serghei BRÎNZA,

doctor habilitat, profesor universitar,

Decanul Facultății de Drept a USM

Stimată Președintă a Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului, Stimate Secretar de Stat, Stimată Doamnă Prorector, Distinși practicieni, Onorați oaspeți, Dragi participanți,

Salut efortul de a ne întruni la Conferința națională științifico-practică cu genericul „Reabilitarea victimelor infracțiunii”, organizată de Departamentul Drept penal al Facultății de Drept în contextul evenimentelor dedicate aniversării a 75 de ani a Universității de Stat din Moldova.

Astăzi, când evoluția și metamorfozele caracterizează societatea, iar justiția se află pe traseul reformării, rolul cercetărilor științifice și științifico-practice apare a fi cu adevărat valoros. Fiindcă este foarte important ca știința, într-o perioadă în care lumea se transformă, să nu permită ideilor eronate și tendențioase – să devină dominante. Este imperios să fim proactivi în recunoaşterea provocărilor pe care le avem în fiecare zi, să facem schimb de experienţă, să conlucrăm cu profesioniștii întru promovarea celor mai valoroase idei pentru a fi implementate atât în legislație, cât și în activitatea organelor abilitate cu aplicarea legii.

Constat cu mândrie că, deși suntem încă la început de an universitar 2021-2022, de către departamentele facultății – în particular și de către Facultatea de Drept – în general – în colaborare cu practicienii, au fost organizate deja un șir de evenimente științifice. Pe această cale reiterez însemnătatea reuniunilor dintre mediul academic și profesioniști în planul discutării problemelor de ordin practic, dar și teoretic și, pe cale de consecință, formulării soluțiilor pentru remedierea lor. Este totodată apreciabilă receptivitatea practicienilor la inițiativele mediului academic, demonstrată prin prezența și chiar implicarea în organizarea evenimentelor de interes comun, astfel acceptând împărtășirea ideilor, experienţelor şi rezultatelor privind subiectele puse în discuție.

Bineînțeles, este apreciabil și efortul participanților care și-au manifestat interesul față de subiectul conferinței, evoluând în cadrul reuniunii fie cu o intervenție, fie în calitate de auditori.

Țin să menționez actualitatea subiectului conferinței – înscris printre altele și în șirul preocupărilor organismelor europene și internaționale, axate pe ideea de protecţie a victimelor infracţiunilor şi

reabilitarea lor. Exemplificative în acest sens sunt preceptele europene privind recuperarea victimelor infracţiunilor regăsite în: Convenţia europeană privind compensarea victimelor infracţiunilor violente; Recomandarea Comitetului de Miniștri privind poziţia victimei în cadrul dreptului penal şi al procedurii penale; Comunicarea Comisiei Europene „Victimele infracţiunilor în Uniunea Europeană - reflecţii privind standarde şi acţiune”; Decizia-cadru a Consiliului European privind poziţia victimelor în procedura penală; Directiva Consiliului Europei privind despăgubirea victimelor infracţiunilor etc. Concomitent, problema reabilitării victimelor infracţiunilor apare a fi un subiect de interes naţional, transpus în strategia de reformare a sectorului justiţiei (2011-2016), cu continuitate firească în acțiunile ulterioare. Demonstrative fiind și eforturile de elaborare a Conceptului Mecanismului național de referire pentru protecția și asistența victimelor infracțiunilor pentru anii 2020-2030. Și, deși, nu putem contesta că au fost realizați pași importanți în acest domeniu, inclusiv sub aspectul mecanismelor legislative, au rămas lacune și probleme nesoluționate care reclamă încă eforturi conjugate în vederea rezolvării lor.

Așadar, interesul faţă de tematica conferinței, are la bază rațiuni de solidaritate socială, iar scopul evenimentului vizează tocmai discutarea problemelor și identificarea soluțiilor celor mai pertinente pentru înlăturarea ori reducerea consecinţelor *vis-a-vis* de persoanele ce au avut ghinionul de a deveni victime ale infracțiunilor. Într-adevăr, tema reabilitării victimelor infracțiuni este una actuală pentru Republica Moldova, iar în cadrul Facultății de Drept a USM este discutată în premieră într-un format ce prilejuiește abordarea acesteia din diverse perspective.

Prin urmare, Aniversarea și Conferința ne oferă prilejul, să tratăm teme și preocupări comune și sunt convins că vor fi analizate pertinent şi echilibrat aspecte importante și sensibile, specifice tematicii conferinței. Mai mult, îmi exprim speranța că manifestare curentă va constitui nu numai o platformă de discuții și dezbateri pentru participanți, dar își va găsi continuitate în dezvoltarea unor acțiuni concrete ce vor reuni eforturile participanților în planul identificării de soluții optime în materia reabilitării victimelor infracțiunii.

Vă urez tuturor activitate rodnică și dezbateri de rezultat în cadrul conferinței aniversare de astăzi.

Vă mulţumesc pentru atenţie!

Svetlana SLUSARENCO
doctor în drept, conferențiar universitar
Directorul Școlii doctorale Științe juridice
a Universității de Stat din Moldova

Conferința științifico-practică națională cu genericul „Reabilitarea victimelor infracțiunii” se înscrie în mod firesc în şirul activităţilor desfăşurate în cadrul celebrării celei de-a 75 aniversări din ziua fondării USM.

Conferința este un eveniment important pentru comunitatea academică și pentru practicieni, constituind o platformă deschisă lansării discuțiilor, purtării dezbaterilor științifice asupra problemelor actuale în domeniul protecţiei şi reabilitării victimelor infracţiunilor.

Este salutabilă participarea şi prezența la eveniment, alături de reprezentanții mediului academic și a unor veritabili specialiști în domeniu: teoreticieni şi practicieni consacrați, dar și a studenţilor și masteranzilor Facultății de Drept, precum şi a doctoranzilor , care au oportunitatea de a descoperi răspunsuri la problemele abordate la orele de curs sau în lucrările de master si doctorat.

Intervenţia justiţiei penale nu este suficientă pentru înlăturarea consecinţelor survenite ca rezultat al comiterii infracţiunii. Astfel, se conturează necesitatea instituirii unui sistem de măsuri de protecţie şi respectare a drepturilor şi intereselor victimei infracţiunilor. De asemenea, un aspect important vizează evaluarea victimei în vederea determinării măsurilor de sprijin și protecție de care aceasta poate beneficia.

Îmi exprim convingerea că abordarea acestui fenomen din diverse perspective va oferi soluții optime de înlăturare a unor neajunsuri şi impedimente întâlnite în domeniul reglementării mecanismelor de acordare a serviciilor de suport victimelor infracţiunilor, - facilitarea reabilitării şi reintegrării sociale a persoanelor care au fost victime ale infracţiunilor.

Adevărul cunoscut prin cercetare devine mai scump, mai aproape sufletului. Iată de ce cercetarea adevărată este molipsitoare. Sperăm că aceste conferinţe vă vor oferi posibilitatea să încercaţi satisfacția

activităţii de cercetare, să altoiţi în suflet lăstarii discuţiei academice, a proprietăţii de a apăra ideea lansată prin convingere şi argumente.

Organizarea conferinţei a pus în valoare nu numai talentul de cercetător al participanților. Nu mai puţin preţios este şi talentul de a organiza o conferinţă, de a căpăta deprinderi de manager al activităţii de cercetare. Se pare că activitatea comitetului de organizare a acestei conferinţe a confirmat că la facultate sunt persoane responsabile şi talentate care pot orienta corect activitatea ştiinţifică.

Urez tuturor participanţilor la conferinţă succese, activitate productivă atât la etapa prezentării, cât şi la cea a discuţiilor şi argumentărilor !

CZU: 343.294:343.264:323.281(478)

REABILITAREA VICTIMELOR DEPORTĂRILOR DIN RSS MOLDOVENEASCĂ

Anatol PETRENCU,
doctor habilitat, profesor universitar
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: *După moartea dictatorului Iosif Stalin persoanele deportate din RSS Moldovenească în Siberia au obținut posibilitatea să părăsească locurile de detenție. În marea lor majoritate basarabenii s-au întors în patrie. Dar situația în localitățile de unde au fost deportați a rămas ostilă: autoritățile locale nu le-au restituit proprietățile confiscate abuziv, nu le acordau vize de reședință ceea ce de fapt, excludea aceste persoane din societate. În articol sunt aduse doar câteva exemple concrete din miile pe care le avem.*
Cuvinte-cheie: *URSS, deportare, reabilitare, problemele reintegrării în societate.*

Summary: *After the death of dictator Iosif Stalin, the persons deported from the Moldovan SSR to Siberia obtained the possibility to leave the places of detention. The vast majority of Bessarabians returned to their homeland. But the situation in the localities from where they were deported remained hostile: the local authorities did not return their abusively confiscated properties, did not grant them residence visas, which in fact excluded these people from society. Only a few concrete examples of the thousands we have are given in the article.*
Keywords: *USSR, deportation, rehabilitation, reintegration problems in society.*

Interesul științific pentru problemele sociale, economice și politice din URSS după moartea lui Iosif Stalin nu scade, dimpotrivă, rămâne constant. Dovadă în acest sens sunt noile publicații pe această temă, precum și interesul constant al publicului pentru reabilitarea fostelor victime ale represiunii.

Scopul acestui discurs este de a rezuma problemele cu care s-au confruntat și se mai confruntă foștii deținuți și deportați după anunțul că sunt liberi și au dreptul fie să rămână acolo, unde au fost trimiși (în condiții de viață și de muncă schimbate), fie să se întoarcă înapoi în locurile natale. Pentru îndeplinirea acestei sarcini am folosit documente publicate, documente de arhivă și materiale de istorie orală[1].

În primul rând, trebuie spus că din RSS Moldovenească au fost deportați în Siberia, în nordul Kazahstanului, în alte locuri îndepărtate: în noaptea de la 12 spre 13 iunie 1941, peste 22 0002 de oameni („Primul val” al deportărilor în masă); în noaptea de 5 spre 6 iulie 1949, în timpul implementării

[1] În perioada 2014-2018 Centrul de Excelență Institutul de Istorie Socială „ProMemoria” a realizat Programul de Stat cu tema: *Recuperarea şi valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940-1941, 1944-1953.* În rezultat au fost adunate și studiate zeci de cazuri de deportare a locuitorilor RSSM, materiale publicate în 9 volume.
[2] Пасат В. И., *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950-е гг., Сб. док.*, [Valeriu Pasat, *Pagini dificile din istoria Moldovei. Anii 1940-1950. Culegere de documente*], Moscova, Editura Teppa, 1994, c. 25.

„Operațiunii Sud”, au fost deportate 11 253 familii, 35 796 persoane, dintre care 9 864 bărbați, 14 033 femei și 11 899 copii1 („al Doilea val”); în aprilie 1951, în timpul „Operațiunii Nord” au fost deportate 732 de familii, 2 619 de persoane (conform altor surse – 734 de familii, 2 641 de persoane – „al Treilea val de deportări”). În plus, înainte și după războiul germano-sovietic din 1941-1945, din fosta Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, apoi din RSSM, locuitorii acestor republici au fost trimiși în lagăre de muncă corecțională (ITL), acuzați conform art. 58 din Codul penal de RSFSR sau art. 54 din Codul penal al RSS Ucrainene.

După moartea lui I.Stalin, deja în august 1953, au fost aprobate propunerile Comitetului Central al PCUS cu privire la problema coloniștilor speciali expulzați în ordinea administrativă. În aceeași lună, a fost aprobată Rezoluția Comitetului Central al PCUS privind așezările speciale, care a declarat: „1. Să fie înlăturate toate restricțiile de la coloniști speciali din următoarele categorii, indiferent de naționalitate și motive de evacuare: a) membri și candidați pentru membri ai PCUS și familiile acestora; b) persoanele care au primit ordine și medalii ale Uniunii Sovietice pentru fapte militare și de muncă; participanții la Marele Război pentru apărarea Patriei, femeile care s-au căsătorit cu cetățeni care nu sunt coloniști speciali, persoanele în vârstă, persoanele cu dizabilități și persoanele care suferă de boli grave; c) copiii coloniștilor speciali care nu au împlinit vârsta de 18 ani și persoanele care, în perioada deportării lor, nu aveau vârsta de 18 ani; g) cetățeni străini și cetățeni ai URSS, evacuați în 1937 în vederea degajării fâșiei de frontieră (...) și bulgari - cetățeni ai URSS, repatriați în 1945 din România și Bulgaria” 2.

Pe de altă parte, conducerea PCUS a făcut apel la ministerele și departamentele care au folosit rezultatele muncii coloniștilor speciali să-i facă interesați să rămână în domeniu, în agricultură și achiziții, în industria lemnului și hârtiei, industria metalurgică, industria petrolului, căile de comunicare și alte ministere și departamente în al căror sistem au muncit aceste persoane, să ia măsuri pentru încheierea de contracte individuale cu acestea, extinzându-le acestora toate beneficiile și avantajele stabilite pentru lucrătorii și angajații ministerelor și departamentelor de resort.

Astfel, noua administrație post-stalinistă a abandonat munca forțată a coloniștilor speciali și a încercat să-i motiveze pe acești oameni să rămână în locurile de muncă anterioare, extinzându-le beneficii3.

În septembrie 1953, Ministerul Afacerilor Interne al URSS a trimis o Notă adresată ministrului Afacerilor Interne al RSS Moldovei I. L. Mordoveț „Cu privire la eliberarea din așezările speciale a copiilor deportați fără părinți”. Documentul precizează că în anul 1949, în timpul operațiunii de evacuare

[1] Ibidem, p. 42.
[2] Pasat V., *op. cit.*, p. 690.
[3] Ibidem, p. 691.

a familiilor de chiaburi, proprietari de pământ și altor „elemente sociale periculoase” din RSS Moldovenească, au fost trimiși copiii ai căror părinți locuiesc în prezent în Moldova. Mai mult, documentul enumeră regiunile și teritoriile în care se aflau acești copii: regiunile Amur, Kemerovo, Kurgan, Irkutsk și Tiumeni, teritoriile Altai și Habarovsk și Republica Socialistă Sovietică Autonomă Buriat-Mongolă. În total, 166 de copii au fost crescuți în familii străine. Ministerul Afacerilor Interne al URSS a considerat oportun să scoată copiii expulzați din RSS Moldovenească fără părinții lor și să-i readucă la fostele locuri de reședință, la părinți. După ce a trimis o listă cu copiii care s-au găsit în locuri de așezare fără părinți, Ministerul Afacerilor Interne al URSS a ordonat ministrului I. L. Mordoveț să prezinte un demers Guvernului RSS Moldovenești în care să ceară asigurarea revenirii copiilor acasă, la părinți1. Așadar, după moartea lui I. Stalin, au fost luate o serie de măsuri de schimbare a statutului persoanelor deportate, de „umanizare” a condițiilor de viață și de muncă ale acestora, de refacere a familiilor etc.

Pe de altă parte, coloniștii speciali înșiși au devenit mai activi, au început să discute situația lor la nivel local și să scrie declarații și plângeri. Astfel, la sfârșitul lunii mai 1955, Ministerul Afacerilor Interne al URSS a trimis o circulară în care se menționa că până la acel moment (mai 1955) „erau aproximativ 5 000 de plângeri și cereri în așteptare de la persoane care solicitau eliberarea din așezările speciale. Ministerul Afacerilor Interne al URSS a propus simplificarea metodelor și accelerarea examinării acestor plângeri și declarații.

În același timp, activitățile de reabilitare și de întoarcere a persoanelor deportate în locurile natale au fost realizate nu numai de Ministerul Afacerilor Interne al URSS și Ministerul Afacerilor Interne al RSSM, dar și de Parchetul URSS și RSSM, de autoritățile locale, precum și organele de partid. Ca urmare, în 1954-1955 din registrele așezărilor speciale au fost scoase 1 853 248 de persoane din cele 2 819 776, înregistrate la 1 ianuarie 1953. Și mai devreme, dar mai ales după adoptarea Decretului Consiliului de Miniștri al URSS nr.342/216 din 12 martie 1956, coloniștii speciali au început să se întoarcă în patria lor. Ce au întâlnit în locurile natale?

În primul rând, imobilele lor au fost naționalizate și date în folosința colhozurilor sau în folosința consiliilor sătești, transformându-le din clădiri de locuit în spații pentru școli primare, spitale, centre comerciale, cluburi etc.

În cadrul realizării Programului de Stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească” am selectat multe mărturii referitoare la condițiile în care s-au pomenit persoanele revenite din Siberia sau nordul Kazahstanului. Astfel, deși

[1] Ibidem, p. 699.

decizia de eliberare din localitatea specială (regiunea Kurgan) prevedea „reabilitarea fără drept de a locut pe teritoriul RSS Moldovenească", cu toate acestea, fiind grav bolnav, capul familiei, Petru Curoș a decis să se întoarcă în satul său natal, Șeptelici, raionul Soroca, în care, înainte de deportare, era foarte respectat de săteni. Fiul acestuia, Pavel Curoș a mărturisit:

„Tata a mers la conducerea colhozului și s-a prezentat. Îl cunoșteau toți ca om gospodar și cârmuirea colhozului a luat decizia să i se restituie pentru folosință temporară atelierul de fierărie... Fiind construită din piatră, încăperea s-a păstrat bine. Gardul gospodăriei noastre a fost demolat, piatra a fost folosită la construcția unei ferme de păsări la marginea satului. Casa părintească, care era alături [de atelierul de fierărie, a. p.], fusese transformată în magazin: o parte din casă era magazin, altă parte de casă era club. Mama a lucrat paznic la propria casă. Părinții mei trăiau din salariul mamei. Este important să vă spun, că tata a refuzat să primească pensia ce i se cuvenea. Tata era mândru: a refuzat să primească pensia oferită de statul care l-a dus în Siberia"1.

Lăsându-și casele și gospodăriile în satele natale, mulți dintre deportați au fost nevoiți să-și construiască case noi în așezările speciale în care au fost deportați. După eliberare, știind că nu au dreptul să se întoarcă pe pământurile natale, deportații au mers în regiuni, în care deja plecase moldoveni și-și crease gospodării prospere acolo, de ex., în nordul Kazahstanului. Familia lui Dumitru Mustață a fost deportată din satul Fârlădeni, raionul Căușeni, în iulie 1949. Casa și gospodăria au fost expropriate în favoarea autorităților locale. Familia Musteață a fost trimisă în satul Ingair, raionul Tobolsk, regiunea Tiumen. În 1958, împreună cu familia, Dumitru Musteață a părăsit localitatea Ingair și s-a stabilit în regiunea Aktiubinsk din Kazahstan, unde a construit o casă nouă, mare, cu verandă (s-a păstrat fotografia casei). Dar la începutul anilor 60, din motive familiale (mama lui era grav bolnavă și rămasă fără îngrijire), Dumitru Musteață a fost nevoit să-și vândă, la prețuri mici, casa și proprietatea și să se întoarcă în satul natal. Autoritățile locale nu i-au restituit însă casa părintească și Dumitru Musteață a fost nevoit sa-si construiască o a treia casa2. Rezumând, putem spune următoarele: nu cunoaștem cazuri când autoritățile locale au restituit imobilele confiscate de la persoanele deportate în Siberia (deși reabilitarea însemnă că acele persoane au fost reprimate pe nedrept și Statul a recunoscut oficial acest fapt). După implozia URSS foarte puțini deportați și-au putut întoarce o parte din averile naționalizate (case, ateliere, unelte agricole de muncă), imobilele fiind în stări deplorabile. Puțini dintre cei deportați au primit despăgubiri bănești, dar asta după lungi rătăciri în sălile de judecată.

[1] Pavel Curoș, *Când ne-au deportat, plângea tot satul*, în *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz*, vol. I, tom I, Chișinău, S.n., 2016, p. 290.

[2] Mai detaliat vezi: Anatol Petrencu, *Teroarea stalinistă în Basarabia. Studii, documente, memorii*, Chișinău, S. n., (Tipografia „Balacron"), 2013, p. 172-180.

În al doilea rând, un obstacol serios pentru cei care se întorceau din Gulag a fost lipsa înregistrării la locul de reședință, ceea ce a însemnat imposibilitatea de a găsi un loc de muncă, de a vizita o clinică medicală, de a înscrie copiii la grădinițe sau școli etc. Aducem un exemplu. Vasile A. Celpan s-a născut în 1925, în Cetatea Albă. În decembrie 1943 Vasile Celpan a fost dus la minele de lângă orașul Bor (Iugoslavia), aflat sub controlul germanilor. Acolo a lucrat până în august 1944. Apoi autoritățile germane l-au trimis în Frankfurt pe Main, unde a lucrat la o fabrică de producere a cauciucului. În marte 1945 trupele americane au eliberat orașul de naziști, inclusiv – persoanele străine, trimise la muncă, între ele fiind și Vasile Celpan. Acesta a fost trimis în patrie, URSS. La 10 iunie 1947, ofițerii NKVD din regiunea Ismail l-au arestat pe Vasile Celpan, acuzându-l de săvârșirea unei infracțiuni prevăzute de art. 54.1 din Codul penal al RSS Ucrainene. La 22 septembrie 1947, prin verdictul Tribunalului Militar al Ministerului Afacerilor Interne din regiunea Odesa V. A. Celpan a fost condamnat la 10 ani de muncă silnică și trimis în Vorkuta. Datorită muncii pilduitoare, termenul i-a fost redus la 7 ani și la 27 septembrie 1954 a fost eliberat. Vasile Celpan a revenit în RSS Moldovenească și a spus următoarele:

„După eliberare, nu mi-am găsit un loc de muncă nicăieri, întrucât documentele mele aveau parafa „Magadan". Am încercat de două ori să scap de pașaportul cu ștampila „Magadan". Prima dată mi-am „pierdut" pașaportul cu ștampila respectivă. Miliția mi-a dat un nou pașaport cu inscripția „Eliberat pe baza pașaportului orașului Vorkuta" și mi-a aplicat o amendă pentru neglijarea documentelor sovietice. A doua oară, împreună cu muncitorii care rostogoleau un butoi, mi-am aruncat pașaportul într-o băltoacă. Am fost din nou la secția de miliție. Mi-au spus că am comis o infracțiune, mi-au dat din nou o amendă de 30 de ruble, dar de această dată mi-au eliberat un pașaport cu permis de ședere în raionul Lenin din Chișinău. Abia după aceea puteam merge la muncă"1.

Abia în iunie 1991 instanțele de judecată l-au reabilitat în drepturi pe Vasile Celpan.

Arhiva Națională a Republicii Moldova păstrează numeroase apeluri ale foștilor deținuți, adresate autoritățile superioare de stat cu cererea de soluționare a problemelor de înregistrare. De exemplu, Galina Rodionova din sat. Gangura, raionul Bender, a scris Consiliului de Miniștri al RSSM: „Rog permisiunea dumneavoastră pentru acordarea dreptului de a avea viză de reședință la locul de trai" / „Прошу вашего разрешения на право прописки по месту жительства" 2. Sau, Valentin Ikov scria: „La secția de miliție mi s-a refuzat viza de reședință, făcând trimitere la necesitatea permisiunii din partea Consiliului de Miniștri a RSS Moldovenești, asta pentru că eu am fost scos de la evidență din localitatea specială în

[1] Anatol Petrencu, *op. cit.*, p. 152.
[2] Agenția Națională a Arhivelor (ANA) a R. Moldova, fondul 2848, inv. 7, d. 964, f. 3.

1958” / В отделении милиции мне отказана прописка, ссылаясь на то, что нужно разрешение Совета Министров МССР, так как я был снят с учета спецпоселения в 1958 г ”1.

Concluzii:

1. Sub regimul stalinist, un grup mare de oameni a fost exilat din RSS Moldovenească în Siberia, în așezări speciale, deși în realitate capii familiilor deportate nu au fost exploatatori ai forței de muncă a altcuiva, așa cum li s-a incriminat; mulți dintre cei exilați nu știau de ce au fost trimiși în Siberia;

2. La întoarcerea în patria lor, acest grup de oameni și-a dat seama că și-a pierdut imobilele și alte proprietăți, că a rămas sărai; foștii deportați erau nevoiți să locuiască cu rudele lor, iar unii dintre ei, puțini, s-au întors chiar înapoi, în Siberia sau Kazahstan;

3. Când deportații s-au întors în patria lor, a fost creat un cerc vicios: autoritățile locale nu au oferit viză de reședință pentru cei repatriați, prin urmare, ei nu au putut obține un loc de muncă, devenind parii societății sovietice. Fiecare caz individual a fost rezolvat în felul său (cu ajutorul cunoscuților, rudelor, prin departamente etc.);

4. Din punct de vedere social, acești oameni nu au primit niciodată recunoașterea deplină a nevinovăției lor; procesul de reabilitare a avut loc în secret. Multe persoane cu care am vorbit au spus că despre reabilitarea lor au aflat întâmplător, la mulți ani după ce fusese reabilitate. Conducerea hrușciovianã a înțeles cu munca forțată este ineficientă, lucrurile trebuiau schimbate, dar nu a fost capabilă să creeze un sistem armonios de reabilitare deplină a oamenilor nevinovați. Sistemul comunist a putut doar să-i tolereze pe foștii deportați. Doar atât.

[1] *Ibidem*, fondul 2848, inv. 7, d. 964, f. 38.

CZU: 342.733:378.014:343.294(478)

DEPOLITIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI REABILITAREA VICTIMELOR POLITICII DE DEZNAȚIONALIZARE

Liliana ROTARU,
doctor, conferențiar universitar
Facultatea de Istorie și Filosofie
Universitatea de Stat din Moldova

The de-ideologization and depoliticization of higher education, which accompanied the reform of the vocational school in the Soviet Union during the process of Gorbachevist restructuring, took place in the Moldovan SSR/SSR Moldova in the context of the national movement of Bessarabian Romanians. Thus, the process of giving up the ideologized and indoctrinated educational system was completed and focused on the return of Moldovan higher education to the Romanian national traditions of European origin. The return of high school to the space of national education also involved reconsidering the history and people who were victims of the policy of denationalization of higher education during the Soviet period. This policy includes the actions of moral rehabilitation of expelled students and teachers that were dismissed for "manifestations of nationalism", actions initiated in 1990-1991 by the Ministry of Science and Education Moldovan SSR/RSS Moldova. The moral rehabilitation of the students and academics expelled from high school for political reasons did not have a legal character, but it was proof of civic attitude and moral responsibility towards people who have chosen dignity over the personal interest of maintaining the social and professional status provided by the regime. These people decided to pass over the fear and to confront the regime in order to preserve their national values and traditions.
Key-words: *de-ideologization, depoliticization, moral rehabilitation, victims of the communist regime, higher education*.

Mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Republica Moldova și reafirmarea aspirațiilor de libertate, independentă și unitate națională, exprimate prin documentele finale ale Marilor Adunări Naționale de la Chișinău din 31 august 1989, 16 decembrie 1990 și 27 august 1991, prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind decretarea limbii române ca limbă de stat și reintroducerea alfabetului latin, din 31 august 1989, drapelul de stat, din 27 aprilie 1990, stema de stat, din 3 noiembrie 1990 și schimbarea denumirii oficiale a statului din 23 mai 1991, a deschis o cale lungă și dificila pentru transformări importante și istoria Republici Moldova și în domeniul învățământului, inclusiv al celui superior. În general, sistemului de învățământ superior din Republica Moldova l-a moștenit pe cel sovietic cu toate calitățile, dar și „metehnele” acumulate în epoca respectivă, iar eliminarea și depășirea acestor, precum și a altora care s-au adăugat în procesul de devenire a statului

Republica Moldova, s-a produs într-un timp îndelungat și se mai produce sub anumite aspecte și în prezent.

În scurta sa istorie, învățământul superior din Republica Moldova a trecut și depășit câteva perioade, care nu întotdeauna se raportează la istoria politică a statului, dar începutul învățământului național a fost determinat totuși de evenimente și procese politice. Analiza surselor inedite din arhivele naționale și ale instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova, ne-a determinat să identificăm în istoria destul de scurtă a învățământului superior din Republica Moldova, câteva perioade, fiecare dintre ele prezentând trăsături caracteristice, dar, totodată, preluând din dominantele celei dinâi. Astfel, în prima perioadă, care începe la mijlocul anilor '80 (chiar dacă Republica Moldova își declară independența la 27 august 1991) și continuă până la instaurarea guvernării agrariene la începutul anului 1994, începe procesul de desovietizare și rupere a învățământului superior moldovenesc de sistemul educațional sovietic ideologizat și îndoctrinat, centralizat și lipsit de libertatea de acțiune și se conturează primele semne ale învățământului superior național, bazat pe tradiții românești de origine europeană. Credem argumentat că dominantele primei perioade de dezvoltare a unui învățământ superior independent în Republica Moldova au fost procesele de dezideologizare, depolitizare, demilitarizare și revenire la tradițiile naționale, procese inițiate și produse în contextul restructurării gorbacioviste, a politicii *glasnost* și mai ales a mișcării naționale din RSS Moldovenească/RSS Moldova și Republica Moldova. În prezentul studiu ne propunem să analizăm doar unul dintre fenomenele desovietizării școlii superioare moldovenești – fenomenul depolitizării, prin care avem în vedere un set de procese complexe și interconectate de înlăturare a PCUS (și structurile lui) de la luarea deciziilor și transferul/delegarea de autoritate către „profesioniști", eliminarea influenței și reprezentării PCUS din instituțiile de învățământ, în mod particular. Depolitizarea a afectat funcționarea întregului sistem educațional sovietic, inclusiv cel din RSS Moldova/Republica Moldova și s-a produs într-o fază intensă, dar mai mult formală și pe verticală în perioada 1988-1994.

Pentru început trebuie să concretizăm faptul că desovietizarea învățământului a început cu câțiva ani înainte de disoluția Uniunii Sovietice și a fost determinată de perestroika gorbaciovistă și politica *glasnost* care a constituit esența ei socio-culturală de bază. De fapt, restructurarea învățământului superior începe mai târziu în comparație cu întregul complex de schimbări socio-politice și economice din URSS. În anul 1987 guvernul de la Moscova și Comitetul Central al PCUS au aprobat niște direcții de restructurare a învățământului profesional prin care li se cerea școlilor superioare să autorităților responsabile de gestiunea învățământului superior să descentralizeze sistemul educațional și să-l democratizeze pentru a contribui la profesionalizare lui și pentru a-l adapta nevoilor socio-economice ale timpului. Documentul a fost acceptat cu multă rezervă de cea mai mare parte a universitarilor din RSSM,

mai ales cei care ocupau poziții privilegiate în administrații și la catedre, dar cu mult entuziasm de altă parte din universitari, avându-i în vedere aici pe cei care se aflau în vâltoare mișcării naționale din RSSM din a doua jumătate a anilor '80 și care i-au determinat pe cei dintâi să opereze unele schimbări în sensul dezideologizării învățământului superior și revenirii la tradițiile naționale (excluderea disciplinelor ideologice din planurile de învățământ, lichidarea catedrelor ideologice, introducerea disciplinelor socio-umanistice etc.).

Asociat procesului de dezideologizare și practic legat ombilical de acesta dintâi, a fost procesul de depolitizare a învățământului superior, proces care începe puțin mai târziu decât dezideologizarea, or atingea poziția partidului comunist, care către 1987 deși nu mai avea autoritatea de altădată, deținea încă pârghiile puterii printr-un sistem de mecanisme și instrumente construit de-a lungul timpului. Totodată depolitizarea a avut un caracter mai pragmatic, acțiunile de depolitizare fiind mai ușor detectabile, mai palpabile și cu impact imediat în societate. Procesul de depolitizare a fost inițiat oficial de Mihail Gorbaciov la plenara din 5-7 februarie 1990 a CC al PCUS, prin propunerea de a abroga art. 6 din Constituția URSS (1977) cu privire la rolul conducător al PCUS. Prin această propunere, Gorbaciov de fapt, legaliza sistemul multipartidist din Uniunea Sovietică. Cel de-al III-lea Congres al Deputaților Poporului din URSS din 12-15 martie 1990 a amendat Constituția URSS și a desființat sistemul monopartidist, renunțând la „rolul călăuzitor al PCUS". Ulterior, la 10 mai 1990, Sovietul Suprem al RSS Moldovenești adoptă o lege similară pentru modificarea Constituției republicii – *Legea cu privire la introducerea unor modificări în art. 6, 7 și 49 din Constituția RSS Moldovenești*, iar articolul 6 căpătând următoarea redacție „Partidele politice, alte organizații obștești și mișcări de masă participă la elaborarea politicii republicii, la conducerea trebuirilor de stat și obștești prin reprezentanții lor, aleși în Sovietele de deputați al poporului, precum și sub alte forme" [5, p. 269]. Această mutare a produs efecte, de multe ori imprevizibil de zdruncinătoare pentru învățământul din încă RSS Moldovenească/RSS Moldova. Un rol deosebit de important în implementarea acestor prevederi, prin impulsionarea proceselor de dezideologizare și depolitizare, prin crearea condițiilor de revenire a învățământului la tradițiile naționale l-a avut ministrul științei și învățământului al RSS Moldovenești Nicolae Mătcaș, care a fost numit în funcția respectivă la momentul potrivit – la 5 iunie 1990 [6, p. 332].

Anticipând decretul președintelui RM din 22 august 1991 prin care au fost suspendate toate structurile organizatorice ale partidelor politice, organizațiilor obștești și mișcărilor în masă, Nicolae Mătcaș emite 21 august 1990 o dispoziție prin care dispunea lichidarea oricărei organizații de partid, comsomoliste și pionerești în instituțiile de învățământ, de educație și în cele de cercetări științifice din subordinea ministerului, precum și excluderea textelor cu orientare politică din conținutul manualelor, or instituțiile de învățământ, educația și instruirea nu mai pot evolua în baza „unei singure ideologii,

promovate de un singur partid cu un sistem totalitarist de comandă”[1]. Și această decizie, care a provocat o reacție acerbă a CC al PCM, cel din urmă interpelând procuratura ca să verifice legalitatea dispoziției ministrului[2] s-a realizat în această etapă mai mult formal, schimbările având un caracter punctat și de compromis și fiind orientat împotriva instituțiilor sovietice de partid și militare.

În ajunul proclamării independenței depolitizarea a devenit un fapt real. Pentru a preveni imixtiunile inoportune ale partidelor politice, altor organizații obștești și de masă în activitatea instituțiilor de învățământ prin decretul Președintelui Republicii Moldova din 22 august 1991 au fost suspendate toate structurile organizatorice ale partidelor politice, organizațiilor obștești și mișcărilor în masă, inclusiv, în instituțiile de învățământ superior. Ulterior, ministrul științei și învățământului interzice prin ordinul din 14 octombrie 1991 crearea unor noi organizații primare, comitete și alte structuri organizatorice ale partidelor politice, organizațiilor obștești și mișcări de masă în organele de conducere a învățământului de toate nivelurile, stabilind totodată că participarea sau neparticiparea angajaților școlilor superioare din Republica Moldova în activitatea partidelor politice și a altor organizații sau mișcări „nu poate servi motiv pentru restricția drepturilor lor, inclusiv, a dreptului de a ocupa un post în instituțiile de învățământ” [3].

De asemenea, în conformitate cu hotărârea prezidiului Parlamentului Republicii Moldova din 25 august 1991, instituțiile de învățământ trebuiau să demonteze până la 16 septembrie 1991 „toate monumentele, ansamblurile sculpturale, busturile, basoreliefurile ce țin de ideologia comunistă și de propagarea pseudo istoriei poporului nostru”, să schimbe denumirile instituțiilor de învățământ ce reflectă ideologia comunistă și să le adapteze la „tradițiile istorico-culturale autohtone”, să retragă din uz piesele „ce țin de simbolica veche, materialele de propagandă vizual-ilustrative (pancarte, standuri, portrete etc.) cu caracter ideologic comunist și să le înlocuiască cu simbolica de stat a RM și cu material ilustrativ menit să educe respectul și dragostea față de neam și istoria lui și să cultive valori general-umane”[4]. În unison cu hotărârea forului legislativ, Ministerul Științei și Învățământului al republicii Moldova dispune instituțiilor de învățământ de toate nivelurile să demonteze și depoziteze în termeni foarte scurți „toate monumentele, ansamblurile sculpturale, busturile, basoreliefurile etc. ce țin de ideologia comunistă și propagarea unei pseudo istorii a poporului nostru”, să schimbe denumirile instituțiilor de învățământ ce reflectă ideologia comunistă (tip „Pavlic Morozov”, „Boris Glavan”, „A. Belski” etc.) și să adapteze denumirile lor la tradițiile istorico-culturale autohtone, să retragă din uz toate

[1] Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fond (F.) 2991, inventar (inv.) 10. dosar (d.) 336, fila (ff.) 113-114.
[2] Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (AOSPRM), F. 51, inv. 73, d. 157, f. 46.
[3] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 339, ff. 154-155.
[4] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 338, ff. 183-184.

piesele „ce țin de simbolica veche”, materialele „de propagandă vizual-ilustrativă (pancarte, standuri, portrete etc.) cu caracter ideologic comunist” și să le înlocuiască cu simbolica de stat a Republicii Moldova și „cu material ilustrativ menit să educe respectul și dragostea față de neam și istoria lui, simțul demnității naționale, să cultive valori general-umane”. De asemenea, se ordona „reexaminarea expozițiilor permanente ori provizorii din sălile de muzeu din instituțiile de învățământ de toate tipurile și reamenajarea lor în spiritul aspirațiilor poporului spre suveranitate și independență” și mai ale a fondurilor bibliotecilor instituțiilor de învățământ[1]. Deși la prima vedere, ordinul ministrului indica asupra unor schimbări/transformări formale, acestea vor exalta și impulsiona elementele naționale din învățământul moldovenesc spre alte schimbări și îi vor determina să accepte mai ușor reformele de sistem, realizate ulterior de Ministerul Științei și Învățământului Republicii Moldova. De asemenea, eliminarea simbolurilor comuniste din spațiile publice, din materialele și activitățile didactice, va contribui la dezideologizarea educației și la depolitizarea ei, precum și la fundamentarea unei educații a copiilor și tinerilor bazată pe valorile și tradițiile naționale.

În procesul de depolitizare se înscrie și demilitarizarea învățământului, adică excluderea din planurile de studiu ale instituțiilor de diferite nivele a disciplinei *Pregătirea militară* (prin Hotărârea Guvernului RSS Moldova nr. 272 din 16 august 1990, aprobată la propunerea Ministerului Științei și Învățământului al RSS Moldova[2]) și suspendarea pe teritoriul RSS Moldova a legii sovietice *Cu privire la serviciul militar obligatoriu* prin care cetățenii RSS Moldova nu mai puteau fi mobilizați (încorporați) pentru satisfacerea serviciului militar activ în rândurile armatei URSS, iar cei supuși militar nu mai puteau fi înrolați în cantonamente de perfecționare. De asemenea, cetățenii RSS Moldova, care la momentul adoptării Hotărârii Sovietului Suprem al RSS Moldova din 4 septembrie 1990 [6, pp. 627-628] își satisfăceau serviciul militar în rândurile armatei sovietice trebuiau reîntorși înapoi în RSS Moldova. În octombrie 1990 printr-o dispoziție a Guvernului RSS Moldova , urmat de ordinul ministrului științei și învățământului nr. 77 din 2 noiembrie 1990, catedrele militare de la universitățile și institutele din RSS Moldova au trecut „la dispoziția Ministerului afacerilor interne ale RSS Moldova”[3].

Pe lângă eliminarea influenței și reprezentării PCUS din instituțiile de învățământ, depolitizarea a presupus și reabilitarea persoanelor care au fost supuse represiilor de către autoritățile comuniste în procesul de monopolizarea a puterii și de consolidarea a regimului. Până la adoptarea Legii nr. 1225 din 08-12-1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova a întreprins acțiuni de reabilitare morală a persoanelor din învățământul superior,

[1] ANRM, F. 2991, inv. 10. d. 343, ff. 183-184.
[2] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 215, f. 48.
[3] *Ibidem*, ff. 135.

care au fost victime ale regimului sovietic și mai ales victime ale politicii de deznaționalizare. În baza deciziei Comisiei pentru problemele de Drept a Sovietului Suprem al RSS Moldova despre reabilitarea morală a persoanelor care au suferit de pe urma politicii de deznaționalizare și de despiritualizare a poporului român din Moldova în perioada anilor '70-'80 ale, ministrul Nicolae Mătcaș emite câteva dispoziții pentru reabilitarea studenților și profesorilor din instituțiile de învățământ superior. Astfel, prin dispoziția nr. 73 din 26 noiembrie 1990, Ministerul dispune reabilitarea a 34 de persoane (cadre didactice și doctoranzi) din Institutul Politehnic *Serghei Lazo,* care au fost eliberate din funcții pe criterii ideologice, inclusiv 20 de cadre didactice care „si-au ascuns originea sociala sau au exprimat atitudini amorale si apolitice", printre care N.I. Margine, E.P. Sofroni, E.V. Schiopu, A.E. Levinta, I.F. Cerbari, N.F. Beldiman, I.D. Dohotaru, V.E. Ojog, V.A. Bruma, M.V. Palade, A.I. Malchevici, I.C. Padure, I.G. Gutu, S.I. Tukanov, V.P. Luca, E.M. Căpățâna, A.I. Varlan, M.Z. Vaisman, M.I. Buga, M.V. Tcaciuc.

După apariția unui articolului *Cum vâna PCM naționaliști,* publicat în ziarul *Făclia*, nr. 3 din 18 ianuarie 1991, ministrul consemnează că „a crescut considerabil numărul persoanelor care își vor reabilita numele și-și doresc ridicat la nivel de onoare spiritul demnității naționale oprimat de politica partidului comunist conducător". Rezumând cele relatate în articolul din Făclia, prin ordinul nr. 66 din 28 februarie 1991, ministrul revine la practica de reabilitare morală a persoanelor din sistemul de învățământ și ordonă să se extindă conținutul Dispoziției nr. 73 din 26 noiembrie 1990 asupra tuturor persoanelor care s-au adresat Comisiei pentru problemele de Drept și Ministerului Științei și Învățământului al RSS Moldova. Ministrul obligă pe Vasile Calmuțchi[1], rector al Institutului Politehnic din Chișinău, pe Boris Melnic[2], rector al Universității de Stat din Moldova și pe Ion Borșevici[3], rectorul Institutului Pedagogic din Chișinău să creeze comisii de reexaminare a motivelor eliberării neîntemeiate din funcție a 41 de persoane de la Institutul Politehnic din Chișinău (V. Amariei, N. Beldeman, I. Dogotaru, M. Druc[4], V. Frunze, V. Jomiru, V. Luca, N. Margine, P. Osmotescu, V. Ojog, M. palade, G. postoroncă, V. Rudic, T. Vascan, E. Sofronie, M. Andronic, V. Brumă, L. Belousova, E, Căpățână, V. Cerbari, I. Guțu, Gh. Ghimpu,, S. Jomiru, A. Cojocaru, L. Levința, V. Munteanu, V. Muntean, D. Mustață, D. Mustață, I. Pădure, M. Pașa, V. Țurcanov, A. Vârlan, I. Goriuc, P. Groza, I. Bârlădeanu, I. Druță, A. Livovschi, I. Gherlacu, Gh. Slabu), 29 de persoane de la Universitatea de Stat din Moldova (V.

[1] *Vasile Calmuțchi* (1985-1992) – rector al Institutului Politehnic din Chișinău în perioada anilor 1988-1992.
[2] *Boris Melnic* (1928-2012) – rector al Universității de Stat din Moldova în perioada 1974-1992.
[3] *Ion Borșevici* (1929-2011) – rector al Institutului Pedagogic *Ion Creangă* din Chișinău în perioada 1975-1992.
[4] *Mircea Druc* (n. 25 iulie 1941, Pociumbăuți, raionul Râșcani) – președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Sovietice Socialiste Moldova în perioada 25 mai 1990 - 28 mai 1991. Doctor în științe economice (1970). A absolvit Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1957-1960), Facultatea de Filologie, Secția limbi romanice (limba și literatura spaniolă, limba franceză și limba portugheză) a Universității de Stat din Leningrad (1960-1964), doctoratul la Institutul Americii Latine al Academiei de Științe din URSS de la Moscova (1967-1970). Lector la Institutul Politehnic din Chișinău (1970-1972) A fost eliberat din funcție pentru că „semnează cu litere latine [2].

Pașa, I. Ciocanu, Gh. Mazilu, N. Babâră, S. Biletova, G. Cincilei, M. Gudima, I. Cotruță, V. Romandaș, V. Sorbală, A. Crijanovschi, V. Plotnic V. N Ciobanu, V. Romanciuc, A. Silvestru, A. Șoltaian, V. Stratan, Mânăscurtă, V. Olărescu, V. Matei, M. Cimpoi. L. Ranga, P. Parasca, A. Moșanu, V. Vartic, V. Mihail, P. Brădescu, V. Șveț, Viconschi) și 3 persoane de la Institutului Pedagogic *Ion Creangă* din Chișinău (Gh. Croitoru, Gh. Rudic, I. Găină)[1].

Ministrul Mătcaș obliga rectorii instituțiilor nominalizate să anuleze ordinele de eliberare neîntemeiată din funcție a persoanelor din listele de mai sus începând cu anul 1970 și să restabilească (la dorința ficărei persoane) în funcția pe care o deținuse persoanele care au fost suspectate de naționalism, apolitism, antisovietism, anticomunism și altele. De asemenea, ordinul indica asupra necesității de recuperare a „disconfortului și potențialului moral pierdut timp de 20 de ani de persecuție și să găsească modalități de exprimare a compasiunii pentru consecințele activității sistemului și regimului comunist în domeniul politicii naționale. Rectorii erau responsabili să „introducă rectificări de rigoare în carnetul de muncă al fiecărui om eliberat din funcție din motive neîntemeiate", „să stabilească persoanele de conducere a tuturor subdiviziunilor instituțiilor care au realizat politica de deznaționalizare, de umilire și de înrobire morală și să-i tragă la răspundere conform legii"[2]. Îar în termen de o lună de la semnarea ordinului, ministrul cerea rectorilor să demonstreze că a au adus la cunoștința colectivelor profesorale conținutul ordinului și să raporteze Ministerului și adresanților vizați despre acțiunile întreprinse. Totodată, ministrul consemnează că „reabilitarea juridică a persoanelor din lista de mai sus este de competența organelor de drept civil", totuși dându-le o satisfacție morală celor dintâi. În ce măsură ordinul ministrului Mătcaș a fost executat nu se cunoaște, or în arhive încă nu a fost desoperit vreun raport, scrisoare, notă informativă din partea instituțiilor de învățământ superior sus-numită, iar colegii de USM, membri ai senatului la începutul anilor '90, nu-și amintesc despre vre-o ședință a Senatului universitar, sau despre vreun eveniment raportat la reabilitarea morală a persoanelor indicate în ordinul ministrului Mătcaș[3].

În același proces de reabilitare a persoanelor persecutate pe criterii ideologice se înscrie și ordinul nr. 171 din 6 mai 1991, prin care Ministerul Științei și Învățământului al RSS Moldova îl reabilita pe Alexandru Șoltoianu[4], conferențiar la Universitatea de Stat din Moldova, eliberat din funcție în anul

[1] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 215, ff. 117-118.
[2] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 215, ff. 119.
[3] ANRM, F. 2991, inv. 14, d. 335, ff. 20-20 vs; d. 337, f. 65.
[4] *Alexandru Şoltoianu* (n. 1933, Inești) – disident politic basarabean, membru al Frontului Național Patriotic din Moldova. Absolvent al Institutul de Relații Internaționale de la Moscova. A fost condamnat în 1972 împreună cu grupul de patrioți unioniști basarabeni Usatiuc-Ghimpu la 6 ani privațiune de libertate într-o colonie corecțională de muncă cu regim sever și 5 ani de exil în Siberia pentru fondarea și conducerea unui partid naționalist, anticomunist, antisovietic și semnarea unui apel adresat lui Nicolae Ceaușescu în 1972.

1967, acuzat că îndoctrinează studenții în spiritul proromânesc, cerându-se să părăsească RSS Moldovenească.

Desigur, ordinele și dispozițiile ministrului Mătcaș se refereau la reabilitarea morală a victimelor politicii de deznaționalizare, promovată de regimul comunist în RSS Moldovenească, dar ele aveau scopul de a contribui câtuși de puțin la satisfacția morală a unor persoane, care fiind studenți sau doctoranzi au fost exmatriculați pentru că își redactau conspectele cu grafie latină sau pentru că având acces la literatura românească de la biblioteca Academiei de Științe a Moldovei, puneau întrebări logice și absolut pertinente profesorilor lor care debitau de la catedre inepții cu referire la istoria, tradițiile, limba moldovenilor și alte probleme durute ale românilor basarabeni. Acțiunile de reabilitare morală s-au referit și la unii profesori, nu neapărat etnici români, dar care fie au criticat realitățile sovietice în care trăiau, coraportându-le la rapoartele fastuoase care se citeau la congresele PCUS sau la plenarele CC al PCUS, fie semnau cu grafie latină sau le vorbeau frumos studenților despre istoria și înaintașii lor.

Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, adoptată în 1992, a condamnat crimele „săvârșite de organele de stat administrative, judiciare și extrajudiciare în perioada regimului totalitar, cu încălcarea gravă a normelor de drept și morale”[3] și a stabilit faptul că reabilitarea se realizează de către MAI, Procuratura Generală și instanțele judecătorești, primele două fiind obligate să examineze toate dosarele, inclusiv asupra cărora nu au fost depuse cereri de reabilitare. O investigație, realizată în cadrul campaniei *Jurnaliştii pentru drepturile omului*, Valentina Burlacu menționează că „din 1989 şi până în prezent, Procuratura Generală a reabilitat 54 839 persoane, declarându-le victime ale regimului comunist”[1]. Cu toate acestea, mai multe dintre numele indicate în lista ministrului Mătcaș nu au mai ajuns să stabilească pe cale judiciară faptului represiunii politice. Unii pentru că au dispărut fizic, alții nu au insistat, cei mai mulți însă pentru că nu dețin probe, or serviciile secrete din Republica Moldova au distrus cea mai mare parte a dosarelor care se păstrau în arhiva KGB (moştenită de actualul SIS) și în cea a Ministerului de Interne a Republicii Moldova [4, pp. 59-63]. Astfel, cu o bună parte de arhive arse și cu cealaltă parte de documente, care încă se mai păstrează, dar încă nu sunt accesibile, mai multe victime ale represiunilor regimului sovietic nu-și vor putea demonstra adevărurile.

Astfel, dezintegrarea Uniunii Sovietice și procesul de renaștere națională a românilor din basarabia de la sfrârșitul anilor '80 au pus începutul desovietizării învățământului superior din RSS Moldovenească/RSS Moldova/Republica Moldova, care s-a manifesta inclusiv prin dezideologizare, depolitizare, demilitarizarea educației superioare și prin acțiuni ferme de readucere a școlii superioare moldovenești în spațiul educației naționale românești fundamentată pe baze europene. În acest proces de renințare la învățământul sovietic ideologizat, îndoctrinat și politizat, se înscriu și acțiunile Ministerului Științei și Învățământului de reabilitare morală a victimelor politicii de deznaționalizare a românilor

basarabeni – studenți, doctoranzi și profesori, unii din care au fost exmatriculați și destituiți din posturi doar pentru că au semnat cu caractere latine. Ordinele și dispozițiile, semnate în anii 1990-1991 de ministrul Nicolae Mătcaș și de viceministrul Inochentie Baltag nu aveau un caracter juridic și, atât cât nu exista încă o lege cu privire la reabiltarea persoanelor represate pe motive politice, acestea au însemnat atitudine civică și responsabilitate morală față de persoanele care au trecut cu deminitate peste egoismul personal al păstrării statutului social și profesional oferit de regim și peste frica față de acest regim.

Referințe:

1. BURLACU V., Epigonii unui popor deportat. Victimele regimului comunist, reabilitate doar pe hârtie. [Accesat: 25.IX.2021] Disponibil: https://www.investigatii.md/ro/investigatii/discriminare/epigoni-ai-unui-popor-deportatbr-victimele-regimului-comunist-reabilitate-doar-pe-hartie.
2. DRUC M., Rusofoni și moldofoni. În: Limba Română, nr. 4-8, anul XI, 2001. [Accesat: 31.IX.2021] Disponibil: https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3815
3. Lege nr. 1225 din 08-12-1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice [Accesat: 31.IX.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123699&lang=ro
4. TAȘCĂ M., Accesul la arhive în Republica Moldova: studiu și jurisprudență, Chișinău: Pontos, 2011.
5. Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, 1990, nr. 5.
6. Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, 1990, nr. 6-7.

CZU: 343.163:343.294:323.28

APORTUL PROCURATURII GENERALE LA REABILITAREA VICTIMELOR REPRESIUNILOR POLITICE

Valentina BRADU,

procuror în Secţia unificare a practicii în domeniul reprezentării
învinuirii în instanţele de judecată
din cadrul Direcţiei Judiciare a Procuraturii Generale

Summary: *In the Republic of Moldova, during various periods of historical development, especially of the totalitarian communist occupation regime, citizens were persecuted for political, national, religious or social reasons. State bodies have carried out a series of mass political repressions, deportations of the native population to Siberia and correctional camps, and deprived of their liberty, deportation, expulsion and other coercive measures.*
Strongly condemning the political repressions committed by administrative, judicial and extrajudicial state bodies during the totalitarian regime and the serious violation of the rule of law and morality, in order to rehabilitate victims of repression, reintegrate them into political, social and civil rights, compensate for material damages, as well as the liquidation of other consequences of the arbitrariness of the totalitarian regime, the Parliament of the Republic of Moldova adopted Law no. 1225-XII of 08.12.1992 on the rehabilitation of victims of political repression.
Keywords: *totalitarian regime of occupation, persecution, deportation, political repression, victim, rehabilitation.*

În Republica Moldova, în diferite perioade de dezvoltare istorică, cetățenii au fost persecutați din diverse motive, în deosebi, de regimul comunist totalitar de ocupaţie.

Astfel, începând cu 7 noiembrie 1917, pe teritoriul actualei Republici Moldova, mai întâi în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, populația care nu era convenabilă regimului bolșevic a fost persecutată din diverse motive, supusă arestărilor și deportărilor din localitățile natale în alte regiuni ale URSS, majoritatea din Ținutul de Nord. Iar, începând cu 28 iunie 1940 şi în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, organele de stat în perioada regimului totalitar au săvârşit un şir de represiuni politice în masă din motive politice, naţionale, religioase sau sociale sub formă de privaţiune de libertate, deportare, expulzare şi alte măsuri de constrângere.

Ulterior, din 1941 au urmat deportările populației băștinașe în Siberia și în lagărele corecționale: deportările de populație civilă din 5-6 iulie 1949, precum și cele din 1 aprilie 1951. Astfel de practici au fost numeroase până la obținerea independenței statului nostru.

În procesul judecării cauzelor, în perioada regimului totalitar, organele de stat administrative, juridice şi extrajudiciare (VCK, GPU – OGPU, NKVD, MGB, KGB, procuraturile şi colegiile lor, “dvoiki”, “troiki”, “consfătuiri speciale”, alte organe cu funcţii similare) au încălcat grav drepturile şi libertăţile cetăţenilor.

În aceste condiții, Parlamentul Republicii Moldova, condamnând în mod hotărât represiunile politice săvârșite de organele de stat administrative, judiciare şi extrajudiciare în perioada regimului totalitar şi încălcarea gravă de către aceste organe a normelor de drept şi morale, în scopul reabilitării victimelor represiunilor, reintegrării lor în drepturile politice, sociale şi cetăţeneşti, compensării pagubelor materiale pricinuite, precum şi lichidării altor consecinţe ale samavolniciei regimului totalitar, a adoptat Legea nr.1225-XII din 08.12.1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice. [1]

Acest act normativ definește noțiunea de represiune politică, determină cercul de victime ale represiunilor politice, stabilește principiile reabilitării victimelor represiunilor politice, prevede procedura reabilitării și autoritățile (organele) competente de reabilitare a victimelor represiunilor politice, reglementează mecanismele de reabilitare și înlesnirile pentru persoanele reabilitate.

La modul cel mai general, ***represiunea*** reprezintă un fenomen de reprimare, înăbușire a unei acțiuni de revoltă, de opoziție colectivă și recurgerea la acțiuni drastice în acest scop. Acest concept are la bază, de cele mai multe ori, motive de ordin politic.

Astfel, ***represiunea politică*** reprezintă acțiunea de a bloca, de a reține, de a pedepsi și de a urmări acțiunile politice sau sociale, de pe poziția de putere politică, a unui individ sau a unui grup de persoane care nu împărtășesc aceleași idei, principii, teze, pe care se bazează orânduirea politică a unui stat, într-o anumită perioadă de timp.

Trebuie să recunoaștem că represiunile politice sunt specifice în mare parte statelor în care s-a instaurat un regim totalitar de guvernare. Spre exemplu, statele totalitare de tip comunist ori fascist s-au remarcat prin cele mai grave crime din istoria umanităţii. Statul totalitar este stăpânul tuturor, iar partidul unic este stăpânul statului. În afara conducătorului suprem, nimeni nu are dreptul de a critica instituţiile statului şi politica partidului unic. Cu cât partidul unic este mai puternic, cu atât individul este mai lipsit de apărare şi mai neînsemnat. Ori de câte ori vreun individ sau un grup de indivizi vor încerca să se opună regimului de guvernare, acesta va fi persecutat.

În general, represiunile politice se bazează pe insuflarea fricii și a terorii provocată intenționat prin amenințări sau prin alte mijloace de intimidare. Istoria scoate în evidență astfel de forme de represiuni politice precum: discriminare și intoleranță politică, ideologică, religioasă și socială, violări ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, brutalități ale poliției, închisoare, deportări, expulzări, șantajare, tortură, dispariții forțate și alte forme de pedepsire și intimidare îndreptate împotriva activiștilor politici și a populației.

Conform prevederilor art.1 din Legea nr.1225-XII din 08.12.1992: ***represiune politică*** se consideră curmarea de vieţi omeneşti, măsurile de constrângere întreprinse de către stat faţă de cetăţeni din motive politice, naţionale, religioase sau sociale sub formă de privaţiune de libertate, deportare,

exilare, trimitere la muncă silnică în condiţii de limitare a libertăţii, expulzare din ţară şi lipsire de cetăţenie, expropriere, internare forţată în instituţii de psihiatrie, sub altă formă de limitare a drepturilor şi libertăţilor persoanelor declarate periculoase din punct de vedere social pentru stat sau pentru regimul politic, realizate în baza deciziilor organelor administrative, judiciare şi extrajudiciare.

Totodată, potrivit art.2, victime ale represiunilor politice se consideră:

- persoanele care au avut de suferit de pe urma represiunilor politice arătate în articolul 1;

- persoanele asupra cărora au fost adoptate decizii de represiune politică, dar care au reuşit să evite represiunile directe, inclusiv prin refugiu peste hotarele republicii;

- membrii familiei persoanelor supuse represiunilor, inclusiv copiii care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele, persoanele care au fost impuse sau nevoite să-şi urmeze părinţii, rudele, tutorii în exil ori la locul de deţinere specială, sau rămase fără îngrijirea acestora, precum şi copiii persoanelor executate în urma represiunilor politice.

Comitetele executive şi primăriile municipale eliberează legitimaţii respective victimelor represiunilor politice în localitatea unde au domiciliu stabil.

O descriere mai detaliată a categoriilor de persoane care se consideră victime în sensul art.2 din Legea vizată, o regăsim în *Hotărârea explicativă nr.35 din 24.10.2003 a Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova ,,*Cu privire la practica judiciară de aplicare a unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, modificată prin *Hotărârea explicativă nr.12 din 16.10.2017 a Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova* [2] În acest sens, victime ale represiunilor politice se consideră:

- persoanele care au avut de suferit de pe urma represiunilor politice prin curmarea de vieţi omeneşti, măsurile de constrângere întreprinse de către stat faţă de cetăţeni din motive politice, naţionale, religioase sau sociale sub formă de privaţiune de libertate, deportare, exilare, trimitere la muncă silită în condiţii de limitare a libertăţii, expulzare din ţară şi lipsire de cetăţenie, expropriere, internare forţată în instituţii de psihiatrie, sub altă formă de limitare a drepturilor şi libertăţilor persoanelor declarate periculoase din punct de vedere social pentru stat sau pentru regimul politic, realizate în baza deciziilor organelor de stat administrative, judiciare şi extrajudiciare sovietice;
- persoanele asupra cărora au fost adoptate decizii de represiune politică, dar care au reuşit să evite represiunile directe, inclusiv prin refugiu peste hotarele republicii.
- membrii familiei persoanelor supuse represiunilor, inclusiv copiii născuţi în locurile de represiune sau în drum spre ele, sau concepuţi în locurile represiunii dar născuţi acasă, persoanele care

au fost impuse sau nevoite să-şi urmeze părinţii, tutorii în exil ori la locul de deţinere specială, sau rămase fără îngrijirea acestora, precum şi copiii persoanelor executate în urma represiunilor politice.

Pentru inițierea procedurii de restabilire în drepturi, persoana interesată trebuie să depună cererea de reabilitare în adresa organelor competente, desemnate cu asemenea atribuții.

Ministerul Afacerilor Interne:

- în privinţa persoanelor expropriate, deportate sau expulzate din R.A.S.S. Moldovenească şi R.S.S. Moldovenească în baza deciziilor organelor administrative sub pretextul luptei cu culacii, cu adversarii colectivizării sau cu aşa-numiţii bandiţi şi cu familiile lor, precum şi pe motive de acuzare de colaborare cu "regimul burghezomoşieresc de ocupaţie", supuse la muncă forţată în condiţiile de limitare a libertăţii, inclusiv în coloniile de muncă ale NKVD-ului şi în batalioanele disciplinare;

Procuratura Generală:

- în privinţa persoanelor supuse represiunilor politice în baza deciziilor organelor judiciare sau extrajudiciare pentru "activitate contrarevoluţionară", "trădare de patrie", "răspândirea unor scorniri calomnioase ce discreditează orânduirea sovietică de stat", pentru "alte crime de stat", pentru "încălcarea legilor şi regulilor cu privire la separarea bisericii de stat şi a şcolii de biserică", "atentarea sub formă de îndeplinire a ritualelor religioase la persoana şi la drepturile cetăţenilor";
- în privinţa persoanelor condamnate pentru neachitarea impozitelor sau neîndeplinirea planului de predare a pâinii la stat în temeiul art.art.58, 58-1, 58-2 din Codul penal al R.S.S. Ucrainene (redacţia anului1927);
- în privinţa persoanelor internate în baza deciziilor organelor judiciare sau extrajudiciare în instituţii de psihiatrie la tratament forţat, din motive politice, naţionale, religioase sau sociale;
- în privinţa persoanelor internate în lagărele de concentrare sau de filtrare, condamnate la privaţiune de libertate, exilate sau trimise la muncă silnică în condiţii de limitare a libertăţii, pentru participare prin mobilizare la cel de-al doilea război mondial;
- condamnate sau executate pentru eschivare, din motive politice sau religioase, de la intrare în rândurile armatei roşii (sovietice);
- condamnate pentru participare la manifestaţiile politice pentru obţinerea suveranităţii şi independenţei Republicii Moldova sau în privinţa cărora, pentru aceleaşi acţiuni, au fost intentate dosare penale şi apoi clasate fără temei de reabilitare, dacă aceste persoane nu au comis infracţiuni de drept comun.

Instanţele judecătoreşti examinează cererile de reabilitare a persoanelor concediate din serviciu sau exmatriculare din instituţii de învăţământ din motive politice, naţionale, religioase.

Conform prevederilor art.4 din Legea nr.1225-XII din 08.12.1992, nu pot fi reabilitate persoanele care au fost condamnate legitim pentru săvârşirea crimelor de genocid, contra păcii,

umanităţii sau pentru săvârşirea infracţiunilor de drept comun, precum şi persoanele recunoscute vinovate de falsificarea dosarelor penale în această perioadă sau care au participat nemijlocit la represiuni politice, chiar dacă ele însăşi au fost ulterior supuse represiunilor.

La 23 noiembrie 1994 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr.296-XIII pentru interpretarea unor prevederi ale Legii nr.1225-XII privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, [3] fiind specificat în art.1, că … Conform articolului 2 alineatul 1 subalineatul trei din legea menţionată, membri ai familiei persoanelor supuse represiunilor se consideră soţul, soţia, copii, părinţii, alte rude şi tutorii care au fost siliţi sau nevoiţi să urmeze persoana reprimată în exil sau la locul de deţinere specială.

Copiii persoanelor supuse represiunilor care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele se consideră copii proveniţi din căsătoria încheiată până la represiune.

Persoanele care au fost întreţinute de persoanele supuse represiunilor până la represiune şi au rămas fără îngrijire în urma represiunilor sau executării întreţinătorului, se consideră persoane rămase fără îngrijire.

În anul 2020, pe domeniul reabilitării întru stabilirea unei echități față de toți copiii persoanelor supuse represiunilor în perioada regimului totalitar de ocupaţie, de către Procuratura Generală în adresa Curții Constituționale a fost înaintat aviz la sesizarea deputatului în Parlamentul Republicii Moldova, dl Octavian Țîcu, referitor la controlul constituționalității unor prevederi din articolul 1 din Legea nr.296/1994 pentru interpretarea unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice.

Prin opinia Procuraturii Generale au fost acceptate argumentele autorului excepției de neconstituționalitate, pledând pentru declararea neconstituțională a articolului 1 al Legii nr.296/1994 pentru interpretarea unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, în măsura în care acesta nu include alte 3 categorii de persoane care, în virtutea legii, ar putea să obțină statut de victimă a represiunii politice (copiii care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele proveniți dintr-o căsătorie încheiată în timpul represiunii; copiii care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele proveniți dintr-o căsătorie încheiată după represiune; copiii care s-au născut în afara unei căsătorii, dar care au fost concepuți sau/și născuți în perioada represiunii.

În baza hotărârii Curții Constituționale nr.2 din 12.01.2021, din art.1 alin.(2) al Legii nr.296-XIII din 23 noiembrie 1994 pentru interpretarea unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, a fost declarată neconstituțională sintagma ,,copiii persoanelor supuse represiunilor care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele se consideră copii proveniţi din căsătoria încheiată până la represiune.

Astfel, victime ale represiunilor politice se consideră și copiii care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele, dacă măcar unul din părinți este victimă a represiunilor politice.

Ca urmare, odată cu întrarea în vigoare de la 12.01.2021 a modificărilor nominalizate, categoriile de persoane sus-menționate la care anterior le-a fost refuzată reabilitarea s-au adresat repetat în Procuratura Generală, ori deja s-a constatat temei legal de întocmire a concluziei de reabilitare și eliberare a certificatului de reabilitare.

Activitatea Procuraturii Generale în domeniul reabilitării victimelor represiunilor politice se desfăşoară în conformitate cu competenţele atribuite prin acte normative ce urmează: Legea nr.1225-XII din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, Legea nr.296-XIII din 23.11.1994 „Cu privire la interpretarea unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice" (modificată prin hotărârea Curții Constituționale nr.2 din 12.01.2021), prin care a fost declarată neconstituțipnală sintagma ,,copiii persoanelor supuse represiunilor care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele se consideră copii proveniţi din căsătoria încheiată până la represiune din art.1 alin.(2) al Legii R.M. nr.296-XIII din 23 noiembrie 1994, pentru interpretarea unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice; prevederi ale Codului de procedură penală al RM; pct.29 din Ordinul Procurorului General nr.2/21 din 02.01.2018 „Cu privire la organizarea activităţii procurorilor în domeniul reprezentării învinuirii în instanţele judecătoreşti" prin care Secţia unificare a practicii în domeniul reprezentării învinuirii în instanţele de judecată, la cerere sau din oficiu, constată și verifică dosarele persoanelor care, în perioada dintre 07.11.1917 şi 23.06.1990, au fost supuse represiunilor politice și asupra cărora au fost luate hotărâri ale organelor judiciare și extrajudiciare și, fie formulează o concluzie privind reabilitarea cu eliberarea certificatului respectiv, fie refuză reabilitarea, fie pregătește proiectul recursului în anulare pe care îl prezintă pentru semnat adjunctului Procurorului General responsabil de domeniul judiciar; alte acte normative naționale și internationale.

În scopul executării prevederilor art.5 alin.3) şi 5^2 din Legea RM nr.1225-XII din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, în vederea executării atribuţiilor sale, Procuratura Generală are competenţe de constatare şi verificare a dosarelor (aflate la păstrare în arhivele Ministerului Afacerilor Interne, Serviciul de Informaţii şi Securitate, cât şi în Arhiva Naţională) în care au fost adoptate hotărâri ale organelor judiciare şi extrajudiciare referitor la persoanele indicate în art.3 din Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, adică aplicarea represiunilor politice faţă de cetăţeni pe motive politice, naţionale, religioase sau sociale sub formă de privaţiune de libertate, deportare, expulzare şi alte măsuri de constrângere.

Reieşind din atribuţiile prevăzute de articolul 7 din Legea nr.1225/1992**,** Procuratura Generală examinează materiale şi dosare remise de către SIS la adresările parvenite, totodată având și dreptul de a adopta decizii în fond, inclusiv asupra dosarelor în care nu au fost depuse cereri.

Astfel, pe parcursul anului 2020 în adresa Procuraturii Generale au fost depuse 231 cereri de reabilitare parvenite de la persoanele supuse represiunilor politice, moştenitorii acestora sau de alte persoane fizice sau juridice interesate, privind eliberarea certificatelor. Dintre care, au fost soluționate 225 cereri. În baza prevederilor Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice au fost admise 113 cereri, cu întocmirea a 74 concluzii de reabilitare și eliberate 83 certificate de reabilitare. Totodată, s-a refuzat admiterea cererilor pe motiv că contravin cerințelor legale în 109 cazuri, cu expedierea explicaţiilor de rigoare referitoare la: modalitatea stabilirii faptului represiunii politice pe cale judiciară din lipsa temeiurilor de reabilitare, restituirea bunurilor confiscate sau recuperarea valorii acestora ca urmare a aplicării represiunilor politice.

În rezultatul studierii dosarelor parvenite privind aplicarea represiunilor politice, au fost întocmite şi remise petiţionarilor răspunsuri, cu restituirea cauzelor în adresa Ministerului Afacerilor Interne, Serviciul de Informaţii şi Securitate și Arhiva Națională.

Din experienţa anului precedent şi a celui actual, constatăm că numărul cererilor şi adresărilor este în creştere, spre exemplu în anul 2020 – 231 cereri, iar numai pentru 9 luni a anului 2021 - 354 cereri.

Cotele maxime de adresări pentru reabilitarea victimelor represiunilor politice sunt atinse în contextul alocarii lunare din 2018 a mijloacelor financiare – 500 lei, pentru persoanele supuse represiunilor politice cât și în baza hotărârii Curții Constituționale nr.2 din 12.01.2021 prin care a fost declarată neconstituțională sintagma ,,copiii persoanelor supuse represiunilor care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele se consideră copii proveniţi din căsătoria încheiată până la represiune din art.1 alin.(2) al Legii R.M. nr.296-XIII din 23 noiembrie 1994, pentru interpretarea unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice.

Necesită de menționat că pentru 9 luni a anului 2021, Procuratura Generală s-a axat mai intens spre soluționarea celor 316 adresări întru repunerea în drepturi și reabilitarea victimelor represiunilor politice, fiind admise 228 cereri, cu întocmirea a 216 concluzii de reabilitare și eliberate 225 certificate de reabilitare. Totodată, întemeiat s-a refuzat admiterea cererilor pe motiv că contravin cerințelor legale în 88 cazuri.

Ca rezultat al studierii dosarelor penale parvenite de la Serviciul de Informaţii şi Securitate în privința persoanelor asupra cărora au fost luate hotărâri ilegale ale organelor extrajudiciare şi judiciare, Procuratura Generală întocmește recurs în anulare cu remiterea spre examinare în Curtea Supremă de Justiţie, ori decizie privind refuzul reabilitării. Pe materialele dosarului despre activitatea infracțională

cu numărul de arhivă sunt dispuse în unele cazuri decizii sau se adoptă ordonanță - concluzie de abrogare a deciziei organului extrajudiciar, fiind constatat statutul persoanei că se consideră victimă a represiunilor politice care se reabilitează în fața societății și se reintegrează în drepturile politice, sociale şi civile, pierdute în legătură cu represiunile politice. Despre decizia Procuraturii Generale de reabilitare pot fi informate rudele persoanei reabilitate care au dreptul de a lua cunoştinţă la Serviciul de Informaţii şi Securitate cu materialele în baza cărora a fost supus represiunii politice.

Astfel, pe dosarele penale parvenite de la Serviciul de Informaţii şi Securitate spre studiere şi adoptarea deciziilor corespunzătoare (inclusiv, dosare în privinţa persoanelor asupra cărora au fost luate hotărâri ale organelor judiciare și extrajudiciare) în scopul reabilitării persoanelor condamnate din motive politice, de către Procuratura Generală în anul 2020 au fost declarate la Curtea Supremă de Justiţie 310 recursuri în anulare împotriva hotărârilor judecătoreşti ilegale, adoptate în privinţa a 329 persoane, fiind solicitată casarea, încetarea proceselor penale cu reabilitarea persoanelor.

La fel, în perioada anului 2020 au fost declarate 8 recursuri în anulare la cererea de reabilitare depusă nemijlocit de persoana condamnată pentru eschivare de la înrolarea în serviciul militar pe motive religioase, pe când în decurs de 9 luni a anului 2021 s-au întocmit 5 recursuri în anulare.

Totodată, în decurs de 9 luni a anului 2021 pe categoria de dosare indicate *supra* au fost declarate la Curtea Supremă de Justiţie 31 recursuri în anulare împotriva hotărârilor judecătoreşti ilegale, adoptate în privinţa a 37 persoane.

Cu titlu de exemplu, examinând materialele dosarului despre activitatea infracțională cu nr.de arhivă 31962, în privința cet.Vaisman Ilia Benționovici, s-a stabilit că acesta prin ordonanța din 28 august 1942 a ofițerului G.Smorcanov, împuternicit al secției speciale „NKVD” din Unitatea brigăzii de tancuri nr.55 a frontului din Stalingrad, a fost acuzat de trădare de patrie în baza art.58-10 din Codul penal al RSFSR și aplicată pedeapsa capitală, prin împușcare, în prezența ostașilor aliniați. Esența învinuirii se rezuma la faptul că, efectuând serviciul militar în Armata Roșie, a făcut agitație contrarevoluționară, răspândind printre soldați foi volante nemțești, a calomniat guvernarea sovietică, acțiune îndreptată spre slăbirea stării politico-morale a Armatei Roșii, având intenții teroriste îndreptate împotriva personalului de comandă și chemând ostașii a trece de partea inamicului.

În fapt, s-a constatat că temei de condamnare a acestuia la moarte fără a fi efectuată o investigație efectivă a fost motivul că cet.Vaisman Ilia a găsit jos, la pământ, 2 foi volante în limba germană pe care le-a ridicat și le-a ascuns în buzunar, cu scopul de a le folosi pentru țigări. Aceste foi au și fost depistate în timpul percheziției, tot despre care le-a vorbit camarazilor săi când a revenit în unitatea militară, iar ulterior acuzat de trădare de patrie.

În circumsranțele date, Procuratura Generală în baza art. 51 din Codul de procedură penală al RM, art. art. 2, 3 lit.a), 5^2, 7, 9 și 10 din Legea nr.1225/1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, a întocmit o decizie, prin care a abrogat ordonanța ofițerului G.Smorcanov, privind sancționarea cet.Vaisman Ilia pentru trădare de patrie în baza art.58-10 din Codul penal al RSFSR la pedeapsa capitală, prin împușcare, în prezența ostașilor aliniați, l-a declarat nevinovat pentru acuzația de comitere a infracțiunii prevăzute de art.58-10 din Codul penal al RSFSR – trădare de patrie, fiind considerat victimă a represiunilor politice, reabilitat în fața societății și reintegrat în drepturile politice, sociale şi civile, pierdute în legătură cu represiunile politice.

Examinând materialele dosarului de condamnare cu nr. de arhivă 32013 în privința cet.Cucolesco Semion Ivanovici care a fost condamnat prin sentinţa Tribunalului Militar al Diviziei Rezervă de pușcași Altai nr.26 din 09 noiembrie 1944, în baza art.20-206-7 lit. g) CP al URSS la pedeapsa de 6 ani privaţiune de libertate, în lagăr de corectare prin muncă, pentru faptul că în timpul efectuării serviciului militar în cadrul Armatei Roșii a încercat să dezerteze, Procuratura Generală a decis inoportunitatea reabilitării, din temei că prin decizia Tribunalului Militar al Districtului Odessa din 15.01.1945 s-a dispus încetarea procesului penal în privința numitului, în baza art.346 CPP al URSS, din lipsa în acțiunile inculpatului a elementelor infracțiunii imputate.

La fel, s-a dispus soluția Procuraturii Generale în privința cet.Stolear Gheorghii Davidovici, care fiind învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute de art.58-1 alin.(2) CP RSFSR - agitație antisovietică, a fost condamnat în baza Decretului Prezidiumului Sovietului Suprem al URSS din 06 iulie 1941 la pedeapsa de 5 ani privaţiune de libertate, în lagăr de corectare prin muncă. Or, prin decizia Colegiului Feroviar al Judecătoriei Supreme a URSS nr.1219 din 23.03.1945 s-a dispus încetarea procesului penal pe art.58-1 alin.(2) CP RSFSR în privința lui Stolear Gheorghii, în baza art.4 pct.5) CPP al RSFSR, din lipsa în acțiunile inculpatului a elementelor infracțiunii imputate, fiind constatat faptul represiunilor politice în privinţa cet.Stolear Gheorghii Davidovici, ce confirmă reabilitarea deplină a acestuia.

La data de 28.05.2021, examinând materialele dosarului despre activitatea infracțională cu nr. de arhivă 32064, s-a constatat că prin decizia Consfătuirii Speciale de pe lângă „MGB" URSS din 31.05.1947, cet.Andronic Andrei Vasilievici, a.n.1884, de naționalitate moldovean, căsătorit, originar din or.Orhei, RSSM, la momentul aplicării pedepsei – locuitor al or.Orhei, învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute de art.54-1 lit. „a'' din Codul penal al RSSU - trădare de patrie, i-a fost aplicată pedeapsa cu trimiterea în exil, pe un termen de 5 ani, cu ispășirea pedepsei în regiunea Kazahstanul de Nord, RSS Kazahstan, cu calcularea termenului de la 10.08.1945.

Andronic Andrei Vasilievici a fost declarat vinovat şi condamnat pentru faptul că, locuind pe teritoriul temporar ocupat de către trupele militare ale inamicului, în timpul retragerii armatei române, a

comis trădare de Patrie prin recrutarea de către serviciul de informații române în calitate de agent secret, fiind lăsat în spatele frontului Armatei roșii cu însărcinări de spionaj, adică a săvârșit infracțiunea prevăzută de art.54-1 lit. „a'' CP RSSU.

Decizia nominalizată a fost aplicată fără prezența cet.Andronic Andrei, iar în cursul anchetei penale s-a încălcat în mod flagrant și dreptul acestuia la apărare, fiind audiat de nenumărate ori, înslusiv pe timp de noapte, pe parcursul a circa doi ani, în lipsa apărătorului a cărui participare în cazul dat era obligatorie.

Reiterând cele expuse, decizia Consfătuirii Speciale de pe lângă „MGB" URSS din 31.05.1947 emisă în privința cet.Andronic Andrei este o încălcare flagrantă a drepturilor și libertăților fundamentale stipulate în Convenție și anume, încălcarea dreptului la un proces echitabil, care conform art. 6 pct.44) din Codul de procedură penală al RM reprezintă un viciu fundamental admis în cadrul examinării precedente a cazului, ce în mod direct afectează decizia adoptată.

Prin urmare, în lipsa unei sentințe de condamnare a unui tribunal legal instituit, deciziile organelor extrajudiciare au fost ilegale, ele fiind bazate doar pe niște presupuneri care nu pot sta la baza aplicării unei pedepse legale cet.Andronic Andrei Vasilievici.

În temeiul celor expuse și conducându-mă de prevederile art. 53^1 alin.(2) lit.d) din Codul de procedură penală al RM, art.2, 3 lit.a), 5^2, 7, 9 și 10 ale Legii nr.1225/1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, s-a dispus abrogarea deciziei Consfătuirii Speciale de pe lângă „MGB" URSS din 31.05.1947 emisă în privința cet.Andronic Andrei Vasilievici, învinuit în baza art.54-1 lit. „a" din Codul penal al RSSU, cu sancționarea acestuia cu trimitere în exil pe un termen de 5 ani, cu ispășirea pedepsei în regiunea Kazahstanul de Nord, RSS Kazahstan.

Totodată, a fost încetată urmărirea penală în privința cet.Andronic Andrei Vasilievici, învinuit în baza art.54-1 lit. „a" din Codul penal al RSSU pe motiv că există circumstanțe prevăzute de lege care exclud urmărirea penală, cu clasarea procesului penal, fiind declarat nevinovat pentru acuzația imputată, considerat victimă a represiunilor politice, reabilitat în fața societății și reintegrat în drepturile politice, sociale şi civile, pierdute în legătură cu represiunile politice. Hotărâri similare au fost adoptate și față de alte 3 persoane.

Concomitent, în 7 dosare penale de condamnare în privința a 8 persoane, întemeiat s-au adoptat decizii de refuz în reabilitare.

Spre exemplu, examinând materialele dosarului penal de arhivă nr.32071 în privința cet.Modilida Ivan Nicolaevici, a.n.1916, s-a stabilit că prin sentinţa Tribunalului Militar al Detașamentului de pușcași din 15.05.1946 a fost condamnat în baza art.54-1 lit."b" din Codul penal al RSSU - *trădare de patrie,* la pedeapsa cu trimiterea în exil, pe un termen de 15 ani, cu interdicţii în drepturi pe un termen de 10 ani, fără confiscarea averii personale.

În cadrul şedinţei de judecată inculpatul Modilida Ivan Nicolaevici vinovăția în comiterea infracțiunii a recunoscut-o și a susținut prin declarațiile sale învinuirea imputată, cât și depozițiile făcute de martorii audiați. A menționat că, într-adevăr, a dorit să slujească regimului de ocupație în organele de represiune și din luna iulie 1942 până în martie 1943 a fost angajat ca jandarm pe teritoriul temporar ocupat de trupele româno-germane, fiind trimis în s.Mariano-Cegodarovk raionul Șireaevsc, reg.Odessa pentru a îndeplini atribuții de căutare și denunțare a persoanelor cu viziuni anti-române, executare a dispozițiilor regimului de guvernare. Astfel, efectua arestări a băștinașilor care refuzau să iasă la munci în câmp, iar pentru ca să se supună cerințelor orânduirii instaurate de ocupanți, îi bătea pe cei care ingnorau regulile impuse de cotropitori, aduna forțat de la populație produse alimentare pentru armata germano-română. La fel, a participat cu alți jandarmi la maltratarea și mutilarea localnicilor, la reținerea a două femei de naționalitate ,,evreică,, și împușcarea acestora, deoarece au contaminat comendantul localității și alți soldați români de o boală venerică. Ulterior, a fost transferat în s.Antoniuki din raionul Nicolaev, reg.Odessa, având aceleași atribuții de jandarm, unde a bătut 10 oameni, printre care și pe Gleaznuțu cu pumnii și patul armei în fața cantorei agricole, pentru că acesta s-a jeluit pe dânsul la autoritățile raionale că nu i-a dat cota-parte de porumb, a participat la arestarea a trei persoane, maltratarea altor cetățeni, a deposedat localnici de bunuri, inclusiv pe Degusar, de la care a luat bicicleta pe care a folosit-o pentru necesități personale. La fel, i-a deposedat de alimente și animale pe membrii familiei Iurchin M., sub pretextul că nu au ieșit la lucru.

Suplimentar faptului că inculpatul şi-a recunoscut vina, vinovăţia acestuia a fost confirmată integral în şedinţa de judecată și prin declaraţiile martorilor.

Potrivit art.4 din Legea nr.1225/1992: *„Nu pot fi reabilitate persoanele care au fost condamnate legitim pentru săvârşirea crimelor de genocid, contra păcii, umanităţii sau pentru săvârşirea infracţiunilor de drept comun, precum şi persoanele recunoscute vinovate de falsificarea dosarelor penale în această perioadă sau care au participat nemijlocit la represiuni politice, chiar dacă ele înseşi au fost ulterior supuse represiunilor”.*

Conform prevederilor art.art.4, 5^2 din Legea RM nr.1225-XII din 08.12.1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, Procuraturii Generale expres îi sunt atribuite competenţe cu drept de a adopta decizii a refuza reabilitarea, pe motivul lipsei temeiurilor prevăzute de lege.

Ca urmare, și în anul 2020 s-au adoptat astfel de decizii în rezultatul examinării dosarelor și materialelor, inclusiv în cazurile când nu sunt depuse cereri de reabilitare - 3 cazuri față de 6 persoane.

Totodată, prin Legea nr.1225-XII din 08.12.1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, Procuraturii Generale i-au fost atribuite în temeiul art.3 lit.f) competenţe de reabilitare în privinţa persoanelor internate în lagărele de concentrare sau de control şi filtrare sovietice pentru participare prin

mobilizare la cel de-al doilea Război Mondial (PFL), cu formularea concluziilor de reabilitare sau după caz, de refuz (aflate la păstrare în arhiva SIS).

Studierea în anul 2020 a 113 dosare din această categorie în privinţa a 113 persoane a servit temei pentru întocmirea concluziilor de reabilitare față de 28 persoane, fiind declarate nevinovate şi reabilitate în faţa societăţii şi reintegrate în drepturi, astfel considerate victimă a represiunilor politice. În celelalte cazuri, s-a refuzat reabilitarea acestora din lipsa temeiurilor legale, cu restituirea dosarelor în adresa SIS.

Însă, în perioada a 9 luni a anului 2021 au fost studiate și examinate în temeiul art.3 lit.f) al Legii nr.1225-XII din 08.12.1992 – 216 dosare în privinţa persoanelor internate în lagărele de concentrare sau de control şi filtrare sovietice pentru participare prin mobilizare la cel de-al doilea Război Mondial, fiind întocmite din oficiu 10 concluzii de reabilitare față de 10 persoane.

Reieşind din atribuţiile menţionate, în anul 2020, la cerere sau din oficiu, de către Procuratura Generală au fost studiate şi verificate în total 383 dosare de arhivă (dosare de condamnare şi deportare, parvenite de la MAI şi SIS în legătură cu examinarea cererilor de reabilitare, dosare penale parvenite de la SIS /fără cereri/ spre studiere şi luarea deciziilor de reabilitare, și materiale control şi filtrare), parvenite de la MAI, SIS sau după caz, Arhiva Naţională, în privința a 418 persoane, iar în perioada de referinţă - 9 luni a anului 2021 - 381 dosare.

Întru examinarea argumentelor expuse în cererile petiționarilor prin care se solicită eliberarea certificatului de reabilitare, pentru a desfăşura o activitate mai eficientă privind atribuţiile legale, se colaborează operativ cu subdiviziunile MAI, SIS şi Arhiva Națională, cât și cu petiționarii. Or, ultimii inițial expediază în adresa Procuraturii Generale numai o cerere neargumentată, fără anexarea documentelor justificative privind represiunea sau în privința persoanei căreia se solicită eliberarea certificatului de reabilitare. Ca urmare, au fost întocmite răspunsuri, interpelări în adresa acestora, scrisori de însoțire și răspunsuri în adresa altor organe de resort, cât și scrisori suplimentare solicitanților pentru concretizarea cerințelor și prezentarea de documente confirmative, alte activități legate de examinarea cererilor.

Pe parcursul anului 2020, în perioada de referinţă - 9 luni a anului 2021 pe lângă cele menţionate mai sus, Procuratura Generală pe domeniul de reabilitare a efectuat şi alte activităţi, după cum ar fi audiența cetăţenilor, fiind primiți și chestionați suplimentar în legătură cu chestiunile abordate - 18 persoane, cu explicarea prevederilor legislației în vigoare persoanelor supuse represiunilor politice sau persoanelor interesate în reabilitarea rudelor, ori explicarea cerințelor legislației în vigoare la compartimentul de restituire a averii ca urmare a aplicării represiunilor politice sau acordarea altor înlesniri etc.

Deși, cu probleme semnificative în activitatea pe domeniul respectiv Procuratura Generală nu se confruntă, totuși, poate fi menționată lipsa unei baze de date unice (care necesită asigurarea mijloacelor financiare și timp) în privința persoanelor supuse represiunilor politice și ulterior reabilitate cu elaborarea sau întocmirea unor recomandări metodice pe categoriile de represiuni. Adică, formularea întrebărilor cu ajutorul cărora s-ar putea oferi o căutare mai rapidă a informațiilor în baza de date, atât în privința persoanelor represate, cât și a celor deja reabilitate (având în vedere faptul că dosarele în privința persoanelor supuse represiunilor politice se păstrează în arhivele MAI, SIS și parțial Arhiva Națională, iar Procuratura Generală nu deține arhiva dosarelor persoanelor represate).

Este necesar de menționat faptul că datorită numărului mare de dosare de arhivă și lipsa unei baze unificate de date privind materialele represiunile politice este puțin dificil de activat și totodată de analizat starea de lucruri în domeniul vizat. Or, modalitatea de sistematizare și de păstrare a dosarelor de condamnare și deportare și altor materiale de arhivă nu permite stabilirea exactă a acestora fără prelucrare manuală.

Totuși, în toate cazurile în care au apărut dificultăți pe domeniul gestionat și pentru a desfășura o activitate mai eficientă privind atribuţiile de serviciu, se colaborează foarte operativ cu Arhiva Națională, subdiviziunile Ministerului Afacerilor Interne şi Serviciului de Informații și Securitate.

Referințe:

1. Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice nr. 1225-XII din 08.12.1992, republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.241-246/746 din 10.12.2010.
2. Hotărâri explicative ale Plenului CSJ. Hotărârea Plenului CSJ a RM nr.35 din 24.10.2003 "Cu privire la practica judiciară de aplicare a unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice". //Buletinul CSJ a RM 3/3, 2004.
3. Legea nr.296-XIII din 23 noiembrie 1994, pentru interpretarea unor prevederi ale Legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1/3 din 05.01.1995.
4. Hotărârea Curții Constituţionale nr.2 din 12.01.2021 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din articolul 1 din Legea nr.296 din 23 noiembrie 1994 pentru interpretarea unor prevederi ale Legii nr.1225 din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice (drepturile persoanelor născute în locurile de represiune sau în drum spre ele) (sesizarea nr.109a/2020), publicată în: Monitorul Oficial 22-32/1, 29.01.2021.

CZU: 343.211:343.3/.7:070(478)

PROIECȚIA MEDIATICĂ A INFRACȚIUNILOR ÎN PRESA AUTOHTONĂ

Georgeta STEPANOV,
doctor habilitat, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
Decan al Facultății Jurnalism și Științe ale Comunicării

As a subject of media coverage, crimes may be considered a part of the media agenda, a matter of priority, showing constant interest to this subject. This interest comes due to the violent content, through which crimes are projected in the public space and to the sensational and negative character of media reports about crimes, having a direct impact on the public, causing certain psychological feelings and generating strong and long-lasting effects. That is why, the role of media institutions in reflecting crimes and in shaping the perceptions and attitudes of social individuals in relation to them is undeniable. Or, in the collective thinking, the media continues to be associated with a forum for debating values, behaviors and ideals worth following. Precisely for these reasons, the media in general and journalists in particular have a duty to approach the subject about crime very responsibly, showing accuracy in presenting the facts and objectivity in issuing value judgments.

Keywords: *mass-media, crime, media projection, approach, media consumers*

Orice faptă, acțiune sau activitate umană, care contravine normelor în vigoare, reprezintă o infracțiune. Infracțiunile sunt acte de conduită devinată a fiinţei umane care, dat fiind faptul că tulbură ordinea socială și de drept, sunt supuse represiunii penale. Conform art. 14, alin. (1) din Codul Penal al Republicii Moldova: „Infracţiunea este o faptă (acţiune sau inacţiune) prejudiciabilă, săvîrşită cu vinovăţie şi pasibilă de pedeapsă penală” [1].

Infracțiunile au caracter antisocial și constituie pericole sporite, în particular, pentru indivizii sociali, întrucât dezorientează acțiunea socială a acestora, și pentru societate, în general, deoarece împiedică dezvoltarea firească a fenomenelor și proceselor sociale și societale. „Pericolul social al infracţiunii este apreciat în dependenţă de valoare socială care este afectată, de împrejurările în care se săvârşeşte fapta şi nu în ultimul rând de personalitatea infractorului. De aici rezultă că pericolul social este diferit pentru toate infracţiunile, în funcţie de interesul ocrotit, valoare socială protejată, afectate de fapta penală” [2]. Dat fiind impactul și efectele nocive pe care le generează, infracțiunile prezintă interes pentru diferite instituții sociale și grupuri profesionale, aflându-se în atenția permanentă a acestora fie ca obiect de reflecție și de reflectare, fie ca obiect de investigare și de interpretare sau fie ca obiect de cercetare și de analiză. Printre aceste instituții se numără și mijloacele de informare în masă, care exploatează infracțiunile drept obiect de reflectare mediatică. Fiind incluse în diapazonul tematic curent al presei, infracțiunile sunt procesate și transformate în imagini mediatice, care, ulterior, completează pe agenda publică și ajung atât la cetățenii de rând, cât și la factorii de decizie.

Infracțiunile, ca subiect de reflectare mediatică, fac parte în mod prioritar din agenda tuturor instituțiilor de informare în masă, fie acestea de nivel internațional, național sau local, fie din presa tipărită, audiovizuală sau online. Acest fapt se datorează, în primul rând, conținuturilor violente prin intermediul cărora infracțiunile sunt proiectate în spațiul public, or, consumatorii de media din toate timpurile și din toate colțurile lumii au demonstrat un interes constant pentru informațiile violente, pe care le așteaptă, le caută și le asimilează foarte rapid și cu mult interes. În al doilea rând, acest lucru se întâmplă din cauza caracterului senzațional și negativist al relatărilor mediatice despre infracțiuni, care are un impact direct asupra publicului, provocând anumite trăiri psihologice și generând efecte puternice și de lungă durată. Și întrucât subiectele jurnalistice, care reflectă diferite tipuri de infracțiuni, asigură tirajele publicațiilor periodice și rating-urile emisiunilor radiofonice și televizate, ele sunt amplasate pe primele pagini ale ziarelor sau ocupă primele locuri în buletinele și jurnalele de știri. Din aceleași considerente, fluxurile informaționale zilnice abundă în titluri, texte și imagini despre infracțiuni, scandaluri și violență, or, „aceste materiale sunt consumate cu mult interes şi cu multe emoţii de public, intensitatea emoţiilor crescând odată cu dramatismul istoriei…” [3, p. 4]. Ca rezultat al activității extrem de frecvente a mass-mediei de reflectare a infracțiunilor, în circuitul lingvistic a apărut un termen nou – terorismul mediatic – care, între altele, include avalanșa de crime, violuri, bătăi etc., proiectate în spațiul public prin imagini mediatice, transmise maselor largi în formă de știri, relatări, reportaje sau comentarii.

Interesul sporit al consumatorilor de media pentru materialele care aduc pe agenda publică diferite tipuri de infracțiuni este determinat de conotația negativistă acestora. Caracteristica de material „negativist”, în opinia lui Octavian Mihail Sachelarie, poate avea următoarele explicaţii:

– evenimentele negative corespund mai bine criteriului frecvenţei decât evenimentele pozitive care, de regulă, au nevoie de mult timp pentru a fi edificate (prin frecvenţă se înţelege perioada de timp necesară unui eveniment pentru a se desfăşura; cu cât acesta corespunde mai mult frecvenţei de apariţie a mediilor, cu atât este mai mare posibilitatea de a deveni ştire.);

– evenimentele negative sunt univoce: despre interpretarea unui eveniment ca fiind negativ există un larg consens;

– evenimentele negative sunt consonante: ele corespund concepţiei despre lume şi viaţă a multor oameni [4, p. 106].

Pentru reflectarea infracțiunilor, jurnaliștii folosesc diferite tipuri de abordări mediatice, cele mai reușite considerându-se abordarea conflictologică și abordarea juridică. Abordarea conflictologică/conflictogenă este aplicată pentru reconstruirea compoziţiei crimelor săvârşite de anumiţi oameni sau grupuri, accentul fiind pus pe relaţiile dintre aceștia. Acest tip de abordare încearcă să identifice scopurile individuale ale infractorilor sau pe cele colective ale grupurilor infracționale, să

stabilească motivele comportamentelor individuale sau colective și să explice factorii generatori, subiectivi şi obiectivi, ai acțiunilor infracționale. O atenţie deosebită în abordarea conflictologică a realității se acordă analizei motivelor crimei comise. „În materialele de acest fel, potrivit psihologilor, apare nu doar direcţia relaţiilor dintre subiect şi obiect, dar şi ceea ce conţin aceste relaţii. Înţelegerea motivului permite dezvăluirea multor aspecte necunoscute ale faptelor omeneşti, îndeosebi de ce a recurs omul la aceste acţiuni" [5]. Așadar, pentru înțelegerea și explicarea genezei acțiunii infracționale, precum și pentru prognozarea manifestărilor ulterioare ale acesteia este important ca jurnalistul să identifice cadrul motivațional al infractorilor.

Abordarea juridică, de asemenea, este orientată să reconstruiască compoziţia infracțiunilor, doar că, spre deosebire de cea conflictologică, ea pune accentul în special pe aspectul moral al crimei și mai puțin pe caracterul ei sau pe cadrul motivațional și relațional al infractorilor. Ea este orientată să previnã oamenii despre existența unor astfel de acțiuni și despre pericolele pe care acestea le reprezintă, să-i ajute să conştientizeze caracterul lor antisocial și să identifice rădăcinile răului omenesc. Totodată, această abordare reliefează circumstanțele și contextele propice pentru săvârșirea infracțiunilor, precum și modalitățile de contracarare a acestora și de sancționare a autorilor infracțiunilor. Se consideră că accentuarea informației privind pedepsele legale, pe care urmează să le execute infractorii, contribuie la prevenirea infracțiunilor, la reducerea amplorii și la micșorarea numărului acestora.

Infracțiunile sunt parte din problematica presei și dețin poziții foarte avantajoase pe agenda media, în pofida faptului că reflectarea frecventă și detaliată a acestora are un impact social negativ și un rol extrem de nociv. Or, acest gen de informație, având o vădită conotație violentă, atrage, prioritar, adolescenții și tinerii din familii social-vulnerabile, precum și indivizii cu un nivel redus de instruire și de educație, sistemele de valori ale cărora nu sunt suficient de stabile pentru a-i proteja și a-i face imuni în fața comportamentelor deviaționiste și/sau criminogene. Ca urmare, reflectarea mediatică a infracțiunilor este percepută de aceștia în mod greșit drept suport informațional sau/și punct de reper pentru acțiunilor lor sociale, or, ei adesea mimează în viața de zi cu zi ceea ce au văzut pe micile ecran, au auzit la radio sau au citit în internet. „Mass-media este, pe de o parte, un factor criminogen în sine, iar pe de altă parte, un potențator al tuturor celorlalți factori, al tuturor celorlalte cauze privind creșterea criminalității, ceea ce obligă la o creștere a modalităților de studiu și de combatere a influenței sociale nocive pe care o poate exercita, dincolo de rolul său incontestabil în privința progresului omenirii" [6]. Astfel, modul în care mass-media reflectă infracțiunile influențează direct percepțiile maselor în raport cu aceste manifestări, fapt care, odată conștientizat, trebuie să responsabilizeze presa în procesul de abordare mediatică și de tratare a acestor subiecte de interes public. În această ordine de idei, responsabilitatea jurnaliştilor pentru impactul şi efectele relatărilor lor obține o nouă intensitate, „or,

tocmai modalitatea de reflectare, unghiul de abordare şi accentele logice pe care le pun aceştia în articole determină atitudinea societăţii faţă de problema pusă în discuţie" [7]. Responsabilitatea socială ca valoare de judecată este primordială în procesul de reflectare a infracțiunilor, deoarece „mediatizarea unilaterală, agresivă, părtinitoare, incompetentă etc. poate provoca reacţii inadecvate, care pot genera noi conflicte, prin aceasta complicându-se şi mai mult starea de lucruri existentă. Şi, din contra, reflectarea argumentată, echilibrată, „la rece" poate calma spiritele, diminua reacţiile negative, crea condiţii pentru dialogul social şi, în fine, poate contribui la soluţionarea acestor probleme" [8].

Cercetarea modului în care mass-media reflectă infracțiunile a fost inițiată în vederea identificării unei viziune de ansamblu asupra stării actuale și perspectivei proiectării în spațiul mediatic a acestui gen de informație, asupra efectelor acesteia, precum și asupra punctelor forte și a celor vulnerabile ale acestui tip de scriitură media. Pentru realizarea scopului propus, au fost trasate câteva obiective de cercetare, cum ar fi: identificarea locului materialelor despre infracțiuni în paginile ziarelor, în jurnalele TV și în buletinele radiofonice; definirea condițiilor de manifestare a acestui tip de produse media; stabilirea compoziției conținuturilor; analiza conținuturilor din perspectiva vârstei, genului, categoriei sociale, mediului de trai etc. a protagoniștilor; determinarea celor mai des folosite forme de expresie pentru redarea infracțiunilor, identificarea gradului de respectare a principiilor etice etc. Validitatea ipotezei, precum că modul în care mass-media reflectă infracțiunile influențează direct percepțiile maselor în raport cu acest fenomen social, a fost demonstrată atât de rezultatele cercetărilor cantitative, cât și de cele ale cercetărilor calitative. Rezultatele cercetărilor cantitative s-au materializat în următoarele concluzii:

1. Materialele jurnalistice, care au ca obiect de reflectare infracțiunile, folosesc pentru abordarea acestora conținuturi textuale, în formă tipărită și/ sau verbală, și conținuturi iconografice, atât imagini statice, cât și dinamice. Raportul text - imagine variază în funcție de tipul de media în care aceste materiale apar. Astfel, dacă în presa tipărită textul prevalează asupra imaginilor, în presa audiovizuală situația este invers proporțională: imaginile întotdeauna au prioritate în raport cu discursul rostit.

2. Pentru reflectarea infracțiunilor, mass-media utilizează atât materialele de autor, realizate de jurnaliști, cât și materialele de arhivă și informațiile operative, realizate de angajații instituțiilor de forță, prioritar de către cei de la Ministerul Afacerilor Interne. Informațiile parvenite de la organele de forță relatează despre furturi, jafuri, tâlhării, acte de huliganism, omoruri etc.

3. Infracțiunile sunt mediatizate, prioritar, prin intermediul genurilor informative, analizele practic lipsind din conținuturile presei autohtone. Pentru a reflecta infracțiunile, jurnaliștii din online și cei de la agențiile informaționale fac apel, de regulă, la știre, iar jurnaliștii din televiziune și cei din presa tipărită – la reportaj.

4. Din perspectiva genului, cel mai frecvent devin protagoniști ai materialelor despre infracțiuni bărbații, în special, cei tineri și maturi. De regulă, aceștia apar ca instigatori și/sau autori ai unor acțiuni cu caracter de infracțiune sau ca complici la săvârșirea unor infracțiuni.

5. Dacă ne referim la categoriile sociale din care fac parte protagoniștii materialelor despre infracțiuni, în prim-plan iese persoanele cu antecedente penale, cele neangajate în câmpul muncii și cele care nu au un loc stabil de muncă. Cel mai rar devin protagoniști ai unor astfel de conținuturi jurnalistice intelectualii, asemenea materiale, însă, au un impact foarte mare asupra societății și generează efecte puternice și de lungă durată.

6. Cele mai multe materiale jurnalistice, care au în vizor acțiunile infracționale, relatează despre infractorii și infracțiunile săvârșite de aceștia în centrele urbane din țară, preponderent în municipiile Chișinău și Bălți. Astfel, circa două treimi din subiectele reflectate în acest fel de materiale se produc în mediul urban și doar o treime – pe cel rural.

Rezultatele cercetărilor calitative s-au materializat în următoarele concluzii:

1. Materialele jurnalistice despre infracțiuni sunt reflectate în presa tipărită prioritar prin intermediul textelor, unele dintre care, de regulă, cele analitice, sunt secundate de elemente iconografice. Cele mai utilizate elemente iconografice pentru reflectarea infracțiunilor în publicațiile periodice sunt fotografiile-simbol și colajele foto.

2. În jurnalismul de televiziune și în cel online materialele care relatează despre diferite tipuri de infracțiuni se axează, prioritar pe imagini, vocea după cadru având menirea, în cele mai dese cazuri, să completeze secvențele TV și să ajute consumatorii de media să înțeleagă și să asimileze mai ușor informația. Pentru redarea infracțiunilor în imagini vizuale, jurnaliștii folosesc prioritar patru tipuri de imagini video, și anume: imaginile integrale, care redau, de regulă, scenele de reținere a infractorilor; imagini secvențiale, care redau doar unele acțiuni din contextul general al infracțiunii reflectate; imagini ale victimelor infracțiunii; imagini-simbol, preluate din arhivă.

3. Conținuturile jurnalistice despre infracțiuni, în mare parte, sunt redactate în conformitate cu prevederile **Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova [9]**. Jurnaliștii relatează cu acuratețe informația despre crime, dezastre naturale, accidente, infracțiuni și tratează echidistant situațiile în care indivizii sociali suferă prejudicii de orice gen. Nedezvăluirea identității victimelor infracțiunilor este o condiție de principiu în jurnalismul de calitate, excepție fiind contextele în care prevalează interesul public sau dacă există acordul acestora de a le face public numele.

4. Informațiile despre infracțiuni adesea sunt redate:

- superficial, jurnaliștii reducându-și eforturile doar la prezentarea unor date factologice, fără a face corelație dintre cauză și efect, a explica conjunctura și a le pune în contexte favorabile înțelegerii și conștientizării riscurilor acestora;

- senzațional, instituțiile mediatice încercând tot mai des să atragă cititorul nu prin producţie de calitate, dar prin tertipuri ieftine – pagini intens colorate, informaţii de scandal, titluri prin care se savurează crima şi violul, fotografii senzaţionale şi nu în ultimul rând, prin vulgaritatea interpretării faptelor;

- în limbaj infect, violent, în care se regăsesc expresii licențioase, necenzurate, precum și etichetări ale protagoniștilor. Redarea intactă a expresiilor lingvistice ale eroilor materialelor de presă, în pofida faptului că ele conferă dimensiuni suplimentare conținutului jurnalistic și scot la lumină informaţii cu valori semantice deosebite, trăsături de caracter, stări spirituale, emoţionale sau calităţi ale personajului etc., nu întotdeauna este binevenită. Or, de regulă, expresiile violente influențează negativ percepțiile consumatorilor de produse media, fapt care diminuează impactul și reduce efectele scriiturii de presă;

- în manieră spectacularizată, prin intensificarea dimensiunii dramatice a infracțiunilor, deoarece această modalitate captează și menține interesul consumatorilor de media.

5. În procesul de mediatizare a infracțiunilor se atestă, deși tot mai rar, cazuri de încălcare a principiului prezumției nevinovăției în raport cu presupușii autori ai infracțiunilor, pe care jurnaliștii îi califică drept criminali sau ucigași, înainte ca sentința de judecată să fie pronunțată.

6. Uneori terminologia de specialitate este folosită greșit, iar prevederile normelor de drept în vigoare pentru o infracțiune sau alta sunt prezentate eronat, fapt care se produce fie din cauza documentării insuficiente a jurnalistului, fie din lipsa de cunoștințe a lui în acest domeniu.

În baza rezultatelor cercetării deducem că, pentru proiecția mediatică a infracțiunilor, sunt folosite diferite modalități de abordare, care variază de la caz la caz, în funcție de tipul de infracțiune supusă mediatizării și de genul de presă în care materialul jurnalistic urmează a fi realizat. Totodată, în procesul de proiecție mediatică a infracțiunilor, jurnaliștii, în virtutea faptului că stabilesc raporturi de producție cu diferite categorii de actori sociali, inclusiv cu victimele, dar cu autorii infracțiunilor, sunt nevoiți să adopte diferite tipuri de comportamente profesionale, dar și să-și construiască diferite cadre relaționale.

Analiza modalităților de reflectare a infracțiunilor în mass-media autohtonă a scos în evidență, de rând cu practicile pozitive, și unele carențe, care urmează a fi depășite prin conjugarea eforturilor jurnaliștilor, dar și a managerilor instituțiilor media. Astfel, în vederea îmbunătățirii procesului de reflectare mediatică a infracțiunilor și sporirii calității acestor materiale jurnalistice, se impune implementarea unor acțiuni strategice, așa precum:

- Abordarea mediatică a infracțiunilor din perspectiva prevenirii acestora, în scopul formării unui mod sănătos de gândire și de atitudine a populaţiei față de comportamentele și acțiunile sociale deviante.

- Expunerea informației prin prisma coordonatelor de timp: trecut, prezent, viitor, care să proiecteze ansamblul situației reflectate: motivele care au stat la bază infracțiunii, legăturile cauzale existente, măsurile întreprinse de autorităţi, pedeapsa prevăzută pentru autorii infracțiunii etc.

- Extinderea conținuturilor analitice și utilizarea opiniilor specialiștilor (juriștilor, psihologilor, asistenților sociali) în abordarea subiectelor despre infracțiuni.

- Respectarea principiilor deontologice: evitarea expunerii senzaționale și spectacularizării infracțiunilor, protejarea victimelor – evaluarea adecvată a riscului pentru securitatea lor, excluderea elementelor terifiante, care pot afecta psihicul publicului și starea lui emoțională etc.

- Includerea în materialele jurnalistice de acest gen a informațiilor privind instituțiile de stat și organizațiile nonguvernamentale, care oferă sprijin victimelor infracțiunilor, precum și unele date de contact (adresă, telefon, email) la care acestea pot apela în caz de necesitate.

- Construcția publică a infracțiunilor prin imagini mediatice reprezentative, care să sensibilizeze, dar să nu afecteze starea emoțională a consumatorului de media.

În concluzie, rolul mijloacelor de informare în masă în reflectarea infracțiunilor și în formarea percepțiilor și atitudinilor indivizilor sociali în raport cu acestea este esențial, pentru că, de regulă, în mentalul colectiv, mass-media continuă să fie asociată cu o tribună de dezbatere a valorilor, comportamentelor și idealurilor demne de urmat. Din aceste considerente, instituțiile de presă, în general, și jurnaliștii, în particular, au datoria să abordeze foarte responsabil subiectul infracțiunilor, dând dovadă de acurateţe în expunerea faptelor, datelor și statisticelor. Totodată, ei trebuie să demonstreze obiectivitate și imparțialitate în analiza, interpretarea și explicarea diferitor aspecte ale subiectului abordat: cauzele infracțiunii, cadrul motivațional al infractorului, pedeapsa de care acesta este pasibil, perspectivelor de contracarare a acțiunilor infracționale etc. În acest context, presa, de asemenea, trebuie să reflecte cu maximă responsabilitatea atât acțiunile factorilor de decizie și activitățile de gestionare a situației infracționale, cât și reacţiilor şi acţiunilor individuale și/sau de grup în raport cu problema dezbătută. Astfel, activitatea de reflectare mediatică a infracțiunilor constă nu doar în expunerea informațiilor, ci și în analiza tuturor fațetelor subiectului de reflectare, or, doar prin abordări complexe și pluridimensionale, presa reușește să-și realizeze misiunile sociale și să-și valorifice plenar potențialul: să facă claritate în conştiinţa socială, să canalizeze energiile sociale spre armonizarea relaţiilor dintre indivizi, să prevină acțiunile antisociale și să promoveze modele adecvate de comportament social.

Referințe:

1. Codul Penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18-04-2002. [Accesat: 20.10.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109495&lang=ro
2. Noțiunea de infracțiune și trăsăturile acesteia. [Accesat: 20.10.2021]. Disponibil: https://facultateadrept.wordpress.com/drept-penal-parte-generala-i/curs-7-notiunea-de-infractiune-si-trasaturile-acesteia/
3. GUZUN, A., GUZUN, I. Violența împotriva copiilor: ce și cum relatăm. Ghid de bune practici pentru mass-media. Chișinău, 2006. [Accesat: 20.10.2021]. Disponibil: https://mediaforum.md/upload/theme-files/ghid-mass-media-violenta-copiipdf-58e29d9f6ae91.pdf
4. SACHELARIE, O. M. Mass-media și violența. În: Revista Română de Sociologie, Serie nouă, anul XI, nr. 1-2, p. 99–108, Bucureşti, 2000, pp. 99-108. [Accesat: 20.10.2021]. Disponibil: https://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.1-2-2000/OCTAVIAN%20MIHAIL%20SACHELARIE%20art9.pdf
5. STEPANOV, G. Bazele jurnalismului. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 84 194 p. ISBN 978-9975-142-74-8.
6. MARIN, T. Violența în mass-media și criminalitatea ca fenomen social. In: Ultima ora. Cotidian National Independent, 14 martie 2017. [Accesat: 14.10.2021]. Disponibil: https://ultima-ora.ro/violenta-in-mass-media-si-criminalitatea-ca-fenomen-social/
7. STEPANOV, G., GUZUN, I. Jurnalismul în situaţie de criză, Chişinău: CEP USM, 2010, p. 45. 227 p. ISBN 978-9975-70-922-4.
8. STEPANOV, G. Jurnalismul social: aspecte definitorii. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 145. 246 p. ISBN 978-9975-71-714-4.
9. Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova. [Accesat: 16.10.2021]. Disponibil: https://www.consiliuldepresa.md/ro/page/codul-deontologic-al-jurnalistului-din-r-moldova

CZU: 343.988:343.2

ROLUL NEEXPLORAT AL STUDIILOR DE VICTIMIZARE ÎN FORMAREA POLITICII PENALE

Victor MUNTEANU,

MSt Univ. Oxford, MB, doctorand

Victimization surveys are relatively unknown in Eastern and Central European countries, being insufficiently explored as a tool for the development of the national penal policy. This article aims at analyzing victimization surveys concept and main development steps. The author refers to the context and outcomes of the first victimization survey conducted in the Republic of Moldova in 2010 and its impact on the national criminal justice statistics. The author also emphasizes the need for a proactive approach of the public authorities in conducting similar surveys or considering the results in the decision-making processes in the criminal justice system.

Keywords: *victimization survey, criminal justice statistics, victim of crime, police, criminality, crime, general population.*

Studiile de victimizare reprezintă un subiect foarte puțin cunoscut, dar și mai puțin explorat în țările din Europa Centrala și de Est, inclusiv în Republica Moldova. Însăși noțiunea, trezește o ușoară nedumerire cu referire la domeniul la care trebuie atribuită, academic sau practic. Aceasta nu se întâmplă însă în jurisdicții în care experiența oamenilor legată de combaterea și prevenirea fenomenului infracțional și opinia lor despre modul și eficiența cu care autoritățile statului reacționează la infracțiunile comise constituie o sursă valoroasă și unanim acceptată de formare sau de ajustare a politicilor penale. De aici ni se conturează deja ideea că este vorba de un studiu sociologic care are menirea să stabilească atitudinea populației față de criminalitate și care completează sau chiar concurează cu datele statistice colectate și oferite oficial de către diverse instituții și agenții ale statului, implicate în combaterea criminalității , protecția victimelor, cum ar fi organele poliției, procuratură, sistem judiciar, etc. Totodată, trebuie să menționăm din capul locului, că aceste studii sunt comandate tot de către stat.

Așadar, deși nu avem o definiție precisă a studiilor de victimizare, iar denumirea lor variază uneori foarte tare (studiu de victimizare este mai degrabă un titlu generic), Oficiul Națiunilor Unite pentru Droguri și Crime a elaborat un manual pentru realizarea acestui tip de studii, unde menționează că ele ”sunt recunoscute ca instrumente care ajută guvernele și publicul să înțeleagă problemele de criminalitate și modul în care să le soluționeze mai bine” [1, p.1]. În sensul cel mai restrâns, studiul de victimizare este o cercetare sociologică care chestionează un eșantion reprezentativ al populației cu privire la infracțiunile care au fost prezumptiv comise împotriva lor, într-o perioada determinată de timp. Nu este posibilă o comparabilitate perfectă între diferitele tipuri de date statistice, pentru că studiile de victimizare reflectă experiența infracțională a victimei, așa cum o percepe aceasta, în timp ce alte surse

sunt produsul diferitelor sisteme administrative și ale proceselor operaționale. Sursele administrative de stat, cum ar fi datele statistice oferite de către poliție și instanțele de judecată, măsoară doar incidența infracțională adusă la cunoștința autorităților, adică faptele raportate la poliție sau procuratură. Prin urmare, un studiu de victimizare poate identifica experiențe infracționale care nu sunt raportate și poate crea o impresie destul de precisă asupra frecvenței lor. Ele scot la lumină informații care, altfel, pot fi doar intuite, calculate indirect din datele statistice oficiale ale poliției. Avantajul studiilor de victimizare este că acestea descoperă faptele rareori raportate la poliție sau neînregistrate sau înregistrate eronat de către poliție, cu intenție sau fără. Este vorba de un fel de hârtie de turnesol care ne permite să verificăm dacă și, mai ales, cât de mult se manipulează cu datele statistice. Până nu de mult, manipularea statistică era o meteahnă constantă a organelor de forță din întreg spațiul post-sovietic.

Statisticile polițienești, ale procuraturii, ale sistemului judecătoresc oferă informații asupra activității sistemului de justiție penală, care nu pot fi colectate prin studii de victimizare. Studiile de victimizare și statisticile polițienești se completează unele pe celelalte, fiecare dintre ele având avantaje și dezavantaje. Deși specialiștii și publicul se așteptă ca rezultatele din cele două surse să fie, mai mult sau mai puțin, similare, discrepanțele pot fi imense.

Statistica penală oficială, adică datele despre infracțiuni, colectate de către poliție și alte organe de drept, reflectă numărul infracțiunilor raportate la poliție sau identificate de poliție, care sunt ulterior înregistrate. Cu toate acestea, doar un număr mic de acte sau fapte cu caracter penal sunt raportate la poliție, iar ca o faptă să ajungă în vizorul poliției, trebuie să traverseze o succesiune de decizii atât ale victimei, cât și ale poliției. E vorba despre recunoașterea, uneori chiar de înțelegerea, de către victimă a faptului că s-a săvârșit o infracțiune, anunțarea poliției și înregistrarea infracțiunii în registrele oficiale ale poliției. Fiecare decizie a victimei sau a autorităților statutului se bazează pe circumstanțele și percepțiile legate de fapta comisă, precum și pe estimarea de către victimă și/sau martor a gravității și a analizei cost beneficiu asociat cu raportarea. Mai mult, o infracțiune poate dispărea, se poate ”evapora”, în rezultatul recalificării în orice moment a procedurilor, spre exemplu, ca rezultat al regulilor operaționale, secretizării deciziilor, a greșelilor de evidență sau a deciziei victimei, a poliției, sau a procurorului de renunțare la învinuire.

Studiile de victimizare captează atât incidența infracțională raportată la poliție, cât și cea neraportată, prin selectarea aleatorie a unui segment de populație și adresarea întrebărilor directe despre experiența de victimă a infracțiunii. Aceste studii pot măsura mai mult decât incidența infracțională și deseori includ întrebări legate de frică și atitudinea față de infracțiuni și sistemul de justiție penală. Totodată, ele pot reflecta caracteristici socio-demografice care permit identificarea și evaluarea populației cu risc sporit.

Varietatea metodologiilor folosite în cadrul acestui gen de cercetări sociologice îl poate copleși și pe cel mai experimentat sociolog. Cu toate acestea, există un număr clar de etape care trebuie parcurse pentru ca ideea inițială de studiu să ajungă de la planificare la colectarea datelor, analiză și distribuire sau prezentare a rezultatelor. Devierea de la scopul și obiectivele precis formulate vor rezulta într-un noian de date irelevante pentru formulare și concluzii de politici.

În general, există nouă pași care trebuie parcurși pentru a obține un studiu de victimizare cap-coadă.

1. Examinarea cerințelor utilizatorului final (spre exemplu, formularea clară a întrebărilor de cercetare, la care trebuie să existe răspuns, determinarea parametrilor cercetării, prioritizarea necesităților informaționale);
2. Design-ul și testarea (elaborarea strategiei de cercetare, definitivarea scopului, stabilirea eșantionului, dezvoltarea instrumentelor de colectare);
3. Colectarea de date (alegerea precisă a eșantionului, intervievarea în teren);
4. Procesarea datelor brute;
5. Transformarea datelor brute în date statistice;
6. Analiza și explicarea datelor;
7. Diseminarea datelor;
8. Interpretarea datelor și scrierea rapoartelor analitice;
9. Evaluarea.

Deci, măsurarea fenomenului infracțional prin studii de victimizare poate produce rezultate diferite, în dependență de o serie de factori, printre care putem reține:

- Scopul colectării datelor;
- Design-ul eșantionului și selectarea lui;
- Formatul și conținutul chestionarului;
- Modalitatea de colectare a datelor și alte aspecte privind metodologia studiului.

Studiul reprezentativ de victimizare nu este doar un proiect socio-juridic complex, dar și foarte scump. Parametrii studiului trebuie setați în dependență de resursele disponibile. Chiar și în țările cu experiență foarte bogată în elaborarea lor (Marea Britanie, Australia, Canada, Olanda, Italia, Elveția, SUA) frecvența lor este destul de rară și variază: cel mai frecvent o dată la doi ani, dar poate și o dată la zece ani.

Primul Studiu de victimizare realizat în Republica Moldova a fost realizat în anul 2010, pe un eșantion reprezentativ pentru Republica Moldova (4500 de respondenți). Principalele obiective ale primului studiu de victimizare au fost:

• Să se înțeleagă percepțiile populației cu privire la infracționalitate/criminalitate;

• Să se înțeleagă percepțiile populației cu privire la siguranța personală şi performanța instituțiilor implicate;

• Să se înțeleagă gradul de victimizare al populației;

• Să fie măsurată rata cu privire la raportarea către poliție a infracțiunilor şi piedicile pe care o victimă le întâlnește în procesul de raportare;

• Să se înțeleagă măsurile care trebuie luate de populație pentru a se proteja ea însăși împotriva infracțiunilor, precum şi impactul acestor măsuri;

• Să fie formulate recomandări practice care să îmbunătățească încrederea în funcționarea sistemului de justiție penală.

Raportul analitic a fost prezentat în decembrie 2010 și este și acum disponibil pe pagina web a Fundației Soros Moldova. Locuințele au fost selectate, folosindu-se criteriile de stratificare şi așezare. Eșantionul a fost împărțit după 13 zone geografice (raioane) şi apoi după mediul rural sau urban. În total, studiul a acoperit 37 de localități urbane şi 134 de localități rurale, rezultând 3018 interviuri. În cadrul fiecărei categorii, locuințele au fost selectate aleatoriu. În cadrul fiecărei locuințe a fost selectat un rezident adult la întâmplare, folosind metoda "cea mai apropiată zi de naștere". Această metodă constă în selectarea individului a cărui zi de naștere a fost cea mai apropiată de o dată arbitrară. Interviurile au fost realizate în limbile română şi rusă. Sondajul a fost reprezentativ pentru populația din Republica Moldova. Datele au fost ulterior raportate, în funcție de vârsta, sexul şi mediul rural/urban al populației din Republica Moldova, cu vârste cuprinse între 16 și 75 de ani. Conform sondajului, există trei motive de bază pentru creșterea percepției cu privire la infracționalitate. Majoritatea oamenilor (57%) au arătat că prima cauză ar fi percepția sporită cu privire la sărăcia din Moldova. A doua cauză (16%) este scăderea exigențelor cu privire la calificarea ofițerilor de poliție, în timp ce a treia cauză este instabilitatea politică începută în 2009 (14%). Aceste trei motive sunt invocate drept cauze, chiar şi atunci când se analizează toate opțiunile împreună - 78% dau vina pe sărăcie, 32% pe competența scăzută a polițiștilor, în timp ce 31% - pe instabilitatea politică. Important pentru factorii de decizie este faptul că numai una dintre aceste trei cauze ale înrăutățirii percepției cu privire la infracționalitate ține de sistemul de justiție penală – carențele în pregătirea ofițerilor de poliție. Acest lucru sugerează că modificările în politicile de justiție penală ar putea avea un impact redus asupra percepțiilor privind infracționalitatea, dacă nu sunt însoțite de reducerea percepției cu privire la sărăcie şi de creșterea stabilității politice. Acesta sugerează, de asemenea, că printre schimbările importante în politicile de justiție penală, din punct de vedere al îmbunătățirii percepției privind infracționalitatea, trebuie să fie îmbunătățită percepția privind profesionalismul ofițerilor de poliție.

Totodată, aproape jumătate (46%) din populația Moldovei susține că, în ultimii cinci ani (2005-2010), a fost victimă a cel puțin unul dintre tipurile de infracțiuni analizate în sondajul din 2010, în timp ce 33% dintre respondenți au declarat că au fost victime în 2009. Acest lucru înseamnă că 942.500 de persoane au fost victime a cel puțin o infracțiune în 2009 şi, respectiv, 1.313.811 în ultimii cinci ani. Aceste cifre trebuie comparate cu cele 127.167 infracțiuni înregistrate de către Ministerul de Interne în ultimii cinci ani. Acest lucru este, de asemenea, comparabil cu 11% care au declarat că au fost victime ale infracțiunilor în ultimii trei ani, în sondajul din 2008[1]. Discrepanța poate fi rezultatul unei chestionări mai detaliate pe tipuri de infracțiuni specifice introduse în ancheta din 2010, urmare a faptului că chestionarea într-un sondaj anterior, (2008), s-a dovedit insuficientă. Infracțiunile analizate în sondajul din 2010 includ furt de autovehiculele, furt de motociclete/scutere, furt de biciclete, furt din autovehicule, furt prin spargerea locuinței, tentative de spargere a locuințelor, lovire sau amenințare, tâlhărie (jaf cu aplicarea forței), furt de animale, agresiune sexuală, trafic de persoane. Totodată, au fost cercetate infracțiunile de corupție şi de rele tratamente aplicate de către poliție.

În ceea ce privește riscul de victimizare, unele persoane sunt mai susceptibile decât altele să fie victime ale infracțiunilor. În Republica Moldova, femeile sunt mai susceptibile de a fi victime ale infracțiunilor analizate în sondaj decât bărbații (49% dintre victime au fost femei, comparativ cu 44% dintre bărbați). Această relație se păstrează chiar dacă am exclude din analiză infracțiunile sexuale (47% dintre femei au fost victime ale tuturor infracțiunilor, cu excepția celor sexuale, şi 43% dintre bărbați). Acesta este un rezultat interesant, deoarece în multe alte țări bărbații sunt mai susceptibili decât femeile să fie victime ale infracțiunilor, de obicei, din cauza unui angajament personal socio-economic mai mare în societate. Acest rezultat poate reflecta o poziție socio-economică mai mare a femeilor în societatea moldovenească în comparație cu multe țări occidentale. Rezultatul se menține chiar şi atunci când se ține cont de alte variabile care au un impact asupra riscului. Întrucât populația din Republicii Moldova are mai multe femei, acest rezultat, de asemenea, înseamnă că femeile constituie majoritatea victimelor infracțiunilor (55%).[2, p. 57]

Sondajul din 2010 a mai indicat că 20.228 de persoane au admis că au mituit un judecător in 2009. La acel moment, aveam 433 de judecători în Republica Moldova. Aceasta înseamnă că, dacă împărțim la numărul total de judecători, în medie fiecare judecător a cerut sau acceptat 47 de mite în 2009 sau în jur de patru pe lună. Desigur, unii judecători nu au fost implicați deloc în procesul de mituire, ceea ce indică o frecvență mai mare în rândul judecătorilor care cer sau acceptă mită în mod curent.[3, p.70]

[1] Acest sondaj a fost efectuat în cadrul cercetării Fundației Soros Moldova privind *Evaluarea Procesului de Transformare a Sistemului de Justiție Penală în Republica Moldova (2009)*.

Cel de-al doilea studiu de victimizare a fost realizat în acest an, la 10 ani distanță .[4]Datele s-au colectat în 289 localități din RM, 48 dintre ele fiind localități urbane, aceasta constituind 46,2% (2.112 interviuri) din totalul interviurilor, 953 dintre care au fost realizate în Chișinău, în timp ce la Bălți au fost realizate 200 de interviuri.

Acest lucru atestă o îmbunătățire semnificativă a percepției cu privire la poliție, pentru că 40% dintre respondenți au declarat că au încredere în ea, comparativ cu 30% - în anul 2010. Se atestă și o scădere a infracționalității, ceea ce trezește nedumerire, pentru că creșterea încrederii în poliție ar trebui să ducă la o rată mai înaltă de raportare a infracțiunilor. De aceea, această percepție de îmbunătățire ar trebui verificată în raport cu rata reală de victimizare a populației. Astfel, obiectivul principal al sondajului din 2021 a fost de a înțelege dacă scăderea criminalității este reală, așa cum afirmă statisticile oficiale. Prin urmare, a fost nevoie să fie evaluat modul în care s-au schimbat percepțiile populației. Doar ele pot demonstra nivelul de siguranță și securitate al oamenilor. În anul 2021, majoritatea respondenților au afirmat că nivelul criminalității nu a crescut în ultimii 5 ani. Mai precis, 30% consideră că nivelul infracționalității a scăzut, iar 40% consideră că acesta a rămas la fel. Doar 15% au afirmat că nivelul criminalității a crescut, comparativ cu 30% din respondenți, care au afirmat același lucru în 2010. Cu toate acestea, răspunsul respondenților nu reprezintă obligatoriu un indicator al tendințelor reale. Ele trebuie să fie determinate de expunerea la infracțiuni și de ratele aferente de victimizare. Surpriza plăcută este că ratele de victimizare din 2021 sunt mai mici comparativ cu anul 2010 și, prin urmare, confirmă percepția schimbării pozitive.

Să nu uităm, însă, de faptul că corelările demografice ne pot lesne reduce speranțele, pentru că Republica Moldova are un specific rar întâlnit: tendințe de migrație în creștere pe fundalul unor cunoștințe foarte aproximative despre numărul real al oamenilor care locuiesc permanent în țară. Care este numărul real al populației din Republica Moldova acum și, mai ales, comparativ cu anul 2010, este o întrebare fără răspuns precis.

Un lucru totuși rămâne cert - există o legătură între felul în care oamenii percep și evaluează activitatea poliției și nivelul de victimizare. În Republica Moldova, studiul de victimizare confirmă sau atestă faptul că populația nu este complet dezamăgită. Dimpotrivă, ea atestă o susținere pentru îmbunătățirea activității poliției cu privire la contracararea infracțiunilor și protecția victimelor. Este foarte mult spațiu pentru dialog și implicare, iar politicile publice în domeniul securității nu trebuie gândite de la zero. Nu atestăm eșecuri totale. E vorba de corectări, mai ales de natură managerială, de instruire și de punerea în practică a principiului ”împreună pentru securitate”.

Mai sunt câteva constatări, care merită o atenție sporită din partea autorilor politicilor publice sau a legiuitorului: 44% dintre respondenți consideră că infracțiunile au devenit mai puțin violente, 22%

consideră că activitatea judecătorilor s-a înrăutățit, 21% consideră la fel în privința procurorilor. Părerea negativă e mult mai mare în mediul victimelor infracțiunilor, iar 30% dintre femeile care au avut contact cu poliția afirmă că au fost maltratate psihologic sau au avut parte de un comportament brutal.

În concluzie, vreau să menționez că, deși studiile de victimizare sunt foarte scumpe, greu de realizat și reprezintă o sursă infinita pentru analiză, demers și dezbatere academică, realizarea lor e doar jumătate de lucru. Întrebarea esențială este despre cum corectăm și racordăm politicile penale, reacția statului la fenomenul infracțional în dependență de acestea și alte studii specializate. Aceasta rămâne întrebarea cea mai grea și, oricum, subiect deschis pentru demersuri academice și inițiative legislative. Informațiile veridice și comprehensive, datele brute sau deja ponderate oferite de șirul de sondaje sociologice, în speță, de cele care vizează direct victimizarea și gestionarea fenomenului infracțional este impunătoare și suficientă.

Referințe:

1. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/Manual_on_Victimization_surveys_2009_web.pdf , [accesat: 14.01.2022]
2. https://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu_Nivelul%20de%20victimizare.pdf, [accesat: 14.01.2022]
3. Idem, pag.70, [accesat: 14.01.2022]
4. https://www.soros.md/publication/2021-12-12, [accesat: 14.01.2022]

CZU: 343.988

UNELE PROBLEME ALE VICTIMOLOGIEI CRIMINOLOGICE

Valeriu BUJOR,
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată,
doctor în drept, profesor universitar, rector
Mihail LAȘCU,
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată,
doctor în drept

Rezumat. *În prezentul articol se constată că în ultimii ani se atestă o atenție sporită față de problemele ce țin de victima infracțiunilor. Aceasta denotă că în societate se schimbă paradigma, de la lupta contra criminalității și cu infractorii, spre paradigma de asigurare a siguranței persoanei și bunurilor sale. În acest context în circuitul științific s-a lansat și se afirmă tot mai mult victimologia criminologică. Autorul, trecând în revistă un șir de probleme de ordin juridico-penal și de politici victimologice, formulează un șir de cerințe metodologice care ar permite să răspundem la întrebarea dacă victimologia criminologică este o știință distinctă sau este o teorie criminologică sectorială: a) este obiect de cunoaștere al victimologiei unul din elementele constitutive ale obiectului criminologiei?; b) care sunt sarcina (sarcinile) și funcțiile victimologiei criminologice?; c) operează victimologia cu noțiuni și categorii specifice? d) care este domeniul victimologiei criminologice?; e) care este specificul metodelor de cunoaștere victimologică? f) care este conținutului activității victimologice? Se propune ca cititorul să formuleze răspunsurile potrivite.*

Cuvinte cheie: *criminologie, victimologie, victimă, politică victimologică, activitate victimologică*.

Abstract. *In the presented article is stated that in recent years there has been an increase in attention to issues related to the victim of misdemeanor. This denotes that the paradigm is changing in society, from the fight against crime and criminals to the paradigm of ensuring the safety of the person and his property. In this context, criminological victimology has been launched and is increasingly asserted in the scientific circuit. The author, reviewing a series of legal-criminal issues and victimological policies, formulates a series of methodological requirements that would allow us to answer the question whether criminological victimology is a distinct science or is a sectorial criminological theory: a) is the object cognition of victimology one of the constituent elements of the object of criminology ?; b) what are the task (s) and functions of criminological victimology?; c) does victimology operate with specific notions and categories? d) what is the field of criminological victimology?; e) what is the specificity of the methods of victimological knowledge? f) what is the content of the victimological activity? It is proposed that the reader formulate the appropriate answers.*

Keywords: *criminology, victimology, victim, victimology policy, victimology activity.*

În ultimii ani atestăm o atenție sporită față de problemele ce apar în legătură cu victima infracțiunilor: se organizează conferințe științifice, se scriu teze de licență, master și doctorat, sunt organizate sondaje în rândul populației. Subiectul victimei infracțiunii este mereu în atenția surselor de informare în masă. Atestăm și la perfecționarea permanentă a cadrului normativ vizând protecția și reabilitarea victimei. Toate acestea denotă că statul și organele abilitate ale acestuia cu întârziere, dar

sigur, schimbă paradigma de la lupta contra criminalității și cu infractorii spre paradigma de asigurare a siguranței persoanei și bunurilor sale. În acest context în circuitul științific s-a lansat și se afirmă tot mai mult teoria securității criminologice [1, p. 4-7; 2, p. 4-10], dar și teoria victimologiei criminologice [3]. Problemele ce țin de victima infracțiunii rămân mereu și în atenția cercetărilor juridico-penale [4, p.p. 66-68], criminalistice [5, p. 11] sau psihologice [6, p.p. 7-17].

În studiul propus vor fi abordate doar unele aspecte ce ţin de problemele victimologice în criminologie şi în drept penal, mai bine zis în politicile penale.

Politica penală, și respectiv practica juridico-penală, fiind influenţată de anumite teorii penale, era axată fie pe faptă (infracţiune), fie pe făptuitor (persoana infractorului) [7, p. 3-7], lăsând însă în umbră victima şi interesele acesteia. Cu atât mai mult, cu cât grija de a proteja drepturile fundamentale, exclusiv, sau preponderent, ale infractorului a dus la un dezechilibru procesual, victima cu nevoile ei fiind practic uitată. Într-adevăr, atât în legislația penală cât şi în cea procesual penală referitor la raportul infractor-victimă, atenţia este concentrată preponderent asupra celui care săvârșește fapta antisocială şi mult mai puţin asupra celui care suportă efectele negative ale actului infracţional, mai ales în cadrul infracţiunilor de violentă (omor, vătămări cu intenţie ale integrităţii corporale, viol, tâlhărie, etc.). E timpul să conștientizăm, că sarcina organelor de drept este nu contracararea criminalităţii şi și lupta contra infractorului, ci constă, în primul rând, în asigurarea securităţii persoanei împotriva atentatelor infracţionale, apărarea interesele acelora care suferă în urma săvârșirii infracţiunii.

Deşi victimei i s-a acordat mai puţină atenţie din partea legiuitorului, analiza şi cunoaşterea ***locului*** şi ***rolului*** pe care aceasta îl ocupă în mecanismul actului infracţional şi în practica judiciară (depistarea şi sancţionarea infractorului), contribuie, în primul rând, la formularea unor recomandări pentru conduita preventivă şi autoprotectivă în raport cu pericolul victimizării. Doar importanţa victimologiei, ca teorie criminologică, rezidă tocmai în potenţialul ei preventiv. Aici este important de a pune accent nu numai pe măsuri generale de prevenire victimologică, ci şi pe preîntâmpinarea bazată pe metodele investigativ-operative şi de depistare-protecţie Acestea vor fi orientate spre depistarea pregătirii unei infracţiuni şi spre curmarea săvârșirii actelor infracţionale, în primul rând, a celor legate de aplicarea violenţei. În aceste cazuri, măsurile de prevenire vor avea ca scop minimizarea posibilităţilor de realizare a intenţiei criminale şi sporirea la maximum a posibilităţii de depistare a făptuitorului.

În ultimii ani, tot mai insistent, se pune problema referitoare la resocializarea infractorilor, dar, puțin ne gândim şi la reabilitarea victimelor care suportă profunde daune psihice, provocatoare de nevroze, depresii, pierderea încrederii în lumea înconjurătoare şi faţă de sine însuşi, din cauza atitudinii învinuitoare a celor din jur faţă de victimă. În acest context este binevenită conferința organizată de Universitatea de Stat din Moldova cu genericul – *Reabilitarea victimelor infracțiunii*.

Doctrina penală, de mai multă vreme, propune o justiţie penală reparatorie, menită să concilieze interesele victimei şi ale infractorului pentru reintegrarea sa în societate. Soluţiile propuse atribuie un rol sporit victimei fie în desfăşurarea procesului penal, fie propunând soluţii pentru despăgubirea acesteia de către infractor, ori de către stat.

Suntem de acord că, monopolul exclusiv al statului în promovarea şi exercitarea acţiunii penale, disjuncţia acţiunii civile de acţiunea penală şi aplicarea unor sancţiuni predominant punitiv-represive, ale căror costuri sociale sunt suportate tot de victimă şi a căror eficienţă este infimă nu mai satisfac nevoia de justiţie socială.

Ideea de a-i atribui pedepsei şi funcţie reparatorie este reclamată, în primul rând, de criminologi [8]. Statul, practic forţează victima să plătească impozite pentru a subvenţiona nevoile infractorului pe durata aflării acestuia în penitenciar. Adică nu numai că victima a pătimit personal sau a pierdut un bun al său, dar trebuie să şi plătească, în primul rând, pentru îndoielnicul avantaj de a urmări o justiţie echitabilă, apoi este obligată să-l hrănească şi să-i asigure infractorului existența.

La baza acestei paradigme a justiţiei penale ar trebui să stea ideea de despăgubire a victimei prin pedeapsa aplicată şi atribuirea exerciţiului acestui drept victimei. Condiţionarea unor forme de executare a pedepselor de repararea integrală sau parţială a prejudiciului, extinderea infracţiunilor urmărite la plângerea prealabilă, extinderea împăcării părţilor, cu efect de înlăturare a răspunderii penale ori de reducere substanţială a cuantumului pedepsei, despăgubirea victimei de către stat în cazul în care infractorii nu sunt depistați ori sunt insolvabili, sunt soluţii care tind să confere un nou statut victimei în procesul penal. De aici legislaţia penală şi procesual-penală poate şi trebuie să reconsidere rolul persoanei vătămate în realizarea actului judiciar penal. Ar fi o soluție ca victima să se pronunţa asupra pedepsei aplicate inculpatului. Această soluţie ar înlătura şi sentimentul de frustrare pe care aceste persoane îl resimt prin rolul de asistent la proces care, deja, nu îi mai priveşte pe ei şi în acelaşi timp ar supune unui control judecătoresc hotărârile excesiv de blânde, prin tratamentul aplicat infractorilor.

Măsurile asigurătorii pentru repararea daunelor cauzate prin infracţiune trebuie să fie întotdeauna obligatorii, urmând ca persoana vătămată să decidă dacă va exercita sau nu acţiunea civilă, statul având faţă de cetăţeanul contribuabil obligaţia minimă de a-i asigura posibilitatea exercitării eficiente a acesteia. Condiţionarea unor forme de executare a pedepselor în regim neprivativ de libertate de faptul reparării integrale sau parțiale a prejudiciului cauzat victimei, este o altă modalitate de a satisface interesele persoanei vătămate. Şi în cazul infracţiunilor contra patrimoniului când s-ar condiţiona suspendarea executării pedepsei de repararea prejudiciului se cere ca infractorul să restituie victimei bunul care a constituit obiectul infracţiunii (restituirea bunului ori restabilirea situaţiei anterioare infracţiunii). Se cere probabil condiţionată liberarea de răspundere şi de pedeapsă penală, liberarea condiţionată, aplicarea

amnistiei, numai după repararea prejudiciului cauzat victimei.

După cum am arătat în cele expuse mai sus, în urma constatării săvârșirii infracţiunii, preponderent atenţia este îndreptată spre infractor, iar victimei nu i se acordă atenţia cuvenită, aceasta fiind lăsată cu toate problemele ce au apărut, de unul singur. Organele competente se adresează victimei pentru a obţine informaţiile necesare, dar nu se prea ţine cont de faptul că acest lucru poate duce la traume suplimentare. De aceea, se impune necesitatea de a elabora metode de comportament cu victimă, în scopul de a-i cunoaşte psihologia şi, în ultimă instanţă, de a o feri de noi traume psihologice și de a o supune unui tratament victimologic. Este indispensabil a crea un sistem de reabilitare şi asistenţă socială a victimei (fondarea centrelor de asistenţă victimologică urgenţă, operarea de modificări privind statutul victimei şi asigurarea obligatorie şi gratuită cu avocat, etc.).

Aplicarea măsurilor expuse, dar și altora propuse de participanții conferinței, ar crea un climat social prielnic unei justiții echitabile, unde rolul cheie îl are persoana și interesele sale legitime.

În continuare ne vom pronunța doar asupra unei probleme de ordin general ce ține de victimologia criminologică, ca teorie sectorială a criminologiei și ca ramură a domeniului despre siguranța și securitatea persoanei [9, p.p. 31-34].

Frecvent, apare întrebarea - este victimologia o știință de sine stătătoare sau este o teorie care face parte din alte ramuri ale științei? Din cele ce am formulat, în aliniatul precedent, se impun două – trei situații care, de altfel, nu se exclud reciproc.

În primul rând victimologia (în sens larg) își poate avea existența ca un domeniu de cunoaștere care are ca obiect de studiu victimele la general, indiferent de sursa de victimizare și/sau autovictimizare [6, p.7-9]. În victimologie, ca parte componentă, pot fi plasate și victimele infracțiunilor. Însă sarcina acestei științe generale este una îngustă – tratamentul victimologic, care este direcționat spre înlăturarea urmărilor psihologice ale factorilor victimizanți, cunoașterea impactului psihologic al acestora asupra persoanei și metodologia de restabilire a sănătății mentale [3, p. 21].

O a treia abordare constă în separarea într-o teorie sectorială a domeniului ce ține de victimele infracțiunii, pe care o numim – victimologie criminologică [10, p. 13]. Criminologia victimei, ar putea fi o altă denumire a teoriei respective.

Pentru a recunoaște victimologia criminologică ca domeniu distinct de cunoaștere, aceasta trebuie să întrunească un minim de condiții de ordin metodologic:

1) victimologia criminologică necesită să aibă ca obiect de cunoaștere unul din elementele constitutive ale obiectului criminologiei;

2) este necesar să fie identificate sarcina (sarcinile) și funcțiile specifice doar victimologiei criminologice;

3) acestui domeniu îi vor fi specifice un șir de noțiuni și categorii care în ansamblu formează conceptul victimologiei criminologice;

4) pornind de la cele indicate mai sus este necesar de determinat domeniul victimologiei criminologice, adică totalitatea fenomenelor legate de victimă și victimizarea acesteia;

5) fiind un domeniu distinct, victimologia criminologică se v-a caracteriza și prin specificul de cunoaștere a obiectului său (metode și tehnici de cercetare victimologică);

6) este necesar să ne convingem că aceasta este nu doar o teorie criminologică (cercetarea victimologică) și/sau o disciplină de studii (instruirea victimologică) dar este și o activitate practică concretă (practica victimologică); În acest context se impune necesitatea determinării noțiunii și conținutului activității victimologice practice.

Propun participanților la conferință să formuleze răspunsuri la aceste șase condiții formulate, care ne-ar permite să răspundem la întrebarea ce ține de statutul victimologiei criminologice, întrebare la care până astăzi nu este formulat un răspuns agreat de majoritatea comunității criminologice.

Indiferent de discuțiile în jurul problemelor ce țin de statutul victimologiei și locul acesteia în sistemul științei, cert este un lucru – victimologia, la general și victimologia criminologică, în particular constituie un domeniu distinct de cunoaștere, de practică socială și de instruire (învățare).

Referințe:

1. BEJAN, O., BUJOR, V. Elemente de teoria securității criminologice private. Institutul de Științe penale și Criminologie Aplicată. Chișinău: CEP USM, 2014. 98 p.
2. BUJOR, V., CLAȘEVICI, A. Conceptul de securitate criminologică. În: Legea și viața, august, 2018. p. 4-10.
3. BUJOR, V., BEJAN, O. Curs elementar de criminologie. Institutul de Științe penale și Criminologie Aplicată. Chișinău: Tipografia Bora grup, 2016. 129 p.
4. БУЖОР, В., ОБАДЭ, В., КУШМИР, В., ЛАШКУ, М. Преступления против личности. Бельцы-Измаил: 2009. 196 с.
5. GOLUBENCO, GH. Criminalistica. Geneza, date și destine istorice. În: Revista de criminologie, drept penal și criminalistică. 2006, nr. 3-4, p. 3-14.
6. МАЛКИНА-ПЫХ, И.Г. Виктимология. Психология поведения жертвы. Москва: Эксмо, 2010. 864 с.
7. FERRI, E. Principii de drept criminal, Vol I. Traducere de Petre Ionescu-Muscel. București: Editura: Revista Pozitivă Penală, 1940. 304 p.
8. CIOBANU, I. Criminologie. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 560 p.
9. БУЖОР, В. Криминология и основы предупреждения преступлений. Измаильский Институт Водного Транспорта, Измаил: 2005. 64 с.
10. РИВМАН, Д., УСТИНОВ, В. Виктимология. Санкт Петербург: Изд. Юридический центр Пресс, 2000. 332с.

CZU: 343.213:343.988

OBIECTUL MATERIAL AL INFRACȚIUNII ȘI VICTIMA INFRACȚIUNII

Gheorghe GLADCHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar
Academia „Ștefan cel Mare" a MAI al RM

The paper aims at a comparative analysis of the criminal legal notions of material object of the crime and victim of the crime. A series of definitions of the notion of material object of the crime are proposed, the differences between the material object and the legal object of the crime are highlighted, as well as between the material object and the means and instruments of committing the criminal act. The relationship between the notions of victim of crime and material object of crime is analyzed, being appreciated the criminal legal approach of the victim. The differences between the criminal notion of victim and the procedural-criminal notions of victim and injured party are identified, as well as the notion of victim victim. The signs provided by the criminal law in force are analyzed, which characterize the personality traits, the condition of the victim at the time of committing the crime or his conduct. The influence of these factors on the qualification of the crime and the application of punishments is appreciated.

Keywords: *legal object of the crime; material object of the crime; means and instruments of committing the crime; the victim of the crime; personality, condition, conduct of the victim.*

În doctrina penală modernă noțiunea de obiect al infracțiunii și noțiunea de obiect material al infracțiunii nu sunt identice. Prin obiectul infracțiunii se înțelege relațiile sociale, ocrotite de legea penală, vătămate sau puse în pericol prin săvârșirea faptei infracționale. Toate infracțiunile presupun existența unui obiect juridic, în lipsa căruia incriminarea faptelor nu este posibilă. În acest sens, obiectul infracțiunii este unul din cele patru elemente ale componenței infracțiunii. În cadrul acestui element sunt cuprinse două semne - un semn obligatoriu, adică însăși obiectul infracțiunii și alt semn - facultativ, adică obiectul material al infracțiunii. Obiectul material al infracțiunii este un semn facultativ deoarece nu este indicat în toate componențele infracțiunilor prevăzute de legea penală.

Unele infracțiuni, pe lângă obiectul propriu-zis, presupun și existența unui obiect material. În literatura juridică, tradițional, prin obiect material al infracțiunii se înțelege entitatea materială asupra căreia se îndreaptă fapta nemijlocită infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere relațiilor sociale, ocrotite de legea penală, reprezentând obiectul infracțiunii. În doctrina [1, p. 75; 2, p. 85; 3, p. 168] și practica judiciară, obiectul material mai este denumit obiect direct al infracțiunii sau obiect nemijlocit pentru a preciza că, anume asupra acestuia se îndreaptă în mod direct acțiunea infracțională. Astfel, obiectul infracțiunii de răpire a mijlocului de transport (art. 192^1 Cod penal) îl formează relațiile sociale cu privire la posesia asupra mijlocului de transport, iar obiectul material al acestei infracțiuni îl reprezintă mijlocul de transport.

Așadar, dacă obiectul infracțiunii este o *categorie abstractă*, fiind inaccesibil pentru perceperea nemijlocită, atunci obiectul material al infracțiunii este întotdeauna o substanță materială, adică este material după natura sa, fiind accesibil pentru perceperea cu ajutorul organelor de simț ale omului.

Spre exemplu, prin infracțiunea de furt (art. 186 Cod penal) are loc sustragerea pe ascuns a bunurilor altei persoane (obiectul material al infracțiunii), prin al cărei intermediu se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile, adică obiectului infracțiunii; la infracțiunea de fabricare sau punere în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false (art. 236 Cod penal), prin fabricarea în scopul punerii în circulație sau punerea în circulație a semnelor bănești, a valorilor mobiliare de stat sau a altor titluri de valoare false (obiectul material al infracțiunii), se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la încrederea publică în autenticitatea semnelor bănești sau a titlurilor de valoare care formează obiectul infracțiunii respective.

Așa cum s-a menționat *supra*, obiectul material al infracțiunii este un semn facultativ, spre deosebire de obiectul infracțiunii care este un semn obligatoriu al componenței oricărei infracțiuni prevăzute de legea penală. Prin urmare, este cert că nu orice infracțiune are obiect material, întrucât la săvârșirea multor infracțiuni, acțiunea-inacțiunea incriminată nu se îndreaptă împotriva unei entități materiale. Spre exemplu, nu au obiect material astfel de infracțiuni cum sunt lăsarea în primejdie (art. 163 Cod penal), luarea de ostatici (art. 280 Cod penal), dezertarea (art. 371 Cod penal) etc.

Totodată, dacă obiectul material al infracțiunii este indicat direct în textul legii sau se subînțelege în mod evident, atunci pentru componența infracțiunii respective, acesta devine un semn principal sau obligatoriu. Mai mult, în normele de incriminare a infracțiunilor care au și un obiect material, acesta poate să apară caracterizat prin anumite trăsături. Așa de exemplu, obiectul material al infracțiunii este un semn obligatoriu pentru orice sustragere (bunurile altei persoane), coruperea pasivă și coruperea activă (bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă), fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false (semne bănești și titluri de valoare false), infracțiunea de contrabandă (mărfuri, obiecte sau alte valori), spionaj (documentele secrete transmise), infracțiunea de omor (corpul victimei) etc. În astfel de cazuri, obiectul material al infracțiunii are o importanță deosebită la calificarea faptei: dacă lipsește obiectul material indicat în lege, atunci fapta comisă nu prezintă componența infracțiunii respective. Cu alte cuvinte, legea leagă prezența componenței unei infracțiuni în acțiunea-inacțiunea făptuitorului, de anumite însușiri, calități sau stări ale obiectului material al infracțiunii.

În acest sens, profesorul român Maria Zolyneak menționa că, inexistența obiectului material la infracțiunile caracterizate printr-un asemenea obiect duce la inexistența infracțiunii, întrucât prin acea faptă nu se lezează un obiect social juridic. Lipsind bunul corporal, nu există nici relația socială privitoare

la acesta, nu există obiectul juridic și, pe cale de consecință, fapta comisă nu constituie infracțiune [3, p. 169].

Pe lângă aceasta, mai precizăm și faptul că, dacă obiectul infracțiunii întotdeauna este prejudiciat sau pus în pericolul afectării prin săvârșirea faptei socialmente periculoasă, atunci obiectul material al infracțiunii doar în unele cazuri poate fi prejudiciat, în alte cazuri rămâne fără schimbări sau este modificat parțial sau chiar își îmbunătățește calitățile sale.

În această ordine de idei, profesorul rus Gherman Krigher concretizează că, prin obiect material al infracțiunii se înțelege acele obiecte, bunuri și lucruri, care servesc ca pretext material, condiții sau mărturii ale existenței anumitor relații sociale și prin intermediul luării, distrugerii, creării sau schimbării cărora se cauzează daune obiectului infracțiunii [4, p. 31].

Obiectul material al infracțiunii nu trebuie confundat cu mijloacele și instrumentele săvârșirii faptei ca semn al laturii obiective a infracțiunii. Prin obiectul material al infracțiunii se înțelege entitatea materială (bunul, obiectul sau lucrul) asupra căreia se îndreaptă în mod direct acțiunea sau inacțiunea infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere relațiilor sociale ocrotite de norma de drept penal. Deci, lezarea obiectului infracțiunii se face prin mijlocirea obiectului material al acesteia. Mijloacele și instrumentele infracțiunii sunt întrebuințate pentru comiterea faptei. Mijloacele și instrumentele infracțiunii ușurează, înlesnesc săvârșirea ei. Spre exemplu, cuțitul sau arma pentru a comite un omor sau o vătămare a integrității corporale sau a sănătății, șperaclul pentru a săvârși un furt dintr-un apartament, tehnică de multiplicare pentru fabricarea semnelor bănești false, acte false pentru săvârșirea escrocheriei, instrumente pentru spargerea unei încăperi, autovehicul pentru transportarea celor furate, somnifere pentru adormirea victimei, lichide inflamabile pentru incendieri, arma pentru comiterea unei tâlhării sau a huliganismului agravat etc. Totodată, unul și același lucru poate servi, în unele cazuri, în calitate de obiect material al infracțiunii, iar în alte cazuri - în calitate de mijloace și instrumente. Spre exemplu, automobilul va fi obiect material al infracțiunii în cazul răpirii acestuia și mijloc de comitere a infracțiunii în cazul transportării cu ajutorul acestuia a bunurilor furate; arma este obiect material al infracțiunii în cazul sustragerii acesteia și instrument de comitere a infracțiunii când prin aplicarea acesteia a fost rănită o persoană etc. De asemenea, reținem că mijlocele și instrumentele care au servit la săvârșirea unei infracțiuni, pot deveni obiect material al altei infracțiuni și viceversa. De pildă, arma ca obiect material al unei infracțiuni de furt, dacă a fost sustrasă din posesia unei alte persoane, poate constitui mijloc de săvârșire al unei alte infracțiuni.

Uneori, îndeosebi, prin săvârșirea infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei, semnul „obiectul material al infracțiunii” presupune însăși omul, adică „prin influențarea nemijlocită asupra corpului acestuia se aduce atingere obiectului infracțiunii” [5, p. 125]. Dintre acestea, se pot aminti

infracțiunile de omor, de lipsire de viață din imprudență, de vătămare a integrității corporale sau a sănătății și altele. În acest sens, precizăm că obiectul special al infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei, constituie relațiile sociale cu privire la viața și sănătatea persoanei, iar obiectul material al acestora este corpul persoanei, adică „expresia corporală a vieții sau sănătății persoanei, ansamblul de funcții și procese organice care asigură individului prezența biologică și care, odată distruse, suprimă calitatea de ființă vie și sănătoasă a persoanei" [6, p. 149].

În dreptul penal, tradițional, victimă este considerată acea persoană, asupra corpului fizic al căreia a influențat nemijlocit vinovatul, prin săvârșirea infracțiunii. Deci, victima este, de fapt, obiectul material al infracțiunii.

În astfel de cazuri, din considerente etice, termenul de obiect material al infracțiunii este înlocuit prin termenul de victimă. Totodată, este de precizat că, noțiunea de victimă, în componențele acelor infracțiuni prin care este prejudiciată persoana, mult mai exact exprimă încadrarea calitativă a acesteia ca conflict social special, adică ca victimă a infractorului, în infracțiunea respectivă.

Noțiunea juridică penală de victimă nu trebuie confundată cu noțiunile procesual-penale de victimă (art. 58 Cod de procedură penală) și de parte vătămată (art. 59-60 Cod de procedură penală) ca subiecți procesuali. „În procedura penală națională în urma adoptării Codului de procedură penală din 2003 apar doi subiecți procesuali (persoana fizică sau juridică) cărora prin infracțiune le-au fost cauzate prejudicii morale, fizice sau materiale - victima și partea vătămată. Raționamentul legiuitorului de a recunoaște doi subiecți procesuali a fost condiționat de necesitatea determinării statutului persoanei prejudiciate până la pornirea procesului și recunoașterea acesteia ca parte vătămată, fie ca parte civilă" [7, p. 234].

În primul rând, noțiunile de victimă și de parte vătămată sunt noțiuni procesuale care se caracterizează printr-un anumit ansamblu de drepturi și obligații, adică prin statutul juridic a acelor doi subiecți procesuali. Există foarte multe infracțiuni care au victimă și parte vătămată în sens procesual-penal, dar obiectul material al acestora fiind cu totul altceva. De pildă, în cazul comiterii unui furt de apartament, întotdeauna există victimă și parte vătămată în sens procesual penal, dar obiectul material al acestei infracțiuni este bunul mobil sustras în aceste condiții.

Noțiunea de victimă în dreptul penal nu trebuie confundată nici cu noțiunea victimologică de victimă în criminologie. Victimologia studiază trăsăturile și comportamentul persoanei sub aspectul posibilității reale sau potențiale a acesteia de a deveni victimă a infracțiunii.

Uneori, legiuitorul atribuie victimei anumite semne care caracterizează trăsăturile personalității, starea victimei în momentul comiterii infracțiunii sau comportamentul acesteia. În măsura în care semnele personalității și comportamentul victimei sunt legate de relațiile sociale protejate de legea

penală, ele se referă la obiectul infracțiunii. Semnele personalității și comportamentul victimei care caracterizează situația săvârșirii infracțiunii, cauzele și condițiile acesteia, se referă la latura obiectivă a infracțiunii. Este principial, a ține cont că, semnele victimei numai atunci au importanță juridică penală când au fost reflectate sau puteau fi reflectate în conștiința vinovatului, adică când acestea au fost cuprinse sau puteau fi cuprinse de intenția sau imprudența acestuia [8, p. 174].

Trăsăturile proprii personalității victimei, stabilite prin prevederile legii penale în vigoare, sunt atât fizice (sexul - femeie, bărbat; vârsta - copil, persoană minoră în vârstă de până la 14 ani, minor, persoană care nu a atins vârsta de 16 ani), cât și sociale (reprezentant al autorității publice, persoană care beneficiază de protecție internațională, militar, în legătură cu îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, membru al familiei, persoană cu funcție de răspundere etc.). Trăsăturile personalității victimei pot fi cuprinse în componența de bază a infracțiunii (spre exemplu, art. 135, 138, 147, 174, 176, 213 Cod penal), precum și de componența calificată a infracțiunilor prevăzute de legea penală (de pildă, art. 145 alin. (2) lit. d) e) e^1) h), art. 150 alin. (2) lit. b), art. 151 alin. (2) lit. b) c), art. 152 alin. (2) c^1 d) Cod penal).

Este evident că, trăsăturile caracteristice personalității victimei cuprinse în componența infracțiunii prevăzute de legea penală, sunt indisolubil legate de caracterul obiectului infracțiunii asupra căruia este îndreptată fapta socialmente periculoasă. Astfel, semnele respective ale victimei caracterizează obiectul infracțiunii, întrucât prin săvârșirea faptei infracționale care este îndreptată direct asupra victimei înzestrată cu astfel de însușiri, sunt vătămate sau puse în pericol relațiile sociale corespunzătoare, apărate de legea penală. Totodată, trăsăturile personalității victimei caracterizează, în esență, caracterul și gradul prejudiciabil al faptei infracționale [8, p. 168].

Semnele, prevăzute de legea penală în vigoare, care caracterizează starea victimei în momentul comiterii faptei infracționale sunt: starea de neputință, starea periculoasă pentru viață, femeie gravidă, imposibilitatea de a se apăra ori de a-și exprima voința etc. Aflarea victimei într-o astfel de stare sau generează obligații specifice de a-i acorda acesteia ajutor, încălcarea cărora constituie o infracțiune (art. 162, 163 Cod penal), sau de această stare a victimei profită infractorul la săvârșirea infracțiunii (de exemplu, art. 171 Cod penal), sau starea respectivă sporește esențial gradul de pericol social al faptei și infractorului [8, p. 169]. Prin urmare, chiar dacă starea victimei caracterizează, mai întâi de toate, împrejurările comiterii faptei socialmente periculoase, semnul respectiv poate caracteriza, de asemenea, și obiectul infracțiunii. Într-adevăr, în cazurile în care persoana este obiectul principal sau obiectul suplimentar (secundar) al infracțiunii, nu se constată deosebiri principiale între victimă și obiectul material al infracțiunii. În astfel de cazuri personalitatea victimei are aceeași importanță juridică penală ca și obiectul material al infracțiunii.

Importanța juridică penală a personalității și comportamentului victimei este determinată de influența acestor factori asupra calificării infracțiunii și aplicării pedepsei.

Caracteristicile victimei, stabilite de către legiuitor, au o importanță principială în calificarea corectă a faptei și, respectiv, la determinarea temeiului răspunderii penale. Așa de exemplu, în lipsa datelor despre victimă, frecvent, devine complicat a determina dacă omorul a fost săvârșit cu intenție sau persoana a fost lipsită de viață din imprudență, dacă omorul a fost sau nu a fost comis în stare de afect. Acțiunile perverse (art. 175 Cod penal) pot fi săvârșite doar față de o persoană, de sex feminin sau masculin, care la momentul comiterii faptei nu a împlinit vârsta de 16 ani, iar ademenirea minorului în scopuri sexuale (art. 175^1 Cod penal) poate fi comisă doar împotriva unei persoane, de sex feminin sau de sex masculin, care la momentul comiterii infracțiunii nu a atins vârsta de 18 ani.

În același sens, legea penală prevede componențe de infracțiune privilegiate sau cu circumstanțe atenuante și componențe de infracțiune calificate sau cu circumstanțe agravante, stabilite în funcție de anumite însușiri care caracterizează personalitatea, comportamentul sau activitatea specifică a victimei. Astfel, în art. 146 Cod penal (omorul săvârșit în stare de afect) și art. 156 Cod penal (vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect) este prevăzută o atenuare esențială a răspunderii penale în virtutea actelor de violență sau insultelor grave ori altor acte ilegale sau imorale ale victimei. Totodată, omorul intenționat este considerat calificat, în cazul în care, este săvârșit în legătură cu îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești ori este săvârșit cu bună știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, dizabilității ori altui factor (art. 145 alin. (2) lit. d) și e) Cod penal).

De asemenea reținem că, semnele care caracterizează personalitatea și comportamentul victimei, prevăzute de legea penală, determină gradul de pericol social atât al infractorului, cât și al faptei infracționale comise de către acesta.

Potrivit legii penale, anumite caracteristici ale victimei sunt considerate ca circumstanțe atenuante sau agravante, fiind luate în considerare de către instanța de judecată la individualizarea pedepsei. Spre exemplu, ca circumstanță atenuantă pentru o persoană vinovată servește ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea (art. 76 alin. (1) lit. g) Cod penal) și, dimpotrivă, ca circumstanțe agravante pot fi săvârșirea infracțiunii cu bună știință împotriva unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, dizabilității ori altui factor sau săvârșirea infracțiunii asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești (art. 77 alin. (1) lit. e) și f) Cod penal). Precizăm că, în astfel de cazuri, importanța juridică penală a victimei nu este limitată de definiția acesteia,

precum că victima este „obiectul material animat”, adică însuflețit al infracțiunii. Mai mult, importanța personalității victimei nu este anulată nici în situația în care, ca semn obligatoriu al componenței este obiectul material propriu-zis al infracțiunii. De pildă, infracțiunea de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor (art. 197 Cod penal) are ca obiect material aceste bunuri, iar personalitatea victimei poate avea importanță juridică penală la stabilirea pedepsei.

Referințe:

1. BULAI, C. Manual de drept penal. Partea generală. București: Editura All, 1997. 647 p.
2. MITRACHE, C. Drept penal român - partea generală, ediția a-IV-a revăzută și adăugată, București: Casa de Editură și Presă „Șansa S.R.L.”, 2000. 347 p.
3. ZOLYNEAK, M. Drept penal. Partea generală, volumul II. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1993. 653p.
4. КРИГЕР Г. А. Квалификация хищений социалистического имущества. Москва: Юридическая литература, 1971. 360 p.
5. КОРЖАНСКИЙ Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. Москва: Изд-во Акад. МВД СССР, 1980. 248 p.
6. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul I. Chișinău: S. n., 2015. 1328 p.
7. DOLEA Ig., Drepturile persoanei în probatoriul penal. Conceptul promovării elementului privat. Chișinău: Cartea Juridică, 2009, p. 416.
8. GLADCHI, Gh., Victimologie. Manual pentru facultățile de drept și polițienești. Chișinău: CEP USM, 2019, p. 481.

CZU: 343.988:343.13:342.721

GARANȚIILE PROCESUALE ALE DREPTURILOR VICTIMEI INFRACȚIUNII

Tatiana VIZDOAGĂ,

doctor în drept, conferențiar universitar

Departamentul Drept Procedural, USM

Rezumat: *Săvârșirea unei infracțiuni duce nemijlocit la naşterea unui raport juridic de drept penal substanțial. Constituirea raportului în cauză solicită apariția necesității pedepsirii persoanei responsabile de săvârșirea faptei penale și obligația acesteia de a suporta urmările prejudiciabile ale infracțiunii. Or, procesul penal are ca scop protejarea persoanei, a societății și statului de infracțiuni și orice persoană care a săvârșit o infracțiune trebuie să fie pedepsită potrivit vinovăției sale.*

În legătură cu necesitatea apărării drepturilor fundamentale, protecția drepturilor victimelor în cadrul procesului penal a devenit una dintre cele mai importante preocupări.

Prezentul studiu pune în evidență, o dată în plus, că declanşarea procesului penal, depinde de persoana prejudiciată prin faptele infracționale ale persoanei responsabile de săvârșirea infracțiunii, acest fapt datorându-se interesului victimei de a sesiza organele de drept despre săvârșirea infracțiunii, dorința de a pedepsi infractorul, precum și de a obține repararea prejudiciul cauzat prin infracțiune.

Cuvinte-cheie: *victimă, proces penal, drepturi, garanții procesuale.*

Summary: *Committing a crime directly leads to the appearance of a substantial criminal law report. The establishment of the report in the cases requires the appearance of the need to punish the person responsible for committing the criminal acts and the obligation to bear the prejudicial consequences of the crimes. Or, the criminal process aims at protecting the persons, the society and the state from crimes and any person who committed or committed the crime must be punished according to his guilt.*

With regard to the need to defend fundamental rights, the protection of victims' rights in criminal proceedings has become one of the most important concerns.

The present study highlights, once again, that the initiation of criminal proceedings depends on the person harmed by the criminal acts of the persons responsible for the crime, this fact being due to the victim's interest to notify the law enforcement about the crime, the desire to -and do. punish the offense as well as to obtain reparation for the damage caused by the offense.

Keywords: *victim, criminal trial, rights, procedural guarantees.*

Dicționarul explicativ al limbii române [1] definește victima ca fiind persoană care suferă chinuri fizice sau morale ca urmare a greșelilor sale sau ale altora ori a unor catastrofe naturale; persoană care suferă un prejudiciu ori o atingere a vieții, sănătății sau integrității sale fizice ca urmare a unei fapte ilicite săvârșite de altcineva.

Potrivit Directivei 2012/29/UE de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității [2] "(9) Criminalitatea reprezintă un prejudiciu pentru societate și, în

aceea și măsură, constituie o încălcare a drepturilor individuale ale victimelor. Ca atare, victimele criminalității ar trebui să fie recunoscute și tratate cu respect, atenție și profesionalism, fără a fi discriminate în vreun fel pe baza oricărui motiv cum ar fi rasa, culoarea, originea etnică sau socială, trăsăturile genetice, limba, religia sau credința, opiniile politice sau de oricare altă natură, apartenența la o minoritate națională, bunurile de care dispune, nașterea, handicapul, vârsta, genul, identitatea de gen și modalitatea de exprimare a genului, orientarea sexuală, statutul acestora din punctul de vedere al reședinței sau sănătatea. În toate contactele cu o autoritate competentă în contextul procedurilor penale și cu orice serviciu care intră în contact cu victimele, precum un serviciu de sprijinire a victimelor sau de justiție reparatorie, ar trebui să se țină seama de situația personală și de necesitățile imediate, vârsta, genul, eventuala dizabilitate și de maturitatea victimelor criminalității, respectându-se totodată pe deplin integritatea lor fizică, mentală și morală. Victimele criminalității ar trebui să fie protejate împotriva victimizării secundare și repetate, precum și împotriva intimidării și a răzbunării, să primească sprijin adecvat pentru a se facilita recuperarea lor și să beneficieze de un acces suficient la justiție".

„(19) O persoană ar trebui să fie considerată victimă indiferent dacă autorul infracțiunii a fost identificat, arestat, urmărit în justiție sau condamnat și indiferent de legătura familială dintre aceștia. Este posibil ca membrii familiei victimelor să sufere de asemenea vătămări ca urmare a săvârșirii infracțiunii. În special, membrii familiei unei persoane al cărei deces a fost cauzat în mod direct de o infracțiune ar putea suferi prejudicii ca urmare a infracțiunii. Astfel de membri de familie, care sunt victime indirecte ale infrac țiunii, ar trebui prin urmare să beneficieze și ele de protecție".

„(20) Rolul victimelor în cadrul sistemului judiciar penal și posibilitatea acestora de a participa activ în procedurile penale variază de la un stat membru la altul, în funcție de sistemul național, și sunt determinate de unul sau mai multe dintre următoarele criterii: stabilirea în cadrul sistemului național a statutului juridic de parte în procedurile penale; victimei îi revine obligația juridică de a participa activ în procedurile penale sau este solicitată în acest sens, de exemplu în calitate de martor; sau victima beneficiază de un drept legal în temeiul dreptului intern de a participa activ în procedurile penale".

Legiuitorul definește categoria procesuală de victimă în art. 58 alin.(1) C.proc.pen., stabilind că *se consideră victimă orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracţiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale. Victima are un interes în cadrul procesului penal şi este interesată în rezultatele acestuia.* [3]

Potrivit surselor de specialitate [4, p.117] așteptările victimelor de la procesul penal privesc patru componente de bază: a) *retribuția,* prin atragerea la răspunderea penală și pedepsirea celui care s-a făcut vinovat de comiterea infracțiunii; b) *protecția*, prin instituirea măsurilor respective pentru a împiedica

făptuitorul să mai săvârșească infracțiuni față de victimă; c) *apărarea socială*, prin exercitarea datoriei civice de prevenire a comiterii de noi infracțiuni și, d) *despăgubirea,* prin repararea prejudiciilor materiale și/sau morale cauzate prin infracțiune.

Victimele infracțiunilor în procesul penal trebuie să beneficieze de informații, de sprijin și protecție adecvate, fiind în măsură să participe, în condițiile legii, în cursul urmăririi și a judecării cauzei penale, cu rezerva de a se constitui în calitate de parte vătămată și/sau în calitate de parte civilă.

În legătură cu participarea sa în procesul penal, în special, victima dispune de dreptul de a fi informată și sprijinită de la primul contact cu autoritățile competente. Astfel, printre drepturile centrale ale victimei se înscrie înregistrarea imediată a sesizării despre infracţiune. În acest sens, organul de urmărire penală care a primit sesizarea, inclusiv cea declarată oral, eliberează imediat victimei un certificat, în care, se vor conţine date privitor la numărul de înregistrare, numele, prenumele petiţionarului (denumirea persoanei juridice), funcţia şi numele celui care a primit sesizarea, denumirea şi adresa organului de urmărire penală, telefonul de serviciu şi timpul când acestea au fost înregistrate. Certificatul include două părţi, dintre care una se eliberează victimei, iar alta obligatoriu rămâne şi se păstrează la organul care a recepţionat sesizarea. Certificatul nu se eliberează în cazul parvenirii sesizării prin oficiul poştal. Se va avea în vedere că victimele care doresc să formuleze o plângere referitoare la o infracțiune și care nu înțeleg sau nu vorbesc limba de procedură au posibilitatea de a formula plângerea într-o limbă pe care o înțeleg sau primesc asistența lingvistică necesară prin intermediul unui traducător.

Orice plângere ce oferă temei de a presupune că victima a fost supusă acţiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, prevăzute la art. 166^1 C.pen., urmează a fi prezentate sau transmise imediat procurorului pentru a fi examinate în conformitate cu art. 274 alin. (3^1) C.proc.pen.

Refuzul organului de urmărire penală de a primi plângerea privind pregătirea ori săvârșirea unei infracțiuni poate fi contestat de către persoana care a depus plângerea conform art. 298 și, respectiv, art. 299^1 C.proc.pen., la procuror sau, după caz, la procurorul ierarhic superior, în termen de 15 zile de la data la care i s-a adus la cunoștință ordonanța respectivă. Ordonanța procurorului sau a procurorului ierarhic superior poate fi contestată la judecătorul de instrucție în termen de 10 zile de la data la care i s-a adus la cunoștință ordonanța respectivă.

Victima este în drept să prezinte documente şi obiecte, conţinutul şi proprietăţile cărora adeveresc săvârşirea faptei penale sau mărturisesc despre aceasta. La necesitate, victima este în drept să adreseze o cerere suplimentară privitor la vătămarea intereselor sale.

Un aspect nu mai puțin important se referă la dreptul de a primi informații cu privire la propria cauză. Victima va fi informată despre rezultatele soluţionării, în mod special despre neânceperea urmăririi penale (alin. (5) al art. 274 C.proc.pen.). Ordonanţa de neâncepere a urmăririi penale poate fi

atacată la judecătorul de instrucţie în modul prevăzut de art. 313 C.proc.pen. Plângerea poate fi înaintată judecătorului de instrucţie la locul aflării organului care a admis încălcarea, în termen de 10 zile de la data la care victima a luat cunoștință de rezultatul examinării plângerii sau de la data expirării termenului prevăzut de lege la care urma să primească răspuns la plângere.

Judecătorul de instrucţie, considerând plîângerea întemeiată, adoptă o încheiere prin care obligă procurorul să lichideze încălcările depistate ale drepturilor şi libertăţilor omului sau considerând-o neântemeiată – o respinge. Cea din urmă poate fi atacată cu recurs la curtea de apel în termen de 15 zile de la data pronunţării.

În cursul procesului penal victima persoană fizică, care a suportat daune morale, fizice ori materiale de pe urma infracţiunii, este în drept, potrivit art. 59 C.proc.pen., să ceară recunoaşterea calităţii sale de parte vătămată; victima persoană fizică sau juridică, care a suportat prin infracţiune daune morale şi materiale, poate cere, potrivit art. 61 C.proc.pen., recunoaşterea calităţii procesuale de parte civilă.

În cazul infracțiunilor arătate la art. 276 C.proc.pen., asupra cărora urmărirea penală poate fi începută doar în baza plângerii prealabile (numite și cauze de acuzare privată), victima este în drept să decidă asupra declanșării procedurii de urmărire a făptuitorului. O garanție suplimentară este prevăzută la alin. (4) din norma citată, pentru cazurile în care victima care figurează într-un proces privitor la o infracţiune prevăzută în art. 276 alin.(1) C.proc.pen., din cauza incapacităţii sau a capacităţii de exerciţiu limitate, a stării de neputinţă sau a dependenţei faţă de bănuit sau din alte motive nu este în stare să-şi apere drepturile şi interesele legitime, procurorul porneşte urmărirea penală chiar dacă victima nu a depus plîngere.

Victima infracţiunilor arătate la art. 276 C.proc.pen., asupra cărora urmărirea penală se porneşte în baza plângerii prealabile se poate împăca cu bănuitul, învinuitul, inculpatul. Pentru victimele incapabile, împăcarea se poate face numai de reprezentanţii lor legali. Victimele cu capacitate de exerciţiu limitată se pot împăca doar cu încuviinţarea reprezentanţilor lor legali. Ținem să subliniem că victima se poate împăca și în cazul în care urmărirea penală a fost pornită de către procuror din oficiu.

Victima este în drept să solicite şi să beneficieze în modul stabilit de art. 215 din CPP, de măsuri pentru asigurarea securităţii personale, a membrilor familiei ori a rudelor apropiate, în cazul când aceste persoane pot fi sau sunt ameninţate cu moartea, cu aplicarea violenţei, cu deteriorarea sau distrugerea bunurilor ori cu alte acte ilegale.

Față de victimele violenței în familie aflate în pericol de a fi supuse violenţei sau altor acţiuni ilegale, inclusiv de distrugere a bunurilor lor, organul de urmărire penală sau procurorul au obligația să intervină neântârziat pentru a asigura obţinerea măsurilor de protecţie. În acest sens se depune un demers la instanța de judecată care este obligată, potrivit art. 215^1 alin.(3) C.proc.pen., printr-o încheiere, emisă

în decurs de 24 ore de la primirea cererii, să aplice ordonanţă de protecţie. Prin măsura respectivă se va oferi protecţie victimei şi copiilor ei, prin luarea în raport cu bănuitul, învinuitul, inculpatul una sau mai multe dintre următoarele măsuri: a) obligarea de a părăsi temporar locuinţa comună ori de a sta departe de locuinţa victimei, indiferent de dreptul de proprietate asupra bunurilor; b) obligarea de a sta departe de locul aflării victimei, la o distanţă ce ar asigura securitatea victimei, excluzînd şi orice contact vizual cu ea sau cu copiii acesteia, cu alte persoane dependente de ea; c) interzicerea oricărui contact, inclusiv telefonic, prin corespondenţă sau în orice alt mod, cu victima sau cu copiii acesteia, cu alte persoane dependente de ea; d) interzicerea să se apropie de anumite locuri: locul de muncă al victimei, locul de studii al copiilor, alte locuri determinate pe care persoana protejată le frecventează; e) limitarea dispunerii unilaterale de bunurile comune; f) obligarea de a face un examen medical privind starea psihică şi dependenţa de droguri/alcool şi, dacă există avizul medical care confirmă dependenţa de droguri/alcool, de a face un tratament medical forţat de alcoolism/narcomanie; g) obligarea de a finaliza un program special de tratament sau de consiliere dacă o asemenea acţiune este determinată de instanţa de judecată ca fiind necesară pentru reducerea violenţei sau dispariţia ei; h) interzicerea de a păstra şi purta armă.

Organul afacerilor interne de la locul aflării bănuitului, învinuitului, inculpatului şi a victimei are obligația de asigurare a respectării interdicțiilor impuse. În acest sens ordonanţa de protecţie i se va expedia imediat. Dacă a fost aplicată monitorizarea electronică, ordonanța de protecție se expediază imediat și organului de probațiune de la locul aflării bănuitului, învinuitului, inculpatului și a victimei.

Termenul pentru care sunt aplicate măsurile de protecţie este de pînă la 3 luni, cu posibilitatea de a fi prelungit de instanţă la cererea repetată ca urmare a comiterii faptelor de violenţă în familie sau ca rezultat al nerespectării condiţiilor prevăzute în ordonanţa de protecţie.

La acţiunile procesuale la care participă victima este în drept să primească asistenţa juridică calificată de la un avocat ales.

Art. 58 alin.(4) C.proc.pen., amplifică drepturile victimei care a suferit de pe urma infracţiunilor deosebit de grave, adică fapte săvârşite cu intenţie pentru care legea penală prevede pedeapsa maximă cu închisoarea pe un termen ce depăşeşte 15 ani sau excepţional de grave - fapte săvârşite cu intenţie pentru care legea penală prevede detenţiune pe viaţă, contra persoanei indiferent de faptul dacă este recunoscută în calitate de parte vătămată sau parte civilă. În acest sens, victimei i-a fost stabilit: dreptul de a fi consultată de un avocat pe tot parcursul procesului penal; în cazul în care nu dispune de mijloace băneşti pentru a plăti un avocat – să fie asistată de un avocat desemnat; să fie însoţită de o persoană de încredere alături de avocatul său, la toate acţiunile la care participă, inclusiv la şedinţele închise; să primească o hotărîre judecătorească despre compensarea materială pentru prejudiciul cauzat prin infracţiune.

Pentru exercitarea drepturilor arătate nu are nici o valoare juridică faptul dacă i-a fost sau nu recunoscută victimei-persoană fizică calitatea de parte vătămată şi/sau parte civilă.

În afară de reglementările generale, prevăzute în Codul de procedură penală, legislația noastră prevede și alte remedii de asigurare și protecție a drepturilor victimelor infracțiunilor.

Ținem să menționăm legea nr.137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracţiunilor [5], adoptată cu scopul de a crea cadrul legal pentru asigurarea unor condiţii minime de reabilitare a victimelor infracţiunilor, precum şi pentru protecţia şi asigurarea respectării drepturilor şi intereselor legitime ale acestora.

Prin legea enunțată au fost stabilite *serviciile de suport,* prin care sunt cuprinse serviciile, publice sau private, oferite victimelor abuzului, violenţei fizice, psihice sau sexuale.

În vederea oferirii asistenţei pentru recuperare fizică, psihologică şi socială, victimele infracţiunilor beneficiază de: a) consiliere informaţională a victimelor infracţiunilor cu privire la drepturile sale şi serviciile de care pot beneficia; b) consiliere psihologică; c) asistenţă juridică garantată de stat; d) compensare financiară de către stat a prejudiciului cauzat prin infracţiune.

Reglementările acestui instrument legislativ acordă o atenție sporită consilierii informaționale a victimelor infracțiunii cu privire la drepturile de care beneficiază. În acest sens colaboratorul organului de constatare la care se adresează victima pentru a face plîngerea privind infracţiunea săvîrşită, ofiţerul de urmărire penală şi procurorul care instrumentează cazul au obligaţia de a aduce la cunoştinţă victimei infracţiunii, în scris sau într-o altă formă accesibilă dacă o cer condițiile speciale ale victimei, informaţia privind: a) serviciile de suport de care poate beneficia victima, subiecţii care acordă aceste servicii şi condiţiile generale de acordare a acestora; b) organul de urmărire penală la care poate depune plîngerea privind infracţiunea săvîrşită împotriva sa; c) drepturile procesuale de care beneficiază în calitate de parte la procesul penal, conform Codului de procedură penală şi Codului de executare; d) măsurile de protecţie disponibile, conform prevederilor Codului de procedură penală şi ale Legii nr. 105-XVI din 16 mai 2008 cu privire la protecţia martorilor şi altor participanţi la procesul penal. În acest sens se va întocmi un proces-verbal în care se va consemna îndeplinirea acestor acțiuni. Actul procedural este anexat obligatoriu la materialele procesului penal.

Serviciile sub formă de consiliere psihologică, în cazurile prevăzute în lege, se vor acorda victimelor infracţiunilor, la cerere, de către psihologii din cadrul subdiviziunilor teritoriale de asistenţă socială, al organizaţiilor necomerciale sau al persoanelor juridice cu scop lucrativ care activează în domeniul reabilitării victimelor infracţiunii şi care au fost cooptate în acest scop de către autorităţile publice locale sau de către ministerele de resort (sănătății; muncii și protecției sociale). În condițiile legii serviciile în cauză pot fi avansate de stat sau solicitate de beneficiari contra plată.

Totodată, legea menționată prevede expres acordarea asistenței juridice garantate de stat, cu stabilirea anumitor condiţii. În privința victimelor torturii, tratamentului inuman sau degradant se evidențiază o prevedere aparte, în special că acestor categorii li se asigură dreptul la asistență juridică garantată de stat, necondiționat.

Au dreptul la compensaţie financiară victimele următoarelor infracţiuni: art. 145 C.pen. (omor intenţionat), art. 146 C.pen. (omor săvîrşit în stare de afect), art. 149 C.pen. (lipsirea de viaţă din imprudenţă), art. 151 alin. (4) C.pen. (vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii soldată cu decesul persoanei), art. 158 C.pen. (traficul de organe, ţesuturi şi celule umane), art. 164 alin. (3) lit. b) C.pen. (răpirea unei persoane care a cauzat din imprudenţă o vătămare gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii ori decesul acesteia), art. 165 C.pen. (traficul de fiinţe umane), art. 166 alin. (3) C.pen. (privaţiunea ilegală de libertate), art. 166^1 C.pen. (tortura, tratamentul inuman sau degradant), art. 167 C.pen. (sclavia şi condiţiile similare sclaviei), art. 168 (munca forţată, în cazul în care infracţiunea este săvîrşită asupra unui minor), art. 171–175 C.pen. (infracţiuni privind viaţa sexuală), art. 201^1 C.pen. (violenţa în familie), art. 206 C.pen. (traficul de copii), art. 208^1 C.pen. (pornografia infantilă), art. 208^2 C.pen. (recurgerea la prostituţia practicată de un copil). La stabilirea cuantumului prejudiciului cauzat victimei infracțiunii, statul are în vedere cheltuielile suportate de victime și cu compensațiile se acordă doar la înaintarea unei cereri și se iau în calcul: a) cheltuielile de spitalizare, tratament sau alte cheltuieli medicale suportate de victima infracţiunii; b) prejudiciul cauzat ochelarilor, lentilelor de contact, protezelor dentare şi altor obiecte care constituie mijloace de realizare a funcţiilor unor părţi individuale ale corpului uman; c) prejudiciul cauzat prin distrugerea sau deteriorarea bunurilor victimei infracţiunii sau prin deposedarea acesteia prin săvîrşirea infracţiunii enumerate supra; d) prejudiciul cauzat prin pierderea capacităţii de muncă, dacă aceasta a fost provocată de faptele infracţionale; e) cheltuielile de înmormîntare a victimei infracţiunii, în cazul decesului acesteia. Pentru a primi satisfacție financiară, victima, precum şi soţul, copiii şi persoanele aflate la întreţinerea persoanei decedate, sunt obligați să prezinte documentele care justifică cuantumul solicitat al compensaţiei financiare pentru prejudiciul produs prin infracţiune.

În concluzie putem afirma că reglementările din actele normative analizate, dar și din alte legi, conțin garanții eficiente pentru a garanta faptul că victimele infracțiunilor beneficiază de informații, de sprijin și protecție adecvate și sunt în măsură să participe în procedurile penale.

Referințe:

1. Dicționarul explicativ al limbii române [Accesat: 14.12.2021] Disponibil: https://dexonline.ro/definitie/victim%C4%83

2. Directiva 2012/29/UE de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012. [Accesat: 14.12.2021] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=HU
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003 [Accesat: 14.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128660&lang=ro#
4. CUSSON, M. Criminologie, ed. Hachette, 2005, 160 p.
5. Legea nr.137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracţiunilor [Accesat: 14.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105870&lang=ro

CZU: 343.12:343.988

ACCESUL VICTIMEI ȘI PĂRȚII VĂTĂMATE LA MATERIALELE DOSARULUI ÎN CADRUL URMĂRIRII PENALE

Tudor OSOIANU,

doctor în drept, profesor universitar

Catedra procedură penală, criminalistică și securitate informațională

Academia "Ștefan cel Mare" a MAI

Dinu OSTAVCIUC,

doctor în drept, conferențiar universitar, rector

Academia "Ștefan cel Mare" a MAI

Publicity and adversarial proceedings are fundamental principles of criminal justice, being found at the normative level in art. 16 and respectively art.24 of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Moldova. These guiding ideas of the process include the democratic, organizational and procedural element, ensuring maximum favorable conditions for the fair settlement of the criminal case, finding the broadest expression in the trial phase.

The prosecution can achieve its objectives only insofar as it is without publicity, because if it were carried out in public it could make it difficult to find out the truth with the knowledge of the evidence by the parties involved and third parties, there is a risk of hiding or distortion evidence.

The European Court of Human Rights notes that public access to information in a criminal case is not unlimited or discretionary, even once the case has been submitted to a court.

Keywords: *prosecution, publicity, adversarial proceedings, access to case materials*

O investigație nu poate fi considerată „efectivă", atât timp cât victima sau rudele sale apropiate nu sunt implicate în desfășurarea urmăririi penale în măsura necesară protejării intereselor sale legitime. Asigurarea participării efective a acestori subiecți la urmărirea penală reprezintă un element al aspectului procedural al dreptului de a nu fi supus relelor tratamente și de investigare, o obligație care le revine autorităților Republicii Moldova din perspectiva art. 20 și 24 alin. (1) și (2) din Constituție.

Există obligația din oficiu al organului de urmărire penală de a informa periodic victima despre derularea urmăririi penale. Acest drept este menționat expres și în Directiva 2012/29/UE (art. 6 alin. 2 lit. b))

În Recomandarea nr. (85) 11 a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei cu privire la poziţia victimei în cadrul dreptului penal şi procedurii penale, adoptată la 28.06.1985, se subliniază că funcţia de bază a justiţiei penale trebuie să fie soluţionarea cererilor victimelor şi apărarea intereselor acestora,

victima trebuie să dispună de dreptul de a cere organelor competente reexaminarea deciziei privind neurmărirea penală.

Legislația Republicii Moldova prevede dreptul victimei (în sensul larg a acestei noțiuni, adică - victima, partea vătămată, părtea civilă, reprezentanțiilor și succesorul procedural) unei infracțiuni de a participa la urmărirea penală și în instanța de judecată și să prezinte probe care dovedesc vinovăția făptuitorului precum și prejudiciul cauzat.

Participarea activă a victimei la investigarea infracțiunii nu poate fi înțeleasă, bineînțeles, că decade rolul primordial al procurorului în demararea unei anchete eficiente. Totuși, dacă victima dorește, statul ar trebui să încurajeze o colaborare strânsă al victimei (susținută de avocat) cu organul de urmărire penală. Cu alte cuvinte, implicarea victimei, este un drept și nu o obligație.

Cea mai bună garanție în acest sens este accesul la informația despre investigație și oferirea posibilității victimei de a decide, în cunoștință de cauză, cum să își valorifice drepturile prevăzute de legislația de procedură penală. Este adevărat că dreptul victimei de a avea acces la materialele urmăririi penale nu este absolut. Cu toate acestea, orice limitare a accesului victimei la materiale urmăririi penale trebuie temeinic justificată.

După sesizarea prin plângere a organului de urmărire penală, victima este în drept să ia cunoștință de materialele dosarului care au fost avute în vedere la adoptarea deciziei de a refuza începerea urmăririi penale, (în conformitate cu prevederile art. 58 alin. (3) pct. 9) CPP), constituind o garanție reală și importantă întru asigurarea dreptului de a avea acces liber la justiție prevăzut de art. 20 din Constituție.

Analiza prevederilor art. art. 291 și 293 CPP, permite a constata că prezentarea materialelor dosarului de urmărire se face în condiții egale atât pentru partea vătămată cât și pentru învinuit. Acest drept este în principiu asigurat nu numai pentru etapa premergătoare trimiterii dosarul în judecată cu rechizitoriu, dar și în cazurile în care procurorul decide scoaterea de sub urmărire penală, încetarea urmăririi penale sau clasarea procesului penal. Această deducție este conformă cu jurisprudența CtEDO în materie.

În jurisprudența CtEDO s-a statuat că, fără ca victima și reprezentantul acesteia să aibă acces la materialele cauzei penale și să fie informată în mod corespunzător cu privire la desfășurarea anchetei, ei nu pot contesta ceva concret în fața unei instanțe. [1]

Observând că dosarul de urmărire pe baza căruia parchetul a pronunţat neurmăririle din 22 iunie şi 4 decembrie 2000 cuprindea mai multe volume în care figurau mai ales documente furnizate de BCIT precum şi depoziţii ale martorilor, Curtea apreciază că reclamanta şi avocatul acesteia nu au fost în măsură să aibă acces la actele de la dosarul în cauză, cu excepţia raportului de expertiză contabilă şi a celor pe care le depuseseră ei înşişi. Dat fiind ansamblul circumstanţelor speţei, Curtea consideră că

restricţiile aduse de-a lungul procedurii în accesul reclamantei, care era asistată de un avocat, la actele depuse la dosarul urmăririi de învinuiţi sau adunate de ministerul public au viciat cu inechitate procedura plângerii penale cu constituire de parte civilă înaintată de reclamantă. [2]

Victima este în drept a cere recuzarea persoanei care efectuează urmărire penală, poate face obiecții împotriva acțiunilor organului de urmărire penală și să le conteste, și chiar să ceară respectarea termenului rezonabil de efectuare a urmăririi penale. Cu toate acestea, Codul de procedură penală nu prevede un drept esențial pentru victimă, de a avea acces la materialele urmăririi penale atât timp cât urmărirea penală este pendinte (cu excepția materialelor întocmite cu participarea sa).

În raport cu partea vătămată normele procesual-penale în vigoare prevăd că urmărirea penală este la fel de confidențială ca în cazul bănuitului sau învinuitului.

În cauza *D. c. Moldovei*, (Hotărârea CtEDO 08.12.2020, §. 61), [3] Curtea consideră, că neimplicarea reclamantei prin informarea acesteia cu privire la deciziile importante adoptate, pe lângă alte deficiențe ale anchetei îi permite să concluzioneze că în prezenta cauză a avut loc și o încălcare a aspectului procedural al art. 3 CEDO.

Astfel, informațiile deținute de către partea vătămată și, în particular, cele referitoare la anumite circumstanțe ale comiterii faptei infracționale, plasează acest subiect procesual într-o poziție care îi permite să evalueze acțiunile și omisiunile organului de urmărire penală din perspectiva unui actor prezent la locul comiterii infracțiunii. În lipsa accesului la materialele cauzei penale, reacția părții vătămate și a reprezentantului acesteia la acțiunile și omisiunile organului de urmărire penală poate fi întârziată, iar posibilitatea de a le contesta în fața procurorului ierarhic superior sau în fața judecătorului de instrucție se poate dovedi lipsită de efectivitate. [4]

Admitem faptul că restricționarea accesului la materialele cauzei penale până la terminarea urmăririi penale poate urmări realizarea scopului legitim al păstrării confidențialității urmăririi penale. Restricțiile privind accesul la materialele cauzei penale la etapa începerii urmăririi penale și pe durata acesteia pot fi justificate, între altele, de necesitatea păstrării confidențialității datelor deținute de către autorități și a protejării drepturilor altor persoane.

Cu toate acestea, ar trebui să se realizeze un echilibru corect între interesele menționate mai sus, pe de o parte, și dreptul victimei de a participa efectiv la procedură, pe de altă parte (Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ucraina, 24 iunie 2010, § 72). [4]

Oportunitatea acestui echilibru a fost constatată în baza Hotărîrii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 31 din 29.11.2018 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din Codul penal și din Codul de procedură penală (accesul părții vătămate și al reprezentantului acesteia la materialele urmăririi penale). Astfel, Curte Constituțională a declarat *constituționale* textul „din

momentul încheierii urmăririi penale" de la articolul 60 alin. (1) pct. 7) și textul „din momentul terminării urmăririi penale" de la articolul 80 alin. (1) pct. 8) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 122 din 14 martie 2003, *în măsura în care acestea nu se aplică victimelor torturii și reprezentanților acestora, care trebuie să aibă acces la toate materialele cauzei penale pe durata urmăririi penale, cu excepția cazului când accesul în discuție poate fi restricționat de către procuror, printr-o ordonanță motivată, dacă sunt întrunite cumulativ următoarele condiții:*

- *restricția este stabilită pentru o perioadă de timp rezonabilă;*
- *restricția se referă doar la anumite acte procedurale și*
- *există riscul ca accesul deplin la materialele cauzei penale să prejudicieze desfășurarea urmăririi penale.*

În motivarea acestei hotărâri s-a invocat jurisprudența CtEDO în materie care a criticat omisiunile autorităților de a aduce la cunoștință victimilor torturii materialele urmăririi penale înainte de finalizarea acestei faze procesuale.

Este important întru a asigura justa aplicare a standardelor europene în cadrul prevederilor legislației naționale, de statuat că victime ale torturii sunt și persoanele care au fost supuse violențelor fizice din partea terților (a se vedea: Hotărârile CtEDO *Ay c. Turcia*, 22.03.2005, §. 60 [5], *MC c. Bulgariei*, 04.12.2003, §. 151, [6] *Biser Kostov c. Bulgariei*, 10.01.2012), inclusiv și victimile violurilor (a se vedea: Hotărârile CtEDO *I.G. c. Moldovei* din 15.05.2012 [7] *I.P. c. Moldovei* din 28.04.2015, [8] și mai recent *I.E. c. Moldovei* din 26.05 2020 [9]).

Deasemenea în textul Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 31 din 29.11.2018 s-a reiterat standardul de acces la materialele dosarului penal a rudelor apropiate a persoanelor decedate:

Curtea menționează că, în cazul în care legislatorul va interveni cu modificări în acest domeniu, este necesar ca acesta să aibă în vedere semnificația standardului „participării efective la anchetă", așa cum dă de înțeles Curtea Europeană în jurisprudența sa referitoare la articolele 2 și 3 din Convenție, privite sub aspect procedural (pct.71). [10]

Standardele minime de eficacitate stabilite de jurisprudența Curții includ cerințele conform cărora ancheta trebuie să fie independentă, imparțială și supusă controlului public și că autoritățile competente trebuie să acționeze cu diligență și promptitudine exemplară (Hotărârea CtEDO *Menesheva c. Rusiei*, din 09.03.2006, §. 67 [10]).

Nu mai puțin important este în acest context și faptul că în special în pct. 72 al Hotărârii Curții Constituționale ale Republicii Moldova nr. 31 din 29.11.2018 s-au invocat Hotărârile CtEDO - *Beker c. Turcia*, 24. 03. 2009, §. 49 [11]; *Mezhiyeva c. Rusia*, 16. 04. 2015, §. 74 75 [12]; *Huseynova c.*

Azerbaidjan, din 13.04.2017 [13] și *Enukidze și Girgvliani c. Georgia,* din 26.04.2011, §. 250, [14] în care de fapt se constată neândeplinirea obligațiilor pozitive ce derivă din art. 2 CEDO, fiind criticată *inter alia* abordarea autorităților de a nu acorda acces la mterialele dosarului penal a rudelor persoanelor decedate.

În Hotărârile CtEDO c. Moldovei - *Iorga* (23.03.2010) [15] *şi Anuşca* (18.05.2010), [16] a constatat că victima nu a fost implicată suficient în procesul de investigare. Astfel, organul de urmărire penală nu a recunoscut părinţii defunctului vreun statut procesual. Fără acesta ei nu aveau drepturi în cadrul procedurilor penale. În cauzele reclamanţii nu au fost informaţi despre derularea urmăririi penale, iar în cauza *Anuşca*, informarea despre încetarea urmăririi penale a fost făcută cu întârziere de o lună. Pe de altă parte, în cauza *Iorga*, plângerea împotriva ordonanţei de clasare a urmăririi penale a fost examinată de către judecătorul de instrucție în lipsa reclamantului.

Totuși în dispozitivul Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 31 din 29.11.2018 prin care se instituie reglementări provizorii de procedură penalî, nu sunt acordate garanții succesorilor procedurali ale persoanelor decedate în cadrul investigațiilor penale, (similare victimilor torturii) prin prisma respectării obligaților pozitive de maniera în care o face pentru victimile torturii.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a făcut distincție între victimele directe și victimele indirecte (a se vedea *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu c. României* [MC], 17 iulie 2014, §§ 96-100).

Persoanele care ar putea avea calitatea de victimă indirectă și, respectiv, care ar putea fi admise într-un proces ar putea fi, de exemplu: părinții, copiii, frații, surorile, bunicii, nepoții, legatarul universal fără legături de rudenie cu decedatul, partenerul necăsătorit sau partenerul *de facto* (a se vedea *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu c. României*, § 97 și jurisprudența citată acolo). În această listă poate fi inclusă și soția victimei decedate (a se vedea *Huseynova c. Azerbaidjanului,* 13 aprilie 2017, § 113) [17].

Până la modificarea art. 81 CPP de către Parlament, CC a instituit o soluție provizorie, potrivit căreia soțul sau soția va putea fi recunoscut în calitate de succesor procedural în procesul penal al părții vătămate sau al părții civile [18].

Concluzii și recomandări

Considerăm că nu există raționamente care ar fi justificate de standardele anchetei eficiente ce derivă din jurisprudența CtEDO, care ar permite a ,,discrimina procesual" la nivelul legislației naționale *succesorii procedurali* ai persoanelor decedate, în raport cu *victimele torturii.* Succesorii procedurali ai persoanelor decedate trebuie să beneficieze de aceleași garanții procesuale pe care le-a reiterat atât CtEDO, cât și CC în virtutea obligațiilor pozitive ce rezultă din art. art. 2, 3 CEDO, dar au fost instituite

de CC numai pentru victimele torturii.

Având în vedere că CPP face distincție între *victimă* și *parte vătămată*, ar trebui în opinia noastră să fie completat art. 81 CPP, încât să reglementeze și intervenția *succesorului procedural al victimei,* analogic prevederilor ce reglementează reprezentarea victimei în art. 79 și 80 CPP. Astfel, în practica de urmărire penală nu ar mai apărea probleme de interpretare și aplicare a normelor de procedură privitor la drepturile succesorului procedural al persoanei decedate de a depune cereri, să conteste ordonanța de refuz al începerii urmăririi penale, precum și să exercite alte drepturi.

Referințe:

1. Hotărârile. CtEDO: Khachukayev c. Rusia din 23.04. 2009, (§.136), disponibilă: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92369; (accesat: 17.08.2021) Khasuyeva c. Rusia din 11.08.2009, (§.126), disponibilă: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157574; (accesat: 17.08.2021) Dzhabrailovy c. Rusia, din 20.05.2010, (§.84), disponibilă: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157591; (accesat: 17.07.2021) Akhmatkhanovy c. Rusia, din 22.07.2010, (§.132), disponibilă: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157595. (accesat: 17.08.2021)
2. Hotărârea CtEDO Forum Maritime s.a. c. Romaniei din 04.10.2007, (§. 131, 137), disponibilă: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123075 (accesat: 25.03.2021)
3. Disponibilă - http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2021/03/D.-v.-MDA-ROM.pdf (accesat: 17.07.2021)
4. HCC nr. 31 din 29.11.2018 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din Codul penal și din Codul de procedură penală (accesul părții vătămate și al reprezentantului acesteia la materialele urmăririi penale) (pct.49, 59, 72).
5. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68571 (accesat: 18.08.2021)
6. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61521 (accesat: 18.08.2021)
7. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108423 (accesat: 18.06.2021)
8. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110904 (accesat: 18.06.2021)
9. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154152 (accesat: 18.06.2021)
10. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202526 (accesat: 18.07.2021)
11. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72700 (accesat: 18.07.2021)
12. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194824 (accesat: 18.02.2021)
13. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153801 (accesat: 18.02.2021)
14. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172661 (accesat: 18.08.2021)
15. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104636 (accesat: 18.07.2021)
16. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97883 (accesat: 19.08.2021)
17. Disponibilă - http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98517 (accesat: 19.08.2021)
18. HCC nr. 12 din 06.04.2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală (omisiunea includerii soțului ca succesor al părții vătămate sau al părții civile) (pct.48, 93).

CZU: 343.51:343.988

ÎNCREDEREA EXAGERATĂ ÎN SINE A VICTIMEI ÎN CAZUL INFRACȚIUNILOR DIN DOMENIUL CRIPTOVALUTAR

Eugen FLOREA,

doctor în drept, conferențiar universitar,

Universitatea de Stat din Comrat, Catedra Drept Public

The article is dedicted to the problem of cybercrime victim's guilt, in particular, to victim's mens rea of cryptocurrency crimes. The author comes to the conclusion that not all victims of online pyramid schemes are as naive as it might seem at first glance. Many of them perfectly understand the essence of this scam, but are guided by the false ilusion of control of the situation or bias of a successful outcome. In fact, from the standpoint of criminal law's mens rea, these cases fit into the concept of criminal recklessness. However, when analyzing the victim's guilt, it must be remembered that its criminal law and criminological significance differ from the understanding of this concept in relation to the offender.

Key words: *cryptocurrency, fraud, negligent victim, financial pyramid, reckless victim, victim's guilt, cyber-victimization, Mt. Gox*

Trebuie să recunoaștem că studiile care abordează problemele victimologice ale criminalității informatice sunt vădit insuficiente. M. Jar, în prefața uneia dintre puținele lucrări dedicate acestui subiect, observă că în ultimele două decenii în cercetările criminologice asupra cyberspațiului victima infracțiunii „din neatenție" rămâne un fel de pată albă. Or, la fel de puțină atenție i s-a acordat acestui tip de victimă și în criminologia tradițională. [1] Constatarea este valabilă și în ce privește cercetările victimologice ale infracțiunilor financiare din spațiul cibernetic. O nouă direcție a victimologiei – *victimologia cibernetică* – al cărei obiect de cercetare îl constituie exclusiv victimele criminalității cibernetice astăzi este concentrată mai mult pe studiul unor forme ale criminalității online ca cyber-bullying, cyber-stalking [2, p. 7], al infracțiunilor din sfera sexuală (porno din răzbunare, exploatare sexuală online, sexting, sex-grooming) [3, p. 59-128], pe căile și metodele legale de protejare a drepturilor victimei unor astfel de infracțiuni [4].

Întrucât criminalitatea financiară din spațiul cibernetic ține de lumea virtuală, unele prevederi generale cu privire la caracteristici personale și comportamentale ale victimelor infracțiunilor săvârșite în mediul digital par a fi aplicabile și în raport cu mecanismul infracțiunilor din sfera criptomonedei. „Dacă în lumea fizică oamenii se străduie să respecte anumite reguli de siguranță, notează promotorul și autorul cybervictimologiei K. Jaishankar, atunci în spațiul cibernetic acest lucru este ignorat."[1] [2, p. 9],

[1] Crearea *cyber-victimologiei*, care se ocupă de „studiul formelor de victimizare online, impactul acesteia asupra victimelor, precum și reacția societății și sistemelor", a fost argumentată de prima dată de către savantul indian K. Jaishankar în cadrul raportului său la 15-lea Simpozion International al Societății Mondiale de Victimologie), care a avut loc în perioada 5-9 iulie 2015 la Perth, Australia de Vest.

uneori victimele phishingului, potrivit cercetătorului indian, sunt ele însele **cauza** propriei victimizări (**caused** their own cyber victimization – *sublinierea ne aparține – n.a.*). Considerăm că din punctul de vedere al științei criminologice contemporane, să ne referim doar la victimă drept cauză a victimizării, fenomen înțeles drept proces și rezultat prin care o persoană se transformă în victimă a infracțiunii [5, p. 107; 6, p. 80-83; 7, p. 211; 8, p. 16; 9, p.7], ar fi unilateral și, prin urmare, metodologic incorect. De pe vremea celebrei lucrări „*The Criminal and His Victim*" a savantului germano-american *Hans von Hentig,* criminalitatea este privită ca interacțiune socială bidirecțională între infractor și victimă [10]. În procesul de victimizare, de obicei, se disting mai multe componente diferite. La nivel individual, în afară de victimă, se mai includ: tipul, timpul, locul și metoda comiterii infracțiunii. [7, p. 211]

Unul dintre fondatorii victimologiei sovietice și ruse *D. Rivman,* distinge elementele subiective (subiect, latura subiectivă) și obiective (obiect, latura obiectivă) ale victimizării. [6, p. 81-82] Latura obiectivă a acestui proces este externă în raport cu subiectul său și, prin urmare, nu poate fi redusă la acesta. Nici obiectul victimizării, care este un element obiectiv ce ține de „relațiile sociale ocrotite de legislația penală, care în urma victimizării au suferit modificări social nedorite legate cauzal de săvârșirea unei fapte penale, nu poate fi redus la categoria subiectului victimizării", [11, p. 11]. În sfârșit, evidențierea aspectului subiectiv al acestui proces implică luarea în considerare a unor astfel de categorii precum motivele, scopurile victimei victimizării, percepția acesteia asupra situației, care îi afectează comportamentul, conștientizarea și atitudinea victimei față de rezultatul victimizării. [11, p. 11-12]

Despre faptul că este puțin să se invoce doar indiscreția victimei în procesul de studiere a complexului cauzal al comportamentului infracțional este menționat și în una dintre cele mai semnificative lucrări publicate în secolul XXI despre victima unei infracțiuni – Enciclopedia Victimologiei și Prevenirii Criminalității în două volume, publicată în SUA în anul 2010. În special, autorii lucrării notează că, pentru o imagine completă, este necesar să se ia în considerare circumstanțe suplimentare, inclusiv „factorul infractorului" și „contextul infracțiunii", iar „accentul pus doar asupra comportamentului victimei ca factor care a contribuit la victimizare, distrage atenția cercetătorilor de la instituțiile sociale și valorile culturale commune, care au influențat modul de viață atât al infractorului, cât și al victimei." [12, p. 339-340] Problema comunității influențelor sociale și a formării unui sistem comun de valori la infractor și la victimă prezintă un interes științific incontestabil și merită un studiu criminologic separat. Să observăm doar că ambele părți, implicate pe părți opuse ale baricadelor în mecanismul comportamentului criminal care face obiect al studiului nostru, sunt în multe privințe „ două boabe într-o păstraie". De regulă, infractorul și victima înțeleg esența activelor digitale, ambii sunt informați despre tipurile și proprietățile lor, realizează valoarea materială a acestor obiecte, precum și posibilitățile și modalitățile de utilizare a acestora pentru a-și satisface nevoile materiale.

Studiind rolul victimei în mecanismul infracțiunilor din domeniul criptovalutar, trebuie să constatăm frecvența cazurilor de predominanță a factorilor de natură victimogenă în sistemul cauzal al infracțiunilor de acest tip. Cel mai răspândit dintre acești factori este neglijența în spațiul cibernetic (*cyber-negligence*), prin care se înțelege „încălcarea de către utilizatorii sistemelor informaționale a măsurilor de securitate existente (recomandate sau obligatorii) sau a practicilor online rezonabile, expunând astfel sistemele, dispozitivele și informațiile la atacuri cibernetice" [13, p. 247]. Cel mai cunoscut și mai ilustrativ caz de nerespectare sistemică a regulilor și practicilor de securitate cibernetică este cel al furtului de fonduri de la schimbul de criptomonede japonez *Mt. Gox,* la acea vreme cea mai mare platformă din lume pentru tranzacționarea activelor digitale (în 2013, la valorile sale de vârf, aproximativ 70% din volumul global de tranzacționare cu Bitcoin trecea prin bursa dată) [14]. Fișierul care conținea cheia privată a „portofelelor fierbinți" (*hot wallet*) cu fonduri ale clienților, nefiind criptat, a fost pur și simplu copiat de un hacker sau de un insider. Retragerea ilegală de fonduri a continuat câțiva ani. Ca urmare, aproximativ 800.000 BTC au fost retrași ilegal din această platformă de schimb [15]. Activitatea din spatele schimbului valutar a fost caracterizată de angajații săi ca „o îmbinare dezordonată de conducere proastă, indiferentism și lipsă de experiență" [16].

Trebuie să admitem că situația de pe *Mt. Gox* a creat o posibilitate obiectivă favorabilă comiterii infracțiunilor. În terminologia lui *D. Rivman,* astfel de situații au caracterul unui trigger (în rusă – *толчковый характер*), adică a apărut o presiune obiectivă asupra infractorilor care s-a dovedit a fi suficientă pentru a le forma intenția de a comite infracțiunea în cauză [6, p. 103]. În cazul descris, incursiunea s-a realizat în lipsa unui sistem de securitate adecvat pentru cheile private pe care erau stocate fondurile digitale ale clienților, ceea ce a fost perceput subiectiv de către atacatori ca o scuză pentru a-și asuma ceea ce nu este păzit. Sub aspect criminologic, acest caz trebuie luat în considerare în contextul victimizării corporative, întrucât nu vorbim de cazuri individuale, ci de mulți ani de neglijență cibernetică cu caracter sistemic a unei persoane juridice care desfășoară activități comerciale în domeniul finanțelor digitale. Victimizarea corporativă, de regulă, creează riscuri mai mari decât victimizarea individuală datorită amplorii sale și, prin urmare, produce un impact mai semnificativ atât asupra unei anumite industrii, cât și asupra economiei în ansamblu.

Dacă neglijența cibernetică caracterizează în principal aspectul victimologic al guvernării corporative desfășurat de subiecții implicați în sfera activelor digitale, atunci, în raport cu investitorii reali și potențiali, în prim plan vin astfel de factori victimogeni precum lăcomia, setea de profit rapid și ușor, combinate cu naivitate, credulitate şi comportament impulsiv. De fapt, toată popularitatea sau „hype-ul" (din engleză *to hype* – de a umfla, exagera) în jurul industriei criptomonedei, spre regretul developerilor, se bazează în mare măsură nu pe evaluări economice a inovațiilor și descoperirilor

tehnologice, ci pe poveștile despre câștiguri fabuloase ale celor care au reușit să investească cu succes fondurile lor în Bitcoin, Ethereum sau orice alt proiect de criptomonedă. Mulți „hamsteri" în dorința lor de a se îmbogăți rapid și de a repeta succesul pionierilor în domeniul activelor digitale sunt ghidați în deciziile lor investiționale de emoții, zvonuri și informații neverificate care circulă în spațiul internetului, fără a pătrunde în esența propunerii, aspectele tehnologice ale acesteia, perspectivele acesteia pentru piața financiară și economică, fără a se deranja să studieze echipa de proiect, gradul de calificare și fiabilitatea acesteia, fără a avea o idee clară despre cum funcționează investițiile și, în general, ecosistemul criptomonedei. Interesul propriu, combinat cu naivitatea și impulsivitatea, creează o „victimă ideală" a aproape oricărei fraude și este doar o chestiune de timp până când această „dorință" de a deveni victimă să se realizeze sub forma unei crime specifice. Lumea digitală nu face excepție în acest sens. Cu toate acestea, nu toate victimele sunt atât de naive pe cât ar părea la prima vedere. Cercetătorii de la Oxford, printr-un studiu empiric efectuat, au descoperit că, în unele cazuri, victimele fraudei online, evaluând oferta ca fiind inițial neplauzibilă, au reacționat totuși la aceasta [17, p. 99-103]. Ceea ce poate fi explicat prin fenomene psihologice ca așteptări pozitive nerealiste ale unei soluționări cu succes a situației (așa-numitul „*optimism părtinitor*" – din eng. *bias optimism*) [18, p. 102-105; 19, p. 806-820] sau o falsă iluzie a controlului (eng - *false illusion of control*) [20, p. 311-328; 21, p. 1063-1071]. Pe baza celor de mai sus, este posibil, alături de neglijență, să se evidențieze un asemenea tip de atitudine subiectivă a victimei față de ceea ce se întâmplă drept încredere exagerată în sine, prin care făptuitorul își dă seama de caracterul socialmente periculos al acțiunilor sale, prevede consecințele dăunătoare ale acestora, dar speră greșit pe prevenirea acestora. Modelul de comportament poate fi aplicat și pentru analiza atitudinii subiective a victimei față de infracțiunea săvârșită, ținând cont, desigur, de diferențele de apreciere juridică și socială a acțiunilor vinovatului și a „vinovăției" victimei. În special, încrederea exagerată a victimelor se manifestă în mod clar în mecanismul schemelor piramidale și schemelor de pompare și descărcare (din eng. *pump-and-dump*). Chiar dacă înțeleg esența înșelătoriei în care voluntar se implică, unii investitori cred în mod eronat că vor avea timp să „iasă din joc" înainte să se producă inevitabilul colaps. Spre deosebire de victime, care nu înțeleg esența crimei în curs și a viitorului colaps, această categorie de victime își dă seamă foarte bine în ce sunt implicate, cum funcționează și cum se va termina totul. Cu toate acestea, astfel de participanți la schemă sunt implicați în mod deliberat, bazându-se pe anumiți factori (intuiție, opinia „experților", experiența personală sau experiența prietenilor sau a cunoștințelor etc.), dar calculul lor se dovedește a fi incorect.

Unul dintre cei aflați într-o astfel de schemă piramidală oferă următoarea descriere a motivației acestei categorii de victime: „ ei înțeleg perfect că aceasta este o schemă piramidală și totuși investesc bani. De ce? Ei bine, de fapt, cam din același motiv pentru care oamenii merg la cazinouri și joacă la

ruletă, știind foarte bine că modelul matematic al jocului presupune că în medie jucătorul va pierde ... Dar oamenii merg la cazino și „cheltuiesc" bani. Ei știu că pot câștiga sau pot pierde. Și sunt mulțumiți de aceste șanse. De fapt, de dragul acestui hazard și al acestor emoții, ei merg acolo. Și la fel este și în piramide. O parte din oameni (poate chiar una mai mare) sunt conștienți că pot rămâne fără nimic. Dar ei vor să joace acest joc. La urma urmei, profitul este atât de mare. Totul sau nimic! Ne distrăm la maximum!" [22].

Trebuie remarcat faptul că atât victimele ușuratice, cât și cele neglijente cu privire la natura și consecințele unei scheme frauduloase sunt la fel de conștiente de superprofiturile pe care le poate oferi investiția în criptoactive. De exemplu, costul criptomonedei *Polygon* a crescut de 500 de ori în ultimii doi ani [23]. Mai mult, acești indicatori nu sunt ceva extraordinar în domeniul criptovalutar. Unele monede mai puțin cunoscute prezintă o dinamică și mai explozivă. De exemplu, doar în iulie 2021, trei active ale proiectelor de joc *Wall Street Games, FaraLand* și *Mist,* au crescut cu mai mult de 1000% [24]. Acesta este un venit absolut legal pe care sfera activelor digitale astăzi îl poate oferi fiecărui investitor. O asemenea împrejurare este cel mai puternic factor de motivare care împinge oamenii să participe la așa tip de investiții. Totuși o astfel de creștere este extrem de dificil de prevăzut. Se pare că nici autorii proiectelor, deși speră la succes, nu îl pot prezice întotdeauna cu exactitate. Mai mult, o creștere impresionantă într-o clipă poate fi înlocuită cu o cădere la fel de gravă. Desigur, escrocii tac în privința asta, arătând doar acei indicatori care pot atrage potențialii investitori. În același timp, de regulă, creșterea reală a unui sau altui activ nu este susținută de un exemplu personal de investiții de succes ale escrocilor în activul sau aceste date sunt falsificate. Cu toate acestea, investitorii neexperimentați, nedorind să se aprofundeze în aceste detalii, „se îndrăgostesc" de o ofertă tentantă. În același timp, victima ușuratică mizează pe faptul că va putea evita colapsul, iar cea neglijentă nici măcar nu se gândește la un astfel de rezultat, crezând orbește în succes.

Referințe:

1. YAR M. *Foreword* // *Cybercrime and its Victims*. Edited by E. MARTELLOZZO, E.A. JANE. Routledge. Taylor & Francis Group. London, New York, 2017.
2. JAISHANKAR K. *Cyber Victimology: A New Sub-Discipline of the Twenty-First Century Victimology* // *An International Perspective on Contemporary Developments in Victimology*. Editors J. JOSEPH, S. JERGENSON – Springer Nature, Switzerland, 2020.
3. *Sexual violence, abuse, and exploitation* // *Cybercrime and its Victims.* Edited by E. MARTELLOZZO, E.A. JANE. - Routledge. Taylor & Francis Group. London, New York, 2017.

4. HALDER D. *Cyber Victimology: Decoding Cyber Crime Victimization*. – Routledge. Taylor & Francis Group. London, Delhi, 2022.
5. ФРАНК Л.В. *Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии*. Душанбе: Ирфон, 1977.
6. РИВМАН В. *Криминальная виктимология*. - СПб: Питер, 2002.
7. ВИШНЕВЕЦКИЙ К.В. *Место виктимологической теории в криминологии* // Общество и право. - Краснодар: Изд-во Краснодар. ун-та МВД России, 2010, № 1 (28).
8. ЧУРЛЯЕВА И.В. *Криминальная виктимология*: Учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Изд. Южного федерального университета., 2009.
9. *Виктимология: словарь терминов* / сост.: Ю.В. МАРКОВА, М.А. СТЕПАНОВА, А.Г. КОЛЕСНИКОВ. – Белгород: Белгородский юридический институт МВД России, 2013.
10. HENTIG H. *The Criminal and His Victim. Studies in the Sociology of Crime*. – New Haven: Yale University Press, 1948.
11. КОНОВАЛОВ В. П. *Изучение потерпевших с целью совершенствования профилактики правонарушений*. М.: ВНИИ МВД СССР, 1982.
12. COSTER S. D., CORNELL R. *Early Victimization Theories* // *Encyclopedia of victimology and crime prevention*. Editors FISHER B. S., LAB S. P. – Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications, 2010.
13. McQUADE S. C. III *Cyber and Internet Offenses* // *Encyclopedia of victimology and crime prevention*. Editors FISHER B. S., LAB S. P. – Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications, 2010.
14. TUWINER J. *What was the Mt. Gox Hack?* // Buy Bitcoin Worldwide – 03.07.2021. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.buybitcoinworldwide.com/mt-gox-hack/ (дата обращения: 30.07.2021).
15. NORRY N. *The History of the Mt Gox Hack: Bitcoin's Biggest Heist* // Blockonomi – 31.03.2020. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://blockonomi.com/mt-gox-hack/ (дата обращения: 30.07.2021).
16. McMILLAN *The Inside Story of Mt. Gox, Bitcoin's $460 Million Disaster* // Wired – 03.03.2014. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.wired.com/2014/03/bitcoin-exchange/ (дата обращения: 30.07.2021).
17. MODIC D., ANDERSON R. *It's All Over but the Crying: The Emotional and Financial Impact of Internet Fraud* // Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE). Security & Privacy, vol. 13(5). New York, 2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/7310826 (дата обращения: 31.07.2021).
18. SHAROT T. et al., *Neural Mechanisms Mediating Optimism Bias* // Nature. Vol. 450, nr. 7166, London, 2007.

19. WEINSTEIN D. *Unrealistic Optimism about Future Life Events* // Journal of Personality and Social Psychology. Published by American Psychological Association. Vol. 39, nr. 5, Washington D.C., 1980.
20. LANGER E.J. *The Illusion of Control* // Journal of Personality and Social Psychology. Published by American Psychological Association. vol. 32, no. 2, Washington D.C., 1975.
21. MARTINEZ F., BONNEFON J.-F., HOSKENS J. *Active Involvement, Not Illusory Control, Increases Risk Taking in a Gambling Game* // Quarterly Journal of Experimental Psychology. Published by Experimental Psychology Society. Vol. 62, no. 6, Canterbury, UK, 2009.
22. LISTEVICH V. *Как я работал в финансовой пирамиде* // vc.ru – 02.08.2021. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://vc.ru/life/276821-kak-ya-rabotal-v-finansovoy-piramide?fbclid=IwAR3xdsyLtIrQDGtZoI1Nu8mc2Rq2Y8Vk5LvdSshp5iCWLNvhFR2mpeZiNSw (дата обращения: 09.08.2021).
23. *Обзор Polygon: рост токена в 500 раз и миллионы транзакций в секунду* // РБК-Крипто – 06.08.2021. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.rbc.ru/crypto/news/6103f50e9a7947846e10b955?fbclid=IwAR0vFrO6n4uqanX7gLvRJzwNzvmPzE18NeC9DRrw-qYKoddkkd9DHX_y-_s (дата обращения: 09.08.2021).
24. *Сразу три токена подорожали в июле более чем на 1000%* // РБК-Крипто – 05.08.2021. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.rbc.ru/crypto/news/610bb63b9a79473289a72fc8?fbclid=IwAR1RlB_dD-2FXQgSfTt78OsHX1z7SXklk9jnmplON-uxnU0VCwM9tO1y_NI (дата обращения: 09.08.2021).

CZU: 343.51:343.988

ВИКТИМОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕСТУПНОСТИ В КРИПТОВАЛЮТНОЙ СФЕРЕ

Eugen FLOREA,

doctor în drept, conferențiar universitar,

Universitatea de Stat din Comrat, catedra Drept Public

Cyber-victimology, which studies the personality and behavior of victims of crimes committed in the cyber-space, is designed to solve the same problems as classical victimology, but taking into account the specifics associated with the virtual world. The author analyzes empirical studies of phishing victims reactions to malicious mailings. The main conclusion of the study is that the chief reason for the success of this types of crime is not their technological element, but the human factor. This conclusion fully applies to crimes in the field of crypto assets.

Key words: *cyber-victimology, crime victim, phishing, spear-phishing, crypto-asset, social engineering, victim precipitation, victim blaming*

Многочисленные западные и отечественные[1] виктимологические исследования убедительно доказали, что жертва играет важнейшую роль в понимании причинного комплекса любого преступления. Взаимодействие преступника и жертвы может быть различным. Иногда оно кратковременное и едва заметное. Например, в случае случайной жертвы тайного хищения. А порой оно весьма интенсивно, оказывая непосредственное влияние на процесс разворачивания механизма индивидуального преступного поведения, включая такие его сценарии как угасание, приостановление, либо наоборот, укрепление решимости злоумышленника довести начатое до конца, не исключая при этом возможные, имеющие уголовно-правовое значение, эксцессы, а также возникновения «криминального куража», когда лицо после одного удачно совершённого преступления тут же берётся за второе. Изучение этого процесса во всех его формах и проявлениях представляет несомненный научный интерес, в первую очередь, с позиций виктимологической профилактики. Как правило, именно жертва больше всего заинтересована в том, чтобы преступление не состоялось. По этой причине эффект, отдача, от предупредительной работы с жертвами являются достаточно высокими. Поэтому воздействие, как в индивидуальном, так и в групповом плане, на лиц, находящихся в группе риска стать жертвой преступления, должно оставаться одним из главных приоритетов в борьбе с преступностью.

[1] Автор настоящего исследования родился на территории несуществующего ныне Советского Союза, поэтому в понятие «отечественный» вкладывает самый широкий смысл.

Кибервиктимология, изучающая личность и поведение жертв преступлений, совершаемых в киберпростанстве призвана решать те же задачи, что и классическая виктимология, но с учётом той специфики, которая связана с виртуальным миром. В частности, учёные активно изучают личностные особенности и поведение жертв фишинга, являющегося видом интернет-мошенничества, целью которого является получение доступа к конфиденциальным данным пользователей — логинам и паролям. В контексте изучения принятия субъектом решения об открытии электронного письма, содержащего фишинговую ссылку, представляет интерес совместное исследование специалистов из Университета Ланкастера и Лаборатории оборонной науки и технологий в Солсбери. [1; p. 1-15] Участникам эксперимента, студентам и работникам университета, было предложено 36 электронных писем, половина из которых содержало вредоносную ссылку, а вторая половина представляла собой обычные сообщения. Письма были стандартизированы с использованием единого шрифта и перемешаны в рандомном порядке. Респонденты должны были определить, какие из сообщений являются фишинговыми, а какие нет. Некоторым участникам установили максимум в 5 минут для изучения писем, другие респонденты не были ограничены во времени.

Общие результаты эксперимента оказались весьма удручающими. Ни одному из 224 участников не удалось избежать ошибок. Показатель точности ответов составил всего 68%. Это означает, что в реальных условиях чуть меньше одной трети случаев открытия личных сообщений, пришедших на электронную почту респондентов, теоретически могли повлечь виктимизацию. Факторы, повлиявшие на правильность/ошибочность решения, были сведены исследователями в три группы. Это характер когнитивных процессов оценки ситуации (интуитивно-импульсивный либо рациональный), личностные различия среди участников (пол, возраст, образование) и убедительность самого электронного сообщения. Большее количество ошибок допустили те опрашиваемые, которые были ограничены во времени, а также те, которые принимали интуитивно-импульсивные решения в ущерб рациональной оценке ситуации. Также письма, якобы исходящие от известных компаний, казались участникам эксперимента в большей степени заслуживающими доверия.

Проведённый британскими исследователями эксперимент состоял в изучении реакции на «среднестатистический» деперсонализированный фишинг, в рамки которого не укладываются его наиболее продвинутые формы, предполагающие использование злоумышленниками личностного подхода с изучением привычек, образа жизни, круга общения потенциальной жертвы (*spear-phishing*). В этих случаях злоумышленники используют мыслительные стереотипы жертвы, которые являются психологическим эквивалентом локомоторных рефлексов. Вот как

Роберт Чалдини (*Robert Cialdini*), известный американский специалист в области социальной психологии, описывает механизм работы этих поведенческих паттернов: «Мы с вами существуем в необыкновенно разнообразном окружении. Для того чтобы вести себя в нем адекватно, нам нужны кратчайшие пути. Не следует ожидать от себя осознания и анализа всех аспектов каждой личности, события или ситуации, с которыми мы сталкиваемся. У нас нет на это времени, энергии или нужных способностей. Нам приходится очень часто пользоваться стереотипами для классификации вещей в соответствии с немногими ключевыми чертами, а затем реагировать, не задумываясь, когда мы сталкиваемся с той или иной чертой, играющей роль спускового крючка. Не всегда поведение, которое начинает проигрываться, соответствует ситуации, потому что даже самые лучшие стереотипы и черты, играющие роль спускового крючка, не всегда срабатывают... Склонность к упрощенному мышлению, как правило, оказывается весьма полезной, но часто приводит к тому, что мы совершаем серьезные ошибки. Нас нередко призывают верить тому, что нам говорят, или делать то, что нам предлагают». [2; С. 22-23] В качестве триггеров такого поведения, по Чалдини, используются следующие психологические принципы воздействия:

- *авторитет*. Люди склонны следовать указаниям лиц, имеющих социальный авторитет, таким как представители власти, врачи, юристы. Поэтому электронное письмо от имени субъекта, имеющего социальный авторитет, имеет больше шансов на то, что будет воспринято жертвой как правдоподобное.

- *последовательность в принятом на себя обязательстве*. В общественном сознании непоследовательность рассматривается как отрицательная черта личности. Поэтому в случае, если жертва взяла на себя определённое, даже самое необременительное обязательство, то скорее всего, она будет вести себя в соответствии с ним.

- *благорасположение на основе сходства.* Симпатия по отношению к собеседнику является важнейшим фактором, способным склонить к выполнению его просьбы. Если внешние признаки коммуницирующих в виртуальном пространстве заметно менее важны, чем в реальном мире, то главным свойством, способным вызвать благорасположение, становится сходство. Причём не имеет особого значения, о каком именно сходстве идёт речь. Это может быть пол, возраст, национальность, социальное положение, сфера профессиональной деятельности, политические взгляды, интересы и т.д. Следовательно, злоумышленникам нужно попытаться предстать в глазах жертвы кем-то на неё похожими. В этом случае будет на много проще склонить её к каким-либо уступкам.

- *взаимность*. Вежливость в общении предполагает следование правилу взаимного обмена. Если берущий не даёт ничего в ответ, то в социальном сознании он будет выглядеть как

неблагодарный. Мошенники пользуются этим приёмом, используя жертву, стремящуюся быть признательной. Результатом такого обмена может стать получение жертвой документа, содержащего вредоносную ссылку.

- *социальное доказательство.* Этот чрезвычайно распространённый шаблон состоит в тенденции поступать также, как и большинство, поскольку большинство обычно поступает правильно. Чалдини, фактически описывая криминогенные свойства данного шаблона, отмечает, что в нём «заключается одновременно ... величайшая сила и главная слабость. Как и другие орудия влияния, данный принцип обеспечивает людей полезными рациональными методами определения линии поведения, но в то же самое время делает тех, кто эти рациональные методы применяет, игрушками в руках «психологических спекулянтов», которые «залегли в ожидании вдоль тропы» и всегда готовы броситься в атаку. [2, с. 121]

- *дефицит.* Согласно этому принципу, в психологии человека заложено стремление более высоко ценить товар или услугу, предложение которых ограничено в объёмах или времени. «Эксклюзивность» предлагаемой оферты и/или вот-вот истекающий срок скидки могут послужить роль «наживки», на которую отреагирует жертва.

- *перцептивный контраст.* Этот шаблон выполняет те же функции, что и перечисленные триггеры поведения Р. Чалдини, но предложен и проанализирован Кристофером Хаднаги (*Christopher Hadnagy*) американским экспертом в сфере компьютерной безопасности и социальной инженерии. [3] Данный паттерн состоит в том, как люди воспринимают разницу между двумя вещами, товарами, услугами, которые предложены одновременно либо с минимальной разницей во времени. Видя очевидное преимущество в стоимости, качестве, количестве либо иных свойствах одного из предложений, жертва подпадает под влияние иллюзии, что делает правильный выбор, останавливаясь на одном из них. Однако в действительности манипулятор умышленно создаёт такой контраст, чтобы склонить субъекта к действию.

Противостоять такого рода продвинутым, персонализированным угрозам значительно сложнее. Это подтверждает исследование подверженности целевым атакам, проведённое учёными Университета Флориды. [4; pp. 1-28] В качестве респондентов выступили 100 лиц представляющих молодёжь (18 – 39 лет со средним возрастом 21.7 лет) и 58 представителей старшей возрастной группы (60 – 90 лет со средним возрастом 61.7 лет), которые на свои домашние компьютеры в течение 21 дня помимо обычной электронной корреспонденции получали симулированные фишинговые сообщения. Письма были распределены исследователями на несколько категорий в зависимости от сферы жизнедеятельности, к которой

они относились, а именно здравоохранение, безопасность, финансы, юридические, идеологические и социальные сообщения. Результаты эксперимента показали, что 43.3 % участников открыли хотя бы одну фишинговую ссылку, а 11.9 % отреагировали на большее количество вредоносных сообщений. Лица старшей возрастной группы оказались более подверженными фишингу, чем молодёжь, а женщины оказались более доверчивыми, чем мужчины. Чаще других испытуемые реагировали на электронные фишинговые сообщения, имитирующие корреспонденцию юридического характера (например, информация о штрафе или судебном иске).

Ещё более высокие результаты подверженности фишинговым атакам показало совместное исследование, проведённое специалистами Массачусетского технологического университета и Университета Индианы. Его особенностью было использование контактов участников эксперимента из социальных сетей в качестве ложных отправителей электронных сообщений. Количество испытуемых, отреагировавших на сообщения подобного рода, составило 72 %! Главный вывод исследователей состоит в том, что получение электронных сообщений от лиц, которых жертва считает знакомыми, повышает вероятность виктимизации в четыре раза по сравнению со случаями, когда получатель сообщения не считает, что знает отправителя. [5, p. 94-100]

В отношении рассмотренных выше исследований необходимо учитывать, что в качестве испытуемых в них участвовали частные лица. Между тем, главной целью фишинговых атак в виде программ-вымогателей являются корпорации. [6] Разумеется, корпоративные службы безопасности предпринимают меры с целью оградить персонал от возможных киберугроз. Так, например, автору из личного опыта работы в банковской организации известно, что работники, деятельность которых связана с компьютерной техникой, должны соблюдать определённые правила и инструкции пользования электронной почтой, в том числе, не использовать её в личных целях. Следовательно, количество потенциальных отправителей электронных писем в рамках корпоративной переписки должно быть заведомо более ограниченным, чем в случае частной корреспонденции. Это обстоятельство в теории создаёт дополнительные объективные и субъективные барьеры для фишинговых сообщений. Однако это предположение опровергается результатами исследования, проведённого среди корпоративных работников учёными Университета Нью Йорка. Подверженность фишингу со стороны данной группы участников эксперимента также оказалась достаточно высокой. Более 62 % испытуемых отреагировали и кликнули на вредоносную ссылку, содержащуюся в сообщении, пришедшем якобы от IT-

менеджера компании.[1] [7, pp. 1-10] Полагаем, что и в этом случае одним из решающих факторов, повлиявших на столь высокие цифры потенциальной фишинговой виктимизации, стала уверенность испытуемых в том, что они знают отправителя.

Следует заметить, что преступники постоянно совершенствуют свои навыки, что создаёт дополнительные сложности для сотрудников корпораций, которые подвергаются целевым фишинговым атакам. Продвинутые методы социальной инженерии применяются не только по отношению к рядовым сотрудникам. Злоумышленники всё чаще выбирают в качестве цели атаки компьютеры руководства компаний, которые обладают заведомо большим количеством «чувствительной» информации. Наглядным примером в этой связи может служить похищение $ 7 млн. в криптовалюте со счетов сингапурской криптовалютной биржи DragonEx, которое было осуществлено хакерами группировки Lazarus Group. Для данной схемы преступники создали фиктивную компанию WFCWallet, которая якобы предлагала обучающий торговый бот. Также был создан качественный сайт компании с современным дизайном и аккаунты её несуществующих сотрудников в специализированной социальной сети LinkedIn. Компания действительно предоставляла обучающее ПО, но помимо самого бота, программа содержала вирус, позволявший получить доступ к данным компьютера пользователя. Затем преступники связались посредством мессенджера Telegram с представителем руководства DragonEx и от имени WFCWallet предложили деловое сотрудничество. Для ознакомления с их продуктом злоумышленники предлагали скачать демоверсию программы. Несмотря на то, что руководство *DragonEx* не проявило интереса к поступившему предложению, злоумышленники несколько недель настойчиво предлагали свой продукт. Через какое-то время по неизвестным причинам представитель руководства биржи установил содержащее вирус ПО на свой рабочий компьютер, фактически открыв таким образом доступ преступникам к горячим кошелькам клиентов биржи. [8, p. 47] Аналитики *Chainalysis*, исследовательской компании в сфере криптоактивов, отмечают, что данная схема фишинговой атаки является наиболее сложной из всех известных за всё время наблюдения, что «демонстрирует глубокое понимание [преступниками] экосистемы криптовалют, необходимое для того, чтобы успешно выдавать себя за ее полноправных участников». [9] Вместе с тем, при должной внимательности и предусмотрительности, лицо, которое стало объектом атаки, могло избежать такого хода событий. В открытом доступе

[1] Репрезентативность данного исследования невысока. В нём приняло участие всего 40 человек – 30 мужчин и 10 женщин). Кроме того, испытуемые были заранее предупреждены о том, что будут получать симулированные фишинговые сообщения. Это обстоятельство, как представляется, также могло значительно повлиять на полученные результаты. В реальных условиях мошенники не будут предупреждать жертву о том, что на неё будет направлена фишинговая атака.

существует множество ресурсов, с помощью которых можно оперативно проверить регистрацию любой компании, время её присутствия на рынке, отзывы клиентов и. т. д. Аналогично проверяются и аккаунты в социальных сетях.

Оценивая перечисленные исследования и приведённые примеры следует учитывать одно важное обстоятельство, а именно специфику коммуникации физических лиц с предприятиями, учреждениями и организациями на постсоветском пространстве. В отличие от Запада, где корреспонденция посредством электронной почты с такими структурами является нормой, на постсоветском пространстве, как правило, отдаётся предпочтение телефону и лишь потом, при необходимости, коммуницирующие стороны прибегают к электронной корреспонденции. По данной причине в качестве аналога рассматриваемой схемы в странах бывшего советского лагеря преступниками часто используется *вишинг* (*vishing* – сокращение от англ. *voice phishing* – голосовой фишинг), т.е. введение в заблуждение жертвы с целью раскрыть те или иные личные данные либо напрямую перевести деньги мошенникам. [10; 11]

Рассматривая «вклад» потерпевшего в причинный комплекс преступления, следует заметить, что он может отличаться не только качественно (склонность к неоправданному риску, импульсивность, корысть, наивность), но и количественно. Степень «вины» жертвы может существенно варьироваться в пределах континуума «случайность – закономерность» в зависимости от значения поведения потерпевшего для наступления преступного результата. Ещё в середине 50-х годов прошлого века один из отцов-основателей виктимологии Бенджамин Мендельсон (*Benjamin Mendelsohn*) разработал типологию жертв преступлений, которых учёный предлагал разделять в зависимости от степени вины на полностью невинных, виновных в меньшей степени, чем преступник, виновных в равной с преступником степени, более виновных, чем преступник, полностью несущих вину, и, наконец, мнимых пострадавших. [12, pp. 105-107; 13, pp. 8-28] Конечно, виктимность зависит не только от поведения пострадавшего, но и от его социального статуса, который порой находится вне зоны контроля жертвы (пол, возраст, национальность, расовая принадлежность и т.д.). Учитывая это обстоятельство, Ганс фон Гентиг (*Hans von Hentig*) предложил типизацию уже из 13 категорий, в основе которой лежит взаимодействие преступника и жертвы. [14, pp. 404-438] Позже другой американский криминолог, Стивен Шафер (*Stephen Schafer*), отталкиваясь от типологии Гетинга, разработал концепцию функциональной ответственности жертвы (*functional responsibility*), суть которой состоит в социальной ответственности любого члена общества не провоцировать других и самому избегать такого рода провокаций. В зависимости от степени данной ответственности Шафер

предложил типологию из семи категорий жертв, от не несущих никакой ответственности, до частично либо полностью ответственных за происшедшее преступление. [15]

Общая идея разделения социальной ответственности между преступником и потерпевшим закрепилась как в западной, так и в отечественной криминологической науке. Профессор И.М. Мацкевич обобщил этот постулат утверждением, что «вина потерпевшего прямо влияет на вину преступника». [16, с. 101] Марвин Вольфганг (*Marvin E. Wolfgang*), ученик одного из основоположников американской криминологии Торстена Селлина (*Thorsten Sellin*) в данном контексте предложил использовать термин *victim precipitation* т.е. неосмотрительность (опрометчивость) жертвы. [17, pp. 338-340] Несмотря на то, что указанное понятие использовалось Вольфгангом применительно к жертвам убийств, категория *victim precipitation* скоро стала общим понятием, характеризующим роль провоцирующего поведения потерпевшего в механизме практически любого преступного поведения. Киберпреступность не стала исключением. [18, p. 9] Термин также прижился в американском уголовном праве и рассматривается отдельными авторами как «неформально признанный элемент состава преступления». [19, p. 518]

Наиболее радикальный вариант данной концепции состоит в так называемом виктимблейминге (от англ. *victim blaming*), т.е. обвинении жертвы в совершённом преступлении. [20; p. 969-970] Впервые данное понятие использовал американский психолог Уильям Райан-младший (*William J. Ryan, Jr.*), в интерпретации которого это понятие, отражающее идеологию оправдания расизма и социального несправедливости в отношении афро-американского населения США. [21] Хотя большинство криминологических исследований, связанных с этим явлением, рассматривают его в плоскости половых преступлений, [22, p. 202-220; 23, p. 443-452] данная категория также распространилась и на сферу киберпреступности. Так, австралийский криминолог Кассандра Кросс (*Cassandra Cross*) в своём исследовании пострадавших от обмана в сети интернет отмечает, что существует «сильная и широко распространённая тенденция» социального восприятия жертв онлайн-мошенничества как корыстных и наивных субъектов, причём сами жертвы склонны соглашаться с такой оценкой. [24, p. 201]

Само рассмотрение вопроса в плоскости «жертва сама виновата» представляется нам весьма спорным. Критики такого подхода резонно замечают, что, ставя во главу угла принцип виновности потерпевшего, мы допускаем «логическую ошибку, порождая порочный круг, в котором правонарушителю приписываются лишь ответные действия, а поступки потерпевшего считаются необходимым и достаточным условием совершения преступления». [25, с. 232] Безусловно, именно преступник, принимающий волевое решение о нарушении уголовного

закона, является центральным звеном механизма преступного поведения. Также не вызывает сомнения, что изучение преступного поведения будет заведомо неполным и неточным без учёта фактора жертвы. При этом жертва, какой бы значительный вклад она не внесла своими словами или действиями в генезис преступления, всегда будет играть лишь роль условия, а не причины нарушения, «контрольный пакет» всегда будет в руках преступника. В противном случае система правосудия переворачивается с ног на голову и на скамье подсудимых должен оказаться потерпевший, а сам преступник становится пострадавшим.

ЛИТЕРАТУРА:

1. JONES H.S., TOWSE J.N., RACE N., HARRISON T. *Email fraud: The search for psychological predictors of susceptibility* // PLoS ONE. Published by Public Library of Science. Issue 14 (1). San Francisco, California, 2019. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0209684 (дата обращения: 01.08.2021).
2. ЧАЛДИНИ Р. *Психология влияния.* 5-е изд. — СПб.: Питер, 2012.
3. HADNAGY C. *Social Engineering: The Art of Human Hacking*. Wiley Publishing, Inc., Indianapolis, Indiana, 2010.
4. LIN T., CAPECCI D. E., ELLIS D. M., ROCHA H. A., DOMMARAJU S., OLIVEIRA D. S., EBNER N. C. *Susceptibility to Spear-Phishing Emails: Effects of Internet User Demographics and Email Content* // ACM Transactions on Computer-Human Interaction. Published by Association for Computer Machinery. Vol. 26, Nr. 5, Article 32, New York, July 2019. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://dl.acm.org/doi/10.1145/3336141 (дата обращения: 01.08.2021).
5. JAGATIC T. N., JOHNSON N. A., JAKOBSSON M., MENCZER F. *Social phishing* // Communications of the ACM. Published by the Association of Computing Machinery. Vol. 50; Nr. 10, New York, 2007. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://dl.acm.org/doi/10.1145/1290958.1290968 (дата обращения: 03.08.2021).
6. *Combating Ransomware. A Comprehensive Framework for Action: Key Recommendations from the Ransomware Task Force.* Prepared by the Institute for Security and Technology. San Francisco, 2021. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://securityandtechnology.org/wp-content/uploads/2021/04/IST-Ransomware-Task-Force-Report.pdf (дата обращения: 05.08.2021).
7. HALEVI T., MEMON N., NOV O. *Spear-Phishing in the Wild: A Real-World Study of Personality, Phishing Self-Efficacy and Vulnerability to Spear-Phishing Attacks* // Social Science Research Network (SSRN). Published by Elsevier, Amsterdam, 2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ssrn.com/abstract=2544742 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2544742 (дата обращения: 05.08.2021).
8. *THE 2020 STATE OF CRYPTO CRIME. Everything you need to know about darknet markets, exchange hacks, money laundering and more.* Chainalysis, January 2020. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://go.chainalysis.com/rs/503-FAP-074/images/2020-Crypto-Crime-Report.pdf (дата обращения: 15.08.2021).
9. *As Exchanges Beef Up Security Measures, Hackers Get More Sophisticated* // Chainalysis – 21.01.2020. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://blog.chainalysis.com/reports/cryptocurrency-exchange-hacks-2019 (дата обращения: 15.08.2021).

10. *Что такое вишинг?* // Лаборатория Касперского – 06.08.2021. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.kaspersky.ru/resource-center/definitions/vishing (дата обращения: 06.08.2021).
11. *Phishing, SMishing and Vishing* // *Mobile Malware Attacks and Defense.* Technical editor K. DUNHAM. Published by Syngress Publishing Inc., Elsevier Inc., Burlington, MA, 2009. – pp. 125-196.
12. MENDELSOHN B. *The Victimology* // *Etudes Internationales de Psycho-Sociologie Criminelle*, Paris, July-September 1956.
13. MENDELSOHN B. *Victimology and contemporary society's trends.* Victimology, 1(1), 1976.
14. HENTIG H. *The Criminal and His Victim. Studies in the Sociology of Crime*. – New Haven: Yale University Press, 1948.
15. SHAFER S. *Victimology: The victim and his criminal.* Reston Publishing Company, Inc. Reston, Virginia, 1977.
16. МАЦКЕВИЧ И.М. *Виктимологические и социальные последствия преступности* // Криминология: учебник / отв. ред. В.Е. Эминов. – Москва: Проспект, 2015.
17. COSTER S. D., CORNELL R. *Early Victimization Theories* // *Encyclopedia of victimology and crime prevention*. Editors FISHER B. S., LAB S. P. – Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications, 2010.
18. JAISHANKAR K. *Cyber Victimology: A New Sub-Discipline of the Twenty-First Century Victimology* // *An International Perspective on Contemporary Developments in Victimology*. Editors J. JOSEPH, S. JERGENSON – Springer Nature, Switzerland, 2020.
19. GOBERT J.J. *Victim Precipitation* // *Columbia Law Review*. Vol. 77. Nr. 4. New York, May 1977.
20. COOK C.L. *Victim Blaming* // *Encyclopedia of victimology and crime prevention*. Editors FISHER B. S., LAB S. P. – Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications, 2010.
21. RYAN W. *Blaming the Victim*. – New York: Pantheon, 1971.
22. HAYES R. M., LORENZ K., BELL K.A. *Victim Blaming Others: Rape Myth Acceptance and the Just World Belief* // *Feminist Criminology.* Vol. 8 (3), London, SAGE Publications, 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1557085113484788 (дата обращения: 12.08.2021).
23. GRUBB A., TURNER E. *Attribution of blame in rape cases: A review of the impact of rape myth acceptance, gender role conformity and substance use on victim blaming* // *Aggression and Violent Behavior.* Vol. 17., Published by Elsevier, Amsterdam, 2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S135917891200064X?via%3Dihub (дата обращения: 12.08.2021).
24. CROSS C. *No laughing matter: Blaming the victim of online fraud* // *International Review of Victimology.* Vol. 21(2), London, SAGE Publications, 2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0269758015571471 (дата обращения: 12.08.2021).
25. КРИМИНОЛОГИЯ / Под ред. Дж. Ф. ШЕЛИ / Пер. С англ. – СПб: Питер, 2003.

CZU: 343.625:343.294(478)(094.4)

REABILITAREA VICTIMELOR VIOLENȚEI ÎN FAMILIE PRIN PRISMA LEGII 137 CU PRIVIRE LA REABILITAREA VICTIMILOR INFRACȚIUNILOR

Arina ȚURCAN-DONȚU,

doctorandă,

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, avocată

Domestic violence is a serious violation of human rights, it directly violates the right to life, physical and mental integrity, freedom and security of women. The study Welfare and safety of women found that in the Republic of Moldova domestic violence is a common phenomenon, and the impact of violence can be serious and long-lasting, in many cases even lethal. Until the adoption of Law no. 137 of July 29, 2016 on the rehabilitation of victims of crime, the legislation of the Republic of Moldova does not guarantee the victim any grounds for psychological rehabilitation. The enactment of this law allows victims of several types of crime, including victims of domestic violence, to receive, upon request, psychological counseling and financial compensation. The provisions of Law No. 137 on the rehabilitation of victims of crime, in Article 13 guarantees the right to financial compensation to the victim of the crime committed on the territory of the Republic of Moldova, who is a citizen of the Republic of Moldova, foreign citizen or stateless committing the crime and requesting financial compensation.

Violența împotriva femeilor și violența în familie este un fenomen larg răspândit în Republica Moldova, ce lezează drepturile și demnitatea umană a acestora. Estimările naționale realizate prin Studiul *Bunăstarea și siguranța femeil*or, atestă că aproape trei sferturi din femeile din Moldova (**73%**) care au avut vreodată un partener intim au fost supuse unei forme de violență. Cea mai răspândită formă de violență din partea unui partener intim este violența psihologică, la care au spus că au fost supuse 71% din femei (cu mult peste media UE de 43%).[1] Violența împotriva femeilor „este violența direcționată împotriva unei femei pentru că ea este o femeie”.[2] Datele statistice[3] arată că, în medie, 137 de femei sunt ucise zilnic de partener sau de un membru al familiei. Cazurile de deces ca rezultat al violentei în familie nu sunt incidente izolate ce apar brusc și neașteptat. Decesul, în multe cazuri, reprezintă actul final trăit într-un continuum de violențe care rezultă din relații inegale de putere.

Legislația Republicii Moldova, incriminează penal actele de violență, atât violența fizică și sexuală, cât și actele de violență economică. În acest sens, actele de violență fizică și economică sunt incriminate în art. 201[1] din Codul Penal, iar actele de violență sexuală fac obiectul normelor penale prevăzute în Capitolul IV din Codul Penal. În acest fel, victima actelor de violență fizică, economică și

[1] Bunăstarea și siguranța femeilor, OSCE, 2019, p. 6.
[2] Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW), Recomandarea Generală 19, Articolul 3, Convenția de la Istanbul.
[3] Studiul Global privind omorul femeilor și fetelor pe motiv de gen, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet_5.pdf, 2019, p. 10.

sexuală, poate dobândi statut procesual și beneficia de garanții de ordin procesual și material, prevăzute de Codul de procedură penală și alte legi speciale.

Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor nr.137 din 29.07.2016[1] prevede pentru victimele infracțiunii, inclusiv de violență în familie, dreptul de a beneficia de servicii de suport, printre care și compensare financiară de către stat a prejudiciului cauzat prin infracțiune.

Maltratarea sau alte acțiuni violente, comise de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care au provocat vătămare neînsemnată a integrității corporale sunt incriminate în art. 78[1] din Codul Contravențional. Începând cu anul 2016, Codul Contravențional incriminează în art. 78[2] și actele de persecuție, manifestate prin persecutarea în mod repetat a unei persoane căreia i s-a cauzat o stare de anxietate, frică pentru siguranța proprie ori a rudelor apropiate, fiind constrânsă să-și modifice conduita de viață, săvârșită prin: a) urmărirea persoanei; b) contactarea sau încercarea de a contacta prin orice mijloc sau prin intermediul altei persoane.

Codul contravențional recunoaște calitatea de victimă persoanei fizice sau persoanei juridice căreia, prin contravenție, i-au fost cauzate prejudicii morale, fizice sau materiale. Victima își realizează drepturile și își execută, în condițiile legii, obligațiile personal ori prin reprezentanți, în cazul minorului sau persoanei în privința căreia a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară. Victima beneficiază de drepturi, obligații și garanții prevăzute în legislația contravențională. Procesului contravențional se aplică în mod corespunzător prevederile Codului de procedură penală, cu excepțiile expres stabilite în legea contravențională. Cu toate acestea, victimele actelor de violență fizică calificate în baza Codului Contravențional sau a actelor de persecuție sunt tratate diferențiat de legislație în partea ce ține de posibilitatea de a obține servicii de reabilitare.[2]

Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor nr.137 din 29 iulie 2016, care a stabilit modul de funcționare a mecanismului de protecție și reabilitare a victimelor infracțiunilor, precum și procedura de acordare de către stat a compensației financiare pentru prejudiciile cauzate prin infracțiuni, nu prevede posibilitatea ca victimele actelor de violență în familie calificate în baza Codului Contravențional să poată beneficia de aceste servicii. Modelul propus de servicii de asistență psihologică și de compensare financiară a victimelor poate fi examinat drept un prim pas pentru soluționarea problemei de reabilitare a victimei, întrucât aceasta asigură accesul la o compensație doar pentru

[1] În vigoare din 09.03.2017, cu excepția secțiunii a 4-a a capitolului III care va fi pusă în aplicare de la 01.01.2018 /Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 293-305 din 09.09.2016, art.618;

[2] PEREVOZNIC I., TURCAN A., RUSU L. Raportului de analiză a compatibilității legislației Republicii Moldova cu prevederile Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Chișinău: S. n., 2019. 240 p. [citat 30.11.2021]. Disponibil http://cdf.md/files/resources/141/CDF%20Raport%20compatibilitate.pdf.

victimele care au suferit ca urmare a infracțiunilor. În același timp, în conformitate cu standardele internaționale, accesul la servicii și compensații trebuie asigurat pentru toate victimele, inclusive pentru cele a contravenției de violență în familie.

În sensul din art.16 al Legii nr.137 compensarea financiară de către stat a prejudiciului cauzat prin infracțiune se efectuează în temeiul cererii scrise a victimei infracțiunii, a reprezentantului său legal, dar poate fi depusă și de către organizațiile necomerciale care activează în domeniul reabilitării victimelor infracțiunilor. Victima minoră poate depune cerere după atingerea vârstei de 18 ani.

Conform art.14 al Legii nr.137, se acordă compensația financiară dacă sunt întrunite următoarele condiții:

1) actul de constatare a săvârșirii infracțiunii a întrat în vigoare (este definitiv și irevocabil);

2) cererea a fost depusă în termen de 3 ani de la data intrării actului în vigoare;

3) victima infracțiunii este parte civilă în cadrul procesului penal;

4) sursele făptuitorului sunt insuficiente pentru acoperirea prejudiciului sau hotărârea definitivă a instanței nu a fost executată integral în perioada indicată la pct.2);

5) prejudiciul cauzat de infracțiune nu a fost și nu poate fi compensat din alte surse (indemnizații, plăți din asigurări, despăgubiri acordate de către făptuitor de sine stătător până la emiterea hotărârii instanței sau în temeiul acesteia).

Potrivit art. art.19 al Legii nr.137, compensația financiară se achită din contul bugetului de stat în mărime de 70% din suma prejudiciului calculat, dar nu mai mult de 10 salarii medii lunare pe economie, prognozate pentru anul în care victima a formulat cererea de compensație financiară. Statul, prin intermediul Ministerului Justiției, se subrogă în drepturile victimei infracțiunii, care a beneficiat de compensație financiară acordată de către stat, pentru recuperarea de la infractor a sumelor plătite victimei. Trebuie de menționat că, în anumite privințe legislația națională prevede condiții mai generoase de acordare a compensației victimelor violenței în familie, deoarece în art.12 alin.(2) al Legii nr.137 include toate alineatele art.201^1 (violența în familie), indiferent de gravitatea vătămării corporale sau a sănătății cauzate victimei prin infracțiune.

În același timp, trebuie de menționat că Legea nr.137 nu oferă posibilitatea, admisă prin Convenția de la Istanbul, de acordare victimei a unei compensații intermediare. Aceasta rezultă din prevederile art.14 alin.(1) pct.2) al Legii nr.137, care stabilește posibilitatea acordării compensației doar cu condiția depunerii cererii în termen de 3 ani de la data când actul de constatare a săvârșirii infracțiunii a întrat în vigoare (este definitiv și irevocabil), precum și din prevederile art.16 alin.(4) lit. d), potrivit căreia, la cererea privind acordarea compensației financiare se anexează confirmarea executorului

judecătoresc despre neexecutarea hotărârii instanței de judecată privind prejudiciul cauzat prin infracțiune în cadrul unei proceduri de executare.

Astfel, mecanismul național de compensare victimei a prejudiciului cauzat prin infracțiune nu prevede posibilitatea acordării de către stat a suportului financiar necesar, în cazurile când victima are nevoie urgentă de ajutor și nu poate aștepta rezultatul unor proceduri care adesea durează în timp. Această omisiune este defectuoasă pentru victima infracțiunii cu atât mai mult, cu cât Legea nr.137 oferă dreptul statului la acțiuni regresive.

De asemenea, urmează de reținut și alte prevederi ale Legii nr.137 care pot crea impedimente victimelor violenței în familie, de obținere a compensației financiare din partea statului pentru prejudiciul cauzat prin infracțiune. Astfel, precum s-a menționat *supra*, una din condițiile, stipulate în art.14 al legii, care oferă dreptul la compensația financiară este că victima infracțiunii trebuie să aibă în cadrul procesului penal statut procesual de parte civilă. Analiza practicii judiciare arată că, de regulă, un număr neînsemnat de părți vătămate prin infracțiune depun cerere de intentare a acțiunii civile (respectiv au statut de parte civilă) în procesul penal. Asta se întâmplă în mare parte datorită faptului că victimele/părțile vătămate în proces nu beneficiază de asistența unui avocat care să le explice acest drept și să le acorde asistența necesară în acest sens. Totodată, organele abilitate nu întodeauna își onorează în modul corespunzător obligațiile stabilite în norma art. 219 CPP, de a aduce la cunoștință persoanei dreptul de a intenta acțiune civilă, iar pentru neexercitarea acestei obligațiuni legea procesuală nu prevede consecințe, inclusiv pentru persoanele responsabile. Respectiv, nici Legea nr.137 nu prevede vreun remediu favorabil pentru victime, atunci când ele nu au avut posibilitatea de a decide, informat și conștient, asupra refuzului de intentare a acțiunii civile. De asemenea, Legea nr.137 nu oferă claritate pentru cauzele când acțiunea civilă în cadrul procesului penal a fost respinsă de instanță.

Mai mult ca atât, nu este clară necesitatea condiții de a avea calitate de parte civilă în procesul penal, având în vedere că acțiunea civilă în procesul penal se înaintează, potrivit art.221 CPP, față de bănuit, învinuit, inculpat, iar Legea nr.137 prevede compensația financiară acordată de către stat pentru prejudiciul cauzat prin infracțiune.

Poate influenta nefavorabil buna desfășurare a procedurii de acordare a compensației financiare victimei infracțiunii și prevederile art.12 alin.(3) din Legea nr.137, potrivit cărora victima nu are dreptul la compensație financiară acordată de către stat:

c) dacă nu a sesizat organele de urmărire penală despre săvârșirea infracțiunii în cazul în care pornirea urmăririi penale are loc doar în baza plângerii prealabile a victimei conform art.276 CPP;

f) a refuzat intenționat să contribuie la descoperirea infracțiunii în cadrul urmăririi penale sau al judecării cauzei, cu excepția cazului în care aceasta are dreptul de a nu face declarații conform legii.

Condiția specificată la pct. c), de altfel și la pct. f) din Legea nr.137, constituie impediment pentru solicitarea compensației financiare de către victima infracțiunii de gen, bunăoară în cazul infracțiunii de hărțuire sexuală, dar și a altor infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei, altele decât cele cu subiecți speciali, pentru care, conform art.276 CPP, pornirea urmăririi penale are loc doar în baza plângerii prealabile a victimei.

Un alt impediment în reabilitarea victimelor este generat de faptul că Legea nr.137 nu prevade instituirea unui fond pentru asigurarea executării deciziilor de compensare a victimelor infracțiunilor, inclusiv a victimelor violenței în familie. Actualmente nu sunt identificate clar sursele și mecanismul de acumulare a acestor mijloace. Legea se limitează la prevederea despre achitarea compensației financiare pentru victimele infracțiunilor din contul bugetului de stat.

Adoptarea acestei legi permite victimelor mai multor tipuri de infracțiuni, inclusiv victimelor infracțiunii de violență în familie să beneficieze, la cerere, de consiliere psihologică, care este asigurată, de către psihologii din cadrul subdiviziunilor teritoriale de asistență socială, al organizațiilor necomerciale sau al persoanelor juridice cu scop lucrativ care activează în domeniul reabilitării victimelor infracțiunii și care au fost cooptate în acest scop de către autoritățile publice locale sau de către Ministerul Muncii, Protecției Sociale.

Potrivit Legii nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor, consilierea psihologică din contul statului se acordă pe o perioadă de cel mult 3 luni de la data soluționării cererii de acordare a acestui serviciu, iar în cazul victimelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani, pe o perioadă de cel mult 6 luni de la data soluționării cererii respective. Legea indicată supra stipulează că consilierea psihologică din contul statului se acordă în temeiul cererii scrise a victimei infracțiunii, ce se depune la subdiviziunea teritorială de asistență socială sau la un alt subiect care desfășoară activitatea de reabilitare a victimelor infracțiunilor în raza teritorială în care se află domiciliul victimei infracțiunii și care a fost cooptat în acest scop de către autoritățile publice locale sau de către Ministerul Muncii, Protecției Sociale.

Victimele violenței în familie pot solicita acordarea consilierii psihologice din contul statului doar după sesizarea organului de constatare sau a organului de urmărire penală despre săvârșirea infracțiunii, anexând în mod obligatoriu copia documentelor justificative pentru datele înscrise în cerere (ex. copia plângerii, copia procesului-verbal de consemnare a plângerii verbale, copia ordonanței de pornire a urmării penale, copia ordonanței de recunoaștere în calitate de parte vătămată). Deși în baza prevederilor art. 8-10 din Legea nr. 137 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor, victimele pot beneficia de consiliere psihologică din contul statului începând cu 09 martie 2017, la moment aceste servicii nu sunt accesibile. Un impediment în acordarea acestor servicii este și inexistența unui cadru normativ ce ar reglementa exercitarea profesiei de psiholog, inclusiv sistemul de licențiere și acreditare a psihologilor

cu drept de liberă practică în psihologie. Această lacună în legislație creează dificultăți și în procesul de acordare a serviciilor de consiliere și asistență psihologică, dar și în administrarea în calitate de probă a concluziilor formulate de psihologi și a rapoartelor de evaluare psihologică a victimelor violenței în familie. La moment victimele pot beneficia de consiliere psihologică doar din partea ONG-urilor specializate în asistența victimelor. În acest sens se impune necesitatea elaborării unei legi speciale ce ar reglementa exercitarea profesiei de psiholog, inclusiv sistemul de licențiere și acreditare a psihologilor cu drept de liberă practică în psihologie.

Potrivit prevederilor art. 11 alin. (1) din Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor[1] prevede că victima infracțiunii beneficiază de asistență juridică garantată de stat, în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală și în condițiile Legii nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat, dacă infracțiunea a fost săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova sau dacă infracțiunea a fost săvârșită în afara teritoriului Republicii Moldova și victima este cetățean al Republicii Moldova, străin sau apatrid care locuiește legal în Republica Moldova, iar procesul penal se desfășoară în Republica Moldova. Prin modificările operate[2] în art. 28 al Legii nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat, victima violenței în familie poate beneficia de asistență juridică de urgență de la momentul depunerii plângerii.

Concluzii. Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor nr.137 din 29 iulie 2016, care a stabilit modul de funcționare a mecanismului de protecție și reabilitare a victimelor infracțiunilor, precum și procedura de acordare de către stat a compensației financiare pentru prejudiciile cauzate prin infracțiuni, nu prevede posibilitatea ca victimele actelor de violență în familie calificate în baza Codului Contravențional să poată beneficia de aceste servicii. Modelul propus de servicii de asistență psihologică și de compensare financiară a victimelor poate fi examinat drept un prim pas pentru soluționarea problemei de reabilitare a victimei, întrucât aceasta asigură accesul la o compensație doar pentru victimele care au suferit ca urmare a infracțiunilor.

Mecanismul național de compensare victimei a prejudiciului cauzat prin infracțiune nu prevede posibilitatea acordării de către stat a suportului financiar necesar, în cazurile când victima are nevoie urgentă de ajutor și nu poate aștepta rezultatul unor proceduri care adesea durează în timp. Această omisiune este defectuoasă pentru victima infracțiunii cu atât mai mult, cu cât Legea nr.137 oferă dreptul statului la acțiuni regresive.

[1] Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor // M.O. nr. 293-305 din 09.09.2016, art. 618.
[2] *Art.28 al.(1[1]) introdus prin LP113 din 09.07.20, MO199-204/07.08.20 art.400; în vigoare 07.09.20*

Legea nr.137 nu prevede vreun remediu favorabil pentru victime, atunci când ele nu au avut posibilitatea de a decide, informat și conștient, asupra refuzului de intentare a acțiunii civile. De asemenea, Legea nr.137 nu oferă claritate pentru cauzele când acțiunea civilă în cadrul procesului penal a fost respinsă de instanță.

Până la adoptarea Legii nr. 137 din 29 iulie 2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor, legislația Republicii Moldova nu garanta victimei nici un temei de reabilitare psihologică. Deși în baza prevederilor art. 8-10 din Legea nr. 137 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor, victimele pot beneficia de consiliere psihologică din contul statului începând cu 09 martie 2017, la moment aceste servicii nu sunt accesibile. Un impediment în acordarea acestor servicii este și inexistența unui cadru normativ ce ar reglementa exercitarea profesiei de psiholog, inclusiv sistemul de licențiere și acreditare a psihologilor cu drept de liberă practică în psihologie.

Referințe:

1. Bunăstarea și siguranța femeilor, OSCE, 2019, p. 6.
2. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Council of Europe Treaty Series - No. 210. Istanbul, 11.V.2011.29 p. [citat 19.06.2020]. Disponibil https://rm.coe.int/168046253e.
3. Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor // M.O. nr. 293-305 din 09.09.2016, art. 618
4. Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie din 1 martie 2007, nr. 45-XVI (în vigoare la 18. septembrie 2008): În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 18 martie 2008, nr.55-56.
5. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative din 28 iulie 2016, nr. 196 (în vigoare la 16 septembrie 2016, cu excepția unor prevederi (vezi art. XIII)). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 16 septembrie 2016, nr. 306-313.
6. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative din 9 iulie 2010, nr. 167 (în vigoare la 3 septembrie 2010). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 3 septembrie 2010, nr.155-158.
7. Legea nr. 198 din 26.07.2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat // M.O. nr. 157-160 din 05.10.2007, art. 614.
8. PEREVOZNIC I., ȚURCAN A., RUSU L. Raportului de analiză a compatibilității legislației Republicii Moldova cu prevederile Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Chișinău: S. n., 2019. 240 p. [citat 12.06.2020]. Disponibil http://cdf.md/files/resources/141/CDF%20Raport%20compatibilitate.pdf.

CZU: 343.625:343.294

REABILITAREA VICTIMELOR VIOLENȚEI ÎN FAMILIE

Nicolae CORTAC,
Șef al Secției Urmărire Penală
al Inspectoratului de Poliție Criuleni,
detașat în cadrul Procuraturii Anticorupție,
comisar-șef, magistru în drept

The latest data, presented by UN Women, shows that six out of ten women in the Republic of Moldova have experienced at least one form of violence since the age of 15. So if there are ten women in a room, six of them know firsthand what it means to be abused. That is why the protection of victims of crime, in particular the protection and rehabilitation of victims of violent crime, is a concern of the European institutions and democratic states, including the Republic of Moldova.

Cele mai recente date prezentate de UN Women, arată că șase din zece femei din Republica Moldova s-au confruntat de la vârsta de 15 ani, cel puțin cu o formă de violență. Deci, dacă într-o odaie sunt zece femei, șase dintre ele știu pe propria piele ce înseamnă să fii abuzată. Iată de ce, protecţia victimelor infracţiunilor, în special, protecţia şi reabilitarea victimelor infracţiunilor săvârşite cu violenţă, reprezintă o preocupare a instituțiilor europene și statelor democratice, inclusiv Republica Moldova.

Interesul faţă de problema în cauză porneşte de la raţiuni de solidaritate umană și socială, iar scopul urmărit, întâi de toate, este înlăturarea sau, cel puţin, minimizarea consecinţelor negative din viaţa persoanelor - victime ale abuzurilor și violenței. Preocuparea comunității europene pentru subiectul privind reabilitarea victimelor infracţiunilor s-a materializat într-o serie de acte internaționale adoptate de-a lungul timpului. Le vom enumera pe cele mai importante: *Convenţia europeană privind compensarea victimelor infracţiunilor violente (Strasbourg, 24 noiembrie 1983); Recomandarea R(85)11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal şi al procedurii penale;Comunicarea Comisiei Europene „Victimele infracţiunilor în Uniunea Europeană - reflecţii privind standarde şi acţiune” (14 iulie 1999); Decizia-cadru a Consiliului European privind poziţia victimelor în procedura penală (15 martie 2001);Cartea verde „Compensarea victimelor infracţiunilor” a Comisiei Europene (28 septembrie 2001); Directiva Consiliului Europei nr. 2004/80/EC din 20 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracţiunilor.*

Este general recunoscut faptul că, doar intervenția justiţiei penale nu este suficientă pentru înlăturarea consecinţelor survenite urmare a abuzurilor. Astfel, se conturează necesitatea instituirii unui sistem de măsuri de protecţie şi respectare a drepturilor şi intereselor victimei. Realizarea acestui sistem

este posibilă, pentru început prin adoptarea unui act normativ – cadru, care să instituie condiţiile minime de reabilitare a persoanelor ce au avut de suferit de pe urma violenței.

În Republica Moldova, cadrul național este următorul:

- ✓ *Legea nr. 45-XVI din 01.03.2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie;*
- ✓ *Legea nr. 167 din 09.07.2010 cu privire la modificarea şi completarea unor acte legislative;*
- ✓ *Legea 196 din 28.07.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative;*
- ✓ *Legea 113/2020 și Legea 85/2020*
- ✓ *Legea 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor - modificată LP238 din 08.11.18, MO441-447/30.11.18 art.709*
- ✓ *Legea 140/2013 privind protecţia specială a copiilor aflaţi în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi;*
- ✓ *Legea nr. 144 din 14 octombrie 2021 cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice;*
- ✓ *Strategia națională de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie pentru perioada 2018-2022, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 281 din 03.04.2018.*

De asemenea, autoritățile Republicii Moldova și specialiștii ce activează în domeniu se ghidează și de cadrul internațional, în special fiind vorba de:

- ✓ *Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW) (ratificată de Parlamentul RM prin Hotărîrea nr. 87-XII din 28.04.1994);*
- ✓ *Convenția Consiliului Europei cu privire la prevenirea și combaterea violenței față de femei și violenței în familie (Convenția de la Istanbul), Decretul Președintele RM nr. 2511-VII la 15.12.2016, semnată la data de 06.02.2017.*

Serviciile publice de suport acordate victimelor infracţiunilor potrivit cadrului legal autohton sunt:

- Consilierea informaţională;
- Consilierea psihologică;
- Asistenţa juridică a victimei infracţiunii;
- Acordarea compensaţiei financiare.

În opinia noastră, violența, sub orice formă și în orice circumstanță, reprezintă un fenomen complex ce trebuie prevenit și combătut eficient. Din păcate, există însă stereotipul că violența poate fi doar fizică. Nu este adevărat. Noi, specialiștii din domeniu, ne confruntăm cu diverse tipuri ale violenței. Într-adevăr, cel mai des ne ciocnim cu violența fizică, dar la fel și cu cea psihologică, și economică.

Abuzul fizic - mai frecvent violenţa domestică este percepută de societate drept un abuz fizic al unui soţ sau al partenerului intim. Partenerul (soţul/soţia) încearcă să-şi manifeste autoritatea şi controlul printr-un comportament agresiv, prin violenţă şi maltratarea victimei, producându-i-i răni, leziuni sau chiar moartea acestuia.

Abuzul emoţional (psihologic) - este adesea trecut cu vederea sau minimalizat chiar de către persoana abuzată. Lipsa unor răni sau leziuni corporale nu înseamnă că persoana nu este abuzată. Scopul abuzului emoţional este de a distruge respectul de sine şi sentimentul de independenţă şi include în sine abuzul verbal (ţipătul, injuriile, blamarea, jignirea etc.). Izolarea victimei de societate, intimitatea şi comportamentul autoritar sunt caracteristice acestui tip de abuz.

Abuzul economic sau financiar - este o formă subtilă de abuz emoţional. Scopul unui agresor, în acest caz, este să obţină controlul asupra victimei şi să se folosească de ea în mod frecvent. Abuzul econominc include în sine controlul de către agresor al finanţelor victimei; reţinerea cărţilor de credit sau utilizarea banilor fără acordul victimei; restricţionarea accesului la bunuri şi servicii; implicarea agresorului în sarcinile de serviciu sau alegerea carierei victimei; furtul banilor.

Ca și practicieni, la compartimentul recomandări propunem, în prim plan, să se intervină cu următoarele acțiuni:

- desfășurarea campaniilor de informare a victimelor violenței în familie despre drepturile lor și modul de accesare a serviciilor de protecţie și asistenţă juridică, psihologică, socială și medicală;
- elaborarea și diseminarea unui pachet-standard de materiale informaționale pentru diferite grupuri de victime, inclusiv materiale adaptate pentru victimele cu vulnerabilități multiple (ex., persoane cu dizabilități mintale, senzoriale, persoane analfabete etc.);
- evaluarea posibilității creării unei rețele de avocați care acordă victimelor asistență juridică garantată de stat care, conform unui grafic stabilit, să acorde asistență juridică în zonele rurale, offline, online sau prin telefon;
- elaborarea materialelor informaționale cu referire la modul de accesare de către victimele violenței în familie a AJGS în regim offline și online și să fie accesibile pentru persoanele ce posedă un nivel de instruire elementară;
- instruirea medicilor de familie cu referire la examinarea și descrierea leziunilor victimelor violenței în familie;
- crearea intrărilor separate pentru victime și agresori în instanțele de judecată, precum și amenajarea, în sediul instanțelor de judecată, a unor spații separate de așteptare pentru victimele violenței în familie.

La 14 octombrie 2021 Republica Moldova a ratificat Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și violenței domestice, cunoscută mai ales cu denumirea „Convenția de la Istanbul”. Este un document important care vine să sprijine victimele violenței domestic,e să combată fenomenul, dar și să-l prevină. Care sunt, totuși, beneficiile ratificării acestui document internațional?

- Femeile ce au trecut printr-o experienţă de viol vor primi suport şi sprijin în cadrul centrelor de criză/ specializate, care la moment lipsesc în ţara noastră;
- Femeile afectate de violenţă sexuală vor avea acces la investigaţii şi tratament gratuit, indiferent dacă deţin poliţă de asigurare medicală sau nu;
- Femeile vor fi ajutate să obțină asistența gratuită a unui avocat plătit din contul statului, în toate procesele ce au legătură cu violența față de femei;
- Femeile și copiii lor vor beneficia de suport și ajutor în adăposturi specilizate, unde vor primi consiliere juridică, psihologică, asistență socială și medicală, inclusiv de abilitare economică şi încadrare în câmpul muncii;
- Autoritățile vor fi obligate să ajusteze cadrul normativ astfel încât copiii afectaţi și martori la acte de violență să nu fie revictimizați pe durata proceselor judiciare;
- Femeile afectate de violență în familie vor beneficia de asistență medicală indiferent dacă dețin sau nu poliță de asigurare medicală;
- Servicii specializate (centre de zi, centre de criză şi plasament) vor exista în mai multe raioane ale ţării, astfel încât femeile şi copiii lor să primească ajutor în timp cât mai scurt.

În contextul tematicii expuse, un rol important îl au și organele de poliție. Poliţia, ca organ abilitat cu aplicarea legilor, îndeplineşte trei funcţii esenţiale: protejează, intervine şi apără drepturile cetăţenilor şi siguranţa lor. Poliţiştii, de cele mai multe ori, sunt cei care ajung primii la locul desfăşurării actelor de agresiune şi violenţă, intervievând victima, agresorul, precum şi martorii direcţi sau indirecţi. Rolul principal al polițistului constă în colectarea probelor, în dovedirea faptelor petrecute în vederea tragerii la răspundere a făptuitorilor.

În conformitate cu legislația, organele de poliţie, la nivel de structură specializată:

a) identifică, înregistrează şi raportează cazurile de violenţă în familie;

b) asigură evidenţa nominală a agresorilor;

c) sesizează, în cazul copiilor victime ale violenţei în familie, autorităţile tutelare;

d) examinează cererile şi sesizările parvenite din partea cetăţenilor, instituţiilor medicale, centrelor medico-legale şi a altor instituţii referitor la conflicte familiale, la acte de violenţă, la ameninţări cu moartea sau la existenţa unui pericol iminent de realizare a lor;

e) vizitează familiile ai căror membri sunt luaţi la evidenţă, efectuează lucrul de prevenire a comiterii repetate a actelor de violenţă în familie;

f) dispun eliberarea ordinului de restricţie de urgenţă în privinţa agresorului dacă, din circumstanţele stabilite la locul faptei, ca urmare a evaluării riscurilor, există o bănuială rezonabilă că au fost comise acte de violenţă în familie şi/sau persistă un pericol iminent de repetare/comitere a acţiunilor violente;

g) se adresează către autorităţi judecătoreşti pentru obţinerea ordonanţei de protecţie în situaţie de criză, în baza cererii depuse de victimă sau a sesizării de caz; asigură supravegherea executării ordonanţei de protecţie;

h) în cazul comiterii actului de violenţă în familie, explică victimei drepturile ei, iar la cererea acesteia, îi acordă ajutor spre a fi plasată în centrul de reabilitare;

i) informează victima despre dreptul ei de a beneficia de asistenţă juridică gratuită;

j) menţine ordinea şi securitatea publică în preajma centrelor/serviciilor de asistenţă și protecție a victimelor violenţei în familie şi a copiilor lor, în condiţiile legii;

l) monitorizează şi instrumentează, în comun cu asistenţii sociali, cazurile de violenţă în familie din teritoriul deservit, actualizează baza de date cu informaţii din domeniu;

m) conlucrează cu autorităţile abilitate în domeniu, cu societatea civilă în vederea prevenirii şi combaterii violenţei în familie.

Cu titlu de concluzie, menționăm că, din păcate, violența reprezintă o formă de discriminare și o încălcare a drepturilor fundamentale ale omului. Ea este atât o cauză, cât și o consecință a inegalităților din societate și, din păcate, are loc peste tot: acasă, în public, în orice societate și țară, indiferent de contextul economic și social. Credem că, dincolo de legile foarte bune pe care le avem în prezent la îndemână, acestea cu greu își vor atinge scopul fără implicare umană. De ce? Pentru că victimele violenței au nevoie, întâi de toate, de solidaritate și empatie.

CZU: 343.294:343.988:343.143

RELAȚIA INFRACTOR-VICTIMĂ ÎN CADRUL JUSTIȚIEI RESTAURATIVE

Augustina BOLOCAN-HOLBAN,
doctor în drept., conferențiar universitar,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The restorative justice involves beside the victim and the perpetrator, as key actors, the community, which could have the important role in the process of the victim's rehabilitation and the social reintegration of the offender. In the context of restorative justice: the crime threatens the person, violating social relations of any kind; violation generates obligations, responsibilities; justice involves the victim, the offender, community members and reparation; key issues concern the needs of the victim, the responsibility of the offender, the reparation of the damage.*

American researchers Howard Zehr, L. Stutzman, A. MacRae, K. Pranis tried to disprove certain myths about restorative justice through the book "The Big Book of Restorative Justice", analyzing the principles of its basis much more deeply and multilaterally.

Cuvinte-cheie: *justiție restaurativă, victimă, infractor, mediere, probațiune.*

Participarea activă a părților în soluționarea conflictului este un element esențial al justiției restaurative, punându-se accentul pe construirea de relații, reconcilierea și dezvoltarea de acorduri în jurul unui rezultat dorit între victimă și infractor. Astfel, justiția restaurativă este văzută ca abordare amplă pentru soluționarea problemelor care implică victima, infractorul, comunitatea.

Abordările justiției restaurative sunt, de asemenea, considerate ca fiind mijloace de a promova exprimarea pașnică a conflictelor, de a încuraja toleranța și construi respectul pentru diversitate, inclusiv de a stimula practicile comunitare responsabile.

În domeniul justiției, practicile de justiție restaurativă pot fi folosite pentru a reduce sarcina asupra sistemului de justiție penală, pentru a dejudiciariza unele cazuri și pentru a stabili pedepse alternative detenției, acolo unde legea permite și prevede modalități de resocializare a făptuitorului prin intermediul sancțiunilor neprivative de libertate.

Conceptul de justiție restaurativă în mare parte reflectă tendințele moderne de dezvoltare a justiției penale. Acest concept pune accentul pe reparația daunelor sau prejudiciilor aduse victimei de către agresor, nefiind neglijat nici cel din urmă. Conceptul are în vedere valori de natură morală şi socială, care vin să completeze valorile de ordin juridic. Astfel, în numeroase state din America de Nord şi Europa

s-au dezvoltat politici şi programe de justiție restaurativă, care includ programe de mediere infractor - victimă, servicii comunitare, conferințe de grup, probațiune [1, p.38].

Analizând politica penală în contextul legislației penale a Republicii Moldova, este necesar să evidențiem că o latură care se orientează spre justiția restaurativă ține de alternativele la detenție. Legislația națională prevede o serie de măsuri care vin să pună accentul pe persoana făptuitorului, oferindu-i facticități legale și posibilitatea unei eventuale resocializări.

Doctrina și literatura de specialitate oferă multe definiții cu referire la justiția restaurativă, esența acestora se rezumă la faptul că justiția restaurativă urmărește să pună în balanţă problemele victimei şi ale comunităţii, precum şi nevoia reintegrării sociale a infractorului, să acorde asistenţă victimei în procesul de recuperare şi să acorde tuturor părţilor dreptul de a fi prezente şi de a se implica activ în justiție [2].

Principiile de bază care reies din această definiție vizează: *responsabilitatea, repararea, reabilitarea și reintegrarea.*

Principiul responsabilităţii, potrivit căruia eficienţa sa este direct proporţională cu nivelul angajării infractorului ca participant activ în procesul restaurativ, urmărindu-se în acest mod o mai corectă reparaţie materială şi morală adusă victimei. În acelaşi timp, semnifică o întoarcere la justiţia comunitară şi, spre deosebire de sistemul clasic, reprezintă o justiţie pe orizontală [1, p.41].

Principiul reparării se referă la unul dintre elementele de bază ale conceptului de justiție restaurativă și ține de obligativitatea reparării prejudiciului de către făptuitor cauzat prin comiterea infracțiunii, astfel punând în valoare nevoile victimei și încercând să asigure sentimentul de echitate din perspectiva victimei.

Principiul reabilitării accentuează importanţa oferirii posibilităţilor pentru o implicare mai activă în procesul de acordare a sprijinului şi asistenţei victimelor infracţiunii. Decizia-cadru a Consiliului Uniunii Europene din 15 martie 2001 defineşte victima ca fiind „persoana fizică ce a suferit un prejudiciu, inclusiv o atingere a integrităţii sale fizice sau mentale, o suferinţă morală sau o pierdere materială, cauzată direct de acte sau omisiuni care încalcă dreptul penal al unui stat membru” [1, p.38]. Într-o manieră similară este definită victima infracțiunii prin prisma legislației naționale, în cadrul art. 58 Cod de procedură penală al RM, “orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracţiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale.”

Principiul reintegrării vizează resocializarea infractorului indiferent de natura pedepsei stabilite de instanța de judecată. Ținând cont de faptul că, prin Legea nr. 163 din 20.07.2017, scopul pedepsei penale a fost completat cu “resocializarea” făptuitorului, realizarea acestuia este una dintre prioritățile naționale în cadrul sistemului de justiție penală [3].

În acest sens, probațiunea este evaluarea psihosocială, control al persoanelor aflate în conflict cu legea penală şi resocializarea lor, adaptarea persoanelor liberate din locurile de detenţie, pentru preîntâmpinarea săvârșirii de noi infracțiuni [4].

Legea nr. 138 din 03.12.2015 a operat modificări importante în contextul liberării de pedeapsă penală, art. 89 din Codul penal fiind completat cu un nou alineat: " Persoanelor liberate de pedeapsa penală li se aplică probaţiunea, iar militarilor – termenul de probă." De asemenea, la art. 90 Cod Penal al RM "termenul de probă", în toate cazurile, se substituie cu cuvintele "perioada de probaţiune sau, după caz, termenul de probă", totodată, fiind introduse obligații adiționale pentru făptuitor: "f) să participe la programe probaţionale; g) să presteze muncă neremunerată în folosul comunităţii; h) să fie supus monitorizării electronice." [5]

Stabilirea unor obligații, în condițiile aplicării art. 90 sau art. 90^1 Cod Penal al RM, este un factor important pentru procesul de reeducare a condamnatului. Din acest motiv, acest proces nu trebuie tratat cu superficialitate de instanța de judecată, nici aplicat formal doar pentru respectarea prevederilor legale.

În condițiile în care politica penală națională aspiră spre un sistem restaurativ de justiție penală, este important ca fiecare obligație impusă de instanța de judecată să fie determinată în funcție de personalitatea celui vinovat, de tipul infracțiunii comise, luând în considerare perspectivele de reeducare și șansele de recidivare [6].

Aşadar, spre deosebire de justiţia penală retributivă, care pune accentul pe pedeapsă prin aplicarea de sancţiuni dure făptuitorului, în raport cu gravitatea faptei comise, justiţia restaurativă se fundamentează pe un sistem de norme şi principii practice menite să asigure un tratament adecvat victimei, dar şi făptuitorului.

Făcând o analiză comparativă între justiția penală clasică (retributivă) și cea restaurativă, putem evidenția în ce manieră sunt puse accentele, astfel în cadrul justiției retributive:

- Infracțiunea este o încălcare a legii;
- Încălcarea legii implică vinovăție;
- Statul determină vinovăția și stabilește pedeapsa, astfel realizându-se justiția;
- Aspecte-cheie ale justiției penale clasice vizează pedepsirea infractorului [7, p.34].

În contextul justiției restaurative:

- Infracțiunea atentează la persoană, încălcând relațiile sociale de orice natură ;
- Încălcarea generează obligații, responsabilități;
- Justiția implică victima, infractorul, membrii comunității și repararea prejudiciului;
- Aspecte-cheie vizează necesitățile victimei, responsabilitatea infractorului, repararea prejudiciului [7, p.34].

Cercetătorii americani, Howard Zehr, L. Stutzman, A. MacRae, K. Pranis au încercat să dezmintă anumite mituri despre justiția restaurativă prin prisma cărții „Marea carte a justiției restaurative" (The big book of restorative justice), analizând principiile de bază ale acesteia mult mai profund și multiaspectual, astfel:

- *Justiția restaurativă nu este despre iertare și împăcare*, astfel încât victima trebuie să poată să-și definească nevoile, iar infractorul să conștientizeze caracterul prejudiciabil [7, p.19].

În conformitate cu Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor serviciile de suport pentru victime au ca scop oferirea de consultaţii şi sprijin în comunicarea victimelor cu autorităţile publice, de asistenţă pentru recuperare fizică, psihologică şi socială. Serviciile de suport îşi realizează scopul prin acţiuni speciale de consiliere psihologică, asistenţă juridică şi socială. Astfel, pentru realizarea scopului evidențiat, victimele infracţiunilor beneficiază de următoarele servicii de suport:

a) consiliere informaţională a victimelor infracţiunilor cu privire la drepturile sale şi serviciile de care pot beneficia;

b) consiliere psihologică;

c) asistenţă juridică garantată de stat;

d) compensare financiară de către stat a prejudiciului cauzat prin infracţiune [3].

- *Justiția restaurativă nu urmărește revenirea la circumstanțele din trecut*, ci vizează dezvoltarea sentimentului de încredere în rezolvarea favorabilă a unei acțiuni, inclusiv prin implicarea comunității.

Odată cu comiterea infracțiunii, este perturbat echilibrul social, în special, din cauza prejudiciului generat de infracțiune. Justiția restaurativă are scopul de a utiliza toate pârghiile care se axează pe nevoile celor două părți de bază implicate în acest proces - victima și infractorul. Sentimentul de încredere al victimei cu referire la repararea prejudiciului și restabilirea echității sociale poate fi asigurat atât de autoritățile guvernamentale, cât și de societatea civilă care oferă servicii specializate victimelor [7, p.19].

- *Justiția restaurativă nu este doar mediere*, dialogul și expunerea poziției sunt importante; contează asistența oferită victimei și infractorului din partea specialiștilor.

Pentru bănuit, învinuit, inculpat într-o cauză penală și participând la un proces de mediere, există șansa ca dosarul să fie încetat, iar făptuitorul să fie liberat de răspundere penală. Dacă, potrivit legii, împăcarea nu duce la încetarea procesului, atunci medierea poate contribui la reducerea pedepsei. Pentru victimă a unei infracțiuni șansa ca prejudiciul cauzat să fie reparat cât se poate de rapid, fără a pierde timpul prin procese, este mare, or, sunt situații când prejudiciul nu este reparat chiar și după executarea pedepsei [8, p.5].

- *Justiția restaurativă nu se limitează doar la infracțiuni ușoare*, practica unor sisteme de drept demonstrând eficiență în cazul infracțiunilor grave; sunt relevante și utile programele specializate pentru victimă și infractor.

În sistemul național de probațiune sunt elaborate și aplicate 11 programe probaționale pentru făptuitori. Programele probaţionale pot fi programe de corecţie a comportamentului social şi programe de reintegrare socială. Programele probaţionale se desfăşoară individual şi/sau în grup. Programele de corecţie a comportamentului social constau în modificarea comportamentului, viziunilor şi capacităţilor care au condus la săvârşirea infracţiunii sau contravenţiei. Programele probaţionale în privinţa subiecţilor probaţiunii se derulează direct sau în colaborare cu instituțiile din comunitate, de către biroul de probaţiune, după aplicarea de către instanţa de judecată a obligaţiei *„să participe la programe probaţionale”* [9].

În cazul în care subiectul probaţiunii nu are stabilit în hotărârea judecătorească obligaţia *„să participe la program probaţional”,* însă, la recomandarea consilierului de probaţiune, acesta își exprimă acordul de a participa, consilierul de probaţiune include în planul de probaţiune măsura *„de a frecventa programul probaţional”* şi derulează programul. Tipul programului probaţional şi necesitatea acestuia se stabileşte de către consilierul de probaţiune, după evaluarea psihosocială şi a riscului de recidivă.

- *Justiția restaurativă nu vizează în prim plan reducerea ratei recidivei,* ci contribuie la reducerea ratei recidivei prin diversificarea măsurilor de natură penală aplicate infractorului [7, p.19].

În scopul reducerii recidivei prin asigurarea reintegrării post-detenție, inclusiv reintegrarea prin intermediul măsurilor neprivative de libertate, la nivel național, au fost pilotate mai multe inițiative de instituțiile guvernamentale, organizațiile necomerciale și partenerii externi: pilotarea Instrumentului de evaluare a riscurilor și necesităților deținuților ERIC” (Evaluarea Reintegrării, Intervenții și Concluzii), în scopul preluării și implementării practicilor europene în acest domeniu, implementarea instrumentelor de evaluare a programelor probaționale asupra beneficiarilor adulți și minori din sistemul de probațiune [10;11].

Analizând alte laturi ale justiției restaurative, autorii cărții, ”The big book of restorative justice”, evidențiază că *“justiția restaurativă accentuează două dimensiuni ale crimei: personală și interpersonală”,* încercând să scoată în relief necesitatea abordării pluridimensionale a conflictului, cu implicarea părților-cheie, în vederea realizării scopului propus.

Referințe:

1. BEDROS, E., „Conceptul de justiție restaurativă și legătura acestuia cu tendințele moderne de dezvoltare a procesului penal”. Revista „Legea și viața”, iunie 2014, p.37-42.

2. https://legeaz.net/dictionar-juridic/justitie-restaurativa [Accesat: 12.12.2021].
3. Legea nr.137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 293-305 art. 618 din 09.09.2016.
4. Legea nr. 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune. Monitorul Oficial nr.13-19 art.29 din 22.01.2016.
5. Legea nr.138 din 13.12.2015 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 361-369 art. 675 din 31.12.2015.
6. Cod penal al Republicii Moldova, adoptat la 18.04.2002, în vigoare din 12.06.2003. Monitorul Oficial al R. Moldova nr.72-74 art.195 din 14.04.2009.
7. HOWARD, Z., L. STUTZMAN, A. M., KPRANIS, K.. „The big book of restorative justice", 2015, 359 p.
8. „Ce trebuie să știi despre medierea în cauzele penale?". Broșură elaborată de Institutul de Reforme Penale (IRP) în parteneriat cu Consiliul de Mediere în cadrul Proiectului „Consolidarea mecanismului de aplicare a medierii penale în Republica Moldova", implementat de Institutul de Reforme Penale, 31 p.
9. https://ajppmoldova.files.wordpress.com/2021/03/infografic_ajpp_finala-web.pdf [Accesat: 13.12.2021].
10. http://probatiune.gov.md/noutati/instrumentului-de-evaluare-a-riscurilor-si-necesitatilor-detinutilor-eric [Accesat: 13.12.2021].
11. https://ajppmoldova.wordpress.com/2021/12/01/sedinta-de-consolidare-a-rezultatelor-pilotarii-instrumentelor-de-evaluare/#more-941 [Accesat: 13.12.2021].

CZU: 343.625:343.22

SUBIECTUL ȘI VICTIMA INFRACȚIUNII DE VIOLENȚĂ ÎN FAMILIE: ABORDARE CORELATIVĂ

Andrei NASTAS,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea ”Dunărea de Jos”, Galați, Institutul
de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Nicolae CORCEA,
doctor în drept, judecător la
Judecătoria Chișinău sediul Ciocana

REZUMAT. *Asigurarea unei justiții accesibile și funcționale constituie unul dintre obiectivele prioritare ale reformei judiciare iar protecția familiei împotriva oricăror fapte care pot leza existența acesteia constituie una dintre primele priorități ce au determinat necesitatea apărării ordinii sociale. În acest context, devine relevantă abordarea corelativă a victimei și a agresorului, în calitate de subiect al infracțiunii de violență în familie.*
Violența în familie constituie o amenințare cu cauzarea unui prejudiciu fizic, moral sau material, exteriorizată în prezent sau în trecut, ori provocarea acestuia, ce se caracterizează prin tendința constantă de escaladare și printr-o probabilitate majoră de repetitivitate, în cadrul relației dintre partenerii sociali, indiferent de statutul lor legal sau de domiciliu. Studierea suportului legal spre identificarea particularităților victimei și a subiectului infracțiunii de violență în familie, facilitează identificarea determinantelor acestei criminalități, prin urmare, elaborarea mijloacelor de prevenire a violenței în familie.
Cuvinte cheie: *violența în familie, justiție, victimă, infracțiune, violență.*

ABSTRACT. *Ensuring accessible and functional justice is one of the priority objectives of judicial reform and protecting the family against any acts that may harm its existence is one of the first priorities that have determined the need to defend the social order. In this context, the correlative approach of the victim and the aggressor becomes relevant, as a subject of the crime of domestic violence.*
Domestic violence is a threat of physical, moral or material harm, externalized now or in the past, or its provocation, which is characterized by a constant tendency to escalate and a high probability of repetitiveness in the relationship between the social partners, regardless of their legal status or domicile. Studying the legal support to identify the particularities of the victim and the subject of the crime of domestic violence, facilitates the identification of the determinants of this crime, therefore, the development of means to prevent domestic violence.
Keywords: *domestic violence, justice, victim, crime, violence.*

Protecția familiei împotriva oricăror fapte care pot leza existența acesteia constituie una dintre primele priorități ce au determinat necesitatea apărării ordinii sociale. Relațiile sociale în domeniul protecției familiei sunt diverse, fapt care determină diferențierea și mijloacelor juridice de protecție a acestora. Contextul în care, se înscrie și norma juridico-penală de la art. 201/1 Codul Penal al Republicii Moldova, care incriminează violența în familie. Norma în cauză protejează în măsura egală toți membrii de familie.

Republica Moldova este un stat de drept, democratic şi social, în care toţi cetăţenii beneficiază de drepturi şi libertăţi consacrate prin Constituţie sau prin alte legi, totodată supunându-se şi obligaţiilor

prevăzute de acestea, fiind egali în faţa legii şi a autorităţilor publice, fără privilegii ori discriminări. [1, p.158]

Conform datelor publicate de Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, pe parcursul anului 2020, din cele 26.342 infracțiuni înregistrate în total 1106 au fost atribuite la categoria celor ce atentează la valorile familiei. [2]

În conformitate cu Legea Republicii Moldova, cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie, nr.45 din 01.03.2007[3], agresor este persoană care comite acte de violenţă în familie, în concubinaj. În cazul plângerilor din partea mai multor membri de familie, cu învinuiri reciproce de comitere a actelor de violenţă, agresorul va fi identificat luându-se în considerare următoarele circumstanţe: care dintre subiecţii implicaţi a acţionat în apărarea sa ori a altei persoane; probabilitatea survenirii unor situaţii critice pentru fiecare persoană; modul de acţionare în cadrul scenei de violenţă şi gravitatea leziunilor provocate de fiecare persoană; plângerile anterioare de violenţă în familie, alte împrejurări care indică la iniţiatorul actelor de violenţă.

În cadrul cercetării putem menționa că subiectul infracțiunii de violență în familie, conține în afară de trăsăturile generale (cum ar fi vârsta și responsabilitatea), posedă și anumite trăsături speciale, și anume – *relație de familie cu victima.*

Subiectul infracțiunii examinate este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani. Subiectul infracțiunii specificate la alin.(1) art.201^1 CP RM are o calitate specială în raport cu victima infracțiunii, este membru al familiei acesteia.

Statisticile din Republica Moldova arată că în 95% a cazurilor de violență în familie, sunt săvârșite de bărbați și experimentate de femei. Violența în familie se întâmplă peste tot, în cel puțin 65% din familiile din Moldova și nu depinde nici de statutul social, nici de situația financiară și, uneori, nici de educația agresorului. În majoritatea cazurilor, după primul abuz, situația se înrăutățește în timp. Anual, în RM sunt înregistrate cca 34 de decese în urma violenței în familie.

Astfel, am concluzionat că femeile agresează membrii familiei cu mut mai rar, atentatele violențele intrafamiliale având un caracter cert heterosexual, fiind îndreptat în majoritatea cazurilor împotriva soțului, fostului soț, concubinului.

Cu toate că actele de violență în familie săvârșite de femei sunt întâlnite rar, urmările prejudiciabile ale unor astfel de atentate sunt cu mult mai grave. Putem concluziona că agresivitatea familială la femei constituie un răspuns subit, cumulativ și de apărare, fiind „ultima picătură” în relația de căsătorie sau de concubinaj. La baza intenției afective cu care actele de violență în familie sunt săvârșite se află motive de răzbunare pentru comportamentul ilegal sau amoral al făptuitorului, precum și ura. Femeia purcede la

actul de violență în familie în stare de disperare, fiind convinsă că prin această metodă îl va pedepsi pe agresor și se va izbăvi de la teroare pe viitor.

Prin contrast, actele de violență în familie săvârșite de bărbați se caracterizează prin urmări neînsemnate sau ușoare și, de fapt, constituie un model de comportament (nu un singur episod, ci maltratarea membrilor de familie se desfășoară sistematic, chiar pe parcursul anilor întregi de conviețuire), care face parte din „strategia re-educării" și impunerii de control asupra altor membri de familie, motivele fiind cu preponderență de dominare și control susținut de tradiții patriarhale. Ceea ce ține de vârsta agresorului la momentul săvârșirii faptei, se generează următoarele date:

- 19 ani – 1 caz (0,49%);
- 21-29 de ani – 40 de cazuri (19,6%);
- 30-39 de ani – 62 de cazuri (30,39%);
- 40-49 de ani – 60 de cazuri (29,41%);
- 50-58 de ani – 30 de cazuri (14,7%);
- 60-71 de ani – 11 cazuri (5,39%). [4, p. 63]

Potrivit prevederilor de la lit. a) alin.(1) art.2 al Directivei 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012,[5] ***„victimă"*** înseamnă:

a) persoană fizică care a suferit un prejudiciu, inclusiv o vătămare a integrității sale fizice, mentale sau emoționale, sau un prejudiciu economic, cauzate în mod direct de o infracțiune;

b) membrii familiei unei persoane, al cărei deces a fost cauzat în mod direct de o infracțiune, care au suferit prejudicii în urma decesului persoanei respective.

În sensul Directivei 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012, victima posedă următoarele drepturi: dreptul la protecție (art.18); dreptul la evitarea contactului dintre victimă și autorul infracțiunii (art.19); dreptul la protecție în cursul cercetării (art.20); dreptul la protecția vieții private (art.21); dreptul victimelor-copii la protecție al în cursul procedurilor penale (art.24). [5]

Mai mult, acest document internațional operează cu o prezumpție. Astfel, *în cazul în care vârsta victimei nu este cunoscută și există motive pentru a se considera că aceasta este copil, în sensul acestei Directive se prezumă că victima este copil*.[6, p. 100]

S-a demonstrat că violența în familie ca faptă infracțională este exercitată cu precădere împotriva femeilor. Ea se poate manifesta sub formă de agresiune fizică, psihică sau sexuală. În 1993, Organizația Națiunilor Unite emite o declarație istorică cu privire la eliminarea violenței împotriva femeilor, pe care o definește ca: „*Orice act de violență bazată pe apartenența la un gen ce rezultă cu sau este posibil să*

conducă la daune fizice, sexuale sau psihologice sau la suferință, incluzând amenințările cu astfel de acte, coerciție sau deprivare arbitrară a libertății, atunci când au loc în viață publică sau privată". [7]

În Recomandarea sa Rec(2002)5 din 30 aprilie 2002 cu privire la ocrotirea femeilor împotriva violenței, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a afirmat, *inter alia*, că Statele membre ar trebui să introducă, să dezvolte și/sau să îmbunătățească, unde este necesar, politicile naționale împotriva violenței, bazate pe siguranță maximă și protecția victimelor, suport și asistență, ajustarea legislației penale și civile, ridicarea conștiinței publice, instruirea specialiștilor care se confruntă cu actele de violență împotriva femeilor și prevenirea acesteia.[8]

În Recomandarea sa Generală nr.28 cu privire la obligațiunile importante ale Statelor părți în temeiul Articolului 2 din Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW/C/2010/47/GC.2), Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei a constatat că *„Statele părți au obligația să prevină, investigheze, să intenteze un proces și să pedepsească...acțiunile bazate pe violență de gen"*. [9]

Într-o altă ordine de idei, este de menționat că, în conformitate cu pct.19 al Directivei 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012, *o persoană ar trebui să fie considerată victimă indiferent dacă autorul infracțiunii a fost identificat, arestat, urmărit în justiție sau condamnat și indiferent de legătura familială dintre aceștia.* [5]

Astfel, în sensul Legii Republicii Moldova *cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie,* nr.45 din 01.03.2007, victimă este persoană, adult sau copil, supusă actelor de violenţă în familie, în concubinaj. Potrivit alin.(1) art.3 al acestei legi, subiecţi ai violenţei în familie sunt: agresorul şi victima cetăţeni ai Republicii Moldova, cetăţeni străini şi apatrizii care locuiesc pe teritoriul ei.

În conformitate cu alin.(3) art.3 din aceeași lege, subiecţi ai violenţei în familie pot fi:

a) *în condiţia conlocuirii* – persoanele aflate în relaţii de căsătorie, de divorţ, de concubinaj, de tutelă şi curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soţii rudelor, alte persoane întreţinute de acestea;

b) *în condiţia locuirii separate* – persoanele aflate în relaţii de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuţi în afara căsătoriei, cei aflaţi sub tutelă sau curatelă, alte persoane aflate la întreţinerea acestora.

În sensul lit. b) alin.(1) art.2 al Directivei 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012, ***„membrii familiei"*** *înseamnă soțul/soția, persoana care conviețuiește cu victima, fiind angajată într-o relație intimă și gospodărind împreună cu aceasta de o manieră stabilă și continuă, rudele în linie directă, frații și surorile, precum și persoanele aflate la întreținerea victimei*.[5]

După cum observăm, Directiva lărgește lista subiecților care pot fi considerați membri de familie. Reieșind din interpretarea *ad litteram*, membri de familie sunt recunoscute următoarele persoane: soțul/soția; persoana care conviețuiește cu victima, cu menținerea următoarelor condiții cumulative: *este angajată într-o relație intimă; gospodărește împreună cu aceasta de o manieră stabilă și continuă;* rudele în linie directă; frații și surorile; persoanele aflate la întreținerea victimei.

Prin urmare, concluzionăm că Directiva recunoaște în calitate de membru al familiei persoana aflată cu victima în relație faptică de concubinaj cu menținerea a două condiții: prezența unei relații intime între membrul familiei și victimă, precum și administrarea gospodăriei împreună cu aceasta. Actul normativ analizat scoate în evidența două trăsături obligatorii ale gospodăriei comune: *stabilitatea* și *continuitatea*.

În opinia autorilor S. Brînza și V. Stati, includerea concubinilor în categoria membrilor de familie în sensul art.133^1 CP RM este nocivă și neinspirată. Autorii pledează pentru apărarea familiei legitime rezultate din căsătorie. [10, p. 1011]

Un punct de vedere asemănător întâlnim și în doctrina de specialitate rusă. Astfel, în opinia autorului rus V.I. Șahov, *„relații faptice de concubinaj nu pot fi protejate de legea penală în egală măsură cu relațiile de căsătorie legală, deoarece între participanții la ele nu există legătură juridică care ar genera drepturi și obligații din partea soților. Anume din aceste considerente violența manifestată împotriva concubinilor constituie infracțiuni ordinare împotriva persoanei”*.[11, p.4-5]

Favorizarea unor astfel de concepte va duce în mod inevitabil la distrugerea institutului social al familiei. Nu putem trece cu vederea nici faptul că persoana fiind în concubinaj cu victima poate să se afle în căsătorie oficială cu o altă persoană, caz în care recunoașterea concubinului (concubinei) în calitate de membru al familiei făptuitorului ar deveni o absurditate logică, socială și morală.

Totodată, nu putem nega experiența CtEDO în materie și recomandările făcute pe marginea unor cauze care recunoaște concubinajul în calitate de temei juridic pentru aplicarea protecției victimei împotriva violenței în familie. Raționamentul instituirii formelor agravante de răspundere penală în cazul rudelor apropiate îl constituie nu atât gradul de rudenie, cât mai ales faptul că aceste persoane locuiesc și gospodăresc împreună cu făptuitorul. Concubinul la fel este o persoană care locuiește și gospodărește împreună cu făptuitorul și, ca atare, trebuie să se bucure de aceeași protecție juridico-penală. Astfel, refuzul de a recunoaște concubinajul în calitate de relație familială poate să conducă la o situație când copilul apărut în urma unor relații de concubinaj se bucură de protecția legii penale, iar mama lui – nu.

Prin modificările operate în Codul penal al Republicii Moldova în temeiul Legii Republicii Moldova nr.196 din 28.07.2016, legiuitorul a încercat să evite astfel de situații delicate. Iar cu scopul de a diferenția atitudinea față de persoanele agresate aflate în căsătorie oficială și față de persoanele aflate

în relații faptice de conlocuire legiuitorul nostru, ținând cont de experiența pozitivă a mai multor state, unde oricare persoană care se află în orice formă de conlocuire între parteneri este acoperită de protecția legii penale și *„calitatea”* și *„durata”* relației sunt apreciate la discreția instanței de judecată, a procedat corect din punctul de vedere al respectării prevederilor internaționale și a experienței CtEDO.

Într-un alt context, ***copilul victimă a violenței în familie*** poate fi definită ca un comportament intenționat ce include *acte fizice, vizuale, verbale sau sexuale trăite de o un copil ca amenințătoare, invazive sau atacatoare și care au ca efect vătămarea sau degradarea acestuia*. [12, p. 281]

Considerăm că violența asupra copiilor minori în familie există de două feluri, în funcție de motivul infracțional al făptuitorului:

– violența în familie împotriva copilului percepută de către agresorul familial ca o formă de măsură disciplinară educativă;

– violența în familie împotriva copilului pe motivul atașamentului acestuia manifestat față de un alt membru al familiei (spre exemplu, față de mamă). [12, p.302]

Cu alte cuvinte, *„procesul de educație”* al mamei se răsfrânge și asupra copiilor. Principalele forme de violenţă în familie asupra copilului sunt de trei forme*: violență ce implică orice atentat asupra corpului* (orice formă de abuz fizic și abuz sexual, exploatarea copilului); *violență ce implică orice atentat asupra psihicului copilului* (abuz emoțional și abuz psihologic); *violență non-fizică asupra copilului* (neglijare).

Legislația penală a mai multor state acordă o protecție juridico-penală deosebită minorilor atât împotriva actelor violente în cadrul raporturilor familiale, cât și în afara acestora, accentul fiind pus pe protecția drepturilor copilului în general.[12, p. 77] Astfel, legislația penală a mai multor state europene distinge relele tratamente aplicate minorului, abandonul minorului și neglijarea minorului.

Relele tratamente aplicate copiilor cuprind un spectru larg de acțiuni care cauzează prejudicii copilului din partea persoanelor care trebuie să-l protejeze și să-l îngrijească. Prin urmare, acestea cuprind orice acțiune sau inacțiune a părinților, a reprezentanților legali ai acesta, a educatorilor sau altor persoane, care conduce sau există mare probabilitate că va conduce la deces, prejudiciu fizic sau psihic serios sau la violență sexuală.[13, p. 2]

Neglijarea necesităților fundamentale ale copilului constă în lipsa de atenție față de necesitățile vitale ale copilului în hrană, îmbrăcăminte și îngrijiri medicale. Neglijarea include neglijarea în educație, dezvoltare și asistență medicală în cazul agravării bolilor cronice.

În România, se acordă o deosebită protecție juridico-penală a minorilor atât împotriva actelor violente în cadrul raporturilor familiale, cât și în afara acestora, accentul fiind pus pe protecția drepturilor copilului în general. Din cele expuse deducem următoarele: violența asupra copilului poate fi o variantă

a violenței în familie și, totodată, poate forma o variantă de sine stătătoare a oricărui abuz comis față de copil de către o altă persoană în grijă căreia se află minorul. Această normă juridico-penală se extinde și asupra persoanelor care au fost desemnate de autorităţi în scopul creșterii și educării.

O normă de acest gen lipsește în legislația penală a Republicii Moldova. În opinia noastră, o astfel de lacună urmează a fi eliminată, deoarece sunt scoase de sub aria de acoperire a legii penale cazurile de violență aplicată minorului de către alte persoane cărora le sunt încredințate copiii spre creștere și educare. Considerăm că norma propusă spre implementare trebuie să sancționeze nu doar faptele infracționale de violență fizică sau psihică aplicată copilului de către persoane care sunt împuternicite de către autoritățile abilitate, dar și de către persoane care își exercită de facto funcția de creștere și control asupra copilului, fie permanent, fie temporar.

Referințe:

1. ŢURCANU C., Drepturile, libertăţile şi îndatoririle constituţionale, concept şi semnificaţie. Revista de filozofie şi drept a Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova nr.1-3, 2002;
2. https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6929 (acesată 30.11.2021)
3. Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, nr.45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.55-56;
4. CORCEA N., Analiza practicii judiciare în materia infracțiunii de violență în familie (art.201[1] CP RM): concluzii și recomandări; În: Revista Națională de Drept, 2015, nr.8, p.61-70.
5. Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, 14.11.2012. http://aleg-romania.eu/wp-content/themes/Aleg/documents/directiva%20UE%20protectia%20victimelor%20unei%20infractiuni_2012.pdf (accesat 30.10.2021);
6. CORCEA N., Victima violenței în familie în dreptul internațional și în dreptul penal substanțial: interpretări și propuneri de lege ferenda; . În: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Științe Sociale", 2015, nr.8(88), p.95-108.
7. Declaration of the Organization of United Nations on the Elimination of Violence against Women. A/RES/48/104, 85th plenary meeting, 20 December 1993.http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm (accesat 30.10.2021);
8. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence (Adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2002 at the 794th meeting of the Ministers' Deputies) https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915 (accesat 28.10.2021);
9. General Recommendation of Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Forty-seventh session, 4 – 22 October 2010, No.28 on the Core Obligations of States Parties under Article 2 of the Convention on

the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW/C/2010/47/GC.2). http://www.wunrn.com/reference/pdf/cedaw_3.pdf (accesat 24.10.2021)

10. BRÎNZA S., STATI V., Tratat de drept penal. Partea Specială, Volumul II, Chișinău, 2017;
11. Шахов В.И. Насилие в семье: уголовно-правовое и криминологическое значение: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Ижевск: Удмуртский государственный университет, 2003. 197 с.
12. CORCEA N. Violența în familie: Monografie. – Chișinău: CEP USM, 2015;
13. Методические рекомендации для специалистов органов и учреждений системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних по вопросу защиты детей от жестокого обращения. Утверждены на заседании комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав Алтайского края 23 июня 2010 года, №3. – Барнаул: Комиссия по делам несовершеннолетних и защите их прав Алтайского края, 2010. 20 с.

CZU: 343.294:343.6:341.231.14

Reabilitarea victimelor traficului de ființe umane

Doina-Cezara GALAN,
master în drept
asistent universitar la Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată

Rezumat. *În ultimii ani traficul de persoane a devenit una dintre problemele primordiale în special acesta reflectându-se în Republica Moldova. Guvernele mai multor țări, organizații internaționale și neguvernamentale elaborează o serie de programe, politici și acte normative pentru a stopa acest fenomen. Cunoașterea și înțelegerea problemei traficului de ființe umane de către furnizorii asistenței sociale, va contribui la formarea unui plan de reabilitare a victimelor traficului de ființe umane.*

Cuvinte-cheie: *potențială victimă a traficului de ființe umane, furnizorii asistenței sociale, reabilitarea victimelor.*

Summary. *In recent years, human trafficking has become one of the main problems, especially in the Republic of Moldova. The governments of several countries, international and non-governmental organizations are developing a series of programs, policies and regulations to stop this phenomenon. Knowledge and understanding the problem of human trafficking by social assistance providers, will contribute to the formation of a rehabilitation plan for victims of trafficking.*

Keywords: *potential victim, victim of human trafficking, assistance providers, victims reabilitation.*

Introducere. Pentru a înțelege esența fenomenului traficului de ființe umane urmează să pornim de la originile acestui fenomen.

Este necesar să menționam faptul că, conceptul de trafic nu este unul nou, fiind pentru prima dată utilizat în secolul al XVI-lea, în calitate de sinonim pentru comerț. Așadar, acest termen nu avea conotații negative. Totuși, către secolul al XVII-lea, traficul a început să fie asociat cu vânzarea ilicită şi/sau neloială a mărfurilor. Deci, la începuturi, noțiunea de trafic îngloba, vânzarea de droguri și arme. Către sec.al XIX-lea această noțiune mai includea și comerţul cu fiinţe umane tratate ca bunuri și vândute în sclavie. Acest comerţ „tradiţional” cu sclavi a fost scos în afara legii spre finele sec. XIX. La începutul sec. XX, termenul de trafic se referea, de obicei, la „comerţul de sclavi albi”,care reprezenta circulaţia în afara frontierelor internaţionale a femeilor şi copiilor în scopul practicării prostituţiei. Doar spre finele anilor 90 traficul a fost asociat cu prostituţia și exploatarea sexuală a femeilor și a copiilor.

În contextul traficului de femei albe spre tarile arabe și Europa de Est în 1904, la Paris, majoritatea statelor din Europa au semnat o Convenţie Internaţională ce prevedea lupta cu comerţul de sclave albe.

Dacă la început definiția de „trafic” presupunea traversarea hotarelor, ceva mai târziu, în 1910, un alt acord de colaborare a venit cu o nouă definiție, care recunoștea că traficul de femei poate avea loc și în cadrul hotarelor unei ţări.

Acest fapt, a dus la elaborarea unor serii de acorduri și convenții, ce dau noi interpretări acestui fenomen și stabilesc noi modalități de conlucrare în vederea contracarării fenomenului.

Iată câteva exemple:

— Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948 în art.3 prevede: „Orice ființă umană are dreptul la viaţă, libertate și la securitatea sa”, iar art.4 proclamă: „*Nimeni nu va fi ţinut în sclavie, nici în robie, sclavia şi traficul cu sclavi sunt interzise sub toate formele lor*”[1]

— Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată la 18.12.1979 la New-York, în Preambul menționează: „*Afirmând că întărirea păcii și securităţii internaţionale, diminuarea încordării internaţionale, cooperarea dintre toate statele, indiferent de sistemele lor sociale şi economice, dezarmarea generală şi completă şi, îndeosebi, dezarmarea nucleară sub control internaţional strict şi eficace, afirmarea principiilor justiţiei, egalităţii şi avantajului reciproc în relaţiile dintre ţări şi înfăptuirea dreptului popoarelor aflate sub dominaţie străină şi colonială şi sub ocupaţie străină de autodeterminare şi de independenţă, precum respectul suveranităţii 18 Drept material naţionale şi al integrităţii teritoriale, vor favoriza progresul social şi dezvoltarea şi vor contribui, în consecinţă, la realizarea deplinei egalităţi între bărbaţi şi femei...”.*[2]

— Convenţia pentru reprimarea și abolirea traficului cu fiinţe umane și a exploatării prosti tuării altuia, încheiată la 02.12.1949, obligă statele-părţi: „*1. Să adopte reglementările necesare pentru protejarea imigranţilor sau a emigranţilor, în special a femeilor şi copiilor, atât în locurile de sosire şi de plecare, cât şi în timpul drumului; 2. Să dea dispoziţii pentru organizarea unei propagande corespunzătoare care să atragă atenţia asupra pericolului acestui gen de trafic; 3. Să ia măsuri corespunzătoare ca să exercite o supraveghere în gări, aeroporturi, porturi maritime, în cursul călătoriei şi în locurile publice, în vederea împiedicării traficului internaţional cu oameni în scopul prosti tuţiei; 4. Să ia măsuri corespunzătoare, pentru ca autorităţile competente să fi e prevenite de sosirea persoanelor care par vinovate, complice sau victime ale acestui trafic” (art.17 din Convenţie*).[3]

— art.3 al Protocolului pentru prevenirea, suprimarea și pedepsirea traficului de persoane, adiţional Convenţiei ONU împotriva criminalităţii transnaţionale organizate (Protocolul de la Palermo, 2000),

[1] Declarația asupra protecției femeilor și copiilor în perioade excepționale și de conflict armat, adoptată la Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 3318 (XXIX) din 14 decembrie 1974 // http://daccessdds.un.org

[2] Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, New-York, 1979 // Tratate internaționale. Ediție oficială. Vol. I. – Chișinău, 1998, p.114.

[3] Convenția pentru reprimarea și abolirea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituării altuia, încheiată la 02.12.1949,

traficul de persoane reprezintă recrutarea, transportul, transferul, adăposti rea sau primirea de persoane, prin amenințare de recurgere sau prin recurgere la forţă ori la alte forme de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de autoritate sau de o situaţie de vulnerabilitate ori prin oferta sau acceptarea de plăţi ori avantaje pentru a obţine consimțământul unei persoane având autoritate asupra alteia în scopul exploatării.[1]

— art.4 al Convenției Consiliului Europei privind măsurile contra traficului de ființe umane[2], expresia „trafic de ființe umane" desemnează recrutarea, transportul, transferul, cazarea sau primirea persoanelor, prin amenințarea cu ori prin utilizarea forței sau a altor forme de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de autoritate ori de o situație de vulnerabilitate sau prin oferirea ori acceptarea de plăți sau de avantaje pentru obținerea consimțământului unei persoane având autoritate asupra altei persoane, în scopul exploatării.

— Recomandarea nr.R (2000) 11 a Comitetului de Miniștri adresată statelor membre privind acțiunile împotriva traficului de ființe umane în scopul exploatării sexuale conține o definiție mai îngustă a traficului de ființe umane din perspectiva scopului acestuia – exploatării sexuale. Astfel, traficul de ființe umane include procurarea de către una sau mai multe persoane fi zice sau juridice și/sau organizații și transportarea sau organizarea migrării – legale sau ilegale – a persoanelor, cu sau fără consimțământul acestora, în scopul exploatării lor sexuale, inter alia, prin metode coercitive.[3]

Rezultate și discuții. În ceea ce privește definirea traficului de ființe umane precum și a conceptului de victimă a traficului de ființe umane potrivit legislației RM, menționăm următoarele.

Actualul Cod penal al Republicii Moldova prevede separat infracțiunile de trafic de ființe umane (art.165) și trafic de copii (art.206).[4]

Potrivit art.1 al legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr.241/2005 „ *trafic de fiinţe umane* – recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin amenințare cu forţa sau prin folosirea forței ori a unor alte mijloace de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de putere sau de situaţie de vulnerabilitate ori prin darea sau primirea de bani ori de

[1] Protocolul pentru prevenirea, suprimarea și pedepsirea traficului de persoane, adițional Convenției ONU împotriva criminalității transnaționale organizate (Protocolul de la Palermo, 2000) // Tratate internaționale. Ediție oficială. Vol.35. – Chișinău, 2006, p.399.

[2] Convenția Consiliului Europei privind măsurile contra traficului de ființe umane, adoptată de Comitetul de Miniștri la 3 mai 2005 // http://www.coe.int

[3] Recomandarea nr.R (2000) 11 a Comitetului de Miniștri adresată statelor membre privind acțiunile împotriva traficului de ființe umane în scopul exploatării sexuale // http://www. coe.int

[4] Codul penal al Republicii Moldova (adoptat la 18.04.2002) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129

beneficii de orice gen pentru a obţine consimțământul unei persoane care deţine controlul asupra unei alte persoane, în scopul exploatării acesteia”.[1]

Concomitent, conform art.11 al aceleiași legi stipulează că: „*victimă a traficului de fiinţe umane – persoană fizică constatată ca fiind supusă acţiunilor de trafic indicate la pct. 1)*”.

La fel, art. 11[1] al actului legislativ expus mai sus stabilește că „*prezumată victimă a traficului de fiinţe umane este persoană fizică care prezintă anumite semne că ar putea fi victimă a traficului de fiinţe umane, dar nu a fost oficial recunoscută în calitate de victimă sau parte vătămată ori refuză să colaboreze cu autorităţile competente pentru a fi identificată*”. [2]

În particular, pentru a putea vorbi despre reabilitarea victimelor traficului de ființe umane urmează să facem distincție între doi termeni de bază. Conform surselor doctrinare în domeniu, termenul de „reabilitare” se referă la un complex de acțiuni îndreptate spre restabilirea sănătății fizice și echilibrului psihic al beneficiarilor. În acest context, termenul de „reintegrare” definește procesul de includere și (re)construire a relaţiilor în cadrul familiei beneficiarilor și comunități în ţara de origine; (re)integarea poate fi psihologică, socioeconomică, socio-politică și culturală.[3]

În doctrină sunt date și alte noțiuni ale termenului victimă precum: „*Noţiunea de „victimă" în sensul de orice persoană umană care suferă direct sau indirect consecinţele fizice, morale sau materiale ale unei acţiuni sau inacţiuni criminale*”.[4]

Statutul persoanelor vulnerabile, un șir de studii de caz, precum și cercetările efectuate de Centrul International „La Strada”, Organizația Internațională pentru Migraţie și Azil și alte organisme active în domeniu, dau în vileag mai multe aspecte ce definesc „portretul” persoanelor care sunt prinse în capcanele traficanților.

Conform Ghidului „Asistența socială victimelor traficului de persoane în special femei. Îndrumar practic pentru asistenți sociali și psihologi”[5], elaborat de Centrul Internaţional pentru Protecţia și Promovarea Drepturilor Femeii “La Strada”, profilul persoanei vulnerabile poate fi prezentat în felul următor:

— Categoria de vîrstă – 12 și 25 ani;

— Proveniența – din zone sărace, urbane sau rurale;

— Proveniența din medii sau familii în care există violență (diverse forme de abuz);

[1] Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, nr.241-XVI din 20.10.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.164-167/812
[2] Ibidem
[3] Asistența socială victimelor traficului de persoane în special femei. Îndrumar practic pentru asistenți sociali și psihologi, 2005, Chișinău 2005
[4] Bogdan T., Comportamentul uman în procesul judiciar, M.I. Serviciul editorial și cinematografic, București, 1983, p.93.
[5] Courtois

— Profil social vulnerabil (orfane sau provin din familii cu un singur părinte ori având tutore);

— Au nivel scăzut de educaţie, lipsa profesionalizării;

— Apartenenţa la un mediu informaţional sărac;

— Lipsa experienţei de viaţă și a unui loc de muncă;

— Mame singure;

— Dependenţă financiară sau lipsa unei surse financiare stabile;

— Dorinţă aprigă de independenţă materială;

— Își asumă cu ușurinţă riscul plecării în străinătate, de care-și leagă speranţa de realizare.

Tot din conținutului ghidului specificat supra, principalii factori de vulnerabilitate ale victemei traficului de ființe umane sunt:

— Proveniența sau reședința dintr-o regiune săracă;

— Influența negativă a sărăciei se manifestă prin: reducerea posibilităţilor de a-și continua studiile;

— micșorarea numărului locurilor de muncă;

— posibilităţi de independenţă materială reduse în raport cu familia din care provin.

— Abuzul și disfuncţionalitatea familială;

— Vulnerabilitatea tinerilor faţă de trafic crește în mediile: abuzive (tinerii sunt victimele abuzurilor și violenței fizice, psihice, economice, sexuale);

— Neglijența (refuzul sau incapacitatea adulților de a comunica adecvat cu copilul) ;

— Mediul abuziv;

— Nivelul de educaţie;

— Dorinţa de independenţă materială.

În ordinea celor nominalizate, țin să accentuez afirmația doctorul în drept, criminologul Igor A. Ciobanu care stipulează „*fapta infracțională săvârșită în cadrul fenomenului criminalității cunoaşte în realitate un veritabil cuplu psihologic. Zis astfel, criminalul ce a săvârşit fapta, pe de o parte şi victima crimei, pe de altă parte, formează un cuplu psihologic. Victimele adesea colaborează cu criminalii lor. Această colaborare poate fi: conştientă, inconştientă, subconştientă*”.[1]

Susțin pe deplin afirmația citată mai sus, or datorită unor factori de ordin social sau psihologici implementați în subconștientul victimei aceasta ajunge să stabilească un anumit raport cu traficantul.

[1] Igor A Ciobanu „ Criminologie” Chișinău-2013 p. 337

Traficantul profită de starea în care se află victima manevrând astfel cu consimțământul acesteia. De obicei victima este indusă în eroare asupra unor anumite circumstanțe asupra căreia aceasta își creează o altă viziune bazată pe spusele traficantului și care constituie în sine rezolvarea problemei cu care se confruntă victima la moment.

La fel, doctorul în drept, criminologul V. Bujor menționează „*Gradul de predispoziţie a persoanei de a deveni victimă se numește vulnerabilitate victimală. Există speranţa că în viitorul apropiat se va putea calcula indicele vulnerabilităţii victimale, ceea ce înseamnă prezicerea posibilităţii ca un individ concret să devină victima unei anumite categorii de infracţiuni*”.[1]

În cazul reabilitării victimelor traficului de ființe umane considerăm că elementul decisiv este de a determina care este gragul de vulnerabilitate a victimei. Or, doar în baza determinării gradului de vulnerabilitate victimală se poate crea un plan de reabilitare a victimei.

Procesul de reabilitare a victimei poate porni în ţara de destinaţie. Acest ajutor, ca regulă, reprezintă oferirea unui loc sigur (azil, centru temporar de plasament etc.) îndată după ce a fost salvată/ recuperată din locul exploatării. Se mai acordă: asistenţă medicală urgentă, asistenţă juridică, asistenţă în documentare și perfectarea actelor de identitate necesare repatrierii, asistenţă materială, consiliere psihologică primară etc. Ajutorarea victimelor traficului într-o ţară străină poate avea loc atunci când există un mecanism bine stabilit de referinţă la nivel internaţional, care prezintă un conglomerat de specialiști și organizaţii competente în rezolvarea unei sarcini concrete cum ar fi , de exemplu, salvarea din reţeaua criminală (prin intermediul structurilor din cadrul Ministerului Afacerilor Interne din ţara de destinaţie), eliberarea titlului de călătorie (ambasadele și consulatele Republicii Moldova în ţara de destinaţie), oferirea adăpostului (organizaţii neguvernamentale sau religioase), acordarea asistenţei medicale și consiliere psihologică (organizaţii neguvernamenetale specializate) etc. Contactul permanent cu partenerii din ţara de destinaţie ne permite să monitorizăm problemele curente ale victimei, să intervenim la timp și în măsura posibilităţilor, să planifi căm și să întreprindem acţiuni pentru reabilitarea și reintegrarea cu succes a victimei îndată după reîntoarcerea ei în ţara natală.

Concluzii. În procesul de reabilitarea a victimelor traficului de ființe umane este importat de a se ține cont de faptul că victimele traficului de ființe umane sunt deseori suspicioase privind asistența acordată și răspund cu agresivitate persoanelor care încearcă să le ajute.

În procesul reabilitării victimelor traficului de ființe umane se va tine cont de următoarele principii primordiale:

— Respectarea și protecţia drepturilor omului;

[1] Bujor Valeriu, Manole-Ţăranu Daniela, Victimologie, Chișinău, 2002, p.15-16.

— Anonimat și confidențialitate;

— Neacuzare;

— Încurajare;

— Încredere;

— Oferirea ajutorului indiferent de vârstă, sex, naţionalitate, starea materială sau psihică, studii, etc.;

— Umanism, colaborare cu bineficiarul și familia lui;

— Profesionalism;

— Principiile generale de lucru, obligaţiile și responsabilităţile asistenţei sociale în activitatea cotidiană sînt oglindite în Codul Deontologic al asistentului social și Principiilor Standard ale Drepturilor Omului privind Tratamentul Persoanelor Traficate;

— Siguranță;

— Consimțământul informat și alegerea.

Asistenții sociali intervin în vederea asigurării accesului victimelor şi potențialelor victime ale traficului la toate tipurile de servicii – medicale, consiliere psihologică, ajutor umanitar, asigurarea accesului beneficiarelor către autorități, servicii publice. În baza acestor măsuri se elaborează planuri de reintegrare a victimelor traficului de ființe umane.

Referințe:

1. Declarația asupra protecției femeilor și copiilor în perioade excepționale și de conflict armat, adoptată la Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 3318 (XXIX) din 14 decembrie 1974 // http://daccessdds.un.org
2. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, New-York, 1979 // Tratate internaționale. Ediție oficială. Vol. I. – Chișinău, 1998, p.114.
3. Convenția pentru reprimarea și abolirea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituării altuia, încheiată la 02.12.1949,
4. Protocolul pentru prevenirea, suprimarea și pedepsirea traficului de persoane, adițional Convenției ONU împotriva criminalității transnaționale organizate (Protocolul de la Palermo, 2000) // Tratate internaționale. Ediție oficială. Vol.35. – Chișinău, 2006, p.399.
5. Convenția Consiliului Europei privind măsurile contra traficului de ființe umane, adoptată de Comitetul de Miniștri la 3 mai 2005 // http://www.coe.int
6. Recomandarea nr.R (2000) 11 a Comitetului de Miniștri adresată statelor membre privind acțiunile împotriva traficului de ființe umane în scopul exploatării sexuale // http://www. coe.int
7. Codul penal al Republicii Moldova (adoptat la 18.04.2002) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129

8. Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, nr.241-XVI din 20.10.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.164-167/812
9. Asistența socială victimelor traficului de persoane în special femei. Îndrumar practic pentru asistenți sociali și psihologi, 2005, Chișinău 2005
10. BOGDAN, T., Comportamentul uman în procesul judiciar, M.I. Serviciul editorial şi cinematografic, Bucureşti, 1983, p.93.
11. CIOBANU, I. „ Criminologie" Chișinău, 2013 p. 337
12. BUJOR, V., MANOLE-ŢĂRANU D., Victimologie, Chişinău, 2002, p.15-16.

CZU: 343.4:342.76:343.988

Violarea dreptului la libertatea întrunirilor: tratamentul potențialelor victime prin prisma jurisprudenței CtEDO

Valeriu CUȘNIR,
doctor habilitat, professor universitar,
Alexandru POSTICĂ,
master în drept, cercetător științific

Rezumat. *Violarea dreptului la libertatea întrunirilor: tratamentul potențialelor victime prin prisma jurisprudenței CtEDO. Novelele referitoare la drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului garantează: „Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire şi de asociere paşnică. (Art. 20 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, 10 decembrie 1948)". Într-o altă formulă se stabileşte: „Dreptul la întrunire paşnică este recunoscut. Exercitarea acestui drept nu poate fi supusă decât restricţiilor conforme cu legea şi necesare într-o societate democratică, în interesul securităţii naţionale, al securităţii publice, al ordinii publice ori pentru a ocroti sănătatea sau moralitatea publică sau drepturile şi libertăţile altora.(Art. 21 al Pactului internaţional cu privire la drepturile şi libertăţile civile şi politice, 16 decembrie 1966)". Semnificația dreptului la întrunire a cunoscut o dezvoltare mai amplă în doctrina de specialitate abia în secolul XX, în ansamblu cu celelalte drepturi și libertăți, relevându-se universalitatea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului – care constă în recunoașterea și protejarea acestora indiferent de locul unde se află şi timpul de referință. Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a dezvoltat prin jurisprudența sa o abordare suficient de stabilă privind respectarea libertății de întrunire, care a avut un rol decisiv în ceea ce privește adoptarea unei legislații speciale de către Republica Moldova în domeniul dat, mult mai corespunzătoare spiritului CEDO. Majoritatea cauzelor în care a fost constatată violarea dreptului la întrunire s-a referit la marja prea largă de apreciere a organelor administrației publice locale în ceea ce privește emiterea unor decizii cu privire la interzicerea întrunirilor publice fără careva motive întemeiate, dar și la abuzurile și excesul admis de reprezentații forțelor de ordine, abaterile în cadrul urmăririi penale și erorile judecătorești.*
Cuvinte cheie: *drepturile și libertățile fundamentale ale omului; dreptul la libertatea de întrunire pașnică; art.11 CEDO - libertatea de întrunire și de asociere; drept constituțional privind libertatea întrunirilor; violarea dreptului la libertatea întrunirilor; restrângerea dreptului privind libertatea întrunirii.*

Summary. Violation of the right to freedom of assembly: the treatment of potential victims in the light of ECtHR case law. *The novels on fundamental human rights and freedoms guarantee: "Everyone has the right to freedom of peaceful assembly and association. (Art. 20 of the Universal Declaration of Human Rights, December 10, 1948). Another formula states: "The right to peaceful assembly is recognized. The exercise of this right may be subject only to restrictions which are lawful and necessary in a democratic society, in the interests of national security, public security, public order or in order to protect public health or morals or the rights and freedoms of others (Art. 21 of the International Covenant on Civil and Political Rights and Freedoms, 16 December 1966) ". The significance of the right to assembly was further developed in the specialized doctrine only in the twentieth century, along with other rights and freedoms, highlighting the universality of fundamental human rights and freedoms - which consists in recognizing and protecting them wherever they are. find out the reference time. The European Court of Human Rights has developed in its case law a fairly stable approach to respect for freedom of assembly, which has played a decisive role in the adoption of special legislation by the Republic of Moldova in this area, much more in line with the spirit of the ECHR. Most of the cases in which the right to assembly was found were related to the too wide margin of appreciation of the local public administration bodies regarding the issuance of decisions regarding the prohibition of public meetings without any well-founded reasons, but also to the abuses and excesses allowed by law enforcement officials, criminal prosecutions and miscarriages of justice.*
Keywords: *undamental human rights and freedoms; the right to freedom of peaceful assembly; art.11 ECHR - freedom of assembly and association; constitutional law on freedom of assembly; violation of the right to freedom of assembly; restriction of the right to freedom of assembly.*

Ideea că ființa umană posedă, prin natura sa, anumite drepturi, s-a ivit în mintea omenească încă din timpurile străvechi şi a fost redată apoi în cuvinte strălucite graţie filozofiei stoice şi jurisprudenţei

în toate epocile următoare, uneori inspirându-se din dogmele religiei creştine, alteori numai din lumina raţiunii[1].

În acest context este potrivit să ne amintim de primul act juridic scris ***Magna Charta Liberatum*** - semnat la 12 iunie 1215 de Regele Angliei Ioan fără de Ţară – unul dintre primele documente în care erau stipulate expres importante drepturi şi libertăţi, obligându-se să le respecte[2].

În anul 1679, în Anglia a fost adoptat actul denumit ***Habeas Corpus Act***. Potrivit acestui act, nici o persoană nu poate fi arestată decât în baza unui mandat eliberat de un judecător, motivele acestuia urmând să i se facă cunoscute inculpatului în maximum 24 de ore. Acuzatul trebuia să compară în faţa judecătorului după cel mult douăzeci de zile. În caz de nerespectare a legii, cel arestat putea să se plângă instanţelor superioare[3].

Urmează ***Declaraţia drepturilor de la 1689, din Anglia***, şi mai ales ***Declaraţia de independenţă a SUA, din 4 iunie 1776***, acte marcante în evoluția drepturilor și libertăților fundamentale.

Un loc deosebit în promovarea drepturilor omului revine ***Declaraţiei franceze a drepturilor omului şi cetăţeanului*** **din 1789**[4]. Marcând un moment important în gândirea politică şi juridică a timpului, Declaraţia Drepturilor Omului şi Cetăţeanului din 1789, a constituit un punct de plecare pentru protejarea şi garantarea ulterioară a drepturilor fundamentale în spaţiul european. Având ca exemplu ***Declaraţia drepturilor de la 1689, din Anglia***, şi mai ales ***Declaraţia de independenţă a SUA, din 4 iunie 1776***, ea a fost percepută ca o declaraţie universal-valabilă, abstractă expresie a raţiunii eterne, ceea ce i-a asigurat o răspândire foarte largă şi durabilă.

Chiar în primul său articol, **Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului, adoptată de Adunarea Naţională a Franţei la 2 octombrie 1789**, a consacrat acea formă celebră care avea să fie preluată şi comentată în toate documentele ulterioare referitoare la drepturile omului. Consacrând că oamenii se nasc şi rămân liberi şi egali în drepturi, Revoluţia franceză avea să recunoască tuturor fiinţelor umane unul dintre cele mai importante drepturi, acela de a se naşte şi a trăi „în libertate şi egalitate”.

Bineînțeles, drepturile omului au evoluat și în spațiul românesc, impunându-se a fi remarcate acte importante precum:

- Pravila Mare sau de la Târgoviște (1452);

- Pravila de la Putna (1581);

---

[1] Del Vecchio G. La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen dans la révolution française . Roma: Ed. Nagard, 1979, p.6;
[2] Maziliu D., Drepturile omului (concept, exigenţe şi realităţi contemporane), Bucureşti, Ed. Lumina Lex, 2006;
[3] Guştiuc A. etc. Istoria Universală a Statului şi Dreptului. Perioada modernă. Vol.III. Ed. „Elena V.I.”. Chişinău, 2002. p.23;
[4] Rusu I., Drept constituţional şi instituţii politice, Bucureşti, Lumina Lex, 2001. p.283.

- cea de la Bistrița (1618) și cea de la Galați și altele, care se referă la condiția juridică a persoanelor, la organizarea familiei, conținând și unele prevederi prin care se apără omul, onoarea și demnitatea sa.

Un adevărat cod de legi constituie ***Cartea românească de învățătură de la Pravilile împărătești***, adoptat în perioada domnitorului Vasile Lupu (1646), elaborată în *limba românească*, editată la Iași.

Adevărat act de vocație juridică consacrat protecției omului în arealul românesc a constituit ***Codul Calimach***, cunoscut și de Codica țivilă a Moldovei (1817). În șirul actelor juridice se înscrie și Condica criminalicească (1852) a domnitorului Barbu Știrbei.

După unirea Principatelor (24 ianuarie 1859) cadrul juridic românesc a cunoscut o nouă evoluție marcată de consolidarea protecției drepturilor și libertăților persoanei, prin codurile de legi adoptate: Codul civil Codul penal și Codul de procedură penală (1865).

Actul fundamental ce marchează dezvoltarea cadrului juridic în domeniu este ***Declarația Universală a Drepturilor Omului*** (10 decembrie 1948). Art. 1. Toate fiinţele umane se nasc libere si egale în demnitate şi în drepturi. În articolul II din Declaraţie cu privire la drepturile naturale şi inalienabile ale omului se consacră: „Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranţa (...)"; iar în art. art.III din Declarație - „Orice om are dreptul la viață, la libertate, și la securitatea personală"[1]. Subliniem că în Declarația Universală a Drepturilor Omului se consacră: „*Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire* şi de asociere paşnică" (art.20. alin.(1)).

Cadrul juridic în materia drepturilor și libertăților este întregit prin ***Pactul internaţional cu privire la drepturile şi libertăţile civile şi politice*** și ***Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*** adoptate de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite la 16 decembrie 1966[2].

Incontestabil că progresul sesizat astăzi în domeniul asigurării și respectării drepturilor omului este determinat de ***Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor omului și libertăților fundamentale*** adoptată la Roma pe 4 noiembrie 1950 (în vigoare la 3 septembrie 1953).

Convenţia pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor fundamentale, amendată de Protocoalele nr. 11 şi 14 şi însoţită de Protocolul adiţional şi de Protocoalele nr. 4, 6, 7, 12 şi 13. Convenţiei Europeane pentru Drepturile Omului sunt incidente următoarele drepturi şi libertăţi fundamentale:

- dreptul la viaţă;
- interzicerea torturii;

[1] Declaraţia Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948, aderat la Declaraţie prin Hotărârea Parlamentului R. Moldova nr.217-XII din 28.07.1990. În: Drepturile Omului, Acte legislative internaţionale şi regionale. Chişinău: Ed. Epigraf, 2005;
[2] Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice din 116.12.1996, ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Drepturile Omului. Acte legislative internaţionale şi regionale. Chişinău: Ed. Epigraf, 2005.p.21;

- interzicerea sclaviei şi muncii forţate;
- dreptul la libertate şi siguranţă;
- dreptul la un proces echitabil;
- nicio pedeapsă în afara legii;
- dreptul la respectarea vieţii private şi de familie;
- libertatea gândirii, conştiinţei şi religiei;
- libertatea de exprimare;
- libertatea de întrunire şi de asociere;
- dreptul la căsătorie;
- dreptul la un recurs efectiv;
- interzicerea discriminării.

Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor fundamentale instituie un mecanism funcțional privind asigurarea respectării angajamentelor statelor membre în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Astfel, novelele referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului garantează: „Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire şi de asociere paşnică”[1]. Într-o altă formulă se stabileşte: „Dreptul la întrunire paşnică este recunoscut. Exercitarea acestui drept nu poate fi supusă decât restricţiilor conforme cu legea şi necesare într-o societate democratică, în interesul securităţii naţionale, al securităţii publice, al ordinii publice ori pentru a ocroti sănătatea sau moralitatea publică sau drepturile şi libertăţile altora”[2].

Semnificația dreptului la întrunire a cunoscut o dezvoltare mai amplă în doctrina de specialitate abia în secolul XX, în ansamblu cu celelalte drepturi și libertăți, relevându-se universalitatea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului – care constă în recunoașterea și protejarea acestora indiferent de locul unde se află şi timpul de referință.

Existența și măsura în care sunt garantate și respectate drepturile omului într-o societate sunt criterii concludente pentru determinarea rolului omului în societatea respectivă și, în consecință, a nivelului de dezvoltare al acesteia[3]. Evident că în evoluţia drepturilor omului de rând cu efectele benefice pentru dezvoltarea societății în ansamblu, pentru consolidarea statului de drept, au căpătat răspândire și faptele de violare a acestor drepturi, de împiedicare a exercitării lor de către persoane. Aceste încălcări

[1]Articolul 20 al Declarației Universale a Drepturilor Omului;
[2]Articolul 21 al Pactului internaţional "Cu privire la drepturile civile şi politice",
[3]Olivia Pîrțac, *Apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale a persoanei în Republica Moldova,* Chișinău, 2005, Tipografia Centrală, pagina 6.

sunt determinate de mai mulți factori. În acest sens ne referim la adoptarea anumitor acte juridice cu diverse carențe, precum și la o varietate imensă de practici administrative defectuoase capabile să aducă atingere drepturilor persoanei de a exercita drepturile și libertățile sale. Totodată nu trebuie să uităm şi de acţiunile terţilor care împiedică exercitarea drepturilor.

Analizând situația cu privire la exercitarea dreptului la întrunire precizăm că în cadrul legislativ național se regăsesc atât reglementări de natură preventivă, pentru situațiile de violare a dreptului la întrunire, cât și reglementări de ordin general ce vizează condițiile de exercitarea a acestui drept. Astfel, Codul penal prin norma stipulată la art. **184 - *Violarea dreptului la libertatea întrunirilor* – sancționează, în varianta tip a infracțiunii, v**iolarea dreptului la libertatea întrunirilor prin împiedicarea ilegală a desfăşurării mitingului, demonstraţiei, manifestaţiei, procesiunii sau oricărei alte întruniri ori a participării cetăţenilor la acestea fie prin constrîngerea lor la participare:

a) săvîrşită de o persoană cu funcţie de răspundere;

b) săvîrşită de două sau mai multe persoane;

c) însoţită de violenţă nepericuloasă pentru viaţă sau sănătate (alin.(1)), iar în varianta agravantă (alin.(2)) se pedepseşte aceeaşi acţiune:

a) săvîrşită cu aplicarea armei sau a altor obiecte care au servit drept armă ori au fost special adaptate pentru vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii;

b) însoţită de violenţă periculoasă pentru viaţă sau sănătate;

c) soldată cu cauzarea de daune în proporţii mari;

d) soldată cu alte urmări grave.

Exercitarea dreptului constituțional (art. 40 din Constituţia Republicii Moldova) privind libertatea întrunirii este asigurat și prin instituirea răspunderii contravenționale pentru încălcarea legislaţiei privind întrunirile (art.67 C.contr. al RM) și anume:

- desfăşurarea întrunirii fără depunerea declarației prealabile de către organizatorul acesteia în modul stabilit de legislație (alin.(1));

- împiedicarea organizării ori a desfăşurării întrunirilor conforme legii, precum şi împiedicarea participării ori constrîngerea de a participa la ele (alin.(2));

- neîndeplinirea de către organizatorul întrunirii a obligaţiilor prevăzute de lege (alin.(3));

- participarea la întrunire cu deținerea armei asupra sa (alin.(4));

- participarea la întrunire cu deținerea asupra sa a substanțelor explozive, a oricăror substanțe interzise sau a altor obiecte ce pot pune în pericol viața ori sănătatea oamenilor (alin.4^1);

- împiedicarea sub orice formă a accesului în clădirile din imediata apropiere a locului de desfăşurare a întrunirii (alin.(5)).

Alăturat Codului penal și Codului contravențional prin care se instituie răspunderea penală și respectiv contravențională instrumentarul juridic național în domeniu este constituit și din legi speciale care reglementează materializarea dreptului constituţional privind libertatea întrunirilor - Legea nr.26-XVI din 22 februarie 2008 privind *întrunirile*. Fără rezerve în limitele acestui instrumentar se înscrie și Legea RM nr.320 din 27.12.2012 cu privire la *activitatea Poliţiei şi statutul poliţistului*, care consfințește principiile de activitate a Poliţiei în interesul persoanei, al comunităţii şi în sprijinul instituţiilor statului pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, inclusiv dreptului la libertatea întrunirilor.

Legea în vigoare nr.26/2008 definește întrunirea ca constituind *prezenţă temporară şi intenţionată a unui grup de persoane, aflate împreună cu scopul exprimării unor idei sau atitudini*[1]. Spre deosebire de sintagma „*adunare*" folosită în legea precedentă - Legea nr. 560-XIII din 21 iulie 1995 cu privire la organizarea şi desfăşurarea întrunirilor[2] - noţiunea de „*întrunire*" reflectă mai adecvat opţiunea persoanelor de a se exprima liber în cadrul întrunirilor publice. Or, aflarea unor persoane în acelaşi loc nu întotdeauna are ca scop exprimarea unei idei sau atitudini, chiar dacă un grup de persoane se află temporar într-un loc public. Deci nu orice adunare de persoane în locuri publice urmează a fi catalogată drept întrunire.

Este de precizat că Legea nr.26-XVI din 22 februarie 2008 privind întrunirile operează și cu noţiunea unor întruniri specifice cum ar fi *întrunire cu un număr redus de persoane, întruniri spontane şi întruniri simultane*[3]. Această clasificare oferă posibilitatea ca întrunirile respective să se bucure de o reglementare diferită de cea generală[4]. O asemenea clasificare nu a fost prezentată de legea precedentă nr. 560/1995 din care considerente tuturor tipurilor de întruniri li se aplica aceleaşi tratament juiridic.

În lumia tehnologiilor noi şi modului de răspîndire a informaţiei prin intermediul reţelelor sociale cum ar fi facebook, twitter, e-mail, aceste întruniri cu caracter spontan ar putea căpăta o amploare din ce în ce mai mare.

Prin întrunire cu număr redus de participanţi se subînţelege întrunire la care vor participa mai puţin de 50 de persoane. Prin întrunire spontană se subînţelege întrunire al cărei iniţiere şi desfăşurare reprezintă un răspuns direct şi imediat la evenimentele din societate şi care, din punctul de vedere al participanţilor, nu pot fi amânate dat fiind actualitatea lor.

[1]A se vedea art.3 a Legii nr. 26 din 22.02.2008;
[2] http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311689;
[3]A se vedea art. 3 a Legii nr. 26 din 22.02.2008;
[4]A se vedea art. art. 11, 12 a Legii nr.26 din 22.02.2008;

Întrunirile simultane reprezintă situaţiile cînd mai mulţi organizatori doresc să desfăşoare întruniri în acelaşi loc şi în aceiaşi perioadă. Urmează de menţionat că întrunirile simultane nu se referă la contra-manifestaţii, deoarece acestea reprezintă o reacţie la manifestarea ce se desfăşoară, ori care se planifică a fi realizată. Pentru întrunirile cu număr redus de participanţi şi şntrunirile spontane s-a stabilit un caracter mai simplu al organizării, care nu necesită careva proceduri birocratice pentru realizarea acestora. Astfel că pentru desfăşurarea întrunirilor respective nu este obligatorie depunerea declaraţiei la autoritatea publică locală. Oricum, organizatorii acestor întruniri pot să comunice autorităţilor despre intenţia sa pentru o mai bună desfăşurare a întrunirilor în cazul în care se solicită suportul autorităţii. La fel autorităţile nu sunt lipsite de dreptul de a contesta condiţiile de desfăşurare a întrunirilor spontane în cazul în care organizatorii şi participanţii s-au folosit abuziv de aceste drepturi.

Atât Legea precedentă, nr. 560/1995, cât și Legea nr.26/2008 în vigoare privind întrunirile specifică care întruniri nu sunt incidente reglementărilor respective; întrunirile sub formă de oficiere a unor servicii cu caracter religios, manifestări tradiţionale, manifestări sportive, cultural-artistice, precum şi alte activităţi comerciale şi de divertisment nu au fost şi nici nu urmează a fi reglementate de prezentul act legislativ. La moment numai un tip de întruniri este exemplificat în baza unei legi, ne referim la întrunirile cu caracter religios[1]. Însă acest act legislativ nu prevede destul de clar şi concis procedura şi modul de desfăşurare a acestor genuri de întruniri în locurile publice[2]. Ce ţine de manifestările sportive, cultural-artistice, precum şi alte activităţi comerciale şi de divertisment, definiţia acestora şi modul de desfăşurare nu au fost reglementate suplimentar. Din aceste considerente conform legii în vigoare Guvernul urma să înainteze propuneri legislative în vederea reglementărilor suplimentare ce se referă la aceste genuri de întruniri. Oricum pînă la adoptarea unor norme speciale modul de desfăşurare a acestor întruniri va fi determinată de legea în vigoare[3], cu excepţia că pentru desfășurarea manifestaţiilor cu caracter comercial autorităţile pot percepe plăţi pentru acordarea serviciilor prestate. La acest compartiment este de menţionat că autorităţile nu au dreptul să perceapă careva sume pentru desfășurarea propriu zisă a manifestaţiei în locurile publice, decît doar pentru serviciile ce au fost acordate.

Legea 26/2008 definește în mod expres întrunirile interzise (art.8), atribuind la această categorie pe cele ce au ca scop îndemnarea la război de agresiune, la ură naţională, rasială, etnică sau religioasă; întruniri prin care se incita la discriminare, violenţă publică sau subminarea securităţii naţionale sau a

[1] Legea Nr. 125 din 11.05.2007 privind cultele religioase şi părţile lor componente, art. 3.

[2] Articolul 26. Serviciile religioase. (1) Serviciile religioase se oficiază în lăcaşurile de cult şi pe teritoriul care le aparţine, în cimitire, la domiciliul credincioşilor cultului religios respectiv, precum şi în alte locuri publice convenite cu autorităţile administraţiei publice locale. Legea privind cultele religioase şi părţile lor componente Nr. 125 din 11.05.2007;

[3] A se vedea art. 24 al. 2 şi al. 3 a Legii nr. 26 din 22.02.2008;

integrităţii teritoriale a ţării, săvîrşirea infracţiunilor, încălcarea ordinii publice sau organizarea tulburărilor în masă, încălcarea moralităţii publice, a drepturilor şi a libertăţilor altor persoane ori punerea în pericol a vieţii sau a sănătăţii acestora[1]. Această listă nu poate fi extinsă sub nici un pretext, mai mult ca atît, fiecare din aceste limitări urmează a fi interpretate prin prisma principiilor enunţate mai sus.

Potrivit Legii 26/2008 obligaţiile şi drepturile organizatorilor şi participanţilor la întrunire presupun buna credinţă a acestora că fiecare să manifeste paşnic. Totodată, legiuitorul prescrie obligaţiile organizatorului întrunirii (art.18), obligaţiile participanţilor (art.19), drepturile şi obligaţiile autorităţii administraţiei publice locale, precum și atribuțiile forțelor de ordine publică (art.21, 22).

Cu referire la obligaţiile autorităţilor, conform legii în vigoare acestea trebuie să asigure serviciile solicitate de către organizator, care sunt în mod obişnuit prestate prin intermediul organelor din subordine şi al întreprinderilor pe care le administrează[2]. La fel apare obligaţia pozitivă în rezolvarea problemelor tehnice care ţine de autoritate.

La etapa desfăşurării întrunirilor trebuie de menţionat în primul rînd obligaţiunile pozitive ale autorităţilor de a crea condiţii egale pentru oricare persoană care intenţionează să desfăşoare o întrunire. La fel, avînd în vedere că se prezumă libertatea persoanei, autorităţile au obligaţia negativă să nu intervină în mersul desfăşurării întrunirii publice, oferind protestatarilor posibilitatea să-şi expună liber ideile şi atitudine fără să le fie frică de faptul că vor fi urmăriţi.

Problemele cele mai importante care au fost şi care mai persistă în ambele perioade de timp sunt:
- disputarea locului de desfăşurare a întrunirilor;
- represiunea libertăţii de exprimare exercitate în cadrul întrunirilor;
- asigurarea ordinii şi securităţii participanţilor la întrunire;
- exercitarea drepturilor aferente în cadrul întrunirilor (folosirea utilajelor în cadrul întrunirii şi luarea imaginilor).

La nivel național se atestă o jurisprudenţă destul de densă, inclusiv și a CtEDO, în materia încălcării legislației privind întrunirile și violării dreptului persoanei privind libertatea întrunirii. Cu adevărat Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a pus pe rol o bogată jurisprudenţă în legătură cu interpretarea art. 11 a Convenţiei - dreptul la libertatea de întrunire şi de asociere.

Revenind asupra conceptului de întruniri, relevant este a menţiona aici poziţia expusă de Oficiul pentru Instituţii Democratice şi Drepturile Omului al OSCE, precum şi de Comisia de la Veneţia în *Ghidul Întrunirilor Paşnice*,[3] publicat în anul 2010, care menţionează că o „întrunire" este prezenţa

[1] A se vedea art. 8 a Legii Nr. 26 din 22.02.2008 şi art. 7, 10 a Legii Nr.560 din 21.07.1995;
[2] A se vedea art. 10 al. 4 Legea Nr. 26 din 22.02.2008;
[3] Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, p.15, OSCE/ODIHR 2010, www.osce.org

intenţionată, temporară a unui anumit număr de indiviză într-un loc public pentru exprimarea unui scop comun. Primul lucru pe care trebuie să îl evidenţiem analizînd definiţia dată este faptul că dreptul de a se întruni presupune că întrunirea este desfăşurată cu scopul de a transmite un mesaj. Acel mesaj poate fi destinat fie unei anumite persoane, unui grup, organizaţii, sau societăţii în general. Astfel de întruniri, de regulă au loc în spaţii publice ca străzi, squar-uri, parcuri şi alte locaţii. Totuşi, după cum a constatat CtEDO în cauzele *Cisse c. Franţei*, 2006, şi *Acik şi alţii c. Turciei*, 2009, aceasta nu înseamnă că întrunirile care se desfăşoară în interiorul unor încăperi, sau pe teritorii proprietate privată nu sunt obiectul protecţiei.[1]

În alt context, chiar dacă prin definiţie, întrunirea solicită prezenţa mai mult decît a unei singure persoane, totuşi, un singur protestatar care exercită dreptul său la libertatea exprimării, şi prezenţa sa fizică este o parte integrantă a acestei exprimări, de asemenea ar trebui să beneficieze de protecţia necesară, în egală măsură ca protecţia acordată celora care se adună împreună ca parte a unei întruniri.[2]

În fapt, libertatea de a se întruni se referă la o mare varietate de adunări, inclusiv: întruniri statitice, cum ar fi de exemplu miting, pichetări, flash-mob, acţiuni în masă, etc; întruniri în mişcare, cum ar fi paradele, marşuri, procesiuni; şi întruniri care combină acţiunile statice cu cele în mişcare. Acest drept al libertăţii întrunirilor poate acoperi şi alte tipuri de întruniri, ca de exemplu funeralii, care ar putea a vea semnificaţii politice şi ar fi utilizat ca o demonstraţie publică; oficieri ale serviciilor divine în public; convoaie de maşini, sau biciclete, în contextul în care sunt utilizate ca o formă de demonstraţie sau protest.

Un alt aspect, care se propune a fi analizat este caraterul temporar al întrunirilor. Astfel, deşi se prezumă că toate întrunirile sunt activităţi temporare, totuşi nu există o definiţie unică a conceptului de „temporar" şi cît de mult timp pot dura întrunirile.[3] Unele întruniri, aşa ca flash-mob-urile, spre exemplu, pot dura cteva minute, altele însă vor dura şi cîteva ore sau şi mai mult. În practica sa, CtEDO a notat că montarea şi întreţinerea corturilor, lagărelor de protest, sau altor construcţii temporare, poate de asemenea fi raportată la conceptul întrunirilor, activitate care se poate întinde în timp şi cîteva zile (*Cisse c. Franţei, 2006*), sau presupune întruniri periodice în decursul anilor (*Ciloğlu şi alţii c. Turciei*, 2007)[4], totuşi ele rămîn a fi considerate întruniri paşnice temporare.

Unele întruniri, însă poartă caracter spontan, ca răspuns la un eveniment, declaraţie, sau altă activitate, fapt care poate crea situaţii dificil de prevăzut pentru autorităţi. În cauza *Eva Molnar c.*

---

1 Cisse c. Franţei, 2006, şi Acik şi alţii c. Turciei, 2009, www.echr.coe.int
2 Handbook on Monitoring Freedom of Peaceful Assembly, p. 11, OSCE/ODIHR 2011, www.osce.org
3 Handbook on Monitoring Freedom of Peaceful Assembly, p. 12, OSCE/ODIHR 2011, www.osce.org
4 Cisse c. Franţei, 2006; Ciloğlu şi alţii c. Turciei, 2007, www.echr.coe.int

Ungariei, 2008, CtEDO a statuat că 8 ore poate fi considerat drept un interval de timp rezonabil pentru participanţii la o întrunire spontană pentru a protesta şi a-şi exprima mesajul, respectiv decizia poliţiei de a dispersa întrunirea după acest interval de timp nu a fost neraţională.[1]

În plus, CtEDO a menţionat de asemenea că întrunirile publice pot să interfereze temporar cu activităţile zilnice de rutină şi pot cauza anumite abateri în aceste activităţi (*Oya Ataman c. Turciei*, 2007). Astfel, dacă întrunirile reprezintă un element important într-o societate democratică, atunci protestatarii au acelaşi drept de a utiliza spaţiul public ca şi celelalte persoane implcate în activităţi. Aşadar, întrunirile pot temporar tulbura traficul rutier sau al pietonilor şi pot avea un impact temporar asupra business-ului sau altor activităţi urbane, cu toate acestea aşa cum a mai fost menţionat întrunirile poartă un caracter temporar, astfel gradul de influienţă şi incomodităţi create trebuie să fie balansată de protecţia drepturilor celorlalte persoane. [2]

Un moment esenţial care necesită a fi analizat este caracterul paşnic al întrunirilor. Astfel, este de remarcat că doar întrunirile paşnice sunt protejate de lege. Totuşi în egală măsură trebuie notat şi faptul că întrunirile vor fi considerate paşnice atît timp cît participanţii se comportă paşnic, chiar dacă organizatorii nu s-au conformat cu toate cerinţele legale referitor la întruniri. Acest fapt a fost întărit prin practica CtEDO, în special menţionăm aici cauza *Oya Ataman c. Turciei*, 2007.

În acest fel, conceptul întrunirilor paşnice exclude prin esenţă orice întrunire care implică utilizarea forţei sub orice formă, sau evenimente care planifică utilizarea forţei, ameninţarea cu utilizarea forţei sau incitarea persoanelor de a recurge la aplicarea forţei (*Osmani şi alţii c. FRI a Macedoniei*, 2001)[3]. Totuşi, drepturile individuale a participanţilor paşnici nu trebuie să fie afectate de actele de violenţă întreprinse de alţii, (*Ezelin c. Franţei*, 1991)[4]. În acest fel, răspunsul autorităţilor publice la acţiunile de violenţă şi dezordinii publice trebuie întotdeauna să fie proporţionale cu acţiunile întreprinse de protestatari.

Intenţia paşnică a organizatorilor nu poate fi compromisă de posibilitatea că întrunirea ar putea provoca opoziţie şi nemulţumire din partea anumitor pături ale societăţii, mai degrabă importanţa întrunirii publice ca mijloc de transmitere a unor puncte de vedere controversate semnifică că întrunirile ar putea în egală măsură să genereze ofensă sau deranj în rîndurile unor grupuri sau indivizi. Totuşi, CtEDO a punctat expres că statul are responsabilitatea de a lua toate „măsurile adecvate" necesare pentru a-i proteja pe cei care îşi exercită dreptul fundamental la libertatea întrunirilor paşnice de acţiunile

[1] Eva Molnar c. Ungariei, 2008, www.echr.coe.int
[2] Oya Ataman c. Turciei, 2007, www.echr.coe.int
[3] Osmani şi alţii c. FRI a Macedoniei, 2001, www.echr.coe.int
[4] Ezelin c. Franţei, 1991, www.echr.coe.int

violente şi agresiunea altor persoane, (*Ouranio Toxo şi Alţii c. Greciei, 2005).*[1]Astfel, Curtea a notat că respectarea dreptului la libertatea întrunirilor nu presupune doar obligaţia statului de a nu împiedica desfăşurarea întrunirilor, dar şi obligaţia pozitivă de a securiza posibilitatea efectivă de a se bucura de libertatea întrunirilor, de a asigura protecţia împotriva ameninţărilor, atacurilor, hărţuielilor.

În cazul Handyside c. Regatului Unit (1976), Curtea a subliniat principalul motiv care stă la baza libertății de exprimare în următoarea formulare: "Funcțiile de supraveghere ale Curții obligă să acorde cea mai mare atenție la principiile care caracterizează o" societate democratică ". Libertatea de exprimare constituie unul din fundamentele esențiale ale acestei societăți, una dintre condițiile de bază pentru progresul acesteia și pentru dezvoltarea fiecărei persoane. Sub rezerva alineatului 2 al articolului 10, aceasta se aplică nu numai la "informații" și "ideilor" care sunt primite sau considerate ca inofensive sau o chestiune de indiferență favorabil, dar, de asemenea, celor care ofensează, șochează sau deranjează statul sau orice sector a populației. Acestea sunt cerințele pluralismului, toleranței și spiritului deschis, fără de care nu există nici un 0.2 "societate democratică".

În cazul *Tebieti Muhafize Cemiyyety și Israfilov c. Azerbaidjan* (2008), Curtea a subliniat importanța interacțiunii dintre persoane și grupuri cu identități diferite pentru realizarea coeziunii sociale și rolul libertății de întrunire și de asociere pașnică în această privință. Curtea a stipulat: "Interacțiunea armonioasă a persoanelor și grupurilor cu identități diferite este esențială pentru realizarea coeziunii sociale. Este firesc ca, în cazul în care funcțiile societății civile într-un mod sănătos, participarea cetățenilor la procesul democratic este de a realiza, prin care aparțin asociațiilor în care se pot integra cu fiecare alte și să urmărească o obiective comune, în mod colectiv ".

Jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului vine să prescrie o serie de principii de interpretare obligatorii pentru state în vederea clarificării anumitor noţiuni şi situaţii, limitând ambivalenţa rezultată din prevederi legale naţionale echivoce sau din practici de interpretare care permit autorităţilor o largă marjă de apreciere.

Libera întrunire ocrotită de art 11 CEDO şi inclusă în majoritatea constituţiilor statelor membre ale Consiliului Europei nu a fost considerată relevantă o bună perioadă de timp de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Prima decizie care să declare o încălcare a acestui drept a fost dată abia în 1992, în cazul *Ezelin împotriva Franţei*. Deşi iniţial cererile întemeiate pe art 11 erau de cele mai multe ori respinse ca inadmisibile, făcându-se referire la marja de apreciere a statului, din anul 2000 Curtea pare să devină mult mai sensibilă la încălcările liberei întruniri, jurisprudenţa recentă oferind o mai mare protecţie dreptului din art 11.[2]

---

1 Ouranio Toxo şi Alţii c. Greciei, 2005, www.echr.coe.int

2 Idem.

Art. 11 CtEDO conferă protecţie doar întrunirilor paşnice. Problema care apare în această situaţie este dacă autorităţile pot interzice proteste pe motivul încălcării caracterului paşnic înainte ca ele să aibă loc. Relevantă sub acest aspect este abordarea Curţii Europene a Drepturilor Omului în decizia *Stankov împotriva Bulgariei* din 2001. În speţă, statul bulgar a interzis organizarea unei demonstraţii considerând că „în mod clar" acestea nu ar fi fost de natură paşnică. Curtea a precizat că statul nu poate pur şi simplu invoca intenţiile violente posibile, iar pentru a interzice un protest pe acest motiv i-ar reveni obligaţia de a proba intenţiile violente ale fiecărui participant şi fiecărui organizator. O astfel de obligaţie este aproape imposibil de îndeplinit, însă statul nu trebuie să vizeze intenţia, ci comportamentul violent[1].

Atât din abordarea CtEDO, cât şi din prevederile naţionale se poate trage concluzia că protecţia art. 11 este depăşită exclusiv în cazul intenţiilor violente dovedite ale participanţilor şi organizatorilor.

Nici invocarea de către stat a posibilităţii unei contra-demonstraţii violente şi nici posibilitatea unui eveniment ilegal cu ocazia desfăşurării protestului nu constituie motive de interzicere sau limitare a întrunirii, autorităţile având obligaţia de a lua măsuri corespunzatoare pentru siguranţa desfăşurării paşnice a acesteia.[2]

Întrunirile presupun în mod normal spaţiul public, însă acesta se poate afla atât în proprietate publică a statului, cât şi în proprietate privată deschisă accesului publicului. Spaţiile publice precum parcurile, pieţele, drumurile publice trebuie folosite în numele şi în folosul comunităţii, autorităţile fiind obligate să intervină pentru protejarea utilizării paşnice a acestor spaţii. Abordarea juridică a dreptului la liberă întrunire trebuie să ţină cont însă de tendinţa de transferare a spaţiilor publice din domeniul public în cel privat, antrenând astfel schimbarea relaţiei dintre un protest şi regimul juridic al proprietăţii publice cu relaţia dintre protest şi regimul juridic al proprietăţii private. Caracteristica fundamentală a proprietăţii private constă în excluderea controlului statului sau altor indivizi particulari, prin urmare se pune problema dacă statul poate interveni pentru asigurarea exercitării dreptului la liberă întrunire în astfel de spaţii deschise accesului publicului[3].

O situaţie de acest fel a fost prezentată Curţii în speţa *Appleby împotriva Marii Britanii*, 2003,[4] unde proprietarii unui shopping center privat care funcţiona în acelaşi timp şi ca centru administrativ a interzis unui grup strângerea de semnături împotriva unui plan local de construcţie pe spaţiul singurului parc public rămas în centrul oraşului. În motivarea deciziei Curtea a facut referire la cazul *Marsh împotriva Alabama a Curţii Supreme a SUA*, care a considerat drept forum public un „company town"

1 Stankov and United Macedonian Organization Ilinden c. Bulgariei, 2002, www.echr.coe.int
2 Plattform "Ärzte für das Leben" c. Austriei, 1988, www.echr.coe.int
3 Cum se vede libera întrunire în jurisprdenţa CEDO, C. Codrea, 2012, România, http://www.criticatac.ro/12606/cum-se-vede-libera-intrunire-in-jurisprudenta-cedo-un-fel-de-bilant/
4 Appleby c. Regatului Unit, 2003, www.echr.coe.int

în care majoritatea proprietăţilor imobiliare aparţineau unei singure societăţi private, Curtea Supremă statuând că în această situaţie statul trebuie să asigure dreptul de acces pe proprietatea privată în vederea exercitării liberei întruniri. Se desprinde concluzia că în cazul în care accesul pe proprietate privată ar avea ca efect imposibilitatea exercitării efective sau ar distruge însăşi esenţa dreptului la liberă întrunire, s-ar putea pune problema unei obligaţii din partea statului de a interveni, în ciuda regimului proprietăţii private. Însă, din cauză că jurisprudenţa nu a fost aplicată constant în cazuri asemănătoare, ea nu este capabilă să ofere repere în privinţa situaţiilor viitoare, calificarea protestelor desfăşurate pe proprietatea privată deschisă accesului publicului urmând a fi stabilită de către Curte, în vederea asigurării unui echilibru echitabil între interesul individual şi cel general, în fiecare caz în parte[1].

Se califică drept ingerinţe ale statului în exercitarea dreptului la liberă întrunire cerinţa de notificare sau de solicitare a unei autorizaţii, interzicerea sau condiţionarea în orice fel, dispersia la faţa locului, precum şi sancţiunile penale sau civile aplicate după desfăşurarea întrunirii. Curtea consideră justificate aceste ingerinţe doar dacă sunt prevăzute de lege, vizează un scop legitim şi sunt necesare într-o societate democratică pentru protecţia siguranţei publice, a ordinii, a sănătăţii sau moralei publice, ori pentru protecţia drepturilor şi libertăţilor celorlalţi cetăţeni[2] (art 11 al 2, CEDO). Sarcina de a defini toate aceste aspecte revine statului, care dispune de o marjă de apreciere considerabilă, care nu poate fi, însă, *nelimitată.* Clauza de ordine publică permite un control al Curţii ce vizează finalitatea ingerinţei şi necesitatea ei, noţiunea de necesitate implică o nevoie socială stringentă, iar ingerinţa trebuie să fie proporţională în funcţie de natura dreptului în cauză şi a scopului ingerinţei[3].

Cele reamarcate se regăsesc în cauza cauza *Partidul Popular Creştin Democrat (nr. 2) c. Moldovei*, reclamantul a pretins violarea dreptului la întruniri prin refuzul autorităţilor de a autoriza manifestarea. Astfel, organizatorii intenţionau să se întrunească şi să manifeste pentru a-şi expune punctul lor de vedere referitor la funcţionarea instituţilor democratice din Moldova, respectarea drepturilor omului, şi conflictul Moldo-Rusesc din regiunea Transnistreană. Cererea a fost respinsă de autorităţi pe motivul că „există dovezi convingătoare privind faptul că în timpul manifestaţiei vor fi îndemnuri la război, violenţă, ură interetnică şi violenţă publică". Curtea a apreciat că Statul trebuie analizeze restrîngerea dreptului la întruniri în lumina cazului în ansamblu şi să determine dacă această restrîngere

---

1 Cum se vede libera întrunire în jurisprdenţa CEDO, C. Codrea, 2012, România, http://www.criticatac.ro/12606/cum-se-vede-libera-intrunire-in-jurisprudenta-cedo-un-fel-de-bilant/

2 A se vedea art. 11 alin. 2 al Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale, Roma, 1950, http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=285802&lang=1

3 Cum se vede libera întrunire în jurisprdenţa CEDO, C. Codrea, 2012, România, http://www.criticatac.ro/12606/cum-se-vede-libera-intrunire-in-jurisprudenta-cedo-un-fel-de-bilant/

este proporţională scopului legitim vizat şi dacă raţionamentele invocate pentru a o justifica sunt relevante şi suficiente.

Avînd în vedere rolul esenţial pe care îl au partidele politice în funcţionarea eficientă a democraţiei, excepţiile indicate la art. 11 al Convenţiei, atunci cînd sînt vizate partidele politice, trebuie să fie interpretate strict, doar temeiuri convingătoare pot justifica restricţiile asupra acestor libertăţi ale partidelor garantate de art. 11. O adevărată şi eficientă respectare a libertăţii de întrunire nu poate fi redusă la o aparentă obligaţie a statului de a nu se implica. Astfel, trebuie să existe obligaţia pozitivă de a securiza posibilitatea efectivă de a se bucura de dreprul la libertatea întrunirilor. În prezentul caz, Curtea de asemenea a notat că chiar dacă sloganurile partidului erau însoţite de arderea drapelelor, fotografiilor, aceasta era o formă de a-şi exprima opinia referitor la un subiect de interes major, mai exact prezenţa trupelor ruseşti pe teritoriul Moldovei. Curtea a reamintit în acest context că libertatea de expresie nu se referă doar la informaţiile sau ideile care sunt recepţionate favorabil, considerate drept inofensive sau tratate cu indiferenţă, dar şi la cele care ofensează, şochează tulbură sau deranjează.

În acest sens, Curtea a notat că motivele expuse de autorităţile naţionale pentru a refuza autorizarea manifestaţiei nu par a fi relevante şi suficiente în sensul art. 11 al Convenţiei. Curtea a considerat că chiar dacă era un risc teoretic a unor ciocniri violente între protestatari şi susţinătorii Partidului Comunist, era de obligaţia poliţiei de a interveni între cele două grupuri şi a asigura ordinea publică. Prin urmare, acest motiv de a refuza autorizarea nu poate fi considerat relevant şi suficient în sensul art.11. Curtea a concluzionat că restrîngerea libertăţii de întrunire nu a corespuns unei nevoi sociale imperioase şi nu era necesară într-o societate democratică. Astfel, a avut loc o violare a art. 11 al Convenţiei.

În unison este și cauza *Brega c. Moldovei* (cererea nr. 52100/08, hotărîrea din 20 aprilie 2010)– Curtea a notat că protestul reclamantului era organizat în conformitate cu Legea privind întrunirile, că acesta a rămas paşnic şi nu a perturbat ordinea publică sub nici o formă. El a continuat să fie paşnic şi politicos chiar şi după ce a fost bruscat de către poliţişti şi nu a opus rezistenţă nici cînd a fost arestat abuziv. Astfel, Curtea a considerat arestul reclamantului ca o restrîngerea de către autorităţile publice a dreptului la libertatea întrunirilor. Această restrîngere, în circumstanţele descrise, nu a fost considerată de Curte drept legală, în condiţiile legislaţiei naţionale. Prin urmare, Curtea a constatat violarea art. 11 al Convenţiei.

În materia art 11, marja de apreciere a statelor a fost puternic restrânsă de jurisprudenţa Curţii. Motivările statelor privind îngrădirile dreptului au fost respinse în speţe precum *Ezelin împotriva Franţei*, unde guvernul francez a susţinut că o sancţiune disciplinară aplicată după ce o demonstraţie a avut loc

nu are natura unei ingerinţe în exerciţiul dreptului la liberă întrunire; *Djavit An împotriva Turciei*, 2003, şi *Adali împotriva Turciei*, 2005, în care Curtea a precizat că nu numai impedimentele de natură legală, ci şi obstacolele de natură materială constituie ingerinţe, în speţă, interdicţia de a depăşi „linia verde" dintre zona nordică şi cea sudică a Ciprului (ceea ce îi impiedica pe cipriotii turci care trăiesc în nord să participe la întruniri cu cipriotii greci din sud); *Baczkowski împotriva Poloniei*, 2007, în care a fost respins argumentul susţinut de stat prin care un simplu refuz de acordare a autorizaţiei unei demonstraţii nu reprezintă ingerinţă nejustificată. Toate acestea demonstrează ca tendinţa Curţii este de a limita până la excluziune intervenţia arbitrară a statelor în exercitarea dreptului la libera întrunire[1]. Eventualele ingerinţe ale statului în exercitarea dreptului trebuie să fie prevăzute în mod clar de legislaţia naţională. Curtea a constatat că această cerinţă nu a fost respectată din cauza lipsei de precizie din dispoziţiile „common law" din Marea Britanie şi lipsei de previzibilitate a unor dispoziţii din legislaţia internă a unor state precum Turcia, Armenia, Polonia. În cauza *Hashman şi Harrup împotriva Marii Britanii*, 1999, Curtea a considerat că temeiul care oferă o bază legală intervenţiei poliţiei nu era suficient definit în dreptul britanic. Concret, poliţia putea interveni în cazul în care protestatarii aveau un comportament „contrar bunei morale". În contextul articolelor 10 şi 11, factorul determinant pentru ca o prevedere legală să fie previzibilă şi clară constă în definirea conduitei prin raportare la consecinţele sale. Curtea a considerat că asupra conduitei „contrare bunei morale" legislaţia britanică nu oferă nici un fel de descriere, ci doar menţionează că trebuie să fie percepută ca fiind „greşită în opinia majorităţii cetăţenilor", fără a clarifica ulterior noţiunea. Intervenţia poliţiei în baza acestui temei legal a fost considerată drept abuzivă de către Curte, şi o încălcare nejustificată a liberei întruniri[2].

Nu rareori libertatea întrunirii este interpretată de CtEDO în conexiune cu alte drepturi și libertăți. În acest sens este elocventă cauza *GenderDoc M c. Moldovei* are la origine faptul că asociaţia reclamantă a depus la Consiliul municipal Chişinău o cerere de autorizare a unei demonstraţii paşnice în faţa Parlamentului la 27 mai 2005 pentru a încuraja adoptarea legilor care să protejeze minorităţile sexuale împotriva discriminării. Autoritatea locală a refuzat să autorizeze desfăşurarea demonstraţiei plănuite, pe motiv că există deja în vigoare o lege care să protejeze minorităţile naţionale şi că există dispoziţii legale care prevăd persoanele care au dreptul de iniţiativă legislativă necesară pentru a propune legi. Refuzul a fost menţinut prin decizie irevocabilă a Curţii Ssupreme de Justiţie. În cauza dată Curtea a constatat violarea art. 13 CEDO coroborat cu art.11 CEDO prin pronunţarea hotărârii judecătoreşti cu privire la refuzul de a autoriza o întrunire după data planificată pentru întrunire. Astfel, Curtea a notat că noţiunea de recurs efectiv implică şi posibilitatea de a obţine o hotărâre judecătorească în privinţa autorizării

[1] Idem
[2] Idem

evenimentului înainte de data la care la care a fost programată să se desfăşoare. Curtea constatat că reclamanta nu a avut un recurs intern efectiv în privinţa plângerii împotriva încălcării dreptului la libertatea întrunirilor şi conchide că în prezenta cauză a avut loc încălcarea articolului 13 coroborat cu articolul 11 al Convenţiei.

Cu referire la violarea art 14 CEDO coroborat cu art. 11 CEDO manifestat prin refuzul de a autoriza întruniri organizate de Genderdoc-M pe motiv că populaţia este împotriva homosexualităţii, Curtea a reiterat faptul că un tratament este discriminatoriu dacă nu are o justificare obiectivă şi rezonabilă, adică dacă nu urmăreşte un scop legitim sau dacă între mijloacele folosite şi scopul urmărit nu există o relaţie rezonabilă de proporţionalitate. Curtea a considerat că motivul interzicerii evenimentului reclamantei a fost dezaprobarea de către autorităţi a demonstraţiilor care în opinia lor promovau homosexualitatea. În continuare, Curtea a considerat că, atunci când limitează dreptul la întrunire, autorităţile naţionale ar trebui să ofere motive clare pentru aceasta. Însă, după cum s-a remarcat mai sus, în prezenta cauză fiecare autoritate care a examinat cererea asociaţiei reclamante de a petrece demonstraţia a respins-o pe motive diferite. În lumina celor examinate, Curtea a considerat că în prezenta cauză a avut loc încălcarea articolului 14 coroborat cu articolul 11 al Convenţiei.

La nivel naţional, când statele sunt cele obligate să asigure respectarea şi exercitarea liberei întruniri, situaţia violentă din stradă rămâne în continuare problematică, atâta timp cât forţele de ordine nu acţionează cu aceeaşi eleganţă cu care Curtea îşi argumentează deciziile[1]. În primul rând, Curtea a mers pe idea de a explica, că este imposibil de a găsi în dreptul intern al diferitelor state contractante o uniformitate în ceea ce priveşte Concepţia europeană a moralei. Punctul de vedere, concepţia adoptată de legile naţionale ale diferitor state europene referitor la cerinţele şi normele morale diferă esenţial de la stat la stat, mai ales în epoca noastră, care se caracterizează printr-o evoluţie rapidă şi multitudine variată de opinii la acest subiect. Curtea a concluzionat că autorităţile de stat sunt într-o poziţie mai bună pentru a da un aviz cu privire la conţinutul exact al acestor cerinţe precum şi cu privire la "necesitatea" unei "restricţii" sau "sancţiuni".

La fel, Curtea a menţionat expres că necesitatea într-o societate democratică semnifică că ingerinţa statului trebuie să corespundă unei nevoi sociale imperioase și să fie proporţională cu scopul legitim vizat prin adoptarea sa. În această ordine de idei, pentru a determina dacă o ingerinţă a statului este necesară într-o societate democratică, trebuie ţinut cont de câteva reguli generale. În primul rînd, Curtea a considerat că adjectivul „necesar” nu este sinonim cu indispensabil, dar nici nu are supleţea unor termeni precum *admisibil, normal, util, rezonabil sau oportun*. În al doilea rînd, Curtea admite că statele se bucură

[1] Cum se vede libera întrunire în jurisprdenţa CEDO, C. Codrea, 2012, România, http://www.criticatac.ro/12606/cum-se-vede-libera-intrunire-in-jurisprudenta-cedo-un-fel-de-bilant/

de o anumită marjă de apreciere. Această marjă de apreciere nu este limitată în ceea ce privește recurgerea la restricţii, însă decizia finală asupra compatibilităţii sale cu Convenţia aparţine Curţii. De asemenea, necesitatea într-o societate democratică semnifică că ingerinţa statului trebuie să corespundă unei nevoi sociale imperioase și să fie proporţională cu scopul legitim vizat prin adoptarea sa. În fine, tratamentul și aplicarea acestei condiţii trebuie realizată pe calea unei interpretări restrictive, dat fiind caracterul de excepţie al domeniului în care intervine.[1]

Actualmente, mai multe instituţii şi organizaţii de talie internaţională au considerat că libertatea de întrunire este în pericol în multe state, ceea ce a determinat adoptarea unor seturi de recomandări şi opinii asupra modului în care trebuie tratată şi respectată libertatea întrunirilor. Spre exemplu setul de opinii ale Comisiei de la Veneţia adoptată la 15 iulie 2013[2], Setul de instrumente pentru informarea funcţionarilor publici cu privire la obligaţiile statului în conformitate cu Convenţia europeană a drepturilor omului, adoptat de către Comitetul Miniştrilor la 18 septembrie 2013, în cadrul celei de a 1178-a reuniuni a Delegaţilor Miniştrilor[3], Decizia Consiliului Drepturilor Omului al ONU A/HRC/25 L.20 din 24.03.2014, Promovarea şi protecţia drepturilor omului în contextul protestelor paşnice[4], Liniile directoare ale OSCE în ceea ce priveşte libertatea întrunirilor expusă în Ghidul cu privire la libertatea de întrunire[5].

Cu titlu de concluzie remarcăm că Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a dezvoltat prin jurisprudența sa o abordare suficient de stabilă privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, inclusiv în privința respectării libertății de întrunire. Jurisprudența CtEDO a avut un rol decisiv în ceea ce privește adoptarea unei legislații speciale de către Republica Moldova, mult mai corespunzătoare spiritului CEDO. Majoritatea cauzelor în care a fost constatată violarea dreptului la întrunire s-a referit la marja prea largă de apreciere a organelor administrației publice locale în ceea ce privește emiterea unor decizii cu privire la interzicerea întrunirilor publice fără careva motive întemeiate, dar și la abuzurile și excesul admis de reprezentații forțelor de ordine, abaterile în cadrul urmăririi penale și erorile judecătorești. Mai constatăm că în perioada ce a urmat de la punerea pe rol a legii penale, din 2003 până în prezent, nu s-a format o practică judiciară adecvată în ceea ce privește aplicarea normei prevăzute de art. 184 Cod Penal - Violarea dreptului la libertatea întrunirilor, cu toate că au cazuri răsunătoare (2012), când o serie de întruniri publice au fost zădărnicite de către grupuri de contramanifestanți, iar în rezultat

[1] Plenul CtDEO, Hotărîrea Handyside c. Marea Britanie, 07.12.1976, 5493/72 . www.echr.coe.int
[2]Compilation of Venice Commission opinions concerning freedom of assembly, CDL (2012)014rev3, Strasbourg, 15.07.2013, www.venice.coe.int;
[3]A se vedea www.coe.int
[4]A se vedea decizia Consiliului Drepturilor Omului al ONU A/HRC/25 L.20, www.un.org
[5]A se vedea Ghidul ODIHR al OSCE cu privire la libertatea întrunirilor, Polonia 2010, www.osce.org/odihr

au fost pornite anumite cauze penale. Cu toate acestea până la momentul de față nu putem analiza vreo hotărâre judecătorească în materie. În același timp, din cauzele relatate, putem distinge mai multe elemente care sunt problematice pentru funcționarea sistemului de gestionare a întrunirilor, dar unul este necesar de a fi evidențiat - deciziile adoptate de către CtEDO nu au avut vreun impact direct asupra persoanelor cu concursul cărora sau comis ilegalitățile, astfel aflându-ne în fața unei impunități totale pentru comiterea delictelor respective. Acest lucru se explică prin faptul că mecanismul național de protecție a victimelor cazurilor de violare a dreptului privind libertatea întrunirilor este nefuncțional, or doar adresarea victimei la Curtea Europeană îi asigură dreptul la un tratament adecvat spiritului statului de drept.

Referințe:

1. Constituţia Republicii Moldova 29.07.1994;
2. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948;
3. Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor omului și libertăților fundamentale adoptată la Roma pe 4 noiembrie 1950 (în vigoare la 3 septembrie 1953);
4. Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice din 16.12.1966;
5. Legea nr. 560-XIII din 21 iulie 1995 cu privire la organizarea şi desfăşurarea întrunirilor
6. Legea nr.26-XVI din 22 februarie 2008 privind întrunirile
7. DEL VECCHIO, G. La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen dans la révolution française Roma: Ed. Nagard, 1979;
8. MAZILIU,D., Drepturile omului (concept, exigenţe şi realităţi contemporane), Bucureşti, Ed. Lumina Lex, 2006;
9. GUȘTIUC, A. etc. Istoria Universală a Statului şi Dreptului. Perioada modernă. Vol.III. Ed. „Elena V.I.”. Chişinău, 2002;
10. RUSU,I., Drept constituţional și instituţii politice, Bucureşti, Lumina Lex, 2001;
11. Acik v. Turkey (Application no. 31451/03, judgment of 13 January 2009)
12. Aldemir (Nurettin) and Others v. Turkey (Applications nos. 32124/02, judgment of 18 December 2007;
13. Association of Citizens Radko & Paunkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (Application no. 74651/01, judgment of 15 January 2009)
14. Bączkowski and Others v. Poland (Application no. 1543/06; judgment of 3 May 2007)
15. Balcik and Others v. Turkey (Application no. 25/02, judgment of 29 November 2007)
16. Balkani (Zeleni) v. Bulgaria (Application no. 63778/00, judgment of 12 April 2007)
17. Barankevich v. Russia (Application no. 10519/03, Judgment of 26 July 2007)
18. Barraco v. France (Application no. 31684/05, judgment of 5 March 2009, in French only)
19. Bukta v. Hungary (Application 25691/04, judgment of 17 July 2007)
20. Cetinkaya v. Turkey (Application 75569/01, judgment of 27 June 2006, in French only)
21. Christian Democratic People's Party v. Moldova (No.2) (Application no. 25196/04, judgment of 2 February 2010)
22. Cisse v. France (Application no. 51346/99, judgment of 9 April 2002)
23. Demir and Baykara v. Turkey (Application no. 34503/97, judgment of 12 November 2008)
24. Ekşi and Ocak v. Turkey (Application no. 44920/04, judgment of 23 February 2010)
25. Gillan and Quinton v. UK (Application no. 4158/05, judgment of 12 January 2010)
26. Hajibeyli v. Azerbaijan (Application no. 16528/05, judgment of 10 July 2008)
27. Handyside v. United Kingdom (Application no. 5493/72, judgment of 7 December 1976)
28. Hyde Park and Others v. Moldova (No.1) (Application no. 33482/06, judgment of 31 March 2009)
29. Hyde Park and Others v. Moldova (No.2) (Application no. 45094/06, judgment of 31 March 2009)
30. Hyde Park and Others v. Moldova (No.3) (Application no. 45095/06, judgment of 31 March 2009)
31. Oya Ataman v. Turkey (Application no. 74552/01, judgment of 5 December 2006)

32. Rosca, Secareanu and Others v. Moldova (Applications nos. 25230/02, 25203/02, 27642/02, 25234/02 and 25235/02, judgment of 27 March 2008)
33. Stankov and United Macedonian Organization Ilinden c. Bulgariei, 2002, www.echr.coe.int
34. Ziliberberg v. Moldova (Application no. 61821/00, admissibility decision of 4 May 2004; judgment of 1 February 2005).

CZU: 347.426.6:343.988

Compensarea prejudiciilor victimelor infracțiunilor

Vladimir GROSU,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract. *The issue of the victim of crimes and the compensation of damages caused to them by criminal acts is constantly evolving in various jurisdictions. Although in recent years in the Republic of Moldova there is a much more proactive approach in favor of victims of crimes, however, the experience of comparative law attests the persistence of conservative policies in this area, which requires further reflection on the subject. Criminal law has traditionally focused on the relationship between the offender and the state. In this scenario, the victim of the crime has a much lower relevance for criminal prosecution and trial. The legal concepts - diffuse rights, social (collective) damages represent a progress in the field of protection and reparation of victims of crime, especially in the case of their widespread or large scale commission, and which should be imported by the legislation and judicial practice of the Republic of Moldova*.

Cuvinte cheie : *victima infracțiunii, repararea victimelor infracțiunii, prejudicii sociale, interese difuze.*

Problematica subiectului victimei infracțiunii și a compensării prejudiciilor cauzate acestora prin fapte penale este în continuă evoluție în diverse jurisdicții. Deși în ultimii ani în Republica Moldova se atestă o abordare mult mai proactivă în favoarea victimelor infracțiunilor, totuși, experiența de drept comparat atestă persistența politicilor conservative la noi în această materie, ceea ce impune o reflecție suplimentară asupra subiectului dat.

Dreptul penal s-a concentrat, în mod tradițional, pe relația dintre infractor și stat. În acest scenariu, victima infracțiunii are o relevanță mult mai mică pentru urmărirea penală și judecată. Din acest motiv, începând cu anii 70, standardele europene și internaționale au căutat să pună în aplicare mecanisme care să asigure faptul că victima poate să solicite despăgubiri pentru prejudiciile suferite în urma săvârșirii unei infracțiuni. Căutând soluții în depășirea acestor probleme, standardele internaționale și (în principal) europene s-au orientat spre crearea de mecanisme de despăgubire ale statului, care urmăresc repararea prejudiciului cauzat victimelor infracțiunilor.

Art. 23 din CPP al Republicii Moldova[1] prevede că dreptul procedural penal asigură drepturile victimelor ca urmare a săvârșirii infracțiunilor, a abuzurilor de serviciu, a persoanelor condamnate sau arestate nelegitim sau în caz de altă lezare a drepturilor. Art. 58 CPP definește victimele ca orice persoană (fizică sau juridică) care suferă prejudicii morale, fizice sau materiale rezultate dintr-o infracțiune. O

[1] Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 248-251/699 din 05.11.2013.

persoană (fizică sau juridică) trebuie să aibă, de asemenea, un interes în procesul penal și rezultatele acestuia (art. 58 alin. (1) CPP) pentru a fi considerată victimă. Victima are dreptul de a solicita să fie recunoscută ca (i) parte vătămată în cauza penală (art. 58 alin. (3) alin. (5) CPP) și (ii) în calitate de parte civilă în procesul penal (art. 58 alin. (3) alin. (6) CPP). Victima unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave, a torturii sau a tratamentului inuman sau degradant, indiferent dacă este recunoscută drept parte vătămată sau parte civilă, are, de asemenea, dreptul de a beneficia de o hotărâre judecătorească privind despăgubirea materială pentru prejudiciul cauzat de infracțiune (art. 58 alin. (4) alin. (4) CPP). Revendicările persoanelor (fizice sau juridice) afectate de o infracțiune prevalează asupra pretențiilor statului asupra autorului infracțiunii (art. 219 alin. (8) CPP). Legislația Republicii Moldova definește, în general, *prejudiciile* drept *daunele morale, fizice sau materiale* suferite de partea vătămată (art. 19 alin. (2) și alin. (3) Cod Civil și art. 6 alin. (32) CPP).

Art. 219-226 din CPP prevede regulile care permit victimei să devină parte civilă într-un proces penal. Art. 219 alin. (2) din CPP stabilește faptul că victima unei infracțiuni poate solicita *daune materiale* (de ex., valoarea bunurilor pierdute sau distruse), *pierderea profitului* (de ex., despăgubirea pentru venitul pierdut), *daune morale* sau, după caz, daunele cauzate reputației profesionale.

În ceea ce privește *prejudiciile materiale*, art. 219 alin. (3) din CPP le consideră ca fiind în legătură cu fapta penală comisă, dacă ele se exprimă în cheltuieli aferente (i) tratamentului și îngrijirii părții vătămate; (ii) înmormântării părții vătămate; (iii) asigurărilor, indemnizațiilor și pensiilor; și (iv) executării unui contract pentru protejarea bunurilor. Art. 219 alin. (4) din CPP stipulează faptul că, la evaluarea cuantumului despăgubirilor materiale ale prejudiciului moral, instanțele trebuie să ia în considerare, printre altele, suferința fizică a victimei, pierderea încrederii în viață, pierderea onoarei prin defăimare sau suferința mentală cauzată de moartea rudelor apropiate. De regulă, victima solicită, iar instanța admite cererea de despăgubire sau restituire a obiectului sau a banilor, transmise autorului infracțiunii. Cu toate acestea, prejudiciile morale sunt mai rar solicitate și admise de către instanțele judecătorești.

Astfel, legislația și practica judiciară din Republica Moldova definește victima prin intermediul prejudiciului suferit, iar posibilitatea de a se constitui ca victimă indirectă este destul de redusă. În doctrina și jurisprudența unor state noțiunea de victimă semnifică deja nu doar cel care suferă un prejudiciu, dar, de asemenea, și cel care suferă de o acțiune sau situație. În rezultat, calitatea de victimă este recunoscută unui număr tot mai mare de persoane.[1] Sub aspectul drepturilor victimelor, specialiștii nu mai vorbesc despre „repararea prejudiciului sau pagubei victimei", dar despre "repararea victimei",

[1] Xavier Pin. Les victimes d'infractions: définitions et enjeux. Éditions Pédone: Archives de politique criminelle, 2006/1 n° 28 p.51.

care reflectă cu siguranță ideea că victima este o persoană afectată, în trup și în autonomie, care ar avea interes să fie reparată. Aici, trebuie să menționăm că există un curent doctrinar, care se bazează pe *principiul precauției*, care militează pentru o eventuală responsabilitate detașată de orice prejudiciu determinat[1]. Astfel, noțiunea de victimă ar include categoria de *victime potențiale*. Aceste elaborări sunt periodic susținute de hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului. Astfel, în cauza *Pérez c. Franței*[2] CtEDO a statuat că o victimă care nu are pretenții de despăgubire are dreptul de a interveni în procesul penal, odată ce rezultatul acestui proces este decisiv pentru drepturile sale cu caracter civil. Din hotărârea *Pérez c. Franței,* de asemenea, observăm o „îndepărtare" a noțiunii de *victimă* de cea de *prejudiciu*.

În Spania în 1981, peste 20.000 de persoane au fost victimele unei intoxicații alimentare foarte grave care a dat naștere unei boli numite „sindrom toxic" în urma consumului de ulei de rapiță denaturat. Indivizii au fost reprezentați în această cauză penală de o serie de asociații, printre care și Asociația Națională a Afectaților de Sindrom Toxic, asociație înființată la 22 iulie 1981 cu scopul de a „obține despăgubiri integrale" pentru toate daunele suferite de victimele sindromului toxic. Printr-o hotărâre din 26 septembrie 1997, Curtea Supremă a Spaniei, examinând chestiunea sumelor despăgubirilor, a clarificat că toate persoanele care au fost afectate de sindromul toxic, fie că au fost sau nu părți la proces, aveau dreptul la despăgubirile acordate. Curtea Supremă a decis că asociațiile de victime nu își apără membrii, ci reprezintă „*interesele difuze*" ale tuturor victimelor, fie că sunt reprezentate sau nu.[3]

La 10 februarie 2020, Curtea de Apel Paris l-a condamnat pe Teodorin Obiang, vicepreședinte al Guineei Ecuatoriale, la trei ani de închisoare, o amendă de 30 de milioane de euro și confiscări, pentru deturnări de fonduri și că și-a construit în mod fraudulos un patrimoniu considerabil în Franța. Această decizie este catalogată de unii drept una de cotitură în Franța, deoarece în acea cauză s-a demonstrat capacitatea ONG-lor, în speță Sherpa și Transparency International France, de a compărea în astfel de cauze în calitate de părți civile. Această hotărâre pe fond a urmat după o altă hotărâre a Curții de Casare a Franței din 9 noiembrie 2010, în care înalta jurisdicție franceză, aplicând Convenția ONU împotriva corupției la realitățile din sistemul juridic francez, a reținut că „*în timp ce lupta și prevenirea corupției, (...) constituie un scop specific care (...) implică sprijinul și participarea organizațiilor neguvernamentale, care trebuie transpus în dreptul intern prin posibilitatea ca asociațiile legal constituite cu acest obiect să devină părți civile pentru infracțiunile enumerate de prezenta convenție*." De menționat, că până la această decizie a celei mai înalte instanțe franceze, care s-a bazat în special pe

[1] Xavier Pin. Op.cit., p.51.
[2] CtEDO *, Pérez c. Franței*, hotărâre din 12 februarie 2004, www.echr.coe.int.
[3] A se vedea *Arcadio Fernandez-Molina Gonzalez și alții 369 c. Spaniei,* decizie din 8 octombrie 2002, www.echr.coe.int.

Convenția ONU împotriva corupției, ONG-urilor anticorupție nu li se recunoștea dreptul de a interveni în proces împotriva autorilor de deturnări de fonduri, dacă nu demonstrau că ele au suportat un prejudiciu real și personal, distinct de interesul general reprezentat de procuror.

În ce privește despăguburile victimelor infracțiunilor, legislația Republicii Moldova conține exemple în care statul stabilește o bază și mecanisme juridice de despăgubire a victimelor infracțiunilor sau referitoare la anumite omisiuni ale autorităților de stat :

- Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii şi ale instanțelor judecătorești nr.1545 din 25.02.1998 garantează despăgubirile și modul de compensare a victimelor de către stat, pentru prejudiciile cauzate de acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, procuraturii și instanțelor judecătorești.
- Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr.105 din 16 mai 2008 prevede la art. 22 lit. (c) asigurarea unui venit decent până la găsirea unui loc de muncă pentru partea vătămată într-o cauză penală asociată unor infracțiuni grave, în special cele clasificate drept grave sau excepțional de grave.
- Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor nr.137 din 29 iulie 2016 a introdus pentru prima dată în legislația națională un mecanism concret pentru a acorda victimelor infracțiunilor o despăgubire materială din partea statului pentru prejudiciul suferit. Art. 1 alin. (3) definește *victima infracțiunii* ca fiind persoana vătămată, psihic sau fizic, care suferă suferință emoțională sau pagube materiale cauzate direct de infracțiune. Definiția include în continuare soțul, copiii și persoanele aflate în îngrijirea persoanei decedate.

În ceea ce privește Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor, art. 2 alin. (5) indică faptul că victimele infracțiunilor au dreptul la despăgubiri financiare din partea statului pentru prejudiciile cauzate de infracțiuni violente, cum ar fi omorul, vătămările corporale grave care au ca rezultat decesul, tortura, violul și alte tipuri de infracțiuni violente.

La capitolul despăgubirilor victimelor unor infracțiuni violente din partea Statului, Republica Moldova a urmat tendințele mondiale și regionale, reflectate în diverse instrumente internaționale. Rezoluția (77) 27 *a Comitetului de Miniştri privind despăgubirea victimelor infracțiunilor*[1] a fost prima încercare a CoE de a oferi principii directoare pentru o mai bună coordonare a dispozițiilor naționale în domeniul despăgubirii victimelor infracțiunilor. Rezoluția se concentrează pe prejudiciile provocate persoanelor fizice, săvârșite în mod deliberat, neglijent sau imprudent și a recomandat statelor membre

[1] Consiliul Europei, *Rezoluția (77)27 privind despăgubirea victimelor infracțiunilor*, adoptată de Comitetul de Miniștri la 28.09.1977, la cea de-a 275 reuniune a delegaților miniștrilor, accesat în noiembrie 2019.

ale CoE să acorde despăgubiri din partea statului victimelor (sau persoanelor aflate în întreținerea acestora) violenței intenționate, în cazul în care despăgubirea nu putea fi asigurată prin alte mijloace.

Deși se limitează la victimele infracțiunilor violente, Convenția europeană privind despăgubirea victimelor infracțiunilor violente[1] (ETS 116) este singurul tratat internațional consacrat victimelor infracțiunilor. Convenția se concentrează pe încercarea de a dezvolta scheme pentru despăgubirea victimelor de către statul pe teritoriul căruia au fost săvârșite infracțiuni violente, în special atunci când autorul infracțiunii nu a fost identificat sau nu deține resurse. Republica Moldova nu este parte la Convenția dată. Cu toate acestea, Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracţiunilor a codificat multe dintre prevederile convenției, aducând Republica Moldova în conformitate cu obligațiile internaționale asumate în baza Rezoluției 77 (27).

Recomandarea R(85)11 *privind poziția victimei în cadrul dreptului și procedurii penale* se concentrează pe *legislația și procedura penală,* debordând materia infracțiunilor violente. Punctul I(A)(2) din Recomandarea R(85)11 prevede faptul că organele de aplicare a legii trebuie să informeze victima cu privire la posibilitățile de a obține asistență, consiliere și despăgubiri din partea autorului infracțiunii și a statului. Punctul I(B)(5) din Recomandare specifică ca să nu fie luată nicio decizie discreționară cu privire la urmărirea sau neînceperea urmăririi penale, fără a ține cont, în mod corespunzător, de chestiunea despăgubirii victimei.

Recomandarea Rec(2006)8 *privind asistența acordată victimelor infracțiunilor,* deși definește *victima* în mod restrâns (prin excluderea persoanelor juridice), aceasta nu se referă doar la infracțiunile violente, ci la orice faptă penală definită astfel de legislația națională.

Decizia-cadru a Consiliului 2001/220/JAI din 15 martie 2001 privind poziția victimelor în cadrul procedurilor penale[2] în *a*rt. 9 (1) DCC 2001/220/JAI prevede că fiecare stat membru trebuie să se asigure că victimele unor fapte penale trebuie să obțină o decizie în termenele rezonabile privind despăgubirea de către făptuitor în cursul procedurilor penale, cu excepția cazului în care legislația națională prevede compensarea într-un alt mod. Mai mult, în temeiul art. 9 alin. (2) DCC 2001/220/JAI, statele membre trebuie să ia măsurile adecvate pentru a încuraja autorul infracțiunii să acorde despăgubirile corespunzătoare victimelor.

[1] Consiliul Europei, 1983, *Convenția Europeană privind despăgubirea victimelor infracțiunilor violente*, ETS nr. 116 din 24.11.1983, în vigoare la 01.02.1988.
[2] Consiliul European, 2001, *Decizia-cadru a Consiliului privind poziția victimelor în cadrul procedurilor penale* din 2001/220/JAI din 15.03.2001, OJ L 82/1, 22.03.2001

Un alt instrument pertinent este *Directiva 2004/80/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind compensarea victimelor infracțiunilor*[1], obiectivul căreea este de a se asigura că toți cetățenii UE și toți rezidenții legali din UE pot primi despăgubiri pentru prejudiciile suferite, în cazul în care acestea devin victime ale unei infracțiuni în interiorul UE, de a garanta posibilitatea obținerii unei despăgubiri adecvate din partea statului și limitarea efectelor inechitabile, care pot apărea din cauza diferențelor legislative dintre statele membre.

După cum s-a observat, legislația Republicii Moldova nu prevede categoria *prejudiciilor sociale* și nici nu cunoaște noțiuni ca *interese difuze*, ceea ce ar exclude și posibilitatea admiterii titularilor a astfel de interese în proces penal fie compensarea daunelor cauzate acestora. Promotorii noțiunii de *prejudicii sociale (colective)* susțin că interesul public se împarte în interes public primar (care se referă la interesul social) și interesul public secundar (care se referă la interesele autorității/administrației publice). Deși interesele publice primare și secundare deseori coincid, acest lucru nu se întâmplă mereu. Astfel, în cazul în care interesul public nu coincide cu interesul social, acesta din urmă acționează ca un intermediar între interesul public și interesele private. Interesul public primar, care este de interes social, este reprezentat de drepturile împărtășite de grupuri, clase sau categorii de persoane[2] și sunt subdivizate în următoarele categorii de drepturi: drepturi omogene individuale, drepturile colective și drepturi difuze.

Drepturile omogene individuale se referă la drepturile individuale ale unui număr determinat sau determinabil de persoane, care au drepturi divizibile. Aceste persoane sunt grupate în funcție de originea comună a prejudiciilor, deși drepturile acestora rămân individualizate. De exemplu, un grup de consumatori a fost vătămat de un produs defect. *Drepturile colective* privesc un grup determinabil de persoane care împărtășesc același raport juridic: de exemplu, acționarii unei bănci prejudiciați în rezultatul deturnării de fonduri de către administratorii băncii. *Drepturile difuze* se referă la un grup indeterminabil de persoane care au aceleași drepturi trans-individuale și care rezultă dintr-o circumstanță de fapt. Diferența fundamentală dintre interesele publice și interesele difuze constă în faptul că interesele publice privesc statul, cetățeanul și legea, în timp ce interesele difuze privesc națiunea, omul și justiția.[3] Doctrina intereselor difuze răspunde unei cereri de justiție socială în garantarea accesului la lege.

Noțiunea de interese difuze își are originea în discuția privind protecția consumatorilor. În sensul său inițial, noțiunea descrie o situație în care efectele comportamentului economic adesea sunt atât de

[1] Consiliul Uniunii Europene, 2004, *Directiva Consiliului privind despăgubirea victimelor infracționalității*, 2004/80/ec din 29.04.2004, OJ L 261/15, 6.8.2004

[2] Mazzilli, Hugo Nigro, 2017, *A Defesa Dos Interesses Difusos Em Juízo* (São Paulo: Saraiva), pag. 49-53.

[3] Alexandra Aragão, « Les intérêts diffus, instruments pour la justice et la démocratie environnementale », VertigO - la revue électronique en sciences de l'environnement [En ligne], Hors-série 22 | septembre 2015, mis en ligne le 10 septembre 2015, consulté le 10 décembre 2021. URL : http://journals.openedition.org/vertigo/16284.

dispersate încât individul are puține motivații să-și apere propriile interese. De exemplu, companiile provoacă un prejudiciu considerabil tuturor consumatorilor prin restrângerea concurenței, dar acest prejudiciu are ca rezultat doar creșteri relativ mici de preț pentru consumatorul individual[1] ; sau – mirosul insuportabil provocat de stația de epurare a apelor reziduale din mun.Chișinău pe parcursul mai multor ani care a prejudiciat mediul și sute de mii de chișinăueni, luat ca grup nedeterminat de persoane.

Considerăm, că aceste categorii juridice – *drepturi difuze, prejudicii sociale (colective)* – indubitabil reprezintă un progres în materia protecției și reparării victimelor infracțiunilor, în deosebi în cazul comiterii acestora pe scară largă, și care ar trebui importate și de legislația și practica judiciară a Republicii Moldova. Doctrina drepturilor difuze și prejudiciilor sociale corelează mai mult cu ideile de îndemnizare sau reparare a victimelor, chiar și în lipsa unui prejudiciu sesizabil sub aspect material. Specificul modului de comitere a multor infracțiuni contra mediului, în domeniul informaticii (de ex. spargerea rețelelor informatice prin virus), în materia protecției consumatorilor etc. atentează cu certitudine la drepturi și interese de natură difuză și cauzează prejudicii sociale (colective), fapte care nu pot fi contracarate cu instrumente sau noțiuni clasice a *victimei* și *prejudiciului* infracțiunii. În măsura în care interesul difuz apare ca răspuns la criza reprezentării legale de către stat a unor interese esențiale, reprezentarea în comun a tuturor titularilor unui interes de către un singur actor juridic ar face posibilă reechilibrarea drepturilor participanților la proces și un acces sporit la justiție.

[1] Josef Drexl. Les principes de protection des intérêts diffus et des biens collectifs : Quel ordre public pour les marchés globalisés ? Revue Internationale de Droit Économique 2003/3-4. P.389.

CZU: 341.231.14:341.645:343.988

CONCEPTUL DE „VICTIMĂ” ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Gheorghe RENIȚĂ,
doctor în drept, lector universitar
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. *Acest studiu este dedicat conceptului de „victimă” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului face distincție între victime directe, victime indirecte și victime potențiale. S-a constatat că jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului referitoare la victimele indirecte a servit drept bază pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova de a declara neconstituțională o prevedere care excludea posibilitatea atribuirii soției a calității de succesor a victimei decedate.*

Cuvinte-cheie: *victimă directă, victimă indirectă, victimă potențială, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.*

Summary. *This study is dedicated to the concept of "victim" in the jurisprudence of the European Court of Human Rights. In this regard, the European Court of Human Rights distinguishes between direct victims, indirect victims and potential victims. It was found that the jurisprudence of the European Court of Human Rights on indirect victims served as a basis for the Constitutional Court of the Republic of Moldova to declare unconstitutional a provision that excluded the possibility of assigning the wife the status of successor to the deceased victim.*

Keywords: *direct victim, indirect victim, potential victim, European Court of Human Rights.*

Introducere. Termenul „victimă” se conține în două articole din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, mai exact, în art. 5 („Dreptul la libertate și la siguranță”) și în art. 34 („Cereri individuale”).

Astfel, art. 5 § 5 din Convenție prevede că „orice persoană, victimă a unei arestări sau deţineri în condiţii contrare dispoziţiilor acestui articol, are dreptul la reparaţii”.

Corelativ, în baza art. 34 din Convenție, „Curtea poate fi sesizată, printr-o cerere, de orice persoană fizică, organizaţie neguvernamentală sau grup de particulari care se pretind victime ale unei încălcări de către una dintre Înaltele Părţi Contractante a drepturilor recunoscute în Convenţie sau în Protocoalele sale. Înaltă Parte Contractantă se angajează să nu împiedice prin nicio măsură exerciţiul eficace al acestui drept”.

Prin urmare, pentru a putea formula o cerere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, persoana trebuie să invoce încălcare de către stat (în privința sa) a vreunui drept garantat de Convenție.

Totuși, Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu conține o definiție a conceptului de „victimă”. În aceste condiții, Curții Europene a Drepturilor Omului i-a revenit sarcina să stabilească semnificația termenului în discuție.

Rezultate și discuții. Noțiunea de „victimă” este interpretată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului în mod autonom [1]. Altfel spus, faptul că în dreptul intern al unui stat o persoană are sau nu calitatea de victimă nu are o pondere crucială pentru Curte [2]. Ea nu este ținută de calificarea atribuită unei persoane în dreptul intern. Din contra, Curtea trebuie să rămână liberă să treacă dincolo de aparențe și să aprecieze, ea însăși, dacă unei persoane îi poate fi atribuită calitatea de „victimă”.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a notat că prin „victimă, art. 34 din Convenție desemnează persoana sau persoanele afectate direct sau indirect de o pretinsă încălcare a unui drept garantat de Convenție [3]. Așadar, Curtea Europeană a Drepturilor Omului distinge între victime directe și victime indirecte.

Cu privire la ***victimele directe***, reținem că acestea sunt persoanele cărora li s-au adus atingere în mod nemijlocit printr-o măsură/printr-un act/printr-o faptă. Spre exemplu, în cazul *Mereuţa v. Republica Moldova*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că omiterea termenului de punere sub învinuire a bănuitului de către autoritățile statului a condus la încălcarea art. 3 din Convenție (care garantează interzicerea torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante) sub aspect procedural.

În fapt, în cererea depusă la Curte, reclamantul (Mereuță), a menționat că, pe 29 iulie 2009 își sărbătorea ziua de naștere cu un grup de prieteni la un lac, când a fost atacat de S. care era în stare de ebrietate și avea asupra sa o armă de vânătoare. S. era supărat pentru o presupusă agresiune a unchiului său din partea reclamantului și a prietenilor lui. În timpul conflictului, S. l-a lovit pe unul dintre prietenii reclamantului cu arma și a tras patru focuri în direcția autovehiculelor parcate în apropiere. Reclamantul a încercat să-l împiedice pe S. să continue să tragă din armă, dar a fost împușcat de la o distanță de aproximativ cinci metri în gamba piciorului drept. Tentativele repetate ale reclamantului de a-l dezarma pe S. s-au soldat cu primirea a încă două focuri de armă de la o distanță mică în piciorul său deja rănit. Reclamantul a suferit o vătămare gravă care au condus la amputarea parţială a piciorului drept. În consecință, pe 31 iulie 2009, a fost pornită o urmărire penală. Ulterior, Procuratura a decis să înceteze urmărirea penală împotriva lui S., din motiv că în baza art. 63 alin. (2) din Codul de procedură penală, calitatea de bănuit nu putea fi menținută mai mult de trei luni. Pentru că lui S. i-a fost înaintată învinuirea după 4 luni și 17 zile de la data de la care i-a fost atribuită calitatea de bănuit, punerea lui sub învinuire era ilegală [4].

În drept, Curtea a reiterat faptul că obligația înaltelor părți contractante, în temeiul art. 1 din Convenție, de a asigura tuturor celor aflați în jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție, coroborat cu art. 3 (care interzice tortura, pedepsele inumane și degradante), impun statelor să ia măsuri menite să

asigure că persoanele în jurisdicția lor, nu sunt supuse torturii sau tratamentelor sau pedepselor inumane și degradante, inclusiv a unui tratament aplicat de persoane particulare. Obligația pozitivă a statului de a oferi protecție împotriva tratamentelor inumane sau degradante s-a constatat în mai multe cauze [5].

Obligația pozitivă prevăzută la art. 3 din Convenție cere statelor să stabilească un cadru legal, în special prevederi legale penale eficiente, menite să prevină și să pedepsească săvârșirea infracțiunilor împotriva integrității individului aplicate de către persoane particulare. Acest cadru ar trebui să fie susținut de mecanismele de aplicare a legii, astfel încât, atunci când este conștient de un risc iminent de maltratare a unei persoane identificate sau când maltratarea a avut deja loc, să ofere protecție victimelor și să-i pedepsească pe cei responsabili pentru încălcările acestor prevederi [6].

Cu privire la circumstanțele prezentei cauze, Curtea a notat că reclamantul a suferit vătămări grave ca urmare a atacului din partea lui S. Deși cazul a fost relativ simplu, *i.e.* bănuitul a fost identificat și acesta a recunoscut vinovăția în comiterea infracțiunii imputate, urmărirea penală a durat un an și opt luni. Mai mult, cauza s-a încheiat fără ca făptașul să fie pedepsit, deoarece organul de urmărire penală nu a respectat termenele limită prevăzute de Codul de procedură penală pentru a-l pune sub învinuire [7].

Prin urmare, Curtea Europeană a considerat că investigația cu privire la afirmațiile reclamantului referitor la maltratare nu a fost una efectivă. Din aceste motive, Republica Moldova a fost obligată să achite victimei suma de 7.500 de euro pentru repararea prejudiciului moral.

Cazul *Mereuţa v. Republica Moldova* reprezintă o lecție pentru autoritățile din Republica Moldova de a acționa cât mai prompt și diligent, fără a lăsa în umbră drepturile victimei.

Un alt caz pertinent pentru analiza victimelor directe este *T.I. și alții v. Grecia*. În fapt, reclamantele (trei persoane de gen feminin) erau cetățeni ruși care aveau vize emise de Consulatul General al Greciei din Moscova. Ele au susținut că angajații consulatului au fost mituiți de traficanți ruși și au eliberat vize care să permită aducerea reclamantelor în Grecia în scopul exploatării lor sexuale. La sfârșitul anului 2003, reclamantelor le-a fost recunoscută calitatea de victime ale traficului de ființe umane. Autoritățile au inițiat două seturi de proceduri penale împotriva persoanelor direct implicate în exploatarea reclamantelor, precum și proceduri privind emiterea vizelor. Reclamantele s-au plâns de un număr de deficiențe ale acelor proceduri și de implicarea angajaților consulari în exploatarea lor [8].

În drept, cazul *T.I. și alții v. Grecia* a fost examinat de către Curtea Europeană prin prisma art. 4 din Convenție, articol care interzice sclavia şi munca forţată. Curtea a constatat că la epoca faptelor, în Grecia, traficul de ființe umane în scopul exploatării sexuale nu constituia o infracțiune separată. De vreme ce infracțiunea mai puțin gravă a traficului de ființe umane avea un termen de prescripție mai mic, Secția de acuzare a Curții penale din Grecia a încetat procedurile împotriva a doi dintre acuzați, pentru că urmărirea penală nu putea fi efectuată din cauza prescripției. Astfel, cadrul legal care guverna

procedurile nu a fost unul efectiv sau suficient pentru a pedepsi traficanții sau pentru a asigura prevenirea efectivă a traficului de ființe umane [9].

Cu privire la procedurile referitoare la emiterea de vize, Curtea a stabilit că pornirea unei anchete nu a fost dispusă decât la aproximativ nouă luni după ce reclamantele au adus faptele cazului în atenția procurorului de pe lângă tribunalul penal competent pentru infracțiunile de trafic de persoane. Direcția de securitate a poliției a trimis dosarul cauzei la procuror după aproximativ doi ani și șapte luni de la primire, iar etapa preliminară a anchetei a durat mai mult de trei ani. Dacă era adevărat că ancheta în discuție era una oarecum complexă, de vreme ce era necesar să fie audiate ca martori mai multe victime ale traficului de persoane, durata de timp a părut excesivă. Mai mult, în timpul desfășurării urmăririi penale s-au prescris faptele de falsificare de documente și de uz de documente falsificate.

Revenind la problema participării reclamantelor la procedurile în discuție, Curtea a reținut că toate încercările, cu excepția uneia, de a cita martorii au eșuat, pentru că reclamantele nu stăteau la acele adrese. Deși judecătorul de investigație, care a încercat să le găsească pe reclamante, nu a rămas inactiv, nu a existat niciun detaliu care să explice de ce nu s-a încercat căutarea reclamantelor la adresa pe care au trecut-o în cererile lor de constituire ca părți civile.

Având în vedere în special informațiile disponibile despre fenomenul traficului de ființe umane în Rusia și în Grecia în acea perioadă și dată fiind gravitatea susținerilor reclamantei și faptul că au fost acuzați funcționari publici de implicarea în rețelele de trafic de persoane, Curtea a menționat că autoritățile aveau obligația de a acționa cu o diligență specială și de a verifica dacă cererile pentru eliberare a vizelor au fost supuse unei analize detaliate înainte de emiterea vizelor și pentru a disipa, astfel, dubiile privind probitatea funcționarilor publici.

Generalizând, Curtea a decis că autoritățile competente nu au abordat cazul cu nivelul de diligență cerut de art. 4 din Convenție, iar reclamantele nu au fost implicate în anchetă în măsura pretinsă în baza laturii procedurale a acestei prevederi [10].

Din această speță rezultă, între altel, că încetarea unei urmăriri penale într-o cauză penală ce vizează traficul de persoane, din motivul expirări termenului de prescripție, contravine art. 4 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În continuare, din perspectiva art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (articol care garantează dreptul la respectarea vieții private şi de familie), în cazul *X și Y v. Olanda* s-a apreciat că o fată de 16 ani cu dizabilitate mintală (Y) care a fost violată într-un centru de plasament pentru copiii este o victimă directă. În acest caz, autoritățile din Olanda au refuzat pornirea unei urmăriri penale, din motiv că nu a fost depusă și, respectiv, semnată o plângere oficială de către victima violului (plângerea a fost depusă la poliție de către tatăl fetei), condiție impusă de dreptul intern. Totodată, în circumstanțele

cazului, victima a fost considerată inaptă pentru a semna o plângere oficială, având în vedere vârsta mentală mică a acesteia. Instanțele din Olanda au recunoscut că exista o lacună în lege [11], care după acest caz a fost remediată.

La rândul ei, Curtea Europeană a constatat că protecția acordată de dreptul civil în cazul unei fapte ilegale de tipul celei la care a fost supusă reclamanta nu era suficientă. În acest caz erau în joc valori fundamentale și aspecte esențiale ale vieții private. Descurajarea eficientă era indispensabilă în acest domeniu și putea fi realizată doar prin dispoziții de drept penal. Observând că în Codul penal olandez nu i se asigurase o protecție practică și eficientă, Curtea a concluzionat, ținând seama de natura faptei ilegale în cauză, că reclamanta Y a fost victima unei încălcări a art. 8 din Convenție [12].

Tot din perspectiva art. 8 din Convenția Europeană, în cazul *Söderman v. Suedia* s-a reținut că în 2002, pe când reclamanta avea paisprezece ani, aceasta a descoperit că tatăl ei vitreg a ascuns o cameră video în coșul de rufe din baie. Aparatul de filmat era îndreptat înspre locul în care reclamanta s-a dezbrăcat înainte de a face duș. Ea i-a dus aparatul mamei ei, care a ars filmul, fără ca cineva să-l vadă. Incidentul a fost raportat în 2004, când mama a aflat că vara reclamantei a avut parte de experienţe similare cu tatăl vitreg al reclamantei. Tatăl vitreg a fost judecat și condamnat în 2006 de o judecătorie pentru molestare sexuală, în baza capitolului 6, secțiunea 7 din Codul penal al Suediei, aşa cum era în vigoare la momentul faptelor[1]. Totuși, condamnarea sa a fost infirmată în apel, după ce Curtea de Apel a constatat că fapta sa nu se încadra în definiția infracțiunii de molestare sexuală. Curtea de apel a continuat prin a sublinia că respectivul comportament ar fi constituit infracțiunea separată de tentativă de pornografie infantilă, dar nu a analizat problema mai departe, în absența unui capăt de acuzare în acest sens. Curtea Supremă din Suedia a menținut decizia instanței de apel [13].

În fața Curții Europene, reclamanta a invocat că sistemul legal suedez, care la vremea respectivă nu interzicea filmarea unei persoane fără consimțământul acesteia, nu a protejat-o împotriva încălcării integrității sale personale.

Curtea a confirmat constatarea instanței naționale conform căreia fapta tatălui vitreg a constituit o încălcare a integrității personale a reclamantei. Chiar dacă fapta în cauză nu a implicat violență fizică,

[1] Conform capitolului 6, secțiunea 7 din Codul penal al Suediei, înainte de 1 aprilie 2005:
„(1). În cazul în care o persoană atinge sexual un copil sub cincisprezece ani altfel decât în conformitate cu dispozițiile prevăzute anterior în acest capitol, sau incită implicarea unui copil sau participarea acestuia la un act cu implicații sexuale, va fi pedepsită cu o amendă sau cu închisoare pe o perioadă de cel mult doi ani pentru molestare sexuală.
(2). Pedeapsa pentru molestare sexuală va fi aplicată, de asemenea, persoanei care, prin constrângere, seducere sau alte influențe necorespunzătoare, convinge o persoană care a împlinit vârsta de cincisprezece ani, dar nu are încă optsprezece ani, să se implice sau să participe la un act cu implicații sexuale, dacă fapta constituie un element în producerea de imagini pornografice sau constituie o postură pornografică în alte scopuri decât cele legate de producerea unei imagini.
(3). Aceste prevederi se aplică și în cazul în care o persoană se expune în așa manieră încât natura actului are caracter ofensator sau se comportă în alt mod vădit indecent, verbal sau prin fapte, față de o persoană, într-un mod care încalcă în mod flagrant noțiunea de decenţă."

abuz sau contact, a afectat reclamanta în aspecte extrem de intime din viața ei privată. Nu a existat nicio dovadă că autoritățile naționale nu au reușit să-şi respecte obligația de a efectua o urmărire eficientă. Problema în fața Curții a fost, prin urmare, dacă, în circumstanțele cauzei, Suedia a avut un cadru juridic adecvat pentru a proteja reclamanta împotriva acțiunilor tatălui ei vitreg, în conformitate cu obligațiile care îi revin în baza art. 8 din Convenție [14].

În ceea ce privește posibilitatea ca fapta tatălui vitreg să fi putut constitui infracţiunea de tentativă de pornografie infantilă, conform Codului penal al Suediei, Curtea nu a fost convinsă că fapta putea fi încadrată n această infracțiune. Nu există nicio informație privind intenţia procurorului de a-l acuza pe tatăl vitreg de această infracţiune. În schimb, Guvernul respondent a enumerat o serie de motive pentru care procurorul ar fi decis să nu facă acest lucru, în special dificultăți în obținerea unor probe suficiente pentru a demonstra că a existat o imagine „pornografică". Potrivit reclamantei, chiar dacă filmul – care a fost distrus – ar fi existat încă, materialul ar fi fost cu greu calificat ca pornografic. Termenul de „imagine pornografică" nu a fost definit în Codul Penal suedez, iar lucrările pregătitoare privind infracţiunea de pornografie infantilă au subliniat că intenția acesteia nu a fost de a incrimina toate imaginile cu copii dezbrăcaţi [15].

În ceea ce privește dispoziția referitoare la infracțiunea de molestare sexuală conform Codului penal al Suediei – care sancționa în special expunerea într-un mod ofensator și comportamentul indecent, verbal sau prin fapte – instanța de apel a constatat că tatăl vitreg nu poate fi considerat responsabil penal pentru fapta ca atare de a filma reclamanta fără știrea ei.

În conformitate cu legislația suedeză în vigoare la momentul respectiv, era un element constitutiv pentru infracțiunea de molestare sexuală faptul că infractorul a intenționat ca victima să afle sau a fost indiferent față de riscul ca acest lucru să se întâmple. Totuși, această cerință nu a fost îndeplinită în cazul reclamantei. Nu din cauza lipsei de dovezi a fost tatăl vitreg achitat pentru molestare sexuală, ci mai degrabă pentru că, la momentul respectiv, fapta sa nu ar fi constituit molestare sexuală. Dispoziția privind molestarea sexuală, în forma sa de la momentul faptelor, nu ar fi putut acoperi, din punct de vedere legal, actul în cauză și, prin urmare, nu ar fi protejat reclamanta împotriva nerespectării vieții sale private [16].

Lacunele în domeniul protecției drepturilor sale nu puteau fi remediate prin intermediul altor dispoziții de drept penal de la momentul respectiv. Într-adevăr, lipsa unei prevederi care să acopere actul izolat de filmare sau fotografiere în secret sau fără consimţământ, a fost mult timp un subiect de îngrijorare în Suedia. Noua legislație, concepută pentru a acoperi fapte precum cele din cauza reclamantei, a fost adoptată după examinarea acestui caz de către instanțele interne și a intrat în vigoare în 2013[1] [17].

[1] Este vorba despre articolul 6a „Fotografierea intruzivă" din capitolul 4 din Codul penal al Suediei, privind infracţiunile împotriva libertăţii și a păcii, care prevede următoarele:

În prezenta cauză, recurgerea la dispoziţiile dreptului penal, în opinia Curții, nu era neapărat singurul mod în care statul pârât şi-ar fi putut îndeplini obligațiile care îi revin în baza art. 8 din Convenție [18].

În ceea ce privește remediile juridice de drept civil, odată cu achitarea tatălui vitreg, instanța de apel a respins, de asemenea, şi acțiunea civilă a reclamantei pentru despăgubiri. Conform Codului de procedură judiciară al Suediei, atunci când o acțiune civilă este alăturată unei acţiuni penale, constatarea instanțelor cu privire la răspunderea penală este obligatorie pentru soluţionarea cererii civile. De altfel, nu există alte temeiuri pe care reclamanta să le fi putut invoca în susținerea cererii sale de despăgubiri [19]. În cele din urmă, Curtea nu a fost convinsă că instanțele suedeze i-ar fi acordat o compensație doar în baza constatării existenţei unei încălcări a Convenţiei [20].

În concluzie, Curtea nu a considerat că legea suedeză pertinentă, aşa cum era în vigoare la momentul faptelor, a asigurat o protecție a dreptului reclamantei la respectarea vieții sale private într-un mod conform cu obligațiile statului în baza art. 8 din Convenție. Fapta săvârșită de tatăl vitreg i-a încălcat integritatea și a fost agravată de faptul că ea era minoră, că incidentul a avut loc în casa ei, precum și că infractorul era o persoană în care avea dreptul și era de aşteptat să aibă încredere [21].

Spre deosebire de cazul *X și Y v. Olanda*, în această speță Curtea a considerat că remediile civile ar fi fost suficiente pentru a redresa încălcarea dreptului victimei. Această poziție a fost criticată de către judecătorul Paulo Pinto de Albuquerque [22], susținând argumentat că în speță era ineluctabilă intervenția legii penale, opinie la care subscriem.

Șirul cauzelor judecate de Curtea de la Strasbourg ce vizează victimele directe poate continua, inclusiv din perspectiva altor articole. Totuși, ne vom opri aici, afirmând că mai multe probleme apar atunci când trebuie de stabilit care persoane pot avea calitatea de victime indirecte.

Așadar, cu privire la ***victimele indirecte***, acestea sunt persoanele care au o legătură cu victima directă (dispărută sau decedată) și, în virtutea acestei calități, au anumite drepturi și interese.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a admis că, dacă pretinsa victimă a unei încălcări a decedat în timpul procedurilor judiciare, atunci o rudă apropiată sau un moştenitor ar putea continua, în principiu, procedura, pentru că persoana are un interes suficient în cauză [23].

„(1) O persoană care în mod ilicit, cu ajutorul unor mijloace tehnice, înregistrează în secret o imagine a cuiva care este în interiorul unei locuințe sau într-o baie, într-un vestiar sau în alt spațiu asemănător, va fi condamnat pentru fotografiere intruzivă la o amendă sau la închisoare de cel mult doi ani.
(2) Nu se va reţine răspunderea penală în cazul în care actul este justificat, având în vedere scopul său, precum şi alte circumstanțe.
(3) Primul paragraf nu se aplică persoanei care surprinde pe cineva cu ajutorul unor mijloace tehnice, în desfășurarea atribuţiilor în numele unei autorități publice.”

În egală măsură, dacă pretinsa victimă a unei încălcări a decedat înaintea introducerii cererii, o persoană care are interesul legitim necesar în calitate de rudă a defunctului poate depune o plângere privind decesul sau dispariţia rudei sale [24].

În cazul *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu v. România*, Marea Cameră a Curții Europene a stabilit că persoanele care ar putea avea calitatea de victimă indirectă şi, respectiv, care ar putea fi admise într-un proces ar putea fi, de exemplu: părinţii, copiii, fraţii, surorile, bunicii, nepoţii, legatarul universal fără legături de rudenie cu decedatul, partenerul necăsătorit sau partenerul *de facto* [25].

Din analiza cazului *Huseynova v. Azerbaidjan* rezultă că în această listă poate fi inclusă şi soţia victimei decedate [26]. În speță, soţia părţii vătămate a solicitat acces la materialele urmăririi penale, însă cererea sa a fost respinsă pentru că legislaţia procesual-penală prevede că materialele urmăririi penale devin accesibile pentru victimă sau pentru reprezentantul acesteia doar după încheierea urmăririi penale. În acest caz, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a notat că invocarea dreptului intern de către organele de urmărire penală pentru a justifica interdicţia în discuţie este inacceptabilă. De asemenea, Curtea a considerat inacceptabil şi faptul că, în conformitate cu legislaţia procesual-penală naţională, reclamanta nu a avut acces la materialele relevante la etapa urmăririi penale, fiind astfel încălcat art. 2 din Convenţie, sub aspect procedural [27].

Totodată, Curtea Europeană a stabilit că calitatea de victimă indirectă le poate fi recunoscută mai multor persoane, nu doar unei persoane [28].

Persoanele în discuție trebuie să aibă un interes legitim şi să aibă o „legătură suficientă" cu victima decedată/dispărută [29]. Totuși, Curtea Europeană nu a explicat ce presupune testul „legăturii suficiente" cu victima directă. Acest test este aplicat în funcție de circumstanțele particulare ale fiecărui caz. Este vorba despre o jurisprudență contextuală. Spre exemplu, în cazul *Trivkanović v. Croația*, Curtea a constatat că reclamanta a divorțat de victima cu șase ani înainte ca aceasta (*i.e.* victima) să fie ucisă. De asemenea, Curtea a reținut că nu a existat niciun indiciu că reclamanta ar fi rămas aproape cu victima după divorț. În aceste condiții, Curtea Europeană a considerat că reclamanta nu a avut o legătură suficientă cu victima decedată. Din acest motiv, Curtea nu i-a recunoscut reclamantei calitatea de victimă indirectă [30]. Probabil, soluția Curții ar fi fost alta în ipoteza în care reclamanta ar fi avut vreo legătură, după divorț, cu victima decedată.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului privind victimele indirecte a avut o pondere decisivă pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova în contextul examinării unei excepții de neconstituționalitate privind omisiunea includerii soției în calitate de succesor al victimei în procesul penal [31]. În acest sens, Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr. 12 din 6 aprilie 2021 [32].

Mai întâi de toate, vom reda circumstanțele cauzei în care a fost ridicată excepția de neconstituționalitate. Cauza viza un accident rutier soldat cu decesul unei persoanei. Astfel, printr-o ordonanţă a procurorului, soţia victimei decedate a dobândit calitatea de succesor al părţii vătămate. Prima instanță l-a găsit vinovat pe făptuitor de comiterea a două infracțiuni (încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport care a provocat decesul unei persoane și părăsirea locului accidentului rutier) și i-a aplicat pedeapsa închisorii pe un termen de trei ani şi trei luni. Totodată, instanţa a dispus suspendarea executării pedepsei închisorii pe un termen de probă de trei ani, obligându-l pe făptuitor să nu-şi schimbe domiciliul fără consimţământul organului de probațiune. Soţia victimei decedate nu a contestat sentința primei instanțe. În schimb, fratele şi, respectiv, mama victimei decedate au formulat un apel împotriva sentinţei primei instanţe. De asemenea, ei au depus o cerere prin care au solicitat să li se recunoască calitatea de succesori ai victimei decedate. Aceștia au mai invocat că sunt rude apropiate cu victima şi că au depus o cerere similară atât în faţa organului de urmărire penală, cât şi în faţa primei instanţe, însă cererea lor a fost respinsă. Sentinţa primei instanţe a mai fost atacată cu apel de către procuror, precum şi de apărătorii inculpatului. În fața instanței de apel, procurorul a ridicat o excepție de neconstituționalitate, invocând, între altele, că art. 81 din Codul de procedură penală nu întrunesc condiţiile calităţii legii. În particular, autorul excepţiei de neconstituţionalitate a subliniat că prevederile contestate nu prevăd posibilitatea recunoaşterii soţului în calitate de succesor al părţii vătămate decedate.

Curtea Constituțională a examinat această excepție prin prisma art. 20 (accesul liber la justiţie) coroborat cu art. 54 (restrângerea exerciţiului unor drepturi sau al unor libertăţi) din Constituţie.

Curtea a considerat că omisiunea includerii soţului în categoria potenţialilor succesori ai părţii vătămate implică o ingerinţă în dreptul de acces liber la justiţie, garantat de art. 20 din Constituţie.

Curtea Constituțională a reţinut că, în conformitate cu art. 81 alin. (1) din Codul de procedură penală, „în procesul penal, succesor al părţii vătămate sau al părţii civile este recunoscută una din rudele ei apropiate care a manifestat dorinţa să exercite drepturile şi obligaţiile părţii vătămate decedate sau care, în urma infracţiunii, a pierdut capacitatea de a-şi exprima conştient voinţa. Succesor al părţii vătămate sau al părţii civile nu poate fi recunoscută ruda ei apropiată căreia i se incumbă cauzarea de prejudiciu material, fizic sau moral părţii vătămate”.

Aşadar, necesitatea admiterii în procesul penal a unei persoane în calitate de succesor al părţii vătămate sau al părţii civile intervine în ipoteza în care aceasta: (i) a decedat sau (ii) şi-a pierdut capacitatea de a-şi exprima voința în mod conştient.

Totodată, în calitate de succesor al părţii vătămate sau al părţii civile poate fi recunoscută doar una din rudele ei apropiate. În acest sens, art. 6 pct. 4[1]) din Codul de procedură penală dă definiţia de „rudă apropriată”, *i.e.* copiii, părinţii, fraţii şi surorile, bunicii şi nepoţii.

Prin urmare, nu există o incertitudine referitoare la cercul de persoane care ar putea fi considerate succesori ai părţii vătămate sau ai părţii civile.

În aceste condiţii, rezultă că în baza prevederilor contestate soţul/soţia părţii vătămate sau a părţii civile nu poate fi admis(ă) în procesul penal în calitate de succesor.

Din punct de vedere procedural, recunoaşterea calităţii rudei apropiate de succesor al părţii vătămate sau al părţii civile o decide procurorul care conduce urmărirea penală sau, după caz, ofiţerul de urmărire penală ori instanţa de judecată, cu condiţia că ruda apropiată să solicite recunoaşterea acestei calităţi. În cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesorul îi revine procurorului sau instanţei de judecată (art. 81 alin. (2) din Codul de procedură penală).

De asemenea, Curtea Constituțională a notat că, potrivit art. 81 alin. (3) din Codul de procedură penală, în cazul în care, după recunoaşterea persoanei ca succesor al părţii vătămate sau al părţii civile, se constată lipsa temeiurilor de a o menţine în această calitate, procurorul sau instanţa încetează, prin hotărâre motivată, participarea acesteia la proces în calitate de succesor al părţii vătămate sau al părţii civile. Ruda apropiată a părţii vătămate sau a părţii civile recunoscută succesor al acesteia poate renunţa la împuterniciri în orice moment al desfăşurării procesului penal.

Prin urmare, Curtea a constatat că prevederile art. 81 din Codul de procedură penală sunt redactate cu o precizie suficientă. Acestea îndeplinesc condiţia previzibilităţii [33].

Apoi, Curtea a continuat să examineze dacă ingerința urmărește un scop legitim. Din art. 54 alin. (2) din Constituţie rezultă că ingerinţele într-un drept fundamental trebuie să urmărească realizarea unuia sau mai multor din următoarele scopuri legitime: protecţia securităţii naţionale, asigurarea bunăstării economice a ţării, asigurarea ordinii publice, în vederea prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protecţia drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicarea divulgării informaţiilor confidenţiale şi garantarea autorităţii şi imparţialităţii justiţiei.

Sub acest aspect, Curtea Constituțională a observat că atât Parlamentul, cât şi Guvernul nu au invocat nicio raţiune pentru neincluderea soţului/soţiei în cercul persoanelor care ar putea obţine calitatea de succesor al părţii vătămate sau al părţii civile.

De altfel, se atestă o tendinţă a mai multor state de a include soţul/soţia în categoria rudelor/persoanelor apropiate şi, în mod corelativ, oferirea posibilităţii de a obţine calitatea de succesor al victimei (*e.g.* a se vedea art. 116 din Codul de procedură penală al Elveţiei, art. 1 din dispoziţiile suplimentare din Codul de procedură penală al Bulgariei, art. 11 din Codul penal al Poloniei, art. 7, 87 şi

106 din Codul de procedură penală al Azerbaidjanului, art. 6 din Codul de procedură penală al Armeniei, art. 3 din Codul penal al Georgiei şi art. 109 din Codul de procedură penală al Republicii Kazahstan) [34].

Având în vedere relaţiile familiale ce derivă dintr-o căsătorie, Curtea Constituțională a admis că soţia/soţul poate avea un interes legitim de a participa la procesul penal, datorită unei „legături suficiente" cu victima decedată [35].

Așadar, Curtea nu a constatat vreun scop special care ar putea fi subsumat scopurilor legitime generale prevăzute de art. 54 alin. (2) din Constituţie, în vederea justificării opţiunii legislatorului de a nu include soţul/soţia în categoria persoanelor care ar putea obţine calitatea de succesor al părţii vătămate sau al părţii civile [36].

În egală măsură, Curtea nu a constatat niciun scop legitim pentru prevederile normative care impun atribuirea calităţii de succesor al părţii vătămate sau al părţii civile doar unei singure persoane.

Aceste constatări au scutit Curtea Constituțională să treacă la următoarea etapă a testului de proporţionalitate [37].

În baza celor enunţate *supra*, Curtea a declarat neconstituţional art. 81 din Codul de procedură penală, în partea ce ţine de omisiunea includerii soţului în calitate de potenţial succesor în procesul penal al părţii vătămate sau al părţii civile. Până la modificarea art. 81 din Codul de procedură penală de către Parlament, soţul va putea fi recunoscut în calitate de succesor în procesul penal al părţii vătămate sau al părţii civile [38].

De asemenea, Curtea a declarat neconstituţional textul „În cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesorul îi revine procurorului sau instanţei de judecată." din art. 81 alin. (2) din Codul de procedură penală. Prin declararea neconstituțională a acestui text s-a oferit posibilitatea procurorului sau, după caz, judecătorului de a recunoaște în calitate de succesor al victimei decedate mai multe persoane, nu doar una singură. Evident, decizia de a recunoaștere a unei persoane sau mai multor persoane în calitate de succesor al victimei trebuie luată în fiecare caz particular, ținându-se cont de legătură persoanei (relațiile dintre acestea, locuirea cu partea vătămată, întreținerea acesteia etc.) cu victima decedată.

În altă ordine de idei, în afară de calitatea lor de „victime indirecte", membrii familiei pot fi, de asemenea, „victime directe" ale unor tratamente contrare art. 3 din Convenție din cauza suferințelor cauzate de încălcări grave ale drepturilor omului care le afectează rudele [39]. Spre exemplu, în cauza *Eremia v. Republica Moldova* [40], Curtea a reținut că a doua și a treia reclamantă s-au plâns de insulte din partea lui A. și că au fost martori la agresiunea fizică și verbală față de mama lor (prima reclamantă din acest caz) în casa lor, fiind în imposibilitate să o ajute. Curtea a apreciat că starea psihologică a celei

de-a doua și a treia reclamante a fost afectată negativ prin asistarea repetată la violența aplicată de tatăl lor asupra mamei în casa de familie. În opinia Curții, acest lucru conduce la o ingerință în dreptul la respectarea vieții private celei de-a doua și a treia reclamante și respectarea dreptului lor la domiciliu în sensul art. 8 din Convenție [41]. Altfel spus, Curtea Europeană a apreciat că aceste persoane au calitate de victime directe ale încălcării art. 8 din Convenție.

Vom încheia acest studiu prin a preciza că în jurisprudența Curții Europene mai este întâlnit și conceptul de „***victimă potențială***". Spre exemplu, se atestă o victimă potențială în cazul în care un străin face obiectul unei decizii de expulzare care încă nu a fost executată, iar în ipoteza executării acestei decizii, persoana riscă să fie supusă în țara de destinație unor tratamente contrare art. 3 din Convenție ori să sufere o încălcare a drepturilor garantate de art. 8 din Convenție [42].

În cazul *I.M. v. Elveția* [43], Curtea Europeană constatat că reclamantul era un cetățean kosovar care s-a născut în 1964 și care trăiește în Elveția din 1993. În 2003, acesta a comis un viol; el a fost condamnat la doi ani și trei luni de închisoare. Odată ce această condamnare a devenit definitivă, autoritățile au decis să-l expulzeze (din cantonul său de reședință în 2006, și apoi de pe teritoriul Elveției în 2010). Sănătatea reclamantului s-a înrăutățit de-a lungul anilor: din 2012, nivelul lui de invaliditate s-a ridicat la 80%. În 2015, ultimul său recurs împotriva deciziei de expulzare a fost respins: Curtea Administrativă Federală a considerat că autoritățile trebuie să beneficieze de o marjă largă de apreciere în baza principiului subsidiarității. Prin urmare, reclamantul și-a pierdut indemnizația de invaliditate și a devenit, din acel moment, dependent de copiii săi.

Cazul a ajuns pe masa judecătorilor de la Strasbourg. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului considerat că, pe lângă viața privată (reclamantul locuia în Elveția de o perioadă îndelungată), art. 8 din Conveție este relevant, de asemenea, în acest caz, în privința vieții de familie: fiind invalid, reclamantul primește asistență zilnică (în treburile casnice, la îngrijirea medicală, în legătură cu igiena personală și cu îmbrăcămintea) de la copiii săi adulți și este dependent financiar de aceștia; el este și tatăl a doi copii minori care s-au născut în Elveția. Era irelevant dacă copiii adulții puteau sau nu continua să-i ofere sprijin financiar la distanță în eventualitatea expulzării sale în Kosovo, sau dacă reclamantul a informat autoritățile despre paternitatea față de cei doi copii minori (născuți în 2006) după hotărârea pronunțată în 2015 [44].

Cât privește caracterul necesar al ingerinței într-o societate democratică, Curtea a apreciat că, dacă autoritățile naționale ale Elveției ar fi efectuat un exercițiu detaliat de punere în balanța a intereselor concurente în acest caz, având în vedere diferitele criterii stabilite în jurisprudența Curții, și dacă ar fi oferit motive relevante și suficiente pentru decizia lor, Curtea ar fi putut să conchidă, în conformitate cu principiul subsidiarității, că autoritățile naționale și-au pronunțat decizia în limitele marjei de apreciere

acordate statului reclamat în domeniul imigrației. Nu era cazul. Proporționalitatea ordinului de expulzare a fost examinată doar superficial. Curtea Administrativă Federală a subliniat gravitatea infracțiunii comise, a examinat pe scurt riscul unei recidive și a menționat dificultățile pe care reclamantul le-ar fi întâmpinat la întoarcerea sa în Kosovo. Acestea au fost singurele aspecte analizate de către Curtea Administrativă Federală [45].

Alte aspecte au fost fie trecute cu vederea, fie analizate foarte superficial, chiar dacă acestea reprezentau criterii relevante în jurisprudența Curții, inclusiv soliditatea legăturilor sociale, culturale și familiale ale reclamantului cu țara gazdă și cu țara de destinație, dovezile medicale, situația de dependență a reclamantului față de copiii săi adulți, schimbarea de comportament a reclamantului după doisprezece ani de la comiterea infracțiunii și impactul înrăutățirii grave a stării sale de sănătate asupra riscului de recidivă [46].

Aceste deficiențe au împiedicat Curtea Europeană să formuleze o concluzie clară cu privire ponderea mai mare a intereselor reclamantului în comparație cu interesele expulzării lui pentru a preveni dezordinea publică. Pe scurt, autoritățile naționale au eșuat să demonstreze în mod convingător că ordinul de expulzare emis a fost proporțional cu scopurile legitime urmărite [47].

Din aceste motive, Curtea a decis, în unanimitate, că punea în executare a deciziei de expulzare a reclamantului ar constitui o încălcare. Totodată, Curtea a decis că constatarea existenței unei încălcări a reprezentat o satisfacție echitabilă în privința oricărui prejudiciu moral suferit [48].

Concluzii. Conceptul de „victimă” are o sferă de aplicare autonomă în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Faptul că în dreptul intern al unui stat o persoană are sau nu calitatea de victimă nu are o pondere decisivă pentru Curtea Europeană. Ea nu este ținută de calificarea atribuită unei persoane în dreptul intern.

Curtea Europeană face distincție între victime directe, victime indirecte și victime potențiale. Persoanele care ar putea avea calitatea de victimă indirectă şi, respectiv, care ar putea fi admise într-un proces ar putea fi, de exemplu: părinţii, copiii, fraţii, surorile, bunicii, nepoţii, soția/soțul supraviețuitor, legatarul universal fără legături de rudenie cu decedatul, partenerul necăsătorit sau partenerul *de facto*. Totodată, Curtea Europeană a stabilit că calitatea de victimă indirectă le poate fi recunoscută mai multor persoane, nu doar unei persoane. În orice caz, persoanele în discuţie trebuie să aibă un interes legitim şi să aibă o „legătură suficientă” cu victima decedată/dispărută. Totuși, Curtea Europeană nu a explicat ce presupune testul „legăturii suficiente” cu victima directă. Acest test este aplicat în funcție de circumstanțele particulare ale fiecărui caz.

În cele din urmă, victimele potențiale sunt acele persoane în privința cărora există o probabilitate de a li se încălca (printr-o măsură/printr-un act) vreun drept garantat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Referințe:

1. Case of *Vallianatos and Others v. Greece* [GC], Applications nos. 29381/09 and 32684/09, Judgment of 7 November 2013, § 47. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128294
2. *Ibidem.*
3. *Ibidem.*
4. Case of *Mereuta v. the Republic of Moldova*, Application no. 64401/11, Judgment of 15 May 2018, §§ 6-16. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182857
5. *Ibidem*, § 24.
6. *Ibidem*, § 25.
7. *Ibidem*, § 26.
8. Affaire *T.I. et autres c. Grèce*, Requête no. 40311/10, Arrêt, 18 juillet 2019, §§ 5-10. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194441
9. *Ibidem*, §§ 141-146.
10. *Ibidem*, § 168.
11. Case of *X and Y v. the Netherlands*, Application no. 8978/80, Judgment of 26 March 1985, §§ 7-13. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57603
12. *Ibidem*, §§ 28-30.
13. Case of *Söderman v. Sweden* [GC], Application no. 5786/08, Judgment of 12 November 2013, § 12-26. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128043
14. *Ibidem*, § 86.
15. *Ibidem*, § 92-97.
16. *Ibidem*, §§ 98-104.
17. *Ibidem*, §§ 105-106.
18. *Ibidem*, § 108.
19. *Ibidem*, § 111.
20. *Ibidem*, § 116.
21. *Ibidem*, § 117.
22. Concurring opinion of Judge Pinto de Albuquerque in the case of *Söderman v. Sweden* [GC], Application no. 5786/08, Judgment of 12 November 2013. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128043
23. Case of *Magnitskiy and Others v. Russia*, Applications nos. 32631/09 and 53799/12, Judgment of 27 August 2019, § 278-279. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195527
24. Case of *Varnava and Others v. Turkey*, Applications nos. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 and 16073/90, Judgment of 18 September 2009, § 112. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162
25. Case of *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania* [GC], Application no. 47848/08, Judgment of 17 July 2014, § 97. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145577
26. Case of *Huseynova v. Azerbaijan*, Application no. 10653/10, Judgment of 13 April 2017, § 113. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172661
27. *Ibidem.*
28. Case of *Ranđelović and Others v. Montenegro*, Application no. 66641/10, Judgment of 13 April 2017, § 83-85. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177076
29. Case of *Trivkanović v. Croatia*, Application no. 12986/13, Judgment of 6 July 2017, § 49-50. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174966
30. *Ibidem*, § 50-51.

31. Sesizarea nr. 151g din 24 septembrie 2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 81, 77 și 315 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/151g_2020.09.24.pdf
32. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 6 aprilie 2021 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolelor 77, 81 şi 315 din Codul de procedură penală (omisiunea includerii soţului ca succesor al părţii vătămate sau al părţii civile) (sesizarea nr. 151g/2020), publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 100-103 din 16 aprilie 2021.
33. A se vedea §§ 66-74 din Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 6 aprilie 2021 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolelor 77, 81 şi 315 din Codul de procedură penală (omisiunea includerii soţului ca succesor al părţii vătămate sau al părţii civile) (sesizarea nr. 151g/2020), publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 100-103 din 16 aprilie 2021.
34. *Ibidem*, § 78.
35. *Ibidem*, § 79.
36. *Ibidem*, § 80.
37. *Ibidem*, § 82.
38. *Ibidem*, § 83.
39. Case of *Janowiec and Others v. Russia* [GC], Applications nos. 55508/07 and 29520/09, Judgment of 21 October 2013, § 177-181. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127684; Case of *Selami and Others v the former Yugoslav Republic of Macedonia*, Application no. 78241/13, Judgment of 1 March 2018, § 54-56. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181178
40. Case of *Eremia v. the Republic of Moldova*, Application no. 3564/11, Judgment of 28 May 2013, § 70. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119968
41. *Ibidem*, § 74.
42. Case of *Soering v. The United Kingdom*, Application no. 14038/88, Judgment of 7 July 1989. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57619
43. *Affaire I.M. c. Suisse*, Requête no. 23887/16, Arrêt 9 avril 2019, § 7-34. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192201
44. *Ibidem*, § 58-63.
45. *Ibidem*, § 76.
46. *Ibidem*, § 77.
47. *Ibidem*, § 78.
48. *Ibidem*, § 79, § 85.

CZU: 343.162:343.13(498)(094.4)

JUDECATORUL DE DREPTURI SI LIBERTATI-ASPECTE TEORETICE SI IMPLICATII PRACTICE ÎN CODUL DE PROCEDURA PENALĂ DIN ROMANIA

Vasile POPA,
Doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova
Școala *Doctorală Ştiinţe Juridice*

Realitatea practica a drepturilor omului a devenit una extrem de complexă, fapt ce a motivat in mod exponential dinamica mecanismelor de protecţie create în acest scop generand astfel si volumul cadrului normativ ce vizează domeniile în care există vulnerabilităţi in domeniul justitiei penale, privind viaţa, sănătatea, libertatea, demnitatea umană. Specific acestui domeniu este faptul că în interesul unei corecte administrări a actului de justiţie, unele limitări ale drepturilor sunt absolut necesare. Limitările trebuie tratate cu titlu de excepţie si trebuie să fie proporţionale cu cerinţele obiective ale actelor procedurale, astfel examinarea acestor cerinţe trebuie făcută cu multă obiectivitate.

Cuvinte cheie: *judecator, drepturi, libertati, masuri, proceduri, limitari, instante.*

Institutia Judecătorului de drepturi şi libertăţi marcheaza proces mai amplu de specializare a instanţelor judecătoreşti fiind in principal generata de creşterea volumului, diversităţii şi complexităţii cauzelor judiciare, cât şi de necesitatea asigurării unei funcţionări echilibrate a întregului sistem judiciar. Măsurile legislative adoptate în acest scop sunt un răspuns concret la problemele ce le ridică organizarea şi funcţionarea instanţelor judecătoreşti, precum şi la desele revendicări privind corectitudinea actului de justiţie.

Judecătorul de drepturi şi libertăţi este, potrivit art. 53 din Codul de procedură penală, judecătorul care, în cadrul instanţei, potrivit competenţei acesteia, soluţionează, în cursul urmăririi penale, cererile, propunerile, plângerile, contestaţiile sau orice alte sesizări privind: măsurile preventive, măsurile asiguratorii, măsurile de siguranţă cu caracter provizoriu, actele procurorului în cazurile expres prevăzute de lege, încuviinţarea percheziţiilor, a folosirii metodelor şi tehnicilor speciale de supraveghere sau cercetare ori a altor procedee probatorii potrivit legii, procedura audierii anticipate, precum şi alte situaţii expres prevăzute de lege[1].

Prin insasi denumire, competenţa instituţiei se circumscrie problematicii drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale persoanei, fiind un garant independent, imparţial şi specializat al acestor drepturi şi

libertăţi, în faza de urmărire penală. Cu toate că atributul ei este unul special şi limitat, în acelaşi timp, în ansamblul activităţii judiciare, totuşi ea nu se plasează în afara conceptului de instanţă de judecată.

Crearea instituţiei judecătorului de drepturi şi libertăţi a fost substanţial influenţată şi de jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, care s-a pronunţat în nenumărate cazuri de încălcare a art. 5 din Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale. Sub titulatura „Dreptul la libertate şi la siguranţă", textul acestui articol are următorul conţinut: Orice persoană are dreptul la libertate şi la siguranţă. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepţia următoarelor cazuri şi potrivit căilor legale: a) dacă este deţinut legal pe baza condamnării pronunţate de către un tribunal competent; b) dacă a făcut obiectul unei arestări sau deţineri legale pentru nerespectarea unei hotărâri pronunţate de un tribunal, conform legii, ori în vederea garantării executării unei obligaţii prevăzute de lege; c) dacă a fost arestat sau reţinut în vederea aducerii sale în faţa autorităţii judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a se bănui că a săvârşit o infracţiune sau când există motive temeinice ale necesităţii de a-l împiedica să săvârşească o infracţiune sau să fugă după săvârşirea acesteia; d) dacă este vorba de detenţia legală a unui minor, hotărâtă pentru educaţia sa sub supraveghere sau despre detenţia sa legală, în vederea aducerii sale în faţa autorităţii competente; e) dacă este vorba despre detenţia legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond; f) dacă este vorba despre arestarea sau detenţia legală a unei persoane în scopul împiedicării pătrunderii ilegale pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare. Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în cel mai scurt termen şi într-o limbă pe care o înţelege, asupra motivelor arestării sale şi asupra oricărei acuzaţii aduse împotriva sa. Orice persoană arestată sau deţinută în condiţiile prevăzute de paragraful 1 lit. c) din prezentul articol trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare şi are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanţii care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere. Orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau detenţie are dreptul să introducă recurs în faţa unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalităţii detenţiei sale şi să dispună eliberarea sa dacă detenţia este ilegală. Orice persoană, victimă a unei arestări sau deţineri în condiţii contrare dispoziţiilor acestui articol, are dreptul la reparaţii"[2].

In doctrina[3] se subliniază importanţa deosebită pe care o are acest text pentru orice persoană, întrucât consacră un drept fundamental la libertate şi la siguranţă. Este un drept inalienabil, la el nu se poate renunţa, iar în ceea ce priveşte garanţiile, el este opozabil *erga omnes*. Regula este că „nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa", iar excepţiile sunt de strict interpretare şi privesc cazurile când din motive

temeinice, judiciare sau de ordine publică, unele persoane pot fi lipsite de libertate. Lipsirea de libertate este un atribut exclusiv al autorităţilor publice, iar măsura se dispune în strictă conformitate cu prevederile legale.

Articolul 5 din Convenţie are şi scopul a-l proteja pe individ împotriva arbitrariului autorităţilor statale. Statul român a fost condamnat de mai multe ori de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, fiind reţinute în sarcina lui diverse încălcări ale art. 5 din Convenţie. În concret este vorba de probleme legate de independenţa şi imparţialitatea magistratului, şi de semnificaţia noţiunii de magistrat [4], de absenţa din dreptul intern a unor dispoziţii care să impună procurorului aducerea de îndată a celui arestat preventiv în faţa
judecătorului [5], de lipsa de claritate a normelor naţionale care reglementează procedura menţinerii arestării preventive în cursul judecăţii [6], de faptul că remediile din legislaţia internă nu sunt suficient de sigure în practică, fiind lipsite de accesibilitatea şi eficienţa necesare [7], de lipsa de motivare sau motivarea insuficientă a măsurii arestării preventive, fără ca procurorul sau instanţa de judecată să ofere argument convingătoare ale acestei măsuri sau fără o analiză în mod individual a situaţiei şi apărărilor reclamanţilor[8].

Având în vedere noua reglementare a instituţiei judecătorului de drepturi şi libertăţi, care a depăşit confuzia anterioară a noţiunii de „magistrat", merită adusă în atenţie limpezirea pe care o face Curtea Europeană, în această privinţă, argumentând că procurorul nu poate fi considerat magistrat în înţelesul art. 5, paragr. 3 din Convenţie. Astfel, „pentru a se considera că un magistrat exercită funcţii judiciare - se afirmă în jurisprudenţa CEDO [9], - în sensul acestei dispoziţii, acesta trebuie să îndeplinească anumite condiţii, ce reprezintă, pentru persoana arestată, garanţii împotriva arbitrariului şi a privării nejustificate de libertate (…). Astfel, magistratul trebuie să fie independent în raport de executiv şi de părţi (…). În această privinţă, unele circumstanţe obiective, existente la momentul luării măsurii arestării preventive, pot fi relevante: dacă magistratul poate interveni în procedura penală ulterioară momentului luării măsurii arestării preventive, în calitate de organ de urmărire, independenţa şi imparţialitatea sa pot fi puse la îndoială". Se înţelege că procurorul nu poate fi independent, pentru că, pe de o parte, face parte din puterea executivă, iar, pe de altă parte, având un rol important în instrumentarea cazului şi realizarea materialului probator, va fi tentat să abuzeze de măsurile asiguratorii, sau să dispună de ele în mod arbitrar.

Astfel, „prima teză a articolului 5 nu se rezumă la a prevedea accesul persoanei arestate la o autoritate judiciară, ci ea impune magistratului în faţa căruia persoana arestată este condusă, obligaţia de a examina circumstanţele care militează pentru şi contra menţinerii arestării preventive, de a se pronunţa potrivit criteriilor juridice asupra existenţei unor motive temeinice, care să justifice menţinerea arestării

şi, în absenţa lor, de a dispune punerea în libertate" [10]. Mai mult decât atât, alin. 3 al art. 5 din Convenţie impune şi „intervenţia de îndată a controlului judecătoresc asupra legalităţii măsurii arestării preventive", iar în ceea ce priveşte interpretarea şi aplicarea noţiunii de „promptitudine",„nu se poate aplica principiul flexibilităţii decât într-o foarte mică măsură (…), un control judecătoresc rapid asupra arestării preventive constituind pentru persoana în cauză o garanţie importantă împotriva unor rele tratamente" [11]. În aplicarea Convenţiei Europene a Drepturilor Omului şi a Jurisprudenţei CEDO, trebuie avut în vedere faptul că aceste instituţii nu se substituie autorităţilor naţionale, în ceea ce priveşte determinarea mijloacelor corespunzătoare necesare garantării drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti în activitatea judiciară, nu lor le revine sarcina de a stabili faptele care determină instanţele naţionale să adopte o anumită decizie. Rolul Curţii este să verifice, în lumina Convenţiei, hotărârile luate de autorităţile naţionale, în exercitarea puterilor de apreciere, în sensul compatibilităţii consecinţelor acestora cu prevederile Convenţiei. Responsabilitatea interpretării şi aplicării dispoziţiilor legii penale cu respectarea Convenţiei pentru apărarea drepturilor fundamentale, revine în primul rând judecătorului naţional. În aceeaşi măsură, se cere şi aplicarea Dreptului Uniunii Europene, respectiv Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, care „a determinat dezvoltarea de către Curtea de Justiţie a Uniunii Europene a unei adevărate culturi a drepturilor fundamentale" [12].

Corespunzător funcţiei cu care este investit, judecătorul de drepturi şi libertăţi are o competenţă precis stabilită de art. 53 din noul Cod de procedură penală. Potrivit textului acestui articol „Judecătorul de drepturi şi libertăţi este judecătorul care, în cadrul instanţei, potrivit competenţei acesteia, soluţionează, în cursul urmăririi penale, cererile, propunerile, plângerile, contestaţiile sau orice alte sesizări privind: a)măsurile preventive; b)măsurile asiguratorii; c) măsurile de siguranţă cu caracter provizoriu; d) actele procurorului, în cazurile expres prevăzute de lege; e) încuviinţarea percheziţiilor, a folosirii metodelor şi tehnicilor speciale de supraveghere sau cercetare ori a altor procedee probatorii potrivit legii; f) procedura audierii anticipate; g) alte situaţii expres prevăzute de lege". Potrivit cadrului juridic stabilit, caracteristica esenţială a acestei noi instituţii constă în autonomia sa faţă de celelalte autorităţi judiciare. Tocmai această calitate îi permite să se pronunţe imparţial asupra măsurilor ce se întreprind în cursul urmării penale, şi care privesc drepturile şi libertăţile . Aceasta reprezintă o garanţie că măsurile nu vor fi excesive, şi că adecvarea lor la cauză va asigura pertinenţa actului de justiţie.

Astfel, judecătorul de drepturi şi libertăţi are atribuţia să verifice, pe calea cererilor şi propunerilor exercitate de titulari ori prin intermediul mijloacelor specifice controlului judiciar, pe calea plângerilor, contestaţiilor sau a oricăror alte sesizări, măsurile ce se impun pentru o corectă şi eficientă desfăşurare a procesului penal.

Un domeniu de interes şi care intră în competenţa judecătorului de drepturi şi libertăţi, îl reprezintă încuviinţarea percheziţiilor, a folosirii metodelor şi tehnicilor speciale de supraveghere sau cercetare ori a altor procedee probatorii potrivit legii. Astfel, potrivit art. 152 din actualul Cod de procedură penală, judecătorul de drepturi şi libertăţi autorizează solicitarea pe care organele de urmărire penală o adresează, unui furnizor de reţele publice de comunicaţii electronice sau unui furnizor de servicii de comunicaţii electronice accesibile publicului, să transmită datele reţinute, în baza legii speciale privind reţinerea datelor generate sau prelucrate de furnizorii de reţele publice de comunicaţii electronice şi de furnizorii de servicii de comunicaţii electronice destinate publicului, altele decât conţinutul comunicaţiilor. Temeiul legal pentru solicitarea acestor date, îl constituie suspiciunea rezonabilă, cu privire la săvârşirea unei infracţiuni şi există indicii sigure pentru a se crede că datele solicitate constituie probe, pentru categoriile de infracţiuni prevăzute de legea privind reţinerea datelor generate sau prelucrate de furnizorii de reţele publice electronice şi de furnizorii de servicii de comunicaţii electronice destinate publicului. Textul de la alin. (3) al acestui articol obligă furnizorii să păstreze secretul cu privire la operaţiunile efectuate. În prezent legea la care face trimitere art. 152 este Legea nr. 82/2012 privind reţinerea datelor generate sau prelucrate de furnizorii de reţele publice de comunicaţii electronice şi de furnizorii de servicii de comunicaţii electronice destinate publicului, precum şi pentru modificarea şi completarea Legii nr. 506/2004 privind prelucrarea datelor cu caracter personal şi protecţia vieţii private în sectorul comunicaţiilor electronice [13]. Legea transpune în planul legislaţiei naţionale Directiva 2006/24/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 15 martie 2006 privind păstrarea datelor generate sau prelucrate în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicaţii electronice accesibile publicului sau de reţele de comunicaţii publice şi de modificare a Directivei 2002/58/CE, şi a fost adoptată după constatarea neconstituţionalităţii actului normativ anterior în aceeaşi materie.

Prin Decizia nr. 1258/2009 [14], Curtea Constituţională a constatat servicii de comunicaţii electronice destinate publicului sau de reţele publice de comunicaţii, precum şi pentru modificarea Legii nr. 506/2004 privind prelucrarea datelor cu caracter personal şi protecţia vieţii private în sectorul comunicaţiilor electronice. În motivarea deciziei sale, Curtea Constituţională a arătat că, deşi Legea nr. 298/2008 se referă la date cu caracter predominant tehnic, totuşi acestea sunt reţinute cu scopul furnizării informaţiilor cu privire la persoană şi viaţa sa privată şi, prin urmare, sunt necesare garanţii pentru respectarea cestor drepturi fundamentale ale persoanei. „Limitarea exerciţiului unor drepturi personale în considerarea unor drepturi colective şi interese publice ce vizează siguranţa naţională, ordinea publică sau prevenţia penală - se arată în Decizia Curţii Constituţionale - a constituit în permanenţă o operaţiune sensibilă sub aspectul reglementării, astfel încât să fie menţinut un just echilibru între interesele şi drepturile individuale, pe de o parte, şi cele ale societăţii, pe de altă parte”. Curtea a mai adus ca argument

în declararea neconstituţionalităţii Legii nr. 298/2008 şi jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului. Astfel în cauza Klauss împotriva Germaniei, 1978, Curtea a precizat că luarea unor măsuri de supraveghere, fără garanţii adecvate şi suficiente, poate duce la „distrugerea democraţiei sub pretextul apărării ei" [15].

În acelaşi sens, în jurisprudenţa CEDO s-a mai arătat că întrucât convorbirile telefonice intră în noţiunile de „viaţă privată" şi „corespondenţă", pentru interceptarea lor, memorarea datelor astfel obţinute şi eventuala lor utilizare în procedurile judiciare, trebuie să existe o bază legală corespunzătoare, care să stabilească limite rezonabile şi un regim eficient de garanţii, deoarece operaţiunea constituie o ingerinţă a unei autorităţi publice în exercitarea dreptului garantat de art. 8 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului [16].

Credem că noul sistem stabilit prin Codul de procedură penală, care conferă judecătorului de drepturi şi libertăţi competenţa de a autoriza solicitarea organelor de urmărire penală, de a folosi datele generate sau prelucrate de către furnizorii de reţele de comunicaţii electronice, constituie o garanţie, potrivit celor arătate de Curtea Constituţională şi jurisprudenţa CEDO. Tot o garanţie stabileşte şi art. 154 alin. (6) din Codul de procedură penală, care reglementează în competenţa judecătorului de drepturi şi libertăţi, autorizarea solicitării de către procuror unui furnizor de reţele publice de comunicaţii electronice ori unui furnizor de servicii de comunicaţii electronice destinate publicului, a transmiterii datelor conservate potrivit legii ori ridicarea acestei măsuri.

Supunerea acestor delicate măsuri controlului instanţelor judecătoreşti, întăreşte garanţia că ingerinţa în viaţa intimă a persoanei va fi rezonabilă şi strict determinată, ca intensitate, de interesul public care se cere apărat într-un adevărat adevărat stat de drept [17]. Dispunând cu privire la ingerinţe grave asupra libertăţii individuale, vieţii intime şi private, precum şi a celorlalte drepturi şi libertăţi, judecătorul de drepturi şi libertăţi nu realizează doar un examen de legalitate, ci şi de proporţionalitate, de rezonabilitate a măsurii ce se cere a fi dispusă. Activitatea sa dă expresie unor concepte moderne ale procesului penal şi ale actului de justiţie, în general, aşa cum sunt ele definite şi în Codul de procedură penală. Concepte ca „suspiciune rezonabilă" (art. 139 şi art. 152), „măsură proporţională cu restrângerea drepturilor şi libertăţilor" (art.139), „ingerinţă disproporţionată", etc., impun regândirea întregii problematici a măsurilor preventive şi a celor de siguranţă din perspectiva unei valori fundamentale a statului de drept şi anume, demnitatea umană [18].

Instituţia judecătorului de drepturi şi libertăţi, având în vedere caracterul ei de noutate în sistemul judiciar românesc, intrată în funcţiune de mai puţin de doi ani de zile, se confruntă cu o multitudine de neclarităţi legislative şi inerţii ale jurisprudenţei. Cu toate acestea, se constată o atitudine pozitivă şi optimistă în ceea ce priveşte consolidarea ei şi întărirea rolului ce i s-a atribuit.

Jurisprudenţa de până acum pune în evidenţă, în primul rând, faptul că instituţia se dovedeşte deosebit de utilă. Examinarea condiţiilor de legalitate, incidente fiecăreia dintre măsurile preventive aplicate în procedurile judiciare, se face cu mai multă atenţie, manifestându-se, tocmai datorită autonomiei, un echilibru absolut necesar pentru o soluţionare corectă a fiecărei cauze.

Referințe:

1.Legea nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală şi pentru modificarea şi completarea unor acte normative care cuprind dispoziţii procesual penale (publicată în Monitorul Oficial al Romaniei Partea I, nr. 515 din 14. 08. 2013), amendată de Legea nr. 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010(publicată în acelaşi nr. al Monitorului Oficial.

2.Convenţia Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, ratificată prin Legea nr. 64/2004, publicată în Monitorul Oficial al Romaniei nr. 343/20.04.2004; Rezoluţia nr. 1165 (1998) privind dreptul la viaţă privată; Recomandarea nr. 1235 (1994) privind psihiatria şi drepturile omului; Recomandarea 1245 (1994) privind privarea de libertate în cursul judecăţii; Rezoluţia nr. 721 (1980) privind procesarea de date şi protecţia drepturilor omului;

3.G. Antoniu, Observaţii la proiectul noului Cod de procedură penală, în Revista de drept penal, anul XV, nr. 4, octombrie-decembrie, Bucureşti, 2008, p. 9-28.

4.Hotărârea din 3 iunie 2003 pronunţată în Pantea împotriva României

5.Hotărârea din 3 iunie 2003, pronunţată în cauza Pantea împotriva României

6.Hotărârea din 1 aprilie 2008, pronunţată în cauza Varna împotriva României

7. Hotărârea din 10 iunie 2008, pronunţată în cauza Galliani împotriva României

8. Hotărârea din24 februarie 2009, pronunţată în cauza Tarău împotriva României

9.Hotărârea din 3 iunie 2003 pronunţată în Pantea împotriva României

10. Ibidem

11.Ibidem

12. TOADER, C. Protecţia de către Curtea de Justiţie a Uniunii Europene a drepturilor conferite de dreptul Uniunii Europene. Cazul special al răspunsurilor la întrebările trimise de instanţele statelor membre, în „In Honorem Corneliu Bîrsan", Editura Hamangiu, Bucureşti, 2013, p. 768-791.

13. Publicată în Monitorul Oficial al Romaniei nr. 406/18.06.2012; republicată în Monitorul Oficial al Romaniei nr. 211/25.03.2014.

14. Publicată în Monitorul Oficial al Romaniei nr. 798/23.11.2009.

15.Hotărârile Malone împotriva Regatului Unit din 2 august 1984, Kruslin împotriva Franţei şi Huvig împotriva Franţei din 24 aprilie 1990, Halford împotriva Regatului Unit din 25 iunie 1997, Aalmoes împotriva Olandei din 25 noiembrie 2004.

16. Klauss împotriva Germaniei, 1978

17. NIȚĂ, N. Provocări ale ordinii şi siguranţei publice din România pentru consolidarea durabilă a statului de drept, în Revista Pro Patria Lex, Revistă de Studii şi Cercetări Juridice, Vol. XI, Nr. 1(22) /2013,

18. TOADER, T., SAFTA, M. Judecătorul de drepturi şi libertăţi - aspecte teoretice şi practice, Revista „Dreptul", nr. 8/2014, p.16.

CZU: 343.24:343.988

INDIVIDUALIZAREA PEDEPSEI ŞI INTERESELE VICTIMEI
INDIVIDUALIZATION OF PUNISHMENT AND INTERESTS OF THE VICTIM

Sergiu CERNOMOREȚ,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Facultatea ”Protecție, pază și securitate”, Universitatea de
Stat de Educație Fizică și Sport, cercetător în cadrul
Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Andrei NASTAS,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea ”Dunărea de Jos”, Galați, cercetător
în cadrul Institutului de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice

REZUMAT. *Restabilirea echității sociale – reprezintă unul din scopurile pedepsei penale, însă acesta din urmă poate fi atins doar în cazul în care persoana recunoscută vinovată de comiterea infracțiunii va suporta limitarea drepturilor și libertăților sale în măsura proporțională pericolului social a faptei comise, pe de o parte, iar pe de altă parte, va ”repara” acel prejudiciu cauzat drepturilor și intereselor victimei infracțiunii.*

Analiza doctrinară și a cadrul legal permite de a constata unele carențe ale politicii penale la individualizarea legală a pedepsei penale. Acestea carențe urmează a fi studiate și remediate spre a respecta principiul legalității și asigurarea mijloacelor juridico-penale de asigurare a realizării a drepturilor victimei.

Cuvinte cheie: *individualizarea pedepsei, individualizarea legală, interes, victima.*

ABSTRACT. *Restoring social equity - is one of the purposes of criminal punishment, but the latter can only be achieved if the person convicted of the crime will endure the restriction of his rights and freedoms in proportion to the social danger of the act committed, on the one hand, and on the other hand, it will "repair" that damage caused to the rights and interests of the victim of the crime.*

The analysis of the legal framework allows us to find some shortcomings of the criminal policy of the legal individualization of the criminal punishment. These deficiencies are to be studied and remedied in order to respect the principle of legality and to ensure the juridical-criminal means of ensuring the realization of the victim's rights..

Keywords: *individualization of the punishment, legal individualization, interest, victim.*

Tradițional pedeapsa penală este abordată drept sancţiunea aplicată subiectului, ca urmare a comiterii faptei, care întrunește semnele componenței de infracţiune, fiind o reacție a societăţii față de încălcarea legii penale.

Termenul de pedeapsă, în sensul actual al cuvântului, a apărut relativ recent, în acest sens pot fi invocate opere legislative – ”Pravila lui Vasile Lupu şi Matei Basarab”, care denumesc *„a pedepsi”* – *„certare”* şi *„a certa”*, în ambele legiuiri găsindu-se atât forma latină, cât şi cea greacă [1, p.173].

Pedeapsa, în sensul actual al acestui termen, a fost întrodus în uzul juridic prin reglementările fanariote, originea acestuia fiind una greacă, ori termenul *„pederzisis”* cu sensul de instrucţie, învăţătură de corecţie, cuminţire.

Pornim de la ideea precum că pedeapsa penală nu este altceva decît un mijloc al controlului social a criminalității. Anume din acestea considerente, se impune tratamentul pedepsei penale, în mod amplu prin prisma esenței sale conceptuale, dar și sub aspectul sistemic, relevant prin individualizarea sa.

Doar o pedeapsă echilibrată poate duce la liberarea făptuitorului de remuşcările faptei prejudiciabile săvârşite, iar în final poate înlesni ispăşirea. În acelaşi timp, pedeapsa retributivă este în acord şi cu principiul legalităţii încriminării şi pedepsei, acest principiu apare ca o garanţie a aplicării unei pedepse echilibrate, expresie a unei proporţii bine cântărite între gravitatea faptei şi pedeapsă [2, p.13].

În acest context, în opiniile lui E. Ferri, pe lângă răsplătirea răului cu rău - cerinţă a naturii umane şi justificarea morală a retribuţiei - pedeapsa retributivă are şi o justificare juridică în sensul că, de câte ori se comite o infracţiune, statul are obligaţia să intervină şi să aplice pedeapsa deoarece, altfel, se subminează încrederea şi respectul datorat acestuia de către cetăţeni [3, p.121]

Deși nu sunt și nu pot fi concepute așa măsuri de constrângere care ar cauza suferințe condamnatului și/sau celor apropiați. Această exigență reiese direct din ideea, precum că pedeapsa trebuie să prevină recidivul; pedeapsa penală ar trebui să reflecte formele vinovăției proprii infracțiunii comise, astfel ca judecătorul să aibă posibilitatea să aleagă și să individualizeze pedeapsa penală pentru a preveni săvârșirea infracțiunii de către aceiași persoană [4, p.13]. Față de cele expuse, considerăm necesar de a aborda problema individualizării pedepsei prin prisma intereselor victimei infracțiunii.

Doctrina dreptului penal, în special cea rusă, cu referire la principiul individualizării pedepsei penale, menționează ca fiind procesul de luare în considerație, de către instanțe de judecată, la stabilirea unei pedepse penale concrete condamnatului, a gradului de pericol social a faptei, a personalității condamnatului, a circumstanțelor atenuante și agravante a faptei comise [5, p.10-12; 6, p.24-26; 7, p.39-40; 8, p.22]. DIn constatarea menționată se observă o ”neglijare” a intereselor victimei, prin prisma reparării prejudiciului sau restabilirii în drepturi ale acesteia la nivel doctrinar.

Per contrario, autorii Ghidului pentru aplicarea pedepsei, menționează - ”... pedeapsa este echitabilă când ea impune infractorului lipsuri şi restricţii ale drepturilor lui proporționale cu gravitatea infracțiunii săvârşite şi este suficientă pentru restabilirea echității sociale, adică a drepturilor şi intereselor victimei, statului şi întregii societăți, perturbate prin infracțiune...” [9, p.9] Se observă plasarea accentului asupra ”drepturilor și intereslor victimei”, primordial altor interese.

Individualizarea pedepsei penale este abordată prin prisma formelor sale în:

1) *individualizarea legală* – se referă la prerogative legiuitorului de a stabili limitele maxime și minime a pedepselor (inclusive și a categoriilor acestora) pentru fiecare infracţiune în parte;
2) *individualizarea judecătorească/judiciară* – constă în stabilirea de către instanţa judecătorească a pedepsei pentru fiecare caz în parte, între limitele prevăzute de lege, ţinându-se seama de pericolul social pe care îl prezintă fapta săvârşită şi infractorul, precum şi de împrejurările care agravează sau atenuează răspunderea penală;[10, p.79]
3) *individualizarea administrativă* – este denumită astfel după organele administrative care o realizează în faza de executare a pedepsei închisorii. Individualizarea administrativă a pedepsei închisorii se realizează în cadrul oferit de individualizarea legală și cea judiciară, în funcţie de gravitatea pedepsei aplicate, de starea de recidivă, de conduita condamnatului în locul de deţinere[11, p. 238]

Prezintă interes, în prezentul studiu, primele două, contextul în care devin relevante explicațiile Curții Constituționale a României, care menționează că – "... a constatat că individualizarea sancțiunilor de drept penal este, pe de o parte: *legală* - revine legiuitorului, care stabilește normativ pedepsele și celelalte sancțiuni de drept penal, prin fixarea unor limite minime și maxime ale fiecărei pedepse, care să corespundă în abstract importanței valorii sociale ocrotite, iar, pe de altă parte: *judiciară* - pe care o realizează judecătorul în cadrul limitelor stabilite de lege. Curtea a subliniat, totodată, importanța individualizării legale a sancțiunilor de drept penal prin aceea că legiuitorul nu poate să confere judecătorului o libertate absolută în stabilirea pedepsei concrete, întrucât ar exista riscul unei interpretări și aplicări arbitrare a pedepsei. Pe de altă parte, Curtea a apreciat că, în reglementarea sancțiunilor de drept penal de către legiuitor, trebuie stabilit un echilibru între dreptul fundamental - care face obiectul limitării impuse de sancțiune - și valoarea socială a cărei protecție a determinat limitarea. Legiuitorul nu trebuie să îi ia judecătorului dreptul de a proceda la individualizarea judiciară prin stabilirea unor pedepse absolut determinate sau prin prevederea unor pedepse care, datorită aplicării lor automate, scapă oricărui control judiciar. Prin individualizarea legală legiuitorul oferă judecătorului puterea de stabilire a pedepsei în cadrul anumitor limite predeterminate - minimul și maximul special al pedepsei, dar, totodată, îi oferă aceluiași judecător instrumentele care îi permit alegerea și determinarea unei sancțiuni concrete, în raport cu particularitățile faptei și cu persoana infractorului..."[12, pct. 18]

În cea ce privește individualizarea judecătorească, la etapa actuală în Republica Moldova se constată că motivarea hotărârilor nu este efectuată la niveluri satisfăcătoare. Această tendință este observată în motivarea hotărârilor în general și, de asemenea, în motivarea criteriilor de individualizare, a proporționalității și, în special, a circumstanțelor atenuante și agravante. Curtea Supremă de Justiție și,

într-o măsură mai limitată, judecătoriile din afara Chișinăului, par a fi cele mai problematice în acest sens, în timp ce curțile de apel acordă o atenție mai mare motivării adecvate a hotărârilor lor.[13, p.6]

În acest sens, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a evidenţiat raţionamentele Curții Europene, expuse în cauza Cumpănă şi Mazăre v. România, potrivit cărora la aprecierea proporţionalităţii pedepsei trebuie să se ţină seama de efectul de descurajare al acesteia. Or, în prezenţa unor interese concurente dintre victima unei contravenţii şi contravenient, aplicarea unei sancţiuni absolut determinate fără posibilitatea individualizării acesteia nu poate justifica restabilirea echilibrului dintre drepturile victimei şi cele ale făptuitorului, asigurate în cadrul unui proces.[14, pct. 68]

Doctrina penală, acordat atenție insuficientă corelării intereslor victimei în procesul individualizării pedepsei penale. Autorul Gh. Gladchi, menționează că ”…personalitatea şi comportamentul victimei au importanţă la incriminarea faptelor şi la individualizarea pedepsei penale. Legislaţia penală în vigoare conţine norme în a căror structură sunt incluse semne ce caracterizează persoana vătămată şi comportamentul acesteia:

1) particularităţi ale personalităţii victimei şi ale statutului său (femeie, bărbat, minor, funcţionar, cetăţean, martor etc.);

2) comportamentul victimei (licit, ilicit etc.);

3) starea victimei în momentul săvârşirii infracţiunii (neputinţă, femeie gravidă, bolnav, stare periculoasă pentru viaţă);

4) relaţiile dintre victimă şi infractor (de rudenie, serviciu, dependenţă materială etc.)”.[15, p.81]

În contiuarea ideei influenție intereselor victimei asupra individualizării pedepsei penale, putem menționa opinia autorului rus A.N. Krasikov ”... pedeapsa pentru săvârşirea unei infracţiuni este aplicată din numele statului, dar aceasta nu înseamnă că poziția victimei trebuie neglijată, în special când prin infracţiune i s-au adus atingere drepturilor şi intereselor sale. Dimpotrivă, luarea în consideraţie a poziției victimei va contribui esențial la înfăptuirea justiţiei şi la atingerea scopurilor pedepsei penale conform prevederilor alin.(2) art.43 C.pen. FR, în special în cea ce privește restabilirea echităţii sociale”.[16, p. 175]

Dacă e să analizăm cadrul legal în materia individualizării judiciare a pedepsei penale, observăm că, art. 76 alin. (1) CP RM prevede o listă a circumstanțelor care atenuează pedeapsa penală. Din lista acestora, cele care se referă la ”interesele” victimei identificăm expres enunțate doar la: lit. e) alin. (1) art. 76 CP RM – ”*prevenirea de către vinovat a urmărilor prejudiciabile ale infracţiunii săvîrşite, repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate*” și respectiv lit. f) alin. (1) art. 76 CP RM - ”*autodenunţarea, contribuirea activă la descoperirea infracţiunii sau la identificarea infractorilor ori recunoaşterea vinovăţiei*”.

Afirmația expusă supra, nu este un categorică, ori alin. (2) art. 76 CP RM invocă faptul că instanţa de judecată poate considera drept circumstanţe atenuante şi alte circumstanţe, neprevăzute la alin.(1) art. 76 CP RM. Prin urmare, lista circumstanțelor atenuante, nu este una exhaustivă.

În practica judiciară, instanțele judecătoreşti recunosc drept circumstanțe atenuante caracterizarea pozitivă a inculpatului de la locul de muncă, de trai sau de studii, faptul că anterior el nu a fost tras la răspundere penală sau condamnat, boala gravă a condamnatului, vârsta înaintată sau tânără a lui, lipsa consecințelor grave, meritele deosebite în anumite activități, rugămintea victimei de a nu-l pedepsi aspru pe condamnat etc. [17, p. 21] Ultima împrejurare, tangențial indică asupra faptului că intersele victimei sunt satisfăcute.

Însă nu putem să ne referim doar la individualizarea judiciară *in abstracto*, ori așa cum am mai menționat anterior, individulizarea legală identifică ”libertatea de acțiunea” în cazul individualizării judiciare, prin urmare între acestea două existînd o legătură indisolubilă. Mai mult decît atît, din analiza cadrului legal (sub aspectul individualizării legale) se observă o discrepanță dintre ultima și interesele victimei.

Un exemplu elocvent în acest sens, ar servi pedepsele penale de la unele infracțiuni din cadrul capitolului X Partea Specială a Codului Penal al RM (”Infracțiuni economice”). Astfel, art. 238 CP RM incriminează fapta de **dobîndire a creditului, împrumutului sau despăgubirii / indemnizaţiei de asigurare prin înşelăciune, care produce urmări sub formă de** daune în mărime mai mare sau egală cu 500 unităţi convenţionale. Coraportînd prejudicial cu alin. (2) art. 238 CP RM – proporții deosebit de mari, stabilim limita minimă a acestuia - 25.000 lei (echivalent a 1.250 euro) și limita maximă a acestuia - 348.640 lei [18] (echivalent a 17.430 euro). Alin. (1) art. 238 CP RM**, prevede în calitate de cea mai aspră pedeapsă penală – închisoare de la 2 la 6 ani.**

Observăm că maximul pedepei înschisorii în cauză, clasifică infracțiunea de la art. 238 CP RM la categoria celor grave, prin ce se exclude posibilitatea operări individualizării judiciare, eventual și/sau administrative a pedepsei penale (spre exemplu: imposibilitatea aplicării prevederilor 76 alin. (1) lit. a) CP RM; - săvîrşirea pentru prima dată a unei infracţiuni uşoare sau mai puţin grave; **art. 90 CP RM - condamnarea cu suspendarea condiţionată a executării pedepsei etc.**

Mai mult ca atît, victima infracțiunii de la art. 238 CP RM apare după caz: instituţia financiară care desfășoară activitatea de acordare de credite sau de împrumutare de fonduri; organizaţia financiară nebancară, care acordă împumuturi sau credite; asociaţia de economii şi împrumut sau asigurătorul.[19, p. 80-82]

În comparație cu infracțiunea de la art. 238 CP RM propunem infracțiunea de viol, incriminată la art. 171 CP RM. Deși protejează relațiile sociale diametral opuse (sfera publică vs. privată), considerăm oportun de a realize o comparație a individualizării legale a pedepselor penale.

Astfel, infracțiunea de viol prevede maximul pedepei celei mai aspre – cinci ani închisorii. Prin urmare, fiind infracțiunea mai puțin gravă, există șanse ca subiectul infracțiunii, recunoscut vinovat de comiterea violului, să fie condamnat cu suspendarea condiționată a pedepsei penale (art. 90 CP RM), fără a se tine cont de poziția victimei.

Mai mult ca atît, dacă e să contrapunem prejudiciul (material/moral/fizic) cauzat victimei infracțiunii de viol, sub aspect axiologic, victimologic etc., acesta nu se poate compara cu daune în mărime mai mare sau egală cu 500 unităţi convenţionale (25.000 lei, echivalent a 1.250 euro), de la alin. (1) art. 238 CP RM.

Carențe ale individualizării legale se observă și în cea ce privește persoana juridică, cu excepția autorităților publice, ca subiect al infracțiunii. Cu referire la calculul amenzii penale în cazul persoanei juridice, unii autori observă carenţa legislației penal privind calcularea acesteia, ca şi cota procentuală, reieşind din rulajul de afaceri, similar reglementărilor dreptului comercial, civil, concurenţei. Această posibilitate poate fi luată în calcul, având în vedere independenţa instanţei de judecată în ceea ce priveşte individualizarea judiciară a pedepsei amenzii [20, p.98].

Paradoxal, însă în situaţia în care, persoana juridică, nu este în stare să achite amenda penală se iniţiază procedura de insolvabilitate, care însă nu oferă nici o prerogativă ”intereselor victimei” prin prisma acțiunii civile, privind recuperarea prejudiciului cauzat prin infracțiune.

Relevante în acest sens, sunt prevederile Legii insolvabilităţii nr. 149 din 29.06.2012, [21] care în cadrul art. 43 prevede modul de executare a creanţelor chirografare şi a cheltuielilor masei debitoare. Astfel, din masa debitoare se acoperă în primul rând cheltuielile procesului de insolvabilitate şi obligaţiile masei debitoare. Creanţele chirografare se împart în ranguri şi se plătesc în următoarea consecutivitate:

1) creanţele din dăunarea sănătăţii sau din cauzarea morţii. Capitalizarea acestor creanţe se face conform Legii nr. 123-XIV din 30 iulie 1998 cu privire la capitalizarea plăţilor periodice;
2) creanțele salariale față de angajați, cu excepția persoanelor indicate la art. 247, și remunerația datorată pentru operele de serviciu create;
3) creanțele rezultate din creditele, împrumuturile și garanțiile de stat interne și externe acordate de către Ministerul Finanțelor (capitalul, dobânda, comisioanele contractuale), impozitele și alte plăți obligatorii către bugetul public național;
4) creanţele de restituire (achitare) a datoriilor faţă de rezervele materiale ale statului;
5) alte creanţe chirografare care nu sînt de rang inferior;

6) creanţele chirografare de rang inferior care au următoarele clase:

a) dobînda la creanţele creditorilor chirografari calculată după intentarea procesului;

b) amenzile, penalitățile și alte sancțiuni pentru neexecutarea obligațiilor;

c) creanţele din prestaţiile gratuite ale debitorului;

d) creanțele rezultate din împrumuturile unui asociat, acționar sau membru al debitorului ori ale persoanelor afiliate;

e) creanţele salariale ale persoanelor indicate la art. 247.

Considerăm că acelea ”carențe” ale individualizării legale sau/și judiciare a pedepsei penale în actualul Cod Penal al Republicii Moldova, necesită a fi analizate și remediate prin politici penale echidistante, spre a asigura criteriul ”echitabilității” pedepsei penale și a exclude posibilitatea influențării sale prin ”lobby”-ul.

Referințe:

1. LONGINESCU S., Legi vechi româneşti şi izvoarele lor. Vol. I. – Bucureşti, 1912.
2. NOLL Trechel, Schweizerisches, Strafrecht Allgemeiner, Teil, Zurich,1990.
3. FERRI Enrico, La sociologie criminalle, Paris, 1905.
4. ПОЗНЫШЕВ С.В. Учение о карательных мерах и мере наказания, курс составленный по лекциям. - М.: Русское товарищество, 1998, с. 13.
5. КАРПЕЦ И.И., Индивидуализация наказания. - М., 1961, с 11.
6. ЛЕНИЕВСКИ-КОСТАРЕВА Т.А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. Норма. - М., 1998, с. 24.
7. МЕЛЬНИКОВА Ю.Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания. - Красноярск, 1989, с. 40.
8. ГОРЕЛИК А. С. Наказание по совокупности преступлений и приговоров. - Изд-во "Соло" при Красноярском у-те, 1991, с. 22.
9. Ghidul pentru aplicarea pedepsei, Chișinău 2014, p. 9, [Accesat: 31.09.2021]. Disponibil:https://crjm.org/wp-content/uploads/2015/01/Ghid-cu-privire-la-aplicarea-pedepsei.pdf.
10. DANEŞ Şt., PAPADOPOL V., Individualizarea judiciară a pedepselor. Ed. a II-a. – Bucureşti: Editura Juridică, 2002, p.79.
11. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M. Drept penal. Partea generală, Vol. I, ed. a II-a. Chișinău: Cartier, 2005, [Accesat: 30.09.2021]. Disponibil:http://drept.usm.md/public/files/Dreptpenalgeneral3acfb.pdf, accesat la 03.08.2020.

12. Decizia Curții Constituționale a României nr. 173 din 16.03.2021, ”Referitoare la excepția de neconstituionalitate a dispozițiilor art. 39 alin. (1) lit. b) din Codul penal”, pct. 18 , [Accesat: 23.09.2021]. Disponibil:http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/244024.
13. Raportul privind aplicarea sancțiunilor penale în Republica Moldova, februarie 2021, p. 6 [Accesat: 21.09.2021]. Disponibil:https://rm.coe.int/report-criminal-sanctions-rom/1680a1c6f1.
14. Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova din 10.05.2016, privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 345 alin. (2) Cod Contravențional (individualizarea sancțiunii, sesizările nr. 26g2016 și nr. 34g/2016), pct. 68 [Accesat: 01.10.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h102016ro611c3.pdf.
15. GLADCHI, Gh. Victima în dreptul penal, Revista de Științe penale, Anul II, 2006, p. 81.
16. КРАСИКОВ А.Н., Преступления против права человека на жизнь: в аспектах de lege lata и de lege ferenda: Научное издание. – Саратов: Издательство Саратовского Университета, 2000, p.175.
17. Ghidul pentru aplicarea pedepsei, Chișinău 2014, p. 21,. [Accesat: 31.09.2021]. Disponibil:https://crjm.org/wp-content/uploads/2015/01/Ghid-cu-privire-la-aplicarea-pedepsei.pdf
18. Hotărîrea Guvernului Nr. 923din 22-12-2020, privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2021, Publicat: 24-12-2020 în Monitorul Oficial Nr. 359 art. 923 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124659&lang=ro.
19. STATI V., Infracțini economice. Note de curs, Ed. A II-a, Chișinău, CEP USM, 2016, p. 80-81.
20. LE CANNU, P. Les sanctions applicables aux personnes morales en raison de leur responsabilite penale.
21. Legea insolvabilităţii nr. 149 din 29.06.2012, Publicat : 14-09-2012 în Monitorul Oficial Nr. 193-197 art. 663.

CZU: 343.211:343.988:341.231.14

MECANISME NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE DE PROTECȚIE A VICTIMELOR INFRACȚIUNILOR

Petru VÎRLAN,
magistru în drept, lector universitar
Director adjunct al Agenției de Administrare a Instanțelor Judecătorești

Crime is a stigma of human society and by committing crimes we will always have victims of them. Recently, due to the multitude of crimes committed, there has been a constant concern of international and national bodies to ensure the protection of victims of crime and to compensate financially the persons against whom a crime has been committed or their property. There has been concern not only about the protection of victims of crime and their material compensation, but also about the prevention of violence through the development of normative acts that provide various working tools, procedures in the field of preventing and combating crime.

Criminalitatea reprezintă un stigmat al societăți umane și prin comiterea de infracțiuni vom avea mereu și victime ale acestora. În ultima perioadă, datorită multitudinii de infracțiuni săvârșite a existat o permanentă preocupare a organismelor internaționale și naționale pentru a asigura o protecție victimelor infracțiunii cât și de a compensa financiar persoanele asupra cărora a fost săvârșite o infracțiune sau a bunurilor acestora. Preocuparea a existat nu numai cu privire la protecția victimelor infracțiunilor și compensarea materială a acestora cât și cu privire la prevenirea violenței prin elaborarea unor acte normative care să asigure diferite instrumente de lucru, proceduri în domeniul prevenirii și combaterii infracțiunilor.

Pentru o înțelegere clara estre necesar să studiem noțiune de victimă care în legislația Republicii Moldova o regăsim în Lege cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor Nr. 137 din 29-07-2016 care în art.1 alin (3) ne definește astfel În sensul prezentei legi, termenul „victimă a infracțiunii" semnifică persoana fizică vătămată, mental sau fizic, care înregistrează o suferință emoțională sau o pierdere materială, cauzată direct prin infracțiune, conform Codului penal, precum și soțul, copiii și persoanele aflate la întreținerea persoanei decedate în cazul serviciilor de suport prevăzute la art. 2 alin. (5) lit. b) și d) prezenta lege[1].

Noțiune de victimă o regăsim și în alte acte normative în special Codul Penal al RM și alte legi organice, Hotărâri de Guvern, în legislația procesual penală nu folosește, și prin urmare nici nu definește, noțiunea de victimă a infracțiunii ci utilizează noțiunea de parte vătămată prin infracțiune, persoană care în procesul penal capătă calitatea de parte vătămată sau parte civilă. Potrivit art.23 al Codului de procedură penală regăsi în alin.(2) Victima unei fapte care constituie componentă de infracțiune este

în drept să ceară, în condițiile prezentului cod, pornirea unei cauze penale, să participe la procesul penal în calitate de parte vătămată și să-i fie reparate prejudiciile morale, fizice și materiale. [2]

În alineatul 1 al art. 59 din Codul de procedură penală este definită Parte vătămată este considerată persoana fizică sau juridică căreia i s-a cauzat prin infracțiune un prejudiciu moral, fizic sau material, recunoscută în această calitate, conform legii, cu acordul victimei. Minorul căruia i s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat parte vătămată fără acordul său. Codul de procedură penală acordă persoanei vătămate care participă în procesul penal, adică părții vătămate, precum și persoanei vătămate care se constituie parte civilă în procesul penal, numeroase drepturi și obligații în funcție de calitatea în care participă în procesul penal însă persoana vătămată prin infracțiune care nu participă în procesul penal nu beneficiază de prea multe drepturi.

Astfel a apărut necesitatea luării unor măsuri speciale pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor care reglementează măsuri de informare a victimelor infracțiunilor cu privire la drepturile pe care le au, precum și măsuri de consiliere psihologică, asistență juridică gratuită și compensație financiară de către stat.

La nivel internațional și regional avem o serie de acte care reglementează și vin cu recomandări către state astfel un act cu titlu obligatoriu la nivelul Uniunii Europene este Directiva Parlamentului Uniunii Europene și a Consiliului UE din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului[3] acest act vedem din denumire că vine să înlocuiască Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului care era incomplete și nu reglementa conform noilor standarde impuse de UE protecția victimei. Acest act vine ca urmare a Rezoluției Consiliului Europe din 10 iunie 2011 privind o foaie de parcurs pentru consolidarea drepturilor și a protecției victimelor, în special în cadrul procedurilor penale[4] care a stabilit liniile directoare și mecanismele minime de care trebuie să dispună statele membre pentru a proteja victimele infracțiunilor.

Rezoluția Parlamentului European din 26 noiembrie 2009 referitoare la eliminarea violenței împotriva femeilor a invitat statele membre să îmbunătățească legislațiile și politicile naționale de combatere a tuturor formelor de violență împotriva femeilor și să ia măsuri pentru a aborda cauzele violenței împotriva femeilor, nu în ultimul rând prin utilizarea de măsuri preventive, și a invitat, de asemenea, Uniunea să garanteze dreptul la asistență și sprijin pentru toate victimele violenței.

În rezoluția sa din 5 aprilie 2011 referitoare la prioritățile și la structura unui nou cadru al politicii UE de combatere a violenței împotriva femeilor, Parlamentul European a propus o strategie de combatere a violenței împotriva femeilor, a violenței domestice și a mutilării genitale a femeilor care să stea la baza viitoarelor instrumente legislative în materie de drept penal pentru combaterea violenței bazate pe gen,

inclusiv un cadru de combatere a violenței împotriva femeilor (politică, prevenire, protecție, urmărire în justiție, măsuri concrete și parteneriat), urmat de un plan de acțiune al Uniunii. Reglementările internaționale din acest domeniu includ Convenția Organizației Națiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW) [5] adoptată la 18 decembrie 1979, recomandările și deciziile Comitetului CEDAW și Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice adoptată la 7 aprilie 2011[6].

Directiva 2011/99/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind ordinul european de protecție stabilește un mecanism pentru recunoașterea reciprocă de către statele membre a măsurilor de protecție[7] în domeniul criminalității. Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia[8] și Directiva 2011/93/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile [9]abordează, printre altele, nevoile specifice ale categoriilor speciale de victime ale traficului de persoane, ale abuzului sexual asupra copiilor, precum și ale exploatării sexuale și pornografiei infantile.

Astfel aceste acte au formulat principale principii ale protecției victimei infracțiunii care au fost preluate și de Republica Moldova la adoptarea Legii cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor și care sunt următoarele:

(- principiul legalității, întrucât toate activitățile de prevenire și combatere a violenței trebuie să se facă în concordanță cu legea fundamentală, Codul penal și alte legi speciale, precum și documentele internaționale la care Republica Moldova este parte;

- principiul respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, în sensul că victimele criminalității trebuie să fie tratate cu respect, atenție și profesionalism, fără a fi discriminate în vre-un fel pe baza oricărui motiv cum ar fi: rasa, culoarea, originea etnică sau socială, trăsăturile genetice, apartenența la o minoritate națională, vârsta, genul, identitatea de gen, limba, religia sau credința, etc.;
- principiul intervenției imediate și al celerității în instrumentarea cauzelor în vederea protejării victimelor aflate în anumite situații de risc, precum și adaptarea intervenției la nevoile acestora. Spre exemplu in cazul protecției victimelor violenței în familie și emiterea ordonatei de protecție în temeni de 24 ore;
- principiul subsidiarității[10] care atunci când victima unei infracțiuni nu-și mai poate asigura nevoile sociale integral, trebuie să intervină alte organisme ale autorităților centrale sau locale în mod complementar.

- principiul abordării integrate ce presupune o coordonare și cooperare între toate instituțiile implicate în domeniul prevenirii, monitorizării[11], combaterii și sancționării prin instrumente penale pentru persoanele care au fost victimele criminalității.

Reglementările internaționale dar si cele indicate în Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor propune o serie de mecanisme de protecție si reabilitate a victimei care le vom analiza după cum urmează:

- Consilierea psihologică. Măsura de protecție constând în consilierea psihologică a victimelor infracțiunilor este reglementată în articolele 8-10 din Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor potrivit cărora organele de urmărire penală au obligația de a informa victimele cu privire la serviciile și organizațiile care asigură consilierea psihologică sau orice altă formă de asistență a victimei în funcție de necesitățile acesteia. Asistența psihologică este pusă în seama autorităților publice locale sau de către Ministerul Muncii și Protecției Sociale. condiționat dreptul victimei de a beneficia de măsurile de protecție, de sesizarea organelor de urmărire penală despre săvârșirea infracțiunii.
- Asistenta juridică gratuită. Conform art. 11 din Legea nr. 137 din 29-07-2016 măsura de protecție constând în asistenta juridică gratuită se acordă victimelor infracțiunilor care fac parte din următoarele categorii:

a) este o persoană asupra căreia a fost săvârșită o tentativă la infracțiunile de omor, omor calificat și omor deosebit de grav , o infracțiune de vătămare corporală gravă , o infracțiune intenționată care a avut ca urmare vătămarea corporală gravă a victimei, o infracțiune de viol, de act sexual cu un minor și de perversiune sexuală ;

b) este soțul, copilul sau persoana aflată în întreținerea persoanelor decedate prin săvârșirea infracțiunilor prevăzute în capitolele II–IV din Codul penal, în cazul în care nu dispun de mijloace bănești pentru a plăti serviciile unui avocat, pot beneficia de asistență juridică garantată de stat atât în cadrul procesului penal, cit și în afara acestuia. O altă condiție este ca infracțiunea să fi fost săvârșită pe teritoriul RM sau în cazul în care infracțiunea a fost săvârșită în afara teritoriului RM, victima să fie cetățean al republicii Moldova sau străin care locuiește legal în republica Moldova și procesul penal să se desfășoare în Moldova.

- Măsuri de informare. Cu privire la măsura de protecție constând în Consilierea informațională a victimelor infracțiunilor cu privire la drepturile lor procesuale, această măsură se materializează în obligația pe care o are organul de urmărire penală de a aduce la cunoștința victimei unei infracțiuni a drepturilor care îi revin în procesul penal în funcție de calitatea în care participă în procesul penal[12]. Acesta măsură prevede că Colaboratorul organului de constatare la care se adresează victima pentru a

face plângerea privind infracțiunea săvârșită, ofițerul de urmărire penală și procurorul care instrumentează cazul au obligația de a aduce la cunoștință victimei infracțiunii, în scris sau într-o altă formă accesibilă dacă o cer condițiile speciale ale victimei, informația privind:

a) serviciile de suport de care poate beneficia victima, subiecții care acordă aceste servicii și condițiile generale de acordare a acestora;

b) organul de urmărire penală la care poate depune plângerea privind infracțiunea săvârșită împotriva sa;

c) drepturile procesuale de care beneficiază în calitate de parte la procesul penal, conform Codului de procedură penală și Codului de executare;

d) măsurile de protecție disponibile, conform prevederilor Codului de procedură penală și ale Legii nr. 105-XVI din 16 mai 2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, precum și informația cu privire la condițiile și procedura de aplicare a acestor măsuri;

- Compensații financiare. Măsura de protecție constând în acordarea de către stat a compensațiilor financiare victimelor unor infracțiuni vizează doar anumite categorii de victime și anume, aceleași categorii de victime pentru care se acordă și asistență juridică gratuită dacă infracțiunea a fost comisă pe teritoriul Republicii Moldova și victima este cetățean moldovean sau străin care locuiește legal în RM. Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor în art. 12 și 20 precizează amănunțit condițiile în care se acordă victimelor compensații financiare, și doar pentru anumite tipuri de infracțiuni cum ar art. 145 (omor intenționat), art. 146 (omor săvârșit în stare de afect), art. 149 (lipsirea de viață din imprudență), art. 151 alin. (4) (vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății soldată cu decesul persoanei), art. 158 (traficul de organe, țesuturi și celule umane), art. 164 alin. (3) lit. b) (răpirea unei persoane care a cauzat din imprudență o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății ori decesul acesteia), art. 165 (traficul de ființe umane), art. 166 alin. (3) (privațiunea ilegală de libertate), art. 1661 (tortura, tratamentul inuman sau degradant), art. 167 (sclavia și condițiile similare sclaviei), art. 168 (munca forțată, în cazul în care infracțiunea este săvârșită asupra unui minor), art. 171–175 (infracțiuni privind viața sexuală), art. 2011 (violenta în familie), art. 206 (traficul de copii), art. 2081 (pornografia infantilă), art. 2082 (recurgerea la prostituția practicată de un copil).

De asemenea legea, stabilește și categoriile de prejudicii suferite prin săvârșirea infracțiunii pentru care se acordă victimei compensație financiară, și anume:

- cheltuielile de spitalizare și alte categorii de cheltuieli medicale suportate de victimă;
- prejudiciile materiale rezultate din distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a bunurilor victimei ori din deposedarea acesteia prin săvârșirea infracțiunii;

- câștigurile de care victima este lipsită de pe urma săvârșirii infracțiunii;
- cheltuielile de înmormântare;
- întreținerea de care victima este lipsită din cauza săvârșirii infracțiunii.

Cererea de compensație financiară trebuie depusă în termen de 3 ani de la data intrării în vigoare a actului de constatare a săvârșirii infracțiuni, aceasta se depune la Comisia interdepartamentală pentru compensarea financiară de către stat a prejudiciului cauzat prin infracțiune (în continuare – Comisie) este constituită din 3 membri, dintre care un reprezentant al Ministerului Justiției, un reprezentant al Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale și un reprezentant al Ministerului Finanțelor.

Decizia Comisiei, în termen de 2 zile lucrătoare de la adoptare, se transmite ministrului justiției și, în temeiul acesteia, ministrul dispune, prin ordin, acordarea sau neacordarea compensației financiare. Ministrul justiției poate respinge decizia Comisiei dacă constată că aceasta contravine prevederilor legale, cu adoptarea, în acest caz, a unei decizii proprii asupra cererii privind acordarea compensației financiare. Ordinul ministrului justiției privind compensarea financiară de către stat a prejudiciului cauzat prin infracțiune poate fi contestat în instanța de contencios administrativ. Cuantumul compensației este achitat din contul bugetului de stat în mărime de 70% din suma prejudiciului calculat conform art. 15, dar nu mai mult de 10 salarii medii lunare pe economie, prognozate pentru anul în care victima a formulat cererea de compensație financiară.

Această lege este destul de rigidă și mecanismul de reparare a prejudicialului este foarte formalist de acei foarte puține sunt cazurile care victimele [13] apelează la repararea prejudiciului, de asemenea despre acest mecanism nu cunosc nici chiar unii actori care au obligații de a informa victima despre masurile de protecție.

În acest sens este important de studiat și proiectul Cu privire la aprobarea Conceptului privind Mecanismul național de referire pentru protecția și asistența victimelor infracțiunilor pentru anii 2020-2030 și a Planului de acțiuni pe anii 2020-2022 acest concept este ambițios si vine cu un mecanism mult mai clar care a fost elaborat în scopul realizării Legii nr. 137/2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor . Legea dată a proclamat dreptul victimelor unui șir de infracțiuni, precum traficul de ființe umane, violența în familie, tortura, infracțiunile privind viața sexuală etc., la asistența și suportul statului în scopul recuperării fizice, psihologice și sociale1 și a stabilit că MMPS este responsabil pentru elaborarea și promovarea politicii în sfera dată, precum și obligațiile acestui minister de a participa la realizarea ei. De asemenea, remarcăm faptul că, conform art. 3, alin. (2) al legii prenotate, MMPS asigură implementarea prevederilor Legii nr. 137/2016 în cooperare cu Ministerul Justiției, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Finanțelor, Procuratura Generală, Consiliul National pentru Asistenta

Juridică Garantată de Stat, subdiviziunile teritoriale de asistență socială, alte autorități ale administrației publice centrale și locale, precum și în cooperare cu reprezentanți ai societăți civile.

Principale obiective ale acestui concept sunt:

1) adaptarea modelului existent de colaborare intersectorială în raport cu victimele traficului de ființe umane la noile nevoi în schimbare ale victimelor traficului de ființe umane și nevoile victimelor altor categorii de infracțiuni;

2) asigurarea integrării/unificării într-un sistem unic a politicii de stat și serviciilor pentru victimele diferitor infracțiuni la toate nivelurile.

Adițional, Conceptul MNRV are menirea de a asigura legătura politicii de stat față de victime cu politica de stat în domeniul drepturilor omului, precum și cu mecanismele interne și externe de monitorizare a respectării drepturilor omului (integrarea politicii sociale și a politicii în domeniul drepturilor omului). Aceste obiective care pot fi materializate prin:

- includerea victimelor infracțiunilor în numărul beneficiarilor sistemului de asistență socială, ceea ce reclamă revizuirea întregii baze normative din acest domeniu, crearea unor noi tipuri de servicii, inclusiv social-psihologice;
- - îndeplinirea de către MMPS a funcției de coordonare a cooperării interdepartamentale și intersectoriale, ceea ce presupune asumarea de către ministerul respectiv a unor soluții manageriale, obligatorii pentru executare și de către alte ministere și solicită eforturi considerabile pentru implementarea în practică;
- reglementarea legală a colaborării interdepartamentale și intersectoriale – stabilirea procedurilor comune, obligatorii pentru executare de către toți participanții cooperării, inclusiv a celor care nu sunt subordonați MMPS;
- identificarea victimelor în afara cadrului procesului penal, ca beneficiari ai asistenței sociale și altor tipuri de servicii publice cu implementarea principiului ghișeului unic;
- educarea cadrelor în spiritul respectării drepturilor omului;

Astfel se propune de a dezvolta, prin aprobarea Conceptului și implementarea în practică a măsurilor prevăzute de proiectul Conceptului, care a fost elaborat în urma colaborării intersectoriale în raport cu victimele, excluzând unele probleme existente în funcționarea lui și adaptând acest model la nevoile altor categorii de victime ale infracțiunilor, prevăzute în Legea nr. 137/2016.

Referințe:

1. Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor Nr. 137 din 29-07-2016 Publicat : 09-09-2016 în Monitorul Oficial Nr. 293-305 art. 618

2. Codul de procedură penală Nr. 122 din 14-03-2003 Publicat : 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699

3. Directiva Parlamentului Uniunii Europene și a Consiliului UE din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului

4. Rezoluției Consiliului Europe din 10 iunie 2011 privind o foaie de parcurs pentru consolidarea drepturilor și a protecției victimelor, în special în cadrul procedurilor penale

5. Convenția Organizației Națiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW) adoptată la 18 decembrie 1979

6. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice adoptată la 7 aprilie 2011

7. Directiva 2011/99/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind ordinul european de protecție stabilește un mecanism pentru recunoașterea reciprocă de către statele membre a măsurilor de protecție în domeniul criminalității.

8. Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia

9. Directiva 2011/93/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile

10. https://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2012.315.01.0057.01.RON&toc=OJ%3AL%3A2012%3A315%3ATOC

11. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/243183

12. SĂNDULESCU, N. Aspecte esențiale ale legii privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor, Revista "Dreptul", nr. 9/2005, p. 18.

13. VOINEA, Gh.Protecția victimelor infracțiunilor, Revista "Dreptul", nr. 8/2005, p. 150.

14. Proiectul Conceptului privind Mecanismul național de referire pentru protecția și asistența victimelor infracțiunilor pentru anii 2020-2030 și a Planului de acțiuni pe anii 2020-2022

15. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/proiectul_321_0.pdf

CZU: 343.211:343.541:373(478:498)

PROTECȚIA JURIDICĂ A COPILULUI CONTRA VIOLENȚEI ÎN ȘCOALĂ: CADRUL NORMATIV AL REPUBLICII MOLDOVA *VERSUS* CEL AL ROMÂNIEI

Mihaela BOTNARENCO,
doctor în drept, conferențiar universitar
Dorina GUREV,
doctor în drept, conferențiar universitar

In the present scientific research, the normative framework of the Republic of Moldova and that of Romania regarding the protection of children against violence in general educational institutions (pre-university) is examined from a comparative point of view. The study does not reveal a comprehensive analysis of forms of school violence, its purpose being to review existing regulations in the field and to understand the trends of legislative policy in this area. It is concluded that in Romania the normative framework on the protection of children against school violence is more advanced, in comparison with that in the Republic of Moldova. However, in both states, the degree of legal protection cannot be considered appropriate to the extent of the phenomenon of school violence.

Keywords: *legal protection; bullying; school violence; comparative aspects; legislative policies.*

Cu drept cuvânt afirma Frederick Douglass că *„este mai ușor să construiești un copil puternic, decât să repari un adult stricat”.* A tolera violența în școală înseamnă a o ancora în dezvoltarea copiilor și, prin urmare, a o tolera în societate pentru deceniile următoare. În schimb, susținerea de la o vârstă fragedă a empatiei și a principiilor conviețuirii, ar permite adulților de mâine să adopte comportamente mai respectuoase față de semeni, inclusiv pârghiile comunicării non-violente. Nu în zadar, actualmente, preocuparea autorităților publice privind violența în instituțiile de învățământ se îndreaptă cu precădere către învățământul general, cu ideea că autorii relelor conduite devin din ce în ce mai tineri, dar și mai violenți, iar lupta împotriva acestui fenomen trebuie începută cât mai devreme.

In terminis, violența în instituția de învățământ reprezintă „acțiuni agresive, planificate sau spontane care au loc pe teritoriul sau în interiorul acesteia în timpul orelor, în pauze, în timpul deplasării spre aceasta și înapoi, precum și pe durata evenimentelor desfășurate de instituție altundeva (de exemplu, în timpul excursiilor)” [1, p.10]. Altfel spus, violența în școală se poate manifesta în interiorul școlii, în drum spre școală sau poate fi în conexiune cu școala, dar în afara teritoriului acesteia.

Acest tip de violență nu este tocmai recent, deși în ultimii ani este tot mai vizibil, în mare parte datorită mass-mediei. Astăzi, școala ca mediu instituțional, nemaifiind considerată „nici o fortăreață și nici un sanctuar”, ci un forum al socializării, un spațiu deschis lumii exterioare, asimilându-i tensiunile, trebuie văzută și ca spațiu de manifestare a violenței [2, p.245]. Drept urmare, înțelegând și recunoscând amploarea flagelului, numit violența în școală, statele lumii și-au intensificat eforturile de luptă împotriva

lui. În mod firesc, Republica Moldova și România s-au aliniat la aceste practici.

În Republica Moldova, dreptul la învățătură este consacrat la art.35 din Legea fundamentală [3] și la art.10 din Legea nr.338/1994 cu privire la drepturile copilului [4]. Acest drept este *a priori* incompatibil cu îngrădirea libertății la educație, precum și cu orice act de violență împotriva copilului. În acest sens, la art.6 din Legea nr.338/1994 este consacrat „dreptul la inviolabilitatea persoanei, la protecţie împotriva violenţei fizice şi psihice", în următorii termeni: „Statul ocroteşte inviolabilitatea persoanei copilului, protejându-l de orice formă de exploatare, discriminare, violenţă fizică şi psihică, neadmiţând comportarea plină de cruzime, grosolană, dispreţuitoare, insultele şi maltratările, antrenarea în acţiuni criminale, iniţierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea ilicită de substanţe stupefiante şi psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerşetoriei, incitarea sau constrângerea de a practica orice activitate sexuală ilegală, exploatarea în scopul prostituţiei sau al altei practici sexuale ilegale, în pornografie şi în materiale cu caracter pornografic, inclusiv din partea părinţilor sau persoanelor subrogatorii legale, rudelor".

La art.3 din Legea nr.140/2013 privind protecţia specială a copiilor în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi [5] este definită noțiunea de violenţă împotriva copilului, drept „forme de rele tratamente aplicate de către părinţi/ reprezentanţii legali/ persoana în grija căreia se află copilul sau de către orice altă persoană, care produc vătămare actuală sau potenţială asupra sănătăţii acestuia şi îi pun în pericol viaţa, dezvoltarea, demnitatea sau moralitatea, care includ tipurile de violenţă definite la art.2 din Legea nr.45/2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie [6]".

Prevederi particulare privind interzicerea violenței în școală se regăsesc în Codul Educației al Republicii Moldova [7]. Astfel, la art.35 sunt specificate obligațiile personalului didactic, ştiinţifico-didactic, ştiinţific şi de conducere din cadrul instituțiilor de învățământ, printre care: h) să asigure securitatea vieţii şi ocrotirea sănătăţii copiilor, elevilor şi studenţilor în procesul de învăţământ; i) să nu admită tratamente şi pedepse degradante, discriminarea sub orice formă şi aplicarea niciunei forme de violenţă fizică sau psihică; j) să informeze elevii despre toate formele de violenţă şi manifestările comportamentale ale acestora, despre persoanele şi instituţiile la care se pot adresa atunci când sunt supuşi unui act de abuz; k) să discute cu copiii şi elevii, individual şi în grup, despre siguranţa/ bunăstarea lor emoţională şi fizică acasă/în familie şi în instituţie, precum şi în alte locuri frecventate de ei; l) să intervină pentru a stopa cazurile de abuz şi neglijare a copilului şi/sau să solicite ajutor în cazul în care nu poate interveni de sine stătător; m) să comunice imediat despre orice caz suspect sau confirmat de abuz, neglijare, exploatare sau trafic al copilului din partea semenilor sau a adulţilor ...".

În Republica Moldova, activitatea instituţiilor de învăţământ general este reglementată de Regulamentele proprii de funcționare, adoptate în conformitate cu Regulamentul-tip de organizare și

funcționare a instituțiilor de învățământ primar și secundar, Ciclul I și Ciclul II, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației nr.235/2016 [8] (în continuare – Regulamentul-tip).

Astfel, în acord cu art.187 lit. k) din Regulamentul-tip, elevii au, *inter alia*, dreptul de a beneficia de condiții optime în organizarea procesului educațional, de garanții privind viața și securitatea în timpul aflării în instituție, precum și în timpul activităților la care participă ca delegat. Corelativ, potrivit art.189 al respectivului act, elevii au obligația „să manifeste un comportament respectuos în raport cu personalul de conducere, cadrele didactice, auxiliare și nedidactice, precum și față de colegi", dar și „să dea dovadă de un comportament adecvat în instituție, în familie și în locurile publice". În plus, elevilor le este interzis „să aducă jigniri și să manifeste agresivitate în limbaj și în comportament față de colegi și față de personalul instituției".

Regulamentul-tip prevede la art.195 și o serie de sancțiuni aplicabile elevilor în caz de abateri disciplinare[1], respectiv: a) observația orală sau cu înscriere în agenda elevului; b) mustrarea orală sau în scris; c) eliminarea temporară de la lecții observație orală sau cu înscriere în Agenda elevului; d) privare de cămin (în cazul în care instituita dispune de cămin, valabil doar pentru ciclul liceal); e) preavizarea de exmatriculare (pentru ciclul liceal); f) exmatricularea din învățământul liceal cu drept de reînscriere în anul școlar următor, cu excepția elevilor clasei a X-a, care vor susține un nou concurs de admitere; g) exmatricularea din liceu fără drept de reînscriere ulterioară în aceeași instituție; h) exmatricularea din liceu cu drept de înscriere în instituție de învățământ profesional tehnic secundar; i) suportarea de către părinți/ alți reprezentanți legali a cheltuielilor pentru pagubele materiale produse în laborator, cabinete, săli de clasă etc.

La noțiunea de abateri disciplinare se raportează „faptele elevilor prin care se încalcă dispozițiile legale în vigoare, precum și prevederile regulamentului instituției"[2]. În context, este cazul de precizat, că deși micile „abateri disciplinare" intră, de regulă, în gestiunea personalului didactic și a cadrelor manageriale a instituției de învățământ, actele de violență, ar putea să cadă, în anumite condiții, în aria de competență a organelor de justiție.

În actele normative ale Republicii Moldova, actele de violență în școală nu au o consacrare explicită. Diverse tipuri de violență întâlnite în instituția de învățământ sunt definite, însă, în Ghidul metodologic „Prevenirea violenței în instituția de învățământ" [1], printre care: extorcare[3], violența

[1] Faptele elevilor prin care se încalcă dispozițiile legale în vigoare, precum și prevederile regulamentului Instituției.
[2]Art.195 din Regulamentul de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ primar și secundar, Ciclul I și Ciclul II.
[3] Solicitare singulară sau periodică a banilor, lucrurilor sub presiune și constrângere, inclusiv sub amenințarea cu răfuiala fizică, divulgarea unor informații, răspândirea zvonurilor și bârfelor.

psihologică[1]; violența fizică[2]; intimidarea[3]; violența sexuală[4]; viol[5]; bullying[6]; hazing-ul[7]; cyberbullying[8].

Aceste noțiuni nu reflectă *in toto* concepția definitorie a unor noțiuni deja reflectate în legislația națională[9], având numai un caracter descriptiv, orientativ prin raportare la contextul de manifestare a violenței. Mai mult ca atât, unele forme de violență pertractate în Ghid nu își găsesc, la această etapă, o consacrare legală, chiar dacă datele demonstrează larga răspândire a lor în Republica Moldova (de exemplu, bullyingul).

Bunăoară, potrivit studiului „Bullyingul în rândul adolescenților", realizat de către UNICEF în 2019 [9], marea majoritate (86,8%) din totalul elevilor claselor a 6–12 din Republica Moldova sunt afectați de bullying, unii fiind victime, iar alții – agresori sau martori. Cei mai mulți elevi – peste două treimi (75,6%) sunt martori ai bullyingului. Victimele constituie circa 70% din totalul elevilor care s-au confruntat cu situații de bullying, iar proporția agresorilor este de peste 40 la sută.

În acest registru, consemnăm că, pe pagina web a Parlamentului Republicii Moldova este publicat Proiectul de lege pentru modificarea Codului educației al Republicii Moldova nr.152/2014 [10] (în continuare – Proiectul). În conformitate cu art.I al Proiectului, la art.3 din Codul Educației al Republicii

[1] Totalitatea acțiunilor verbale și comportamentale intenționate, orientate spre umilirea, ignorarea, respingerea, controlul sau izolarea socială a persoanei. Acest tip de violență se poate manifesta prin luare în derâdere, poreclire (numire cu cuvinte jignitoare), bătaie de joc, refuzul de a comunica cu persoana, de a o accepta în grup, la joacă, la activități sportive sau alte evenimente, precum și prin insultă, declarații brutale și înjositoare, înjurare.

[2] Aplicarea forței fizice față de o persoană pentru a-i provoca durere, disconfort, umilință. Există un spectru larg de modele comportamentale calificate drept violență fizică: lovire cu mâinile, cu picioarele, cu diverse obiecte, trântire, bătaie, împingere, îmbrânceală, izbire, înțepare, tăiere, ardere, strangulare, mușcare, tras de urechi, de păr, forțare de a sta într-o poziție incomodă sau umilitoare, scuturare etc.

[3] Amenințări orale sau scrise (inclusiv cu ajutorul poștei electronice, rețelelor sociale), atacuri fizice și alte acțiuni cu scopul de a insufla frică, de a supune victima, de a o forța să comită anumite acțiuni. Intimidarea se bazează pe inegalitatea reală sau presupusă de forțe între agresor și victimă. De regulă, dacă nu este oprită – el va recurge la intimidare iar și iar.

[4] Constrângerea persoanei de a întreține relații sexuale contrar voinței sale, precum și orice fel de acțiuni (inclusiv fără constrângere) cu caracter sexual din partea adultului în raport cu copilul care nu a atins vârsta consimțământului;

[5] Relații sexuale cu aplicarea violenței sau amenințarea de a o aplica – violență sexuală extremă, care poate deveni cauză a sarcinii, infectării cu boli transmisibile.

[6] Se manifestă prin aplicarea repetată de către o persoană sau un grup de persoane a diverselor tipuri de violență și intimidare față de o persoană care nu se poate apăra. Atunci când doi elevi cu capacități fizice egale se ceartă sau se luptă, fac glume într-o formă prietenească și jucăușă, nu este vorba despre bullying. Bullyingul întotdeauna urmărește scopul de a hărțui victima, de a-i provoca frică, a o demoraliza, umili, supune

[7] Este unul din tipurile de bullying, legat de fenomenul ritualurilor de inițiere. În mare parte, asemenea ritualuri neformale și violente sunt caracteristice instituțiilor închise (de tip militar, internat, penitenciare), dar se întâlnesc și în școli și colegii obișnuite, în special dacă dispun de cămine pentru elevii din alte localități. Colegii de clasă sau elevii din clasele (anii) mai mari forțează novicii să facă diverse acțiuni umilitoare (să meargă în pielea goală, să-i lase pe alții să arunce în ei cu zoaie, să spele podeaua din veceu cu periuța de dinți etc.). La adresa lor se pot comite abuzuri dure de tip fizic și chiar sexual

[8] Utilizarea telefoanelor mobile, poștei electronice, internetului, rețelelor sociale, blogurilor, chat-urilor în scopul urmăririi persoanei, distribuirii informațiilor confidențiale, zvonurilor, mesajelor denigratoare și jignitoare despre ea.

[9] A se vedea, de exemplu, art.3 din Legea nr.140/2013 privind protecţia specială a copiilor în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi în coroborare cu art.2 din Legea nr. 45/2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie.

Moldova, după definiția noțiunii „alternative educaționale” se propune inserarea următoarelor definiții: „bullying – este o formă de agresivitate care se manifestă în relațiile dintre copii și se referă la acele comportamente prin care un copil sau un grup de copii rănește, dăunează, provoacă suferință, neputință, aduce prejudicii demnității personale în mod intenționat și repetat pentru a obține beneficii sociale: statut, putere, influență în grupul de semeni, prestigiu, popularitate în condițiile în care între copilul/grupul care rănește și copilul rănit există un dezechilibru de putere. Acest tip de agresivitate se desfășoară în relațiile dintre frați, în unitățile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale; (*Bullying* fizic, *Bullying* verbal, *Bullying* emoțional/relațional, *Bullying* sexual, *Bullying* cibernetic)”. Totodată se recomandă, completarea art.7 „Principiile fundamentale ale educației”, prin introducerea la litera h) după cuvântul „egalității” a următorului text „și nediscriminării” și prin adăugarea unei litere noi cu următorul conținut: r) „principiul nonviolenței”.

Fără tăgadă, este salutabilă intenția autorilor Proiectului de lege de a reglementa și de a recunoaște bullyingul ca o formă de violență particulară în școală. Cu toate acestea, credem că este o eroare idealistă și anistorică în a crede că simpla definire în lege a violenţei ori a bullyingului este suficientă în lupta cu atare fenomene. Mai mult ca atât, este cazul de evaluat suplimentar dacă norma propusă pentru definirea bullyingului corespunde cerințelor de claritate și previzibilitate a legii. Elocventă în acest context este următoarea observație pertractată în doctrina română cu referire la noțiunea de bullying: „[...] este greu de imaginat ce *dezechilibru de putere* ar putea exista între persoana care săvârșește fapta și victimă într-o situație-exemplu în care ambii au aceeași vârstă și fac parte din aceeași clasă” [11].

Reiterăm ca fiind inerentă intervenția autorităților competente prin dezvoltarea promptă a mecanismelor de implementare și de aplicare a normelor juridice care interzic bullyingul. Este apreciabilă, așadar, propunerea autorilor Proiectului de a completa art.157 Codul Educației cu următorul conținut: „f) în termen de 12 luni de zile de la intrarea în vigoare a acestor modificări va elabora și prezenta Parlamentului propuneri privind aducerea legislației în vigoare în concordanță cu aceasta; g) va aduce actele sale normative în concordanță cu modificările actuale și va asigura elaborarea actelor normative necesare pentru punerea în aplicare a acestuia”.

Pe această cale, tindem să credem că, în eventualitatea adoptării Legii anti-bullying (în versiunea propusă de autorii Proiectului), legiuitorul nu se va limita doar la prestabilirea comportamentul interzis, ci va dezvolta mecanismele necesare de intervenție, inclusiv de sancționare a persoanelor ce manifestă atare conduită. În caz, contrar, câtă vreme actul normativ nu va face nicio referire la răspunderea persoanei care manifestă un comportament de tip bullying, norma juridică va fi ineficientă din punct de vedere juridic.

În altă ordine de idei, consemnăm că subiecți ai violenței într-o instituție de învățământ pot fi și

pedagogii, alți angajați, elevii și părinții acestora. Comportamentele inacceptabile ale angajaţilor şi partenerilor instituției de învățământ general (părinți, voluntari, stagiari, formatori, asistenți, experți, parteneri, donatori, mass-media, adulţi care intră în contact cu copiii în cadrul activităţilor instituției, prestatori de servicii etc.) în relaţiile cu copii sunt exemplificate în Politica de protecție a copilului în instituția de învățământ [12]:

- lovirea sau aplicarea altor forme de abuz fizic faţă de copil sau incitarea unui copil să aplice violenţa asupra altui copil: îmbrânciri, pălmuiri, pişcături, trântiri, tragere de păr sau urechi etc.;

- abuz emoţional: strigăte, umilire, luare în derâdere, intimidare, poreclire, înjurare, ameninţare verbală, distrugerea obiectelor personale etc.;

- impunerea sau incitarea unui copil de a se implica în orice fel de activitate sexuală (filme sau fotografii pornografice, relaţii sexuale, atingeri cu caracter sexual etc.);

- abuz sexual: comportament fizic, verbal sau nonverbal de natură sexuală care creează o atmosferă neplăcută, degradantă, umilitoare, insultătoare, lezează demnitatea copilului (priviri, comentarii vulgare, glume indecente, aluzii, atingeri în locurile intime);

- implicarea sau încurajarea practicării de către copii a activităţilor ilegale de orice gen: exploatare prin muncă;

- procurarea, comercializarea sau consumul de alcool, tutun sau droguri;

- tratamentul discriminatoriu faţă de anumiţi copii: excluderea unora şi favorizarea altora în bază de etnie, religie, limba vorbită, rezultatele la învăţătură, statutul social al familiei, reputaţia părinţilor etc.;

- petrecerea timpului unul la unul cu copilul (în sala de curs, camera de cămin, invitarea acasă sau în locuri izolate, vizite neînsoţite la domiciliu când copilul este singur acasă, etc.). Deşi instituția recunoaşte că activităţile unul la unul cu copiii sunt uneori necesare, personalul/ voluntarul nu trebuie să petreacă o perioadă prea îndelungată de timp de unul singur, în compania unui copil/ tânăr. În cazul în care un adult trebuie să se întâlnească de unul singur cu un copil/ tânăr, uşa trebuie să fie lăsată deschisă şi un alt adult trebuie să fie informat despre desfăşurarea acestei întâlniri sau acest lucru se poate întâmpla într-un spațiu public, care oferă suficientă protecție (de exemplu, o bancă din curtea școlii, din holul instituției etc.).

Consemnăm că această listă nu este completă sau exhaustivă, ci este una exemplificativă. Principiul de bază este că angajații instituției şi alţi adulţi care intră în contact cu copiii trebuie să evite acţiunile şi comportamentele care pot fi abuzive şi dăunătoare pentru copil în plan fizic şi emoţional[1].

Același document exemplifică și anumite conduite dezirabile ale adulților în raport cu elevii: să fie

[1] p.9 din Politica de protecție a copilului în instituția de învățământ.

deschişi, să aibă o atitudine binevoitoare faţă de copii; să asculte copiii şi să ia opinia lor în considerare, să-i implice în luarea deciziilor; să păstreze confidențialitatea informaţiilor despre copii, să nu divulge datele lor cu caracter personal (cu excepţia cazului în care există obligaţia de raportare (intern, extern). În timp ce, în cazul contactului fizic cu copii, este imperios ca personalul instituției să mențină un echilibru între drepturile copilului și necesitatea unei intervenții. Ca regulă generală, orice contact fizic între personalul instituției și copil trebuie să fie ca răspuns la nevoile copilului și nu la nevoile adultului. Următorii factori trebuie evaluați cumulativ pentru a determina oportunitatea contactului fizic: este acceptat de copil; este deschis și nu secretos; este adecvat vârstei și gradului de dezvoltare a capacităților copilului. Angajații instituției nu trebuie să facă lucruri de natură personală pentru un copil pe care copilul le poate face singur. Contactul fizic nepotrivit include, de asemenea, jocurile fizice dure și brutale, gâdilire, lupte etc.[1]

Acțiunile de organizare instituțională și informativ-educative care, în scopul prevenirii violenței, trebuie întreprinse de către managementul instituției de învățământ, colectivul pedagogic în colaborare cu elevii, părinții, autorităţile cu atribuţii în protecţia drepturilor copilului și organizațiile partenere, se bazează pe următoarele documente [1, p.31]:

- Procedura de organizare instituţională și de intervenţie a lucrătorilor instituţiilor de învăţământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației nr. 77 din 22 februarie 2013;

- Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituţională și de intervenţie a lucrătorilor instituţiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, aprobată prin Ordinul Ministerului Educaţiei nr.858 din 23 august 2013;

- Instrucţiunile privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistenţa și monitorizarea copiilor victime și potenţiale victime ale violenţei, neglijării, exploatării și traficului, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.270 din 08.04.2014; și alte acte normative.

De rând cu actele normative menționate, prin Ordinul Ministerului Educației nr.861 din 07.09.2015 a fost aprobat Codul de etică al cadrului didactic. *Inter alia*, acesta reglementează normele de conduită a cadrelor manageriale, personalului didactic și didactic auxiliar în relație cu elevii în instituțiile de învățământ general și profesional tehnic. Conform Codului, în relațiile cu elevii, personalul de conducere, cadrele didactice și didactice auxiliare trebuie să respecte următoarele norme de conduită: protecția sănătăţii fizice, psihice și morale a elevilor prin: a) supravegherea permanentă a acestora pe tot parcursul

[1] p.10 din Politica de protecție a copilului în instituția de învățământ.

activităţilor în școală, precum și în cadrul celor organizate de instituția de învățământ în afara acesteia, în vederea asigurării depline a securităţii tuturor celor implicaţi în aceste acţiuni; neadmiterea tratamentelor și pedepselor degradante, a discriminării sub orice formă și aplicării niciunei forme de violenţă fizică sau psihică; asigurarea protecţiei fiecărui elev prin denunţarea formelor de violenţă fizică exercitate asupra acestuia, a oricărei forme de discriminare, abuz, neglijare sau exploatare a copilului; neadmiterea oricăror forme de abuz sexual, emoţional sau spiritual, hărţuirii sexuale și a relaţiilor sexuale cu elevii, inclusiv a celor consensuale, ș.a.

Și în **România** dreptul la învățătură este consacrat în Constituție [13] (art.32). Suplimentar, dreptul la educație este prevăzut în Legea nr.272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului [14] (art.52). Același act normativ stabilește *expressis verbis* la art. 52 alin. (2) că „în cadrul procesului instructiv-educativ, copilul are dreptul de a fi tratat cu respect de către cadrele didactice, personalul didactic auxiliar și cel administrativ și de a fi informat asupra drepturilor sale, precum și asupra modalităților de exercitare a acestora. Pedepsele corporale sau alte tratamente degradante în cadrul procesului instructiv-educativ sunt interzise". Totodată, Legea nr.272/2004 prevede la art.89 că „copilul are dreptul de a fi protejat împotriva abuzului, neglijării, exploatării, traficului, migrației ilegale, răpirii, violenței, pornografiei prin internet, precum și a oricăror forme de violență, indiferent de mediul în care acesta se află: familie, instituții de învățământ, medicale, de protecție, medii de cercetare a infracțiunilor și de reabilitare/detenție, internet, mass-media, locuri de muncă, medii sportive, comunitate etc. Iar în acord cu art.95 din legea respectivă, sunt interzise săvârșirea oricărui act de violență, precum și privarea copilului de drepturile sale de natură să pună în pericol viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului, atât în familie, cât și în instituțiile care asigură protecția, îngrijirea și educarea copiilor, în unități sanitare, unități de învățământ, precum și în orice altă instituție publică sau privată care furnizează servicii sau desfășoară activități cu copii.

Cadrul normativ de protecție a copiilor contra violenței în școală din România este constituit din: Legea Educației nr.1/2011 [15]; Regulamentului-cadru din 31 august 2020 de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar [16]; Normele metodologice din 27 mai 2020 de aplicare a prevederilor art. 7 alin.(1^1), art.56^1 și ale pct.6^1 din anexa la Legea Educației naționale nr.1/2011 privind violența psihologică – bullying [17]; Metodologia-cadru din 19 ianuarie 2011 [18] privind prevenirea și intervenția în echipă multidisciplinară și în rețea în situațiile de violență asupra copilului și de violență în familie; Statutul elevului [19], Strategia pentru reducerea fenomenului de violenţă în unitățile de învățământ preuniversitar [20]; Codul-cadru de etică personalului didactic din învățământul

preuniversitar [21].

Spre deosebire de Codul Educației al Republicii Moldova, Legea Educației a României prevede la art.7 alin.(1^1) interdicția violenței psihologice – bullyingului în unitățile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale. Totodată, noțiunea de bullying (violența psihologică) este definită în pct.6^1 din Anexa nr.1 a Legii Educației nr.1/2011, în următorii termeni: „Bullying este acțiunea sau seria de acțiuni fizice, verbale, relaționale și/sau cibernetice, într-un context social dificil de evitat, săvârșite cu intenție, care implică un dezechilibru de putere, au drept consecință atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptate împotriva unei persoane sau grup de persoane și vizează aspecte de discriminare și excludere socială, care pot fi legate de apartenența la o anumită rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată ori de convingerile, sexul sau orientarea sexuală, caracteristicile personale, acțiune sau serie de acțiuni, comportamente ce se desfășoară în unitățile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale". Concretizăm că respectiva prevedere a fost introdusă în Legea nr.1/2011 prin Legea nr.221/2019 [22]. Aceeași noțiune a fost preluată *in toto* în Normele metodologice din 27 mai 2020 de aplicare a prevederilor art.7 alin. (1^1), art. 56^1 și ale pct. 6^1 din anexa la Legea educației naționale nr.1/2011, privind violența psihologică – bullying [17].

Suplimentar, în Normele metodologice sunt definite și noțiunile de violenţă fizică[1]; violenţă psihologică cibernetică sau cyberbullyingul[2]; abuzul emoţional[3]; violenţă sexuală[4], comportamentul agresiv[5].

În preambulul Normelor metodologice se identifică scopul acestora, respectiv: a) să ajute la crearea

[1] Se realizează prin atingeri/contacte fizice dureroase, exercitate de un preşcolar/elev asupra unui alt copil sau grup de copii, intimidare fizică îndreptată asupra victimei, distrugerea unor bunuri personale care aparţin victimei.

[2] Constă în acţiuni care se realizează prin intermediul reţelelor de internet, calculator, tabletă, telefon mobil şi poate cuprinde elemente de hărţuire online, alături de un conţinut ilegal şi/sau ofensator care se referă la orice comportament mediat de tehnologie, identificat în spaţiul de social-media, website-uri, mesagerie. Această formă de violenţă nu se limitează la comportamente repetate de tip: mailuri, postări, mesaje, imagini, filme cu un conţinut abuziv/jignitor/ofensator, aceasta însemnând, de asemenea, şi excluderea deliberată/marginalizarea unui copil în spaţiul online, spargerea unei parole de cont personal de e-mail, derulate pe grupuri şi reţele de socializare online sau prin alte forme de comunicare electronică online;

[3] Constă în expunerea repetată a unui copil la situaţii al căror impact emoţional depăşeşte capacitatea sa de integrare psihologică. În această situaţie, abuzul emoţional vine din partea unei persoane care se află în relaţie de încredere, de răspundere sau de putere cu copilul. Ca modalitate concretă, o situaţie de abuz emoţional poate îmbrăca formă de umilire verbală şi/sau nonverbală, intimidare, ameninţare, terorizare, restrângerea libertăţii de acţiune, denigrarea, acuzaţiile nedrepte, discriminarea, ridiculizarea şi alte atitudini ostile sau de respingere faţă de copil. Dacă abuzul emoţional este repetitiv şi susţinut, acesta poate conduce la afectarea diverselor paliere ale psihicului copilului, precum structura de personalitate, afectele, cogniţiile, adaptarea, percepţia, devenind abuz psihologic, care are consecinţe mai grave şi pe termen lung asupra dezvoltării copilului;

[4] Ca formă posibilă a violenţei psihologice – bullying, constă în comentarii degradante cu conotaţii sexuale, injurii, propuneri indecente făcute victimei, atingeri nepotrivite;

[5] Tip de comportament al unui elev, orientat în sens ofensator, umilitor sau distructiv, care provoacă daune morale, psihologice şi/sau materiale unui alt copil sau grup de copii;

unui climat sigur şi pozitiv în unitatea de învăţământ, bazat pe respectarea persoanei, nediscriminare, motivarea pentru învăţare şi asigurarea stării de bine a antepreşcolarului/preşcolarului/elevului în unitatea de învăţământ; b) să ofere un instrument de lucru pentru profesioniştii care lucrează cu antepreşcolarii/preşcolarii/elevii din sistemul educaţional, familiile copiilor, autorităţile responsabile cu protecţia copilului împotriva violenţei, inclusiv a violenţei psihologice – bullying şi cu furnizorii de servicii specializate pentru reabilitarea copiilor-victime, martori şi/sau a copiilor cu un comportament agresiv.

Același document prevede și mecanismul de intervenție în prevenirea și combaterea bullyingului din unitățile de învățământ. Astfel, în capitolul privind mecanismul de intervenție sunt detaliate aspecte cum ar fi: nivelurile la care se realizează intervenția; modurile de realizare a intervenției; echipa multidisciplinară specializată; modul de sesizare a situațiilor de violență psihologică – bullying; necesitatea de a întocmi strategii și planuri de asigurare și de menținere a unui climat social adecvat educației de calitate; necesitatea creării unui grup de acțiune antibullying cu rol de prevenire, identificare și soluționare a faptelor de bullying.

Pentru a ghida și ușura activitatea celor care trebuie să aplice prevederile referitoare la violența psihologică – bullying, Normele sunt însoțite de 4 anexe: 1. anexa privind Prevenirea bullyingului și a cyberbullyingului în unitățile de învățământ preuniversitar; 2. anexa privind Combaterea bullyingului și a cyberbullyingului în unitățile de învățământ prin intervenție integrată, prin identificare și semnalare care are 2 anexe (Fișa de identificare a violenței psihologice – bullying în mediul școlar și Fișa de semnalare); 3. crearea și funcționarea grupului de acțiune antibullying în unitățile de învățământ preuniversitar; 4. Infograficul – instrument pentru învățare – Intervenția cadrelor didactice în situațiile de bullying din unități de învățământ.

În același registru, trebuie de menționat că, o exegeză restrictivă a bullyingului se regăsește în pct.1 din Metodologia-cadru din 19 ianuarie 2011 privind prevenirea și intervenția în echipă multidisciplinară și în rețea în situațiile de violență asupra copilului și de violență în familie [18] și anume: „Intimidare în școală de către un alt coleg”.

Și în România fiecare unitate de învățământ preuniversitar funcționează în baza propriului regulament. Regulamentul unității de învățământ este adoptat în baza Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar (în continuare – Regulamentul-cadru), a actelor normative şi/sau administrative cu caracter normativ care reglementează drepturile şi obligaţiile beneficiarilor primari ai educaţiei şi ale personalului din unităţile de învăţământ, precum şi a contractelor colective de muncă aplicabile.

La alin.(4)-(5) art.39 din Regulamentul-cadru, sunt prevăzute următoarele interdicții

comportamentale față de personalul din învăţământul preuniversitar: de a desfăşura şi de a încuraja acţiuni de natură să afecteze imaginea publică a copilului/elevului şi viaţa intimă, privată sau familială a acestuia sau ale celorlalţi salariaţi din unitate; de a aplica pedepse corporale; de a agresa verbal, fizic sau emoţional copiii/elevii şi/sau colegii. Totodată, la același articol este stabilită obligaţia de a veghea la siguranţa copiilor/elevilor, pe parcursul desfăşurării programului şcolar şi a activităţilor şcolare, extracurriculare/extraşcolare [alin.(6)], precum și cea de a sesiza, după caz, instituţiile publice de asistenţă socială/educaţională specializată, direcţia generală de asistenţă socială şi protecţia copilului în legătură cu orice încălcări ale drepturilor copiilor/elevilor, inclusiv în legătură cu aspecte care le afectează demnitatea, integritatea fizică şi psihică [alin.(7)].

În corespundere cu lit.e) alin.(2) art.71 din Regulamentul-cadru, la nivelul fiecărei unități de învățământ funcționează Comisia pentru prevenirea şi eliminarea violenţei, a faptelor de corupţie şi discriminării în mediul şcolar şi promovarea interculturalităţii. Iar în acord cu art.168 al respectivului act, printre atribuțiile Comitetului de părinţi pe grupă/clasă intră susţinerea organizării şi desfăşurării de programe de prevenire şi combatere a violenţei, de asigurare a siguranţei şi securităţii, de combatere a discriminării şi de reducere a absenteismului în mediul şcolar. O atribuție similară este instituită și față de Consiliul reprezentativ al părinţilor lit.c) art.1.

Obligațiile particulare ale unității de învățământ sunt pertractate în prevederile Contractului educațional al unității de învățământ, ținându-se cont de prevederile Contractului educațional tip – Anexă la Regulamentul-cadru. În domeniul examinat, Contractul educațional tip prevede următoarele responsabilități *vis-a-vis* de unitatea de învățământ:

- respectarea cu strictețe de către personalul instituției a prevederilor legislației în vigoare și adoptarea de către aceștia a unei ținute morale demne, în concordanță cu valorile educaţionale pe care le transmite elevilor şi un comportament responsabil;

- sesizarea, la nevoie, a instituţiilor publice de asistenţă socială/educaţională specializată, direcţiei generale de asistenţă socială şi protecţia copilului în legătură cu aspecte care afectează demnitatea, integritatea fizică şi psihică a elevului/copilului;

- asigurarea că personalul din învăţământ nu desfășoară acţiuni de natură să afecteze imaginea publică a copilului/elevului, viaţa intimă, privată şi familială a acestora și că nu aplică pedepse corporale, precum și că nu agresează verbal sau fizic elevii;

- desfășurarea în unitatea de învățământ a activităţilor care respectă normele de moralitate și care nu pun în niciun moment în pericol sănătatea şi integritatea fizică sau psihică a copiilor/elevilor, respectiv

a personalului unității de învățământ.

În șirul obligațiilor înscrise pentru elevi, Contractul educațional tip stabilește:

- respectarea Regulamentului de organizare și funcționare a unităţii de învăţământ, Regulilor de circulaţie, normelor de securitate şi de sănătate în muncă, de prevenire şi de stingere a incendiilor, normelor de protecţie a mediului;

- interzicerea: aducerii ori difuzării, în unitatea de învăţământ, a materialelor care, prin conţinutul lor, atentează la independenţa, suveranitatea şi integritatea naţională a ţării, care cultivă violenţa şi intoleranţa; organizării/participării la acţiuni de protest, astfel decât este prevăzut în Statutul elevului; deținerii/consumării/comercializării, în perimetrul unităţii de învăţământ, droguri, substanţe etnobotanice, băuturi alcoolice, ţigări; introducerii sau folosirii, în perimetrul unităţii de învăţământ, a oricărui tip de armă sau alte produse pirotehnice, cum ar fi muniţie, petarde, pocnitori, brichete etc., precum şi spray-uri lacrimogene, paralizante sau altele asemenea care, prin acţiunea lor, pot afecta integritatea fizică şi psihică a beneficiarilor direcţi ai educaţiei şi a personalului unităţii de învăţământ; posedării şi/sau difuzării materialelor care au un caracter obscen sau pornografic; jignirii şi manifestării agresivităţii în limbaj şi în comportament faţă de colegi şi faţă de personalul unităţii de învăţământ sau lezării în orice mod imaginea publică a acestora; provocării/ instigării/participării la acte de violenţă în unitatea de învățământ și în proximitatea acesteia ș.a.

În același registru, consemnăm că la art.15 din Statutul elevului [19] se regăsesc înscrise de asemenea interdicții comportamentale față elevi, similare celor citate *supra*. Totodată, potrivit respectivului act, sancţiunile ce pot fi aplicate elevilor în cazul în care aceștia săvârşesc fapte prin care se încalcă dispoziţiile legale în vigoare, inclusiv regulamentele şcolare sunt: a) observaţie individuală; b) mustrare scrisă; c) retragerea temporară sau definitivă a bursei de merit, a bursei sociale, bani de liceu, a bursei profesionale; d) mutarea disciplinară la o clasă paralelă din aceeași unitate de învăţământ; e) preavizul de exmatriculare; f) exmatriculare. Respectivele sancțiuni sunt descrise tranșant în art.17-25 ale Statutului. Totodată, violenţa fizică sub orice formă se sancţionează conform dispoziţiilor legale în vigoare.

Drept urmare, este cazul de menționat că lipsa unor reglementări speciale de natură penală ori contravențională privind diverse forme de violență săvârșite între copii sau asupra copiilor la școală nu cad sub incidența legislației. Bunăoară, în condițiile legii, persoanele care au atins vârsta corespunzătoare pentru răspundere penală ori contravențională pot fi atrași la răspundere pentru: vătămarea intenționată media a integrității corporale sau a sănătății (art.152 Cod penal al Republicii Moldova [23]); vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii (art.151 Cod penal al RM); ameninţarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii (art.155 Cod penal al RM); huliganism

(art.287 Cod penal al RM); vătămarea integrității corporale (art.78 Cod contravențional [24] al RM) ori, după caz, pentru: lovirea sau alte violențe (art.193 Cod penal al României [25]), vătămarea corporală (art.194 Cod penal al României); amenințarea (art.206 Cod penal al României) etc. Iar în cazul în care copii au manifestat comportamente ce cad sub incidența legii penale, fie contravenționale, dar nu au atins vârsta corespunzătoare răspunderii pentru asemenea fapte, aplicabile pot fi prevederile Legii Republicii Moldova nr.299/2018 privind măsurile și serviciile destinate copiilor cu comportament deviant [26], ori, după caz, a Legii României nr.272/2004 care reglementează protecția şi promovarea drepturilor copilului.

Concluzii. În Republica Moldova cadrul normativ de protecție a copilului contra violenței în școală este alcătuit, în principal, din: Legea nr.338/1994 cu privire la drepturile copilului**;** Legea nr.140/2013 privind protecţia specială a copiilor în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi; Codul Educației al Republicii Moldova; Regulamentul de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ primar și secundar, Ciclul I și Ciclul II; Codul de etică al cadrului didactic. În timp ce în România acesta este constituit din: Legea Educației nr.1/2011; Legea nr.272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului; Regulamentul-cadru de organizare şi funcţionare a unităţilor de învăţământ preuniversitar; Normele metodologice din 27 mai 2020 de aplicare a prevederilor art. 7 alin.(1^1), art.56^1 și ale pct.6^1 din anexa la Legea Educației naționale nr.1/2011, privind violența psihologică – bullying; Metodologia-cadru din 19 ianuarie 2011 privind prevenirea și intervenția în echipă multidisciplinară și în rețea în situațiile de violență asupra copilului și de violență în familie; Statutul elevului; Strategia pentru reducerea fenomenului de violenţă în unitățile de învățământ preuniversitar; Codul-cadru de etică personalului didactic din învățământul preuniversitar.

Din perspectiva conținutului, cadrul normativ al României privind protecția contra violenței în școală apare a fi mai avansat, în coraport cu cel din Republica Moldova. Bunăoară, în Republica Moldova, la această etapă, nu există mecanisme eficiente de luptă contra unor forme grave ale violenței în școală (cum ar fi, de pildă, bullyingul). În același timp, trebuie să recunoaștem că simpla definire a bullyingului în lege, nu apare a fi o măsură suficientă în lupta cu atare flagel.

Lipsa unor reglementări particulare privind formele grave de violență în școală, fie tratamentul juridic necorespunzător a acestora potențează riscul ca instituția de învățământ să intervină cu răspunsuri, de la caz la caz și prin aplicarea măsurilor neconsecvente. Deopotrivă, organizarea regulatoare instituțională poate fi un răspuns eficient pentru prevenirea violenței. Prin urmare, crearea unor reguli solide, partajabile, inteligibile, unificatoare înseamnă oferirea unui răspuns colectiv, instituțional, dar și participarea la fundamentarea unui cadru comun explicit.

Indiferent de țara de origine, cercetările arată cum anumite situații pedagogice favorizează conflictele sau, dimpotrivă, le atenuează, și cât de mult climatul școlar și al clasei este decisiv pentru

învățare și formare. O reacție violentă a profesorului la un caz de violență între elevi, este într-adevăr o tactică greșită de soluționare a conflictelor, după cum ignorarea violenței, dar și externalizarea problemei (de exemplu, prin exmatricularea elevului) nu reprezintă soluții în lupta cu acest fenomen. Pe această cale, apreciem a fi recomandabilă includerea în actele normative ce reglementează sancțiunile aplicabile copilului pentru încălcările realizate în școală a unor sancțiuni ce ar favoriza reabilitarea comportamentală a lor, cum ar fi, de pildă: *obligarea copilului agresiv de a frecventa un program de intervenție sau un program terapeutic,* cu instituirea suplimentară a mecanismului de executare a acestuia.

Drept urmare, violența în școală, având origini multiple, necesită un tratament juridic cuprinzător și acțiuni pe termen lung și nu doar o abordare bazată exclusiv pe securitate, care apare a fi ineficientă.

Referințe:

1. Prevenirea violenței în instituția de învățământ. Ghid metodologic / sub redacția ADĂSCĂLIȚĂ V., JOSANU R., MOLDOVANU I., EPOIAN T., Chișinău, 2017, p.10. [Accesat: 28.12.2021] Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/prevenirea_violentei_in_institutia_de_invatamant_ghid_metodologic.pdf
2. CROITORIU, N., LUPAȘCU, G. M. Violența în mediul școlar. În: Materialele Conferinței științifico-practice naționale cu praticipare internațională „Formarea inițială și continuă a psihologilor în domeniul protecției copilului față de violență" 26 octombrie 2018, p.245-255.
3. Constituția Republicii Moldova. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78/2016.
4. Legea nr.338/1994 privind drepturile copilului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 13/1995.
5. Legea nr.140/2013 privind protecţia specială a copiilor în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. Monitorul Oficial nr. 167-172/2013.
6. Legea nr. 45/2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. Monitorul Oficial nr. 55-56/2008.
7. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152/2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 319-324/2014.
8. Regulamentul de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ primar și secundar, Ciclul I și Ciclul II. Aprobat prin Ordinul Ministerului Educației nr.235/2016. [Accesat: 28.12.2021] Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/regulament_organizare_si_functionare_institutii_invatamint_gene.pdf
9. CHEIANU-ANDREI, D., SÎMBOTEANU, D., ANDREI, I. Bullyingul în rândul adolescenților din Republica Moldova. Studiu efectuat de Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis", la cererea UNICEF Moldova. Chișinău, 2019. [Accesat: 28.12.2021] Disponibil: https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20 adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf
10. Proiectul de lege pentru modificarea Codului educației al Republicii Moldova nr.152 din 17.07.2014 (art.3, 7, 157). [Accesat: 28.12.2021] Disponibil: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5693/language/ro-

RO/Default.aspx

11. NIȚA, A.. Bullying – provocări legislative. Abordare juridică și judiciară. [Accesat: 28.12.2021] Disponibil: http://revista.universuljuridic.ro/bullying-provocari-legislative-abordare-juridica-si-judiciara/
12. Politica de protecție a copilului în instituția de învățământ. Ghid de implementare. [Accesat: 28.12.2021] Disponibil: https://mec.gov.md/sites/default/files/politica_de_protectie_a_copiluluighid_de_implementare.pdf
13. Constituția României. Republicată în: Monitorul Oficial al României nr. 767/2003
14. Legea nr.272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului. Republicată în: Monitorul Oficial al României nr.159/2014.
15. Legea educației nr.1/2011. În: Monitorul Oficial al României nr.18/2011.
16. Regulamentul-cadru de organizare şi funcţionare a unităţilor de învăţământ preuniversitar, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației și Cercetării al României nr. 5447/2020. În: Monitorul Oficial al României nr. 827/2020.
17. Norme metodologice din 27 mai 2020 de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1^1), art. 56^1 și ale pct. 6^1 din anexa la Legea educației naționale nr.1/2011, privind violența psihologică – bullying, aprobate prin Ordinul Ministerului Educației și Cercetării al României nr. 4343/2020. În: Monitorul Oficial al României nr. 492/2020.
18. Metodologia-Cadru din 19 ianuarie 2011 privind prevenirea și intervenția în echipă multidisciplinară și în rețea în situațiile de violență asupra copilului și de violență în familie, aprobată prin Hotărârea Guvernului României nr.49/2011. În: Monitorul Oficial al României nr.117/2011.
19. Statutul elevului, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației Naționale și Cercetării Științifice al României nr. 4742/2016. În: Monitorul Oficial al României nr. 645/2016.
20. Ordinul Ministrului Educației Naționale nr.1.409/2007 nu a fost publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, el este indicat în Norme metodologice din 27 mai 2020 de aplicare a prevederilor art. 7 alin. (1^1), art. 56^1 și ale pct. 6^1 din anexa la Legea educației naționale nr.1/2011, privind violența psihologică – bullying.
21. Codul-cadru de etică din 30 august 2018 al personalului didactic din învățământul preuniversitar, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației Naționale al României nr. 4831/2018. În: Monitorul Oficial al României nr.844/2018.
22. Legea nr.221/2019 pentru modificarea și completarea Legii educației naționale nr. 1/2011. În: Monitorul Oficial al României nr. 929/2019.
23. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985/2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/2009.
24. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008. Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78-84/2017.
25. Codul penal al României nr. 286/2009. În: Monitorul Oficial al României nr. 510/2009.
26. Legea Republicii Moldova nr.299/2018 privind măsurile și serviciile destinate copiilor cu comportament deviant. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1-5/2019.

CZU: 343.211:343.988:061.1 EU

PROTECȚIA, CONSOLIDAREA ȘI GARANTAREA DREPTURILOR VICTIMELOR INFRACȚIUNILOR ÎN CADRUL UE

Veronica POZNEACOVA,
Universitatea de Stat din Moldova,
studentă, anul III

SUMMARY.*Protection, respect and promotion of the crime victims' rights represent a priority for the European Union. EU adopted several legislative acts in order to ensure respect for the rights of this category of persons. The EU Strategy on victims' rights (2020-2025) was adopted in 2020. This act summarizes the rights of victims regulated by the directives adopted earlier, and introduces a mechanism for the realization of these rights, which requires actions by both national States and EU institutional bodies. The significance of this strategy is confirmed by the fact that it represents a first strategy adopted by the EU for protecting victims of crimes and enumerates the concrete states' actions that should be undertaken for guaranteeing the rights of this category of persons. In this study, we aimed to analyze the EU Strategy on victims' rights (2020-2025), to highlight the insurance mechanism and implementation of their rights, as well as the applicability of this strategy for the Republic of Moldova at the recommendation level.*
Keywords: *crime, victim, rights, protection, state, EU*

Introducere. Respectarea drepturilor victimelor infracțiunilor rămâne un subiect de o importanță majoră în cadrul Uniunii Europene. Atât drepturile, cât și reabilitarea victimelor infracțiunilor reprezintă un obiect de reglementare a mai multor acte adoptate la nivelul UE, printre care Decizia-cadru a Consiliului din 15 martie 2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale,[1] Directiva 2004/80/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracționalității [2], Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului [3], Directiva 2011/99/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind ordinul european de protecție [4], Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului [5], Document de orientare al justiție privind transpunerea și punerea în aplicare a Directiva 2012/29 / UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a standardelor minime privind drepturile, sprijinul și protecția victimelor de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului [6], Regulamentul (UE) nr. 606/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 iunie 2013 privind recunoașterea reciprocă a măsurilor de protecție în materie civilă.[7]

În anul 2020 a fost adoptată Strategia UE privind drepturile victimelor (2020-2025) [8], fiind prima strategie elaborată la nivelul UE pentru implementarea directivelor menționate supra. În acest context considerăm oportun să analizăm specificul strategiei respective, determinând atât importanța prevederilor acestui act pentru respectarea drepturilor victimelor infracțiunilor, cât și acțiunile, care urmează a fi întreprinse de către statele-membre a UE pentru implementarea acestei strategii.

Analiza prevederilor Strategiei UE privind drepturile victimelor (2020-2025)

Necesitatea elaborării directivei respective a fost determinată de faptul că în fiecare an, milioane de persoane din Uniunea Europeană cad victime ale criminalității. În conformitate cu datele statistice în 2017 în UE au avut loc aproximativ 15 milioane de infracțiuni grave (cazuri de omucidere, exploatare sexuală a copiilor, agresiune, răpire, violență sexuală, viol, agresiune sexuală și jaf). Victimele criminalității trebuie să aibă în permanență acces la asistență și la protecție. Odată cu impunerea măsurilor de limitare a mișcării persoanelor la nivelul întregii societăți în timpul pandemiei de COVID-19, s-a înregistrat o creștere a cazurilor de violență domestică, de abuz sexual asupra copiilor, de criminalitate cibernetică și de infracțiuni rasiste sau xenofobe motivate de ură. Dificultățile victimelor în a avea acces la justiție se datorează în principal lipsei de informații și faptului că nu beneficiază de o asistență și o protecție suficientă. Victimele sunt adesea susceptibile să facă obiectul victimizării secundare în timpul procedurilor penale și atunci când solicită despăgubiri.[8]

Subliniind importanța Strategiei UE privind drepturile victimelor (2020-2025) Vicepreședinta UE pentru valori și transparență, Věra Jourová, a declarat: *„Prea multe victime ale criminalității nu reușesc să își facă auzită vocea, neavând acces la justiție și la un sprijin adecvat. Uniunea Europeană este de partea victimelor, iar strategia de astăzi vizează consolidarea capacității de acțiune a victimelor, în special a celor mai vulnerabile, cum ar fi victimele violenței bazate pe gen sau ale infracțiunilor motivate de ură. Trebuie să mobilizăm statele membre să pună în aplicare pe deplin normele UE cu privire la drepturile victimelor – fără scuze sau tergiversări.” [9]*

La nivelul UE victimelor infracțiunilor le sunt garantate următoarele drepturi: dreptul de a avea acces la informații, dreptul la asistență și la protecție în conformitate cu nevoile specifice ale victimelor, precum și un set de drepturi procedurale. [8]

Strategia UE privind drepturile victimelor (2020-2025) se bazează pe o abordare cu două componente: *consolidarea capacității de acțiune a victimelor criminalității* și *cooperarea pentru apărarea drepturilor acestora*. Este esențial să se consolideze capacitatea de acțiune a victimelor criminalității astfel încât acestea să poată raporta infracțiunile ca urmare a cărora au suferit, să participe la procedurile penale, să solicite despăgubiri și, nu în ultimul rând, să își revină, în măsura posibilului, de pe urma consecințelor infracțiunii respective.[8] Prin urmare, viziunea UE în acest domeniu se axează pe constatarea necesității întreprinderii acțiunilor care ar determina pe victime să raporteze despre infracțiunile ca urmare a cărora acestea au fost prejudiciate. În acest context, UE consideră necesară sporirea încrederii în justiție prin asigurarea respectării drepturilor victimelor infracțiunilor. În plus, UE subliniază necesitatea reintegrării victimelor în societate prin evitarea revictimizării acestora, acordarea susținerii necesare pentru diminuarea urmărilor fizice și psihologice a suferințelor lor, cât și prin

acordarea despăgubirilor echitabile. În acest sens, Uniunea Europeană subliniază necesitatea coordonării activității statelor pentru apărarea drepturilor victimelor la nivel unional, cât și la cel național pentru a atinge obiectivele propuse.

Strategia prezintă cinci priorități-cheie: (i) comunicarea eficace cu victimele și crearea unui mediu sigur, care să le permită acestora să raporteze infracțiunile; (ii) îmbunătățirea asistenței și protecției acordate victimelor celor mai vulnerabile; (iii) facilitarea accesului victimelor la despăgubiri; (iv) consolidarea cooperării și a coordonării în rândul tuturor actorilor relevanți; și (v) consolidarea dimensiunii internaționale a drepturilor victimelor. [8]

1. Comunicarea eficace cu victimele și crearea unui mediu sigur, care să le permită acestora să raporteze infracțiunile. În acest sens, Uniunea Europeană subliniază necesitatea **îmbunătățirii asistenței** și a **protecției oferite victimelor criminalității** [8], cerința care se referă la necesitatea reglementării și implementării în legislația națională a statelor prevederilor, care ar garanta protecția efectivă a drepturilor victimelor infracțiunilor, inclusiv prin informarea acestora despre volumul de drepturi acordate de legislație. În plus, UE subliniază necesitatea deschiderii autorităților către victimele, ca acestea să raporteze despre infracțiunile ca urmare a cărora au suferit. Statele-membre trebuie să elaboreze "modalități speciale de raportare a infracțiunilor" în care victimele sunt copiii minori prin instruirea personalului medical sau a cadrelor didactice îndreptată spre dezvoltarea abilităților de comunicare cu victimele într-o manieră adaptată nevoilor specifice ale acestora.[8]

Analizând datele statistice, Uniunea Europeană remarcă necesitatea **sporirii încrederii în justiție** a persoanelor din grupuri venerabile sau defavorizate, pentru ca să-le determine să raporteze despre infracțiuni, scopul care poate fi atins prin consolidarea cooperării între autoritățile competente și comunitățile relevante, cât și prin formare specifică cu privire la nediscriminare destinată personalului polițienesc și altor persoane care intră în contact cu aceste victime.[8]

UE consideră că **creșterea nivelului de sensibilizare** în ceea ce privește drepturile victimelor reprezintă un element indispensabil pentru crearea unui mediu mai sigur pentru victime,[8] ceea ce necesită organizarea unor campanii naționale de promovare a drepturilor acestei categorii de persoane, care ar duce la schimbarea atitudinii cercurilor largi ai populației și ar diminua atitudinea negativă, discriminatorie, de învinuire în provocarea infracțiunii comise fața de persoanele respective. În cadrul strategiei date se menționează expres necesitatea creării serviciilor de **justiție reparatorie**, ce le oferă victimelor un mediu sigur în care să-și facă auzită vocea și le oferă sprijin pe parcursul procesului de vindecare,[8] pentru evitarea victimizării, acordarea despăgubirilor și asistenței necesare pentru recuperare.

Eficiența asistenței și a protecției acordate victimelor criminalității nu se poate realiza fără **cooperarea autorităților naționale** și a **organizațiilor de sprijinire a victimelor**. În acest sens, Comisia va promova formarea reciprocă și schimbul de bune practici în rândul autorităților naționale și al organizațiilor de sprijinire a victimelor. În plus, Comisia va continua să monitorizeze punerea în aplicare a normelor UE relevante, inclusiv a dispozițiilor Directivei privind drepturile victimelor [5] referitoare la drepturile victimelor la informare, autoritățile fiind obligate să comunice cu ele într-un limbaj simplu și accesibil, acordând asistență și protecție în funcție de nevoile specifice ale fiecărui individ.[8]

Pornind de la cele menționate supra, Strategia UE privind drepturile victimelor (2020-2025) prevede expres acțiunile care trebuie să fie efectuate la nivelul unional, cât și la nivelul național al statelor pentru comunicarea eficace cu victimele infracțiunilor.

2. Îmbunătățirea asistenței și a protecției acordate victimelor celor mai vulnerabile. Toate victimele criminalității sunt vulnerabile, însă, din cauza trăsăturilor lor personale, a caracterului infracțiunii căreia i-au fost victimă sau a situației lor personale, unele victime sunt chiar mai vulnerabile decât altele. Printre categoriile vulnerabile ale victimelor UE menționează în special **victimele violenței domestice**, care au un acces limitat la asistență. Protecția victimelor respective poate fi asigurată prin organizarea adăposturilor, liniilor de asistență telefonică, consiliere psihologică, accesul la alte servicii sociale, dezvoltarea serviciilor de asistență online și includerea societății civile în acțiunile de asistență și protecție a victimelor. Serviciile acordate categoriei respective de persoane trebuie să fie disponibile în perioade de criză, fără ca accesul la ele să fie restricționat în perioada epidemiei Covid-19. [8] În plus, este esențială asigurarea protecției fizice a victimelor.

Normele UE privind drepturile victimelor impun statelor membre obligația de a se asigura că victimele au acces gratuit și în condiții de confidențialitate la servicii de asistență generală și specială adaptate nevoilor lor specifice. În temeiul Directivei privind drepturile victimelor [5], serviciile de asistență generală ar trebui să ofere informații, consiliere, sprijin emoțional și psihologic și să direcționeze victimele către serviciile de asistență medicală corespunzătoare. În plus, aceste servicii ar trebui să protejeze viața privată a victimelor și a familiilor acestora. UE menționează expres că trebuie să fie acordată o atenție deosebită protecției victimelor cu nevoi specifice împotriva riscului victimizării secundare, repetate, a intimidări și a represaliilor.[8]

O altă categorie de victime mai vulnerabile este formată din **victimele violenței bazate pe gen**, care sunt adesea puternic afectate din cauza naturii, a circumstanțelor și a consecințelor diferitelor forme de infracțiuni penale, printre care violența domestică, violența sexuală și/sau traficul de persoane. UE subliniază necesitatea înființării de statele membre a adăposturi familiale care să ofere victimelor

violenței bazate pe gen o asistență specifică și integrată.[8] Protecția acestor victime este una prioritară în cadrul UE, fiind determinată de rată ridicată a criminalității violente bazate pe gen.

Atât fața de victimele violenței în familie, cât și fața de victimele violenței bazate pe gen este necesară întreprinderea acțiunilor pentru **consolidarea protecției fizice** a acestora prin promovarea utilizării ordinelor europene de protecție pentru persoanele care necesită protecție în timpul călătoriilor sau care se mută în altă țară din UE, ceea ce necesită implementarea mecanismelor naționale subiacente de asigurare a protecției fizice a victimelor. Comisia va avea în vedere consolidarea în continuare a protecției victimelor prin introducerea unor standarde minime privind protecția fizică a victimelor, inclusiv a unor condiții minime privind emiterea de măsuri de protecție și modalitățile acestora (cum ar fi ordinele de protecție și de interdicție).[8]

În categoria victimelor care au nevoie de o asistență specifică și integrată sunt incluși **copiii victime ale infracțiunilor,** inclusiv a celor **sexuale**. Directiva privind drepturile victimelor [5] care îi vizează în mod specific pe copii, stipulează, bazându-se pe principiul general, preocuparea primordială pentru interesul superior al copilului. Statele trebuie să adapteze regimurile juridice naționale la nevoile copiilor, inclusiv prin crearea adăposturilor pentru copii. [8]

Un alt grup de victime deosebit de vulnerabile care necesită o asistență specială este cel al **victimelor terorismului**. UE afirmă că statele membre trebuie să își asume responsabilitățile care le revin și să se asigure că se acordă acestor victime, printre care sunt prezente și persoanele ce se deplasează transfrontalier, asistența, protecția și recunoașterea de care au nevoie. Pentru a promova acordarea unei asistențe integrate victimelor terorismului în toate statele membre ale UE, Comisia a lansat, în ianuarie 2020, Centrul UE de expertiză pentru victimele terorismului ca proiect-pilot pe o perioadă de doi ani.[8] UE subliniază necesitatea analizei și preluării celor mai bune practici ale statelor membre în acest domeniu.

Strategia UE privind drepturile victimelor (2020-2025) menționează necesitatea acordării protecției suplimentare **victimelor infracțiunilor motivate de ură**, care afectează anumite comunități de persoane pentru a se crea condiții favorabile afirmării și consolidării discursului democratic. Printre acțiunile, care urmează să fie întreprinse de state în legătura cu protejarea persoanelor care fac partea din categorie respectivă se numără: încurajarea raportării infracțiunilor motivate de ură, îmbunătățirea investigării precise a motivelor prejudecăților, sprijinirea victimelor rasismului și a xenofobiei, asigurarea accesului liber la justiție, elaborarea strategiilor naționale de combatere a antisemitismului pentru a consolida capacitatea de acțiune a victimelor infracțiunilor antisemite motivate de ură și a le proteja.[8] În acest sens Comisia va acorda o atenție deosebită asistenței și protecției victimelor care aparțin unor grupuri

etnice și minorităților care sunt în mod special susceptibile să fie victime ale criminalității și/sau care au nevoie de o asistență specială și de protecție, inclusiv prin cooperarea strânsă cu comunitățile relevante.

Persoanele cu dizabilități sunt adesea victime ale infracțiunilor motivate de ură și a diferitor forme de abuz. În plus, accesul lor la justiție ar putea fi mai dificil în cazul în care sunt private de capacitate juridică. Strategia UE privind drepturile victimelor (2020-2025) face trimitere la Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități [10] , care este primul instrument internațional, obligatoriu din punct de vedere juridic, care stabilește standarde minime pentru drepturile persoanelor cu dizabilități și prima convenție privind drepturile omului la care UE a devenit parte.[11] Convenția [10] prevede că statele părți au obligația să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a promova recuperarea fizică, cognitivă, psihologică, reabilitarea și reintegrarea socială a persoanelor cu dizabilități care au fost victime ale oricărei forme de exploatare, violență sau abuz.[8] În acest context, UE menționează că statele sunt obligate să respecte și să implementeze prevederile convenției respective fără derogări.

Din cauza mobilității lor reduse, a stării lor generale de sănătate sau a stării lor de dependență (inclusiv față de membrii familiei sau de personalul din centrele rezidențiale de îngrijire), **persoanele în vârstă** pot fi, la rândul lor, mai susceptibile să fie victime ale diferitelor forme de criminalitate. Prin urmare, este esențial să se garanteze faptul că se furnizează asistență de specialitate și protecție adaptate nevoilor specifice ale persoanelor în vârstă.[8] În acest context statele trebuie să întreprindă măsurile necesare pentru asigurarea protecției persoanelor în etate, de exemplu, prin crearea centrelor speciale în care persoanele respective vor avea acces la consiliere psihologică și asistență juridică necesară, prestată de personalul pregătit să discute cu persoanele în vârstă care sunt victimele infracțiunilor.

Victimele criminalității organizate reprezintă o categorie de victime a traficului de persoane, în majoritatea femei și fete, traficate în special în scopul exploatării sexuale. Victimele respective sunt poziționate în cadrul categoriilor de victime deosebit de vulnerabile din cauza naturii, a circumstanțelor, a duratei și a consecințelor infracțiunii. Victimele traficului de persoane au nevoie de asistență specială, de sprijin și protecție. Comisia lucrează la o nouă abordare strategică în vederea eradicării traficului de persoane, ca parte a construirii unei Uniuni a securității.[8] Prin urmare, în afara de asistență psihologică acordată acestor persoane, în unele cazuri este necesară și acordarea asistenței diplomatice și consulare pentru a facilita comunicarea și raportarea despre infracțiunile comise împotriva lor peste hotarele țării. În acest context, este necesară colaborarea statelor pentru identificarea infractorilor implicați în comiterea infracțiunilor respective, cât și pentru transportarea victimelor în țara lor de origine.

Victimele infracțiunilor împotriva mediului pot fi deosebit de susceptibile să facă obiectul victimizării secundare, intimidării și represaliilor, mai ales în cazul în care infracțiunile împotriva

mediului reprezintă o formă de criminalitate organizată. Victimele respective ar trebui să aibă acces la asistență de specialitate și la protecție. [8]

Migranții în situație neregulamentară care ajung să fie **victime ale criminalității** reprezintă o categorie de persoane vulnerabile și vor întâmpina greutăți în accesul la justiție. Dacă aceștia raportează o infracțiune la poliție, ar putea fi obligați să se întoarcă în țara lor de origine. În temeiul Directivei privind drepturile victimelor [5], drepturile victimelor trebuie să se aplice în mod *nediscriminatoriu,* indiferent de situația de ședere a acestora. [8] Acordarea asistenței necesare acestei categorii de victime este strâns legată de politica migrațională a statului. UE remarcă necesitatea garantării persoanelor respective accesul la justiție și posibilitatea raportării infracțiunilor din cauza cărora au fost prejudiciați, indiferent de situația de ședere a acestora, promovând schimbul de bune practici în rândul statelor membre, în scopul disocierii raportării infracțiunilor de procedura de returnare la lor, fără a se pune în pericol eficacitatea acestor proceduri.[8]

Un alt grup de victime care se află într-o situație deosebit de vulnerabilă este cel al **victimelor infracțiunilor săvârșite în detenție**. Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății, 25 % din deținuți se confruntă anual cu acte de violență [12]. Accesul lor la justiție este adesea limitat. Deținuții sunt izolați, stigmatizați și au un acces limitat la informații. Comisia va analiza modalitățile prin care ar putea furniza sprijin și protecție eficace victimelor aflate în detenție, de exemplu prin stabilirea de protocoale pentru protecția victimelor aflate în detenție, crearea unor organisme independente care să ancheteze infracțiunile săvârșite în detenție, cât și prin formarea personalului din penitenciare.[8] În acest context, este necesară adoptarea acțiunilor prompte din partea statelor pentru a asigura deținuților posibilitatea de a raport infracțiunile săvârșite împotriva lor în timpul detenției, cât și pentru instruirea personalului din penitenciare în spiritul intoleranții fața de acțiunile violențe a unor deținuți îndreptați împotriva altora.

Uniunea Europeană remarcă necesitatea abordării multiinstituționale a protecției victimelor, subliniind necesitatea cooperării între autorități, organizațiile relevante și comunitățile etnice, religioase și alte comunități minoritare. Cu toate acestea, responsabilitatea principală de garantare, implementare și realizare a protecției drepturilor victimelor le revine statelor membre, care ar trebui să instituie structurile relevante și să faciliteze sinergiile necesare dintre autorități și societatea civilă.[8]

3. Facilitarea accesului victimelor la despăgubiri. În multe state membre, accesul victimelor la despăgubiri este dificil, din cauza lipsei unor informații suficiente cu privire la dreptul victimelor la despăgubiri, numeroase piedici procedurale, inclusiv termene cu caracter restrictiv, alocări insuficiente din bugetele naționale și norme complicate care reglementează acordarea de despăgubiri din partea autorului infracțiunii și a statului. În cazul victimelor în situații transfrontaliere, este chiar mai dificil ca acestea să primească despăgubiri de la statul în care au fost victime. În acest context, UE remarcă că toți

actorii relevanți trebuie să măsuri, cu respectarea competențelor lor corespunzătoare, în vederea îmbunătățirii accesului victimelor la despăgubiri.[8]

În temeiul Directivei privind despăgubirile, statele membre se asigură că dispozițiile lor de drept intern prevăd existența unui sistem prin care să se acorde despăgubiri victimelor infracțiunilor premeditate săvârșite prin violență pe teritoriile lor și care să garanteze o despăgubire echitabilă și corespunzătoare a victimelor. Sistemul respectiv trebuie să fie mai favorabil victimelor, scopul care poate fi atins prin simplificarea regulilor privind condițiile de acordare a despăgubirilor, prin majorarea sumelor acordate ca despăgubire prin adaptarea bugetelor naționale, prin informate despre sistemele naționale de despăgubire, de exemplu, prin organizarea campaniilor de informare cu caracter general privind drepturile victimelor și gestionarea siturilor interactive. În temeiul Directivei privind drepturile victimelor, statele membre veghează, de asemenea, ca victimele să fie informate încă de la primul contact cu autoritățile competente cum și în ce situații pot beneficia de despăgubiri. [8]

Obiectivul general al despăgubirilor este acela de a oferi recunoaștere victimelor infracțiunilor premeditate săvârșite prin violență și de a contribui la procesul de vindecare. Statul trebuie să prevină fenomenul victimizării secundare în timpul procedurii de despăgubire. În garantarea și asigurarea drepturilor victimelor infracțiunilor state-membre a UE trebuie să respecte legislația pertinentă în domeniul respectiv, printre care Directiva privind despăgubirile [13] și Directiva-cadru privind recunoașterea reciprocă a sancțiunilor financiare [14], pentru a întreprinde acțiunile necesare pentru implementarea prevederilor acestor directive. Asigurarea accesului victimelor la despăgubiri în cazurile transfrontaliere necesită o strânsă colaborare între state în special în cadrul rețelei europene pentru drepturile victimelor și rețelei europene de puncte de contact naționale pentru despăgubiri.[8]

4. Consolidarea cooperării și a coordonării între părțile interesate relevante. Principalul obiectiv al consolidării coordonării și cooperării la nivel UE și la nivel național este de a asigura faptul că toți actorii relevanți conlucrează în vederea garantării accesului victimelor la justiție. În temeiul normelor UE privind drepturile victimelor, toate victimele criminalității ar trebui să beneficieze de recunoaștere și să fie tratate într-o manieră respectuoasă, profesionistă, adaptată nevoilor lor și nediscriminatorie cu implicarea tuturor actorii relevanți.[8] La nivel național, este esențial să se aducă laolaltă toate persoanele care intră în contact cu victimele printre care: organele polițienești, autoritățile judiciare, personalul instanțelor, serviciile de sprijinire a victimelor, practicienii, autoritățile în materie de despăgubiri, personalul medical, cadrele didactice, personalul din cadrul serviciilor sociale sau din centrele de detenție. De altfel, întreaga societate ar trebui să fie implicată în demersurile de asigurare a faptului că toate victimele beneficiază de recunoaștere, că sunt respectate și că își pot exercita pe deplin drepturile lor.[8] În acest context, statul, pe de o parte, trebuie să întreprindă acțiuni pentru sensibilizarea societății

și educarea populației în spiritul nediscriminatoriu fața de victimele infracțiunilor, iar, pe de altă parte, trebuie să organizeze instruiri periodice a funcționarilor organelor de drept, cât și a altor entități implicate în reintegrarea victimelor în societate, ca drepturile lor să fie pe deplin respectate și asigurate.

Statele membre ar trebui să instituie strategii naționale privind drepturile victimelor care să asigure o abordare coordonată și orizontală în materie de drepturi ale victimelor prin desemnarea unor coordonatori naționali sau a unor ombudsmani responsabili pentru drepturile victimelor, lansarea unor campanii naționale de sensibilizare în ceea ce privește drepturile victimelor și integrarea drepturilor victimelor în cadrul altor politici precum sănătatea și educația. [8]

Consolidarea cooperării și coordonării între părțile interesate la nivel național necesită întreprinderea acțiunilor pentru crearea justiției deschise fața de victimele infracțiunilor, drepturile cărora trebuie să fie pe deplin respectate indiferent de faza urmăririi penale și a judecării cauzei, cât și sensibilizarea societății pentru a preveni victimizarea și revictimizarea persoanelor, care au suferit din cauza săvârșirii unor infracțiuni în mediul social din care fac parte. Prin urmare, realizarea acestui scop necesită întreprinderea acțiunilor prompte din parte statului la diferite dimensiuni instituționale, începând de la colaboratorii organelor de drept și terminând cu societatea civilă pentru a asigura respectarea plenară a drepturilor victimelor și reintegrarea lor în societate.

La nivelul UE, Comisia va înființa Platforma pentru drepturile victimelor, pentru a asigura o abordare orizontală în materie de drepturi ale victimelor. Platforma îi va reuni pentru prima dată pe toți actorii de la nivelul UE care sunt relevanți în ceea ce privește drepturile victimelor. Aceasta va include Comisia și o serie de actori importanți precum Rețeaua europeană pentru drepturile victimelor, Rețeaua UE de puncte de contact naționale pentru despăgubiri, Rețeaua europeană a organismelor de promovare a egalității, coordonatorul UE pentru combaterea terorismului și agențiile relevante precum Eurojust, Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, Agenția Uniunii Europene pentru Formare în Materie de Aplicare a Legii, Institutul European pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați și societatea civilă.[8]

5. *Consolidarea dimensiunii internaționale a drepturilor victimelor*. Planul de acțiune privind drepturile omului și democrația (2020-2024) [15] reafirmă angajamentul UE de a promova, a proteja și a respecta drepturile omului la nivel mondial. Uniunea Europeană are ca obiectiv asigurarea faptului că standardele înalte în materie de drepturi ale victimelor sunt respectate în toate contextele, inclusiv în situații internaționale. UE și statele sale membre vor continua să colaboreze cu Organizația Națiunilor Unite și cu Consiliul Europei și în cadrul acestor foruri pentru a promova drepturile victimelor UE în țările partenere și pentru a face schimb de bune practici. UE continuă să sprijine inițiativa Spotlight UE-ONU pentru prevenirea și eliminarea tuturor formelor de violență împotriva femeilor și a fetelor în cinci

regiuni din lume, sprijină Fondul internațional pentru supraviețuitorii violenței sexuale în situații de conflict și Alianța mondială WeProtect pentru încetarea exploatării sexuale a copiilor pe internet, sprijină inițiativele și proiectele conduse de ONU care vizează consolidarea capacităților statelor membre ale ONU de a acorda asistență victimelor terorismului, cum ar fi „Grupul prietenilor victimelor terorismului", condus de Afganistan și Spania, sau organizarea Congresului mondial al victimelor terorismului de către Biroul Organizației Națiunilor Unite de combatere a terorismului și de Spania [16], cooperează cu FIFA și OMS în cadrul campaniilor de combatere a violenței domestice. [8]

În contextul negocierilor de aderare și al procesului de stabilizare și de asociere, UE va continua să colaboreze îndeaproape cu țările candidate și potențial candidate pentru a consolida drepturile victimelor. UE se va axa, de asemenea, pe asigurarea accesului optim la justiție pentru cetățenii UE care sunt victime ale infracțiunilor în țări terțe. Pentru aceasta va fi nevoie de un contact și o cooperare mai strânse între autorități și organizaţiile de sprijin din țările terțe, autoritățile consulare și organizațiile de sprijin din statele membre ale UE.[8]

Concluzie. Protecția drepturilor victimelor criminalității constituție o prioritate pentru Uniunea Europeană. Acordarea, garantarea și respectarea drepturilor victimelor necesită implementarea mecanismelor naționale și internaționale, atât din partea statelor, cât și din partea organelor UE, în special a Comisiei. UE remarcă necesitatea acordării unei protecții suplimentare categoriilor de victime deosebit de vulnerabile, care necesită întreprinderea unor acțiuni suplimentare din partea statelor pentru a asigura victimelor accesul la justiție și posibilitatea raportării infracțiunii ca urmare a cărora acestea au suferit. În plus, se menționează necesitatea cooperării internaționale, în cadrul organizațiilor și forumurilor intenționale, cât și în cadrul instituțiilor statelor și a diferitor organe instituționale pentru asigurarea respectării plenare a drepturilor victimelor. Toate aceste acțiuni voi rămâne ineficiente fără inițierea unor programe îndreptate spre sensibilizarea societății civile, prin promovarea programelor nediscriminatorii și prin acțiuni îndreptate spre reintegrarea acestor persoane în mediul social din care făceau parte, cât și pentru evitarea revictimizării lor. Considerăm că acțiunile menționate de UE în cadrul Strategiei UE privind drepturile victimelor (2020-2025) pot fi preluate și realizate de Republica Moldova, ținând cont de specificul național, economic și social pentru asigurarea respectării plenare a drepturilor victimelor infracțiunilor.

Referințe:

1. Decizia-cadru a Consiliului din 15 martie 2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale Online: EUR-Lex - 32001F0220 - EN - EUR-Lex (europa.eu)

2. Directiva 2004/80/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracționalității Online: L_2004261RO.01001501.xml (europa.eu)
3. Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului Online: Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și de înlocuire a Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului (europa.eu)
4. Directiva 2011/99/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind ordinul european de protecție Online: EUR-Lex - 32011L0099 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
5. Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului Online: EUR-Lex - 32012L0029 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
6. DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA Online: guidance_victims_rights_directive_EU_en (2).pdf
7. Regulamentul (UE) nr. 606/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 iunie 2013 privind recunoașterea reciprocă a măsurilor de protecție în materie civilă Online: EUR-Lex - 32013R0606 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
8. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor Strategia UE privind drepturile victimelor (2020-2025) Bruxelles, 24.6.2020 Online: EUR-Lex - 52020DC0258 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
9. European Union Victims' Rights: New Strategy to empower victims, June 24, 2020, Online: Victims' Rights: New Strategy to empower victims – The European Sting - Critical News & Insights on European Politics, Economy, Foreign Affairs, Business & Technology - europeansting.com
10. Convenția Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități din 26.09.2007 Online: Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități – Consiliul Național al Dizabilității din România (fcndr.ro)
11. United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities Online: United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission (europa.eu)
12. Organizația Mondială a Sănătății, Prison and Health („Închisoarea și sănătatea") (2014), pp. 19-21 pentru definirea violenței în închisoare Online:http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/249188/Prisons-and-Health.pdf
13. Council Directive 2004/80/EC of 29 April 2004 relating to compensation to crime victims Online: EUR-Lex - 32004L0080 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
14. Decizia-cadru 2005/214/JAI a Consiliului privind aplicarea principiului recunoașterii reciproce a sancțiunilor financiare Online: EUR-Lex - 32005F0214 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
15. Comunicare Comună către Parlamentul European și Consiliu Planul de acțiune al UE privind drepturile omului și democrația 2020-2024 JOIN/2020/5 final Online: EUR-Lex - 52020JC0005 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
16. 2020 Virtual Counter-Terrorism Week Online: https://www.un.org/counterterrorism/2020-counter-terrorism-week

CZU: 343.294:343.347

ВИКТИМОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОФИЛАКТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Лилия ГЫРЛА,
доктор права, доцент Департамента Уголовного права
Юридического факультета
Молдавского Государственного Университета

This scientific report is dedicated to victimological prevention of criminality committed in the sphere of healthcare. Medical activity concerned as an activity associated with the existence of an unavoidable risk of harm to health or death of a person, must be carried out with the aim of eliminating painful conditions and the consequences of injuries that threaten the patient's life or inflict significant harm to his health condition. The modern science of Victimology requires comprehensive measures in the prevention of crimes committed in the field of health care.

Victimological forecasting of medical criminality includes the identification of the implicit risks of medical mistakes, which should include the following: poor or poor-quality lighting; high noise level; poor ventilation system of medical premises; inadequate equipping with tools and equipment of the workplace, depending on the specifics of the medical care provided; lack of awareness and training of staff; subjective underestimation of these dangers by the health worker himself.

Keywords: *Victimological prevention; Victimological forecasting; criminality in the sphere of healthcare; unavoidable risk of harm; medical mistake.*

Жертвой медицинской преступности является пациент, то есть лицо, нуждающееся в диагностической, лечебной, реабилитационной или профилактической медицинской помощи. Такая медицинская помощь может быть как консервативной, так и хирургической. В случае информативно-консультационной медицинской помощи, в качестве пациента может выступать как лицо, страдающее каким-либо недугом (заболеванием, травмой, иным патологическим состоянием), так и здоровое лицо, обратившееся за медицинским советом, к примеру, с целью уточнить режим питания и режим физических нагрузок согласно своему возрасту. Беременные женщины также признаются пациентами медицинских учреждений, не являясь больными, но нуждающимися в силу особых физиологических процессов в квалифицированной медицинской помощи.

Автор И.И. Нагорная подчеркивает: *«Широкое распространение услуг, относящихся к различным видам медицины, их востребованность населением, а также наличие сходных признаков, единой цели, характерной для любого вида медицины, предопределяют социальную*

потребность в равной уголовно-правовой охране жизни и здоровья человека при их оказании» [1, с.3-4].

Специфика медицинской деятельности как деятельности, связанной с существованием неизбежного риска причинения вреда здоровью или смерти человека и в то же время осуществляемой с целью устранения болезненных состояний и последствий травм, которые угрожают жизни пациента или существенно ухудшают состояние его здоровья, вызывает необходимость комплексного мер в предупреждении преступлений, совершаемых в сфере здравоохранения. Как справедливо указывает автор Ж.Ж. Нургалиева: *«В реальности итог оказания медицинской помощи оказывается не всегда ожидаемым, и причин тому множество – от сегодняшнего объективного уровня развития медицинских знаний и технического обеспечения до элементарной невнимательности и неквалифицированности медицинского персонала»* [2].

Виктимологическое исследование преступности в сфере здравоохранения представляется актуальным по ряду причин, среди которых следует отметить: постоянно возрастающее внимание общества и государства к проблемам здоровья, формирования здорового образа жизни, качества оказываемых медицинских услуг; повышенный общественный резонанс, вызванный фактами ненадлежащего оказания медицинской помощи; общая неудовлетворенность населения качеством оказания медицинских услуг; общая неудовлетворенность медицинских работников своим социальным положением, чувство правовой незащищенности при осуществлении профессиональных обязанностей.

Пациент обращается в медицинское учреждение с целью распознавания, лечения и предупреждения болезней, сохранения и укрепления здоровья. По мнению ученого И.Г. Галя, «*здоровье являет собой не только отсутствие болезней, дефектов и иных патологий, но и полное физическое и психическое благополучие»* [3, с.3].

Ранее нами было подчеркнуто, что обеспечение здоровья как нематериального блага достигается специализированными субъектами здравоохранения – частными и публичными медицинскими учреждениями [4, с.265]. Как справедливо указывает ученый П.Б. Поликарпов, *«система учреждений здравоохранения представляет собой целостную многоуровневую структурную совокупность взаимосвязанных элементов, включая общественные организация (пациентов или медицинских работников)»* [5, с.5].

В анализируемом криминологическом контексте уместным представляется также мнение правоведа А.В. Тихомирова, поясняющего, что *«медицина неравнозначна здравоохранению, существует по собственным правилам и является международным явлением в отличие от*

здравоохранения, ограниченного одним государством; медицина, в свою очередь, может обходиться без здравоохранения, а здравоохранение без медицины – нет» [6, с.10].

Система здравоохранения содержит в своей основе медицинскую деятельность, которая, в свою очередь, является риск-образующей, создавая определенную опасность наступления неблагоприятных последствий, к примеру, риск развития непредотвратимых осложнений медицинских вмешательств.

По мнению Н.Н. Аськова, *«по уголовным делам о преступлениях, связанных с оказанием медицинской помощи, правоприменитель должен разграничивать регламентированное, нерегламентированное и преступное причинение вреда медицинским работником, при этом не отождествлять преступное и нерегламентированное поведение медицинского работника»* [7, с.12]. Цитируемый автор рекомендует, что для правильной квалификации деяния медицинского работника следует избрать особый подход, учитывая допустимость отхождения от установленных законодательством регламентов в целях спасения жизни пациента либо значительного улучшения его состояния [7, с.12]. Необходимо принимать во внимание также профессиональный опыт медицинского работника, характеристики конкретной клинической ситуации, в которой он оказался, поведение самого пациента.

Действительно, медицинская деятельность опасна и рискованна хотя бы потому, что *«в ходе её осуществления используются вещества, организмы, объекты, средства, устройства, инструменты, методы, манипуляции, технологии, которые обладают потенциальной вероятностью нанесения вреда»* [8]. Соответственно, дипломированный специалист не может ссылаться на отсутствие тех или иных теоретических знаний в области медицинской науки. Такое оправдание недопустимо, так как существует ***презумпция***, что *медицинский работник, получивший надлежащее медицинское образование и соответствующую специализацию, обладает необходимыми и достаточными познаниями в соответствии с общепринятыми принципами медицинской практики и медицинской науки, и овладел соответствующими навыками медицинского искусства (lege artis)* [4, с.266].

Вместе с тем медицинская услуга является некачественной и ненадлежащим образом оказанной, если будет установлено, что недостижение целей пациента в поддержании, восстановлении его состояния здоровья произошло вследствие ненадлежащей квалификации медицинского работника и/или нарушения требования договора и существующего государственного стандарта для соответствующей патологии или травмы [4, с.266].

Управление риском в учреждениях здравоохранения преследует цель минимизации неблагоприятного влияния на организацию или лицо убытков, вызванных случайными

событиями. По нашему мнению, произошедшие врачебные ошибки следует отнести к *основным областям* управления рисками в здравоохранении наряду со страхованием профессиональной ответственности, а также жалоб пациентов.

С криминологической точки зрения, рисками наступления нежелательных последствий в медицинской деятельности, относящихся, в том числе и к медицинской преступности, следует признавать: хирургические осложнения; случаи интраоперационных летальных случаев; внутрибольничные (нозокомиальные) инфекции; ошибки лекарственной терапии; случаи падений пациентов; пролежни и ожоги, возникшие в медицинском учреждении; попытки самоубийства пациентов; жалобы пациентов [4, с.267].

Соответственно, возникает риск врачебной ошибки. Под *врачебной ошибкой* мы понимаем «*добросовестное заблуждение врача или иного медицинского работника в процессе оказания медицинской помощи, как в рамках медицинской услуги, так и вне таковой, повлекшее наступление отрицательного результата в виде ухудшения состояния здоровья пациента или его смерти»* [4, с.267].

Вопрос о квалификации действий врача как врачебной ошибки является крайне сложным и неоднозначным. К примеру, по ряду заболеваний определенные действия недавнего выпускника медицинского вуза могут быть квалифицированы как врачебная ошибка, тогда как в отношении более квалифицированного врача оснований для признания неблагоприятного исхода лечения врачебной ошибкой может и не оказаться [9, с.62].

Современные авторы (Варданян Г.Д., Аветисян Г.А., Джаноян Г.Дж., Поркшеян К.А., Хачатрян А.Р., Эдилян А.Р., Минасян И.С.), в качестве признаков *добросовестной врачебной ошибки* выделяют: 1) отрицательный результат при надлежащем объеме и содержании медицинской помощи (добросовестное заблуждение медицинского работника); 2) неправильное врачебное мероприятие (ошибка действия) при добросовестном заблуждении; 3) добросовестное заблуждение в отсутствие неосторожности или умысла; 4) непреднамеренное причинение вреда здоровью пациенту в связи с проведением оправданных диагностических, лечебных и профилактических мероприятий [10, с.114]. А.Ш. Гильфанова полагает, что критериями врачебной ошибки являются добросовестное заблуждение врача; отсутствие элементов халатности; отсутствие невнимательности; отсутствие профессионального невежества [11].

Добавим, что в этико-моральном плане врачебные ошибки могут быть извинительны в силу стесненных, неоптимальных условий деятельности врача, исключительной сложности самой врачебной профессии.

При анализе врачебной ошибки необходимо четко различать ***незнание*** и ***невежество***. Если незнание чего-либо не есть преступление, то иначе стоит вопрос в отношении проявления невежества. Если врач не знает элементарных основ анатомии, физиологии и клиники, он должен быть отстранен от работы. Таким образом, полоагаем, что *«необоснованно относить к врачебной ошибке событие, повлекшее причинение вреда здоровью пациента или его смерть вследствие профессионального невежества, незнания или неумения врача, когда врач или иной медицинский работник мог и должен был обладать необходимыми знаниями, навыками, умениями и компетентностями исходя из его подтвержденного документально уровня подготовки и профессиональной квалификации»* [4, с.267].

По нашему мнению, управление рисками врачебных ошибок в медицинских учреждениях публичного и частного секторов включает в себя следующие *этапы*: выявление и оценка угроз и опасностей; принятие решений относительно мер предосторожности; документальная фиксация всего произошедшего; пересмотр системы управления рисками врачебных ошибок.

Виктимологическое прогнозирование медицинской преступности также включает в себя выяснение неявных рисков возникновения врачебных ошибок, к которым следует отнести нижеследующие: слабое или некачественное освещение; высокий уровень шума; плохая система вентиляции медицинских помещений; ненадлежащая оснащенность инструментами и оборудованием рабочего места в зависимости от специфики оказываемой медицинской помощи; недостаточная информированность и подготовка персонала; субъективная недооценка этих опасностей самим медработником [4, с.268].

Исходя из вышеизложенного формулируем рекомендации по снижению риска возникновения врачебных ошибок в медицинских учреждениях публичного и частного секторов: введение дополнительных систем контроля (проверка лекарственных препаратов); выявление обстоятельств, способствующих риску (задержка госпитализации; пожилой возраст пациента); использование альтернативных менее рискованных технологий; использование специальных средств защиты (маски, очки, специальная обувь, специальные средства и т.д.).

Ссылки:

1. НАГОРНАЯ И.И. *Уголовно-правовая охрана жизни и здоровья человека при оказании медицинских услуг (на примере России, США и Франции).* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Москва: Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», 2013, с.3-4.

2. НУРГАЛИЕВА Ж.Ж. *О состоянии преступности в сфере здравоохранения Республики Казахстан.* [Дата посещения: 27.11.2021] https://kaznmu.kz/press/wp-content/uploads/2013/01/О-СОСТОЯНИИ-ПРЕСТУПНОСТИ-В-СФЕРЕ-ЗДРАВООХРАНЕНИЯ-РК.pdf
3. ГАЛЬ И.Г. *Обязательство по оказанию медицинской услуги: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Специальность: 12.00.03 – Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право. Москва, Российская Академия Правосудия, 2014, с.3.
4. ГЫРЛА Л.Г. *Управление рисками врачебных ошибок в медицинских учреждениях публичного и частного секторов*. В: С.265-268. Materiale ale Conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale «Contribuţia tinerilor cercetători la dezvoltarea administraţiei publice», , ediţia a 7-a, 26 februarie 2021 / comitetul organizatoric: Balan Oleg [et al.] ; colegiul redacţional: Zelenschi Angela [et al.]. – Chişinău: Tipogr. «Print-Caro»), 2021– 344 p. (ISBN 978-9975-3492-3-9.) [Дата посещения: 25.11.2021] http://aap.gov.md/files/conferinte/26.2.21/ctc21.pdf
5. ПОЛИКАРПОВ П.Б. *Социально-экономические детерминанты развития медицинских услуг в условиях модернизации здравоохранения России и региона:* Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук. Специальность 22.00.03 – Экономическая социология и демография. Саратов: Саратовский Государственный Университет им. И.Г. Чернышевского, 2015, с.5.
6. ТИХОМИРОВ А.В. *Теория медицинской услуги и медицинского деликта: учебно-научное пособие*. Москва: Юринфоздрав, 2012, 110 с., с.10.
7. АСЬКОВ Н.Н. *Уголовно-правовые предписания об обстоятельствах, исключающих преступность деяния, в применении к медицинскому работнику*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Самара: Самарский национальный исследовательский университет имени академика С.П. Королева, 2021, с.12.
8. ЧЕКМАРЁВ Г.Ф., ШМАРОВ Л.А. *Должна ли медицинская услуга быть безопасной?* В: Либерально-демократические ценности, 2017, Том 1, № 3. [Дата посещения: 25.11.2021] (https://liberal-journal.ru/PDF/04LDZ317.pdf)
9. ПОНКИНА А.А. *Врачебная ошибка в контексте защиты прав пациентов* / Кафедра правового обеспечения государственной и муниципальной службы МИГСУ РАНХиГС. – Москва: Консорциум специалистов по защите прав пациентов, 2012. – (200 с.), ст.62. (ISBN 978-5-4253-0508-4)
10. ВАРДАНЯН Г.Д., АВЕТИСЯН Г.А., ДЖАНОЯН Г.ДЖ., ПОРКШЕЯН К.А., ХАЧАТРЯН А.Р., ЭДИЛЯН А.Р., МИНАСЯН И.С. *Врачебные ошибки: современное состояние проблемы*. В: Медицинская наука Армении, НАН РА, Т LIX, 2019, № 4, с.114.
11. ГИЛЬФАНОВА А.Ш. *Уголовная ответственность медицинских работников за врачебные ошибки.* http://cyberleninka.ru/article/n/ugolovnaya-otvetstvennost-meditsinskih-rabotnikov-za-vrachebnye-oshibki.pdf (дата посещения: 03.11.2021)

CZU: 343.545:343.988

UNELE ASPECTE PRIVIND VICTIMA INFRACȚIUNII DE PROXENETISM

Eduard CALMAȚUI,
doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

In the present scientific research, we analyse the victim of the pimping crime from the perspective of criminal law. We found that in case of pimping offences as a victim can evolve both: woman and man. Thus, the particularities of the victim do not imply importance in the qualification of the deed, except of the hypothesis provided in l. b) para. (2) art. 220 Criminal Code of the Republic of Moldova – pimping committed on a pregnant woman. At the same time, we elucidated the significance of the victim's assent to the legal classification of the deed based on art. 220 of the Criminal Code of the Republic of Moldova and we formulated some proposals of lex ferenda. In the present research we referred to the criminal laws of other states.

Keywords: *crime; pimping; victim; criminal liability; minor; pregnant woman.*

În corespundere cu norma prevăzută la alin.(1) al art.220 CP RM [1], constituie proxenetism, îndemnul sau determinarea la prostituţie ori înlesnirea practicării prostituţiei, ori tragerea de foloase de pe urma practicării prostituţiei de către o altă persoană, dacă fapta nu întrunește elementele traficului de ființe umane.

Termenul generic „o altă persoană" din conținutul normei citate *supra* desemnează victima infracțiunii de proxenetism. *Generaliter*, noțiunea de victimă a infracțiunii nu este prevăzută de legislația penală a Republicii Moldova. Această noțiune o regăsim însă la alin.(1) art.58 Cod de procedură penală [2] corespunzător căruia prin victimă înțelegem orice persoană, fizică sau juridică căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale. Extrapolând această prevedere la norma înscrisă la art.220 CP RM, menționăm că victima infracțiunii de proxenetism este persoana fizică care are de suferit în rezultatul comiterii faptei infracționale.

În sensul art.220 CP RM, prin noțiunea „o altă persoană" se are în vedere o terță persoană (alta decât făptuitorul), indiferent de sexul acesteia. În particular, în contextul infracțiunii de proxenetism persoana care este convinsă să practice prostituția are calitatea de victimă a infracțiunii prevăzute la articolul 220 din Codul penal [3].

În această ordine de idei, precizăm că nu ne putem alinia exegezei înscrise la pct.15 din Hotărârea Explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.37/2004 cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii [4]: „În cazul proxenetismului, prostituata, de regulă, nu este victimă. În această situaţie, între prostituată şi proxenet

există nişte relaţii benevole. Însă, în unele cazuri, persoanele implicate pot fi recunoscute ca victime, deoarece infracţiunea dată le poate cauza pagube morale, fizice sau materiale". Mai convingătoare apreciem a fi opinia exprimată de A.Tanase, în acord cu care: „în toate cazurile, infracţiunea de proxenetism are victimă: persoana care este subiectul pasiv în raportul juridic penal de conflict, ce s-a născut ca urmare a săvârşirii infracţiunii prevăzute la art.220 CP RM şi care este subiectul relaţiilor sociale reprezentând obiectul acestei infracţiuni. Sub acest aspect, consimţământul victimei de a se prostitua nu-i anulează în nici un fel de împrejurări calitatea de victimă" [5, p.227].

De regulă, particularitățile victimei nu au relevanță la calificarea faptei, cu excepția ipotezei prevăzute la lit. b) alin. (2) art.220 CP RM – *proxenetismul săvârşit asupra unei femei gravide*. Așa cum rezultă din norma citată, lipsește cerința expresă ca făptuitorul să cunoască cu bună știință că femeia în privința căreia realizează acțiunile infracționale este gravidă. În aceste condiții, se poate aprecia eronat că circumstanța agravantă va fi aplicabilă chiar și atunci când făptuitorul nu cunoaște despre graviditatea femeii la comiterea faptei – apreciere ce vine în contradicție cu principiul răspunderii penale subiective (*nulla poena sine culpa).*

Prin urmare, având în vedere că legiuitorul nu indică asupra cunoașterii de către făptuitor, cu bună-ştiinţă, a stării de graviditate a femeii, considerăm că va fi aplicată circumstanța agravantă specificată la lit.b) alin.(2) art.220 CP RM, chiar și atunci când făptuitorul numai admite că realizează acțiunile infracționale în privința unei femei gravide, fără a cunoaște cu certitudine. O asemenea concluzie derivă din analiza în sistem a normelor prevăzute în Codul penal al Republicii Moldova, spre exemplu: lit.e) alin.(2) art.145; lit.b) alin.(2) art.151; lit. c^1) alin.(2) art. 152; lit.c) alin.(2) art.164; lit.c) alin.(2) art.166; lit.a) alin.(2) art.166^1 etc. – ipoteze în care făptuitorul trebuie să cunoască cu certitudine că femeia este gravidă [6, p.173].

Per a contrario, dacă făptuitorul nu cunoștea și nici nu admitea starea de graviditate victimei, răspunderea penală nu-i poate fi agravată în bază lit.b) alin.(2) art.220 CP RM. Or, necunoașterea exclude existența vinovăției în privința acestei circumstanțe. Pe de altă parte, dacă făptuitorul a considerat eronat că săvârşeşte proxenetismul asupra unei femei gravide, calificarea trebuie făcută în baza art.27 şi lit.b) alin.(2) art.220 CP RM. În prezența unor dubii privind cunoașterea de către făptuitor a faptului că femeia este gravidă, potrivit principiului *in dubio pro reo,* se va interpreta în favoarea lui.

În lumina celor arătate *supra,* apreciem că lipsa sintagmei „cu bună știință" în textul circumstanței agravante specificate la lit.b) alin.(2) art.220 CP RM este susceptibilă să genereze interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale, în sensul că făptuitorului i se poate agrava nejustificat situația pentru unele circumstanțe despre care el nu cunoștea. Prin urmare, recomandăm legiuitorului să redacteze circumstanța agravantă examinată după modelul reținut în conținutul altor norme [lit.c) alin.(2) art.164;

lit.c) alin.(2) art.166; lit.a) alin.(2) art.166[1] etc.]: *cu bună ştiinţă asupra unei femei gravide*. Pentru comparație, precizăm că în Codul penal al Franței, circumstanța agravantă similară este redactată în felul următor: art.225-7 2) față de o persoană cu vulnerabilitate specială, din cauza vârstei, bolii, infirmității, a deficienței fizice sau mentale sau a sarcinii – stări aparente sau cunoscute făptuitorului. Un atare prototip de reglementare a circumstanței nominalizate, ni se pare deopotrivă salutar.

Într-o altă privință, ne vom referi la posibilitatea evoluării minorului în calitate de victimă a infracțiunii de proxenetism. Din conținutul textului incriminatoriu prevăzut la art.220 CP RM, nu rezultă o limită de vârstă pentru victima acesteia. Prin urmare, minorul poate evolua în calitate de victimă a acestei fapte. Totuși, în legătură cu această ipoteză se impun anumite precizări.

În primul rând, trebuie să menționăm că, în situația în care făptuitorul săvârșește acțiunea de determinare a unui minor la practicarea prostituției – aplicabil va fi alin.(1) art. 208 CP RM (cu precizarea că subiectul infracțiunii a atins vârsta de 18 ani), adică – atragerea minorului la activitate criminală sau determinarea lui la săvârșirea unor fapte imorale. Raționamentul aplicării alin.(1) art.208 în detrimentul alin.(1) art.220 CP RM în ipoteza determinării unui minor la prostituție este pertractat în literatura juridică autohtonă: „Alegerea în cauză am făcut-o reieșind din regula fixată la alin.(2) art.(3) CP RM, potrivit căreia este interzisă interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale. Aplicarea alin.(1) art.208 CP RM este mai favorabilă făptuitorului, în comparație cu aplicarea alin.(1) art.220 CP RM. Această concluzie reiese din confruntarea sancțiunilor pe care le conțin cele două norme” [7, p.1056].

Subscriem acestei poziții. Fiindcă o altă soluție ar intra în contradicție cu principiile răspunderii penale. Totuși, nu putem să nu remarcăm discrepanța de ordin legislativ existentă: or, din examinarea sancțiunilor celor două norme [alin.(1) art.208 CP RM și alin.(1) art.220 CP RM][1], ar rezulta că, în viziunea legiuitorului, determinarea unui minor la prostituție prezintă o gravitate mai redusă în raport cu determinarea unui adult la prostituție.

Mai mult ca atât, în cazul art.220 CP RM legiuitorul nu impune cerințe speciale pe marginea vârstei subiectul infracțiunii. Bunăoară, din interpretarea dispoziției art.21 CP RM, precum și a sancțiunii de la art.220 CP RM, rezultă că subiect al infracțiunii de proxenetism este persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârşirii infracţiunii, a împlinit vârsta de 16 ani. Nu putem să nu remarcăm inadvertența legislativă admisă, astfel încât într-o situație ipotetică în care o persoană de 16 ani ar determina un minor la prostituție, făptuitorul ar putea fi tras la răspundere pentru proxenetism; într-un alt caz, în care o

[1] Conform legii penale autohtone, pentru fapta prevăzută la alin.(1) art.208 CP RM poate fi aplicată: amenda în mărime de la 550 la 850 unităţi convenţionale sau muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 150 la 200 de ore, sau închisoare de până la 5 ani; iar fapta specificată la alin.(1) art.220 CP RM se sancționează cu: amenda în mărime de la 650 la 1350 unităţi convenţionale sau închisoarea de la 2 la 5 ani.

persoană care a atins vârsta de 18 ani ar determina un minor la prostituție, ar putea deveni incident art.208 CP RM – normă ce stabilește o răspundere mai favorabilă în coraport cu cea înscrisă la art.220 CP RM.

În al doilea rând, atragem atenția că în dispoziția art.220 CP RM pe lângă „determinarea" la prostituție, legiuitorul a prevăzut și alte modalități de comitere a faptei de proxenetism: îndemn la prostituție, înlesnire a practicării prostituției; tragere de foloase de pe urma practicării prostituției. Din aceste raționamente, precum și în vederea clarificării soluției optime de aplicare a legii penale în ipoteza determinării unui minor la prostituție, considerăm oportună diferențierea răspunderii penale în sensul agravării, în ipoteza săvârșirii proxenetismului asupra unui minor.

În particular, recomandăm inserarea unei circumstanțe agravante suplimentare la alin.(2) art.220 CP RM – *cu bună știință asupra unui minor*. În context, este elocventă aserțiunea expusă de autorul român N. Neagu: „Agravarea faptei în cazul acestei ipoteze (proxenetismul săvârșit asupra unui minor – *n.a*) își găsește motivarea, pe de o parte, în posibilitatea mai mare de a influența o persoană datorită vârstei sale și pericolului sporit pe care-l prezintă pervertirea unei asemenea persoane care nu a ajuns încă în pragul majoratului" [8, p.137].

În același perimetru, consemnăm că legislațiile penale ale unor state prevăd agravarea răspunderii penale pentru atragerea la prostituție a unui minor. Pe această cale, trebuie de remarcat că, în unele state implicarea/atragerea la prostituție a minorului constituie o infracțiune distinctă (de exemplu, art. 134 Cod penal al Kazahstan – antrenarea la prostituție a unui minor [9]; art.157 Cod penal al Kârgâzstan – antrenarea minorilor la comiterea unor fapte imorale [10]; art. 171 Cod penal al Azerbaijan – antrenarea minorului la prostituție ori la comiterea faptelor imorale [11]; art.166 Cod penal al Tadjikistan – antrenarea minorului în comiterea acțiunilor anti-sociale [12]). În mod diferit, în alte state, în conținutul aceluiași articol este prevăzută circumstanța agravantă „săvârșită asupra unui minor" (de exemplu: alin.(2) art.261 Cod penal al Armeniei – antrenarea la prostituție *săvârșită asupra unui minor* [13]; alin.(3) art.240 Cod penal al Federației Ruse – inducerea la prostituție *săvârșită asupra unui minor* [14], alin.(2) art.241 Cod penal al Federației Ruse – organizarea practicării prostituției *cu folosirea minorilor pentru practicarea prostituției*, alin.(3) art.241 Cod penal al Federației Ruse – organizarea practicării prostituție *cu folosirea pentru practicarea prostituției a minorilor care nu au atins vârsta de 14 ani*; alin.(3) art.303 Cod al Ucrainei – proxenetismul sau atragere la practicarea prostituției săvârșite *împotriva unui minor (în vârstă de la 14 la 18 ani)* [15]; alin.(4) art.303 Cod penal al Ucrainei – proxenetismul sau atragerea la practicarea prostituției săvârșite *împotriva unui minor (până la vârsta de 14 ani)*; alin.(3) art.213 Cod penal al României – *proxenetismul săvârșit asupra unui minor* [16]. În Codul penal al Franței [17] variantele agravante ale proxenetismului sunt specificate în articole distincte. Astfel, potrivit art.225-7 CP al Franței răspunderea pentru proxenetism se agravează, printre altele, dacă

fapta este comisă: 1) *față de un minor*. În condițiile 225-7-1 Cod penal al Franței răspunderea se agravează dacă proxenetismul este comis împotriva unui minor mai mic de cincisprezece ani.

În altă ordine de idei, precizăm că în planul calificării faptei în temeiul art.220 CP RM comportă semnificație aprecierea asentimentului victimei. Tocmai prezența sau lipsa consimțământului victimei de a practica prostituția stă la baza delimitării infracțiunii de proxenetism de infracțiunea de trafic de ființe umane (prevăzută la art.165 CP RM) și de infracțiunea de trafic de copii (prevăzută la art.206 CP RM), atunci când aceste infracțiuni sunt comise în scopul exploatării sexuale a victimei în prostituție.

Astfel, în ipoteza proxenetismului, victima își dă acordul în mod nealterat, voința ei de a se prostitua aparținându-i în totalitate, în mod liber. În cazul infracțiunii de proxenetism, victima își dă acceptul, consimte nestingherit (și întotdeauna în înțelegere cu făptuitorul) în vederea practicării prostituției, în scopul obținerii de avantaje reciproce [7, p.1177]. *Per a contrario*, în cazul traficului de ființe umane, situaţia este de altă natură: chiar dacă victima şi-a exprimat consimţământul să fie traficată, acesta este redus la zero, este anulat, nevalabil, întrucât făptuitorul a recurs la unul din factorii de viciere a consimţământului, reprezentaţi de modalităţile acţiunii adiacente din cadrul traficului de ființe umane specificate la alin.(1) şi (2) art.165 CP RM [5, p.227]. În același timp, în cazul infracțiunii prevăzute la art.206 CP RM, în dispoziția acestuia nici nu sunt necesare cuvintele „cu sau fără consimțământul victimei": din cauza vârstei lui, copilul nu este liber să-și dea consimțământul de a fi recrutat, transportat, transferat, adăpostit sau primit. Nici persoana care deține controlul asupra copilului nu este liberă să-și dea consimțământul. Aceasta deoarece scopul exprimării consimțământului este unul contrar legii, adoptând una din formele menționate la lit.a)-h) alin.(1) art.206 CP RM. Din aceste considerente, este nevalabil consimțământul acordat subiectului infracțiunii prevăzute la art.206 CP RM [7, p.1178].

Suplimentar, trebuie de menționat că în cazul proxenetismului, făptuitorul trage foloase, dar şi victima îşi însuşeşte o parte substanţială din beneficii, în timp ce în ipoteza traficului de ființe umane (dar și a traficului de copii – *n.a.),* întreaga activitate are loc în scopul exclusiv al exploatării victimei, adică folosul obţinut este însuşit în întregime sau într-o proporţie ce semnifică exploatarea de către subiectul infracțiunii [18, p.43].

În cele din urmă, consemnăm că legiuitorul a stabilit, în anumite condiții, un tratament juridic diferit față de victimele infracțiunilor supuse comparației. Astfel, conform alin.(4) art.165 CP RM și alin.(4) art.206 CP RM, victimele acestor infracțiuni sunt absolvite de răspundere penală pentru infracţiunile săvârşite de ele în legătură cu respectiva calitate procesuală. O atare prevedere nu se regăsește în art.220 CP RM. Totuși, la alin.(3) art.89 „Practicarea prostituţiei" din Codul contravenţional [19] se stabileşte că „persoana care a comis contrar voinţei sale practicarea prostituției este absolvită de răspundere contravenţională".

In fine, notăm că, în ipoteza în care oricare fapta prejudiciabilă descrisă la art.220 CP RM a fost îndreptată în privința unei pluralități de victime (două sau mai multe persoane), în contextul aceleași rezoluții infracționale (intenție unică), aplicabil va fi lit.a) alin.(2) art.220 CP RM – proxenetismul săvârșit asupra a două sau mai multor persoane.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr.985/2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 72-74.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 248-251.
3. Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr. 62g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 220 din Codul penal (proxenetismul). [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/ro-d49201862g2018rou0e535.pdf
4. Hotărârea Explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.37/2004 cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005**,** nr. 8, p.4.
5. TĂNASE, A. Delimitarea traficului de ființe umane de unele infracțiuni adiacente. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2011, nr.3(43), p.221-236.
6. CALMAȚUI, E. Latura subiectivă a infracțiunii de proxenetism. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2020, nr.8(138), p.169-176.
7. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015.
8. PAȘCU, I., DOBRINOIU, V., HOTCA M.-A., ș.a. Noul Cod penal comentat. Volumul II: Partea specială. București: Universul Juridic, 2014.
9. Codul penal al Kazahstan. [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/8260/file/Kazakhstan_CC_2014_2016_en.pdf
10. Codul penal al Kârgâzstan. [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/4221/file/Kyrgyzstan_CC_1997_%20am_2006_en.pdf
11. Codul penal al Azerbaijan. [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/8304/file/Azerbaijan_CC_am2018_en.pdf
12. Codul penal al Tadjikistan. [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8926
13. Codul penal al Armeniei. [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8872/preview
14. Codul penal al Federației Ruse. [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody&nd=102041891
15. Codul penal al Ucrainei. [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
16. Codul penal al României. [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/109855
17. Codul penal al Franței. [Accesat: 02.12.2021] Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719
18. BRÎNZA, S., STATI, V. Considerații teoretice și practice cu privire la infracțiunile care aduc atingere unor relații de conviețuire socială (art.220-222 CP RM). În: Studia Universitatis Moldaviae, 2015, nr.11, p. 39-54.
19. Codul contravențional al Republicii Moldova nr.218/2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 78-84.

CZU: 343.294:343.435

REABILITAREA VICTIMEI INFRACȚIUNII COMISE PRIN CONSTRÂNGERE PSIHICĂ

Mariana GRAMA (TIMOTIN),
doctor în drept, conferențiar universitar,
Departamentul Drept Penal al Facultății de Drept
a Universității de Stat din Moldova

Everyone is currently talking about violence, given that it has a tangent both in the social sphere and in the psychological, medical and legal spheres. The consequences of applied violence, regardless of its form, can be attributed to the most serious psychological trauma. Disorders that occur as a result of violence affect all spheres of human: cognitive functioning, sleep, can lead to personality changes, etc.

Rehabilitation of victims of crime committed with the application of mental coercion, as well as other types of victims enjoy the support services provided by the legislation in force.

Keywords: *mental coercion, mental violence, rehabilitation, crime, psychological counseling.*

Despre violență actualmente vorbesc toți, dat fiind faptul că ea are tangență atât cu sfera socială, cât și psihologică, medicală, juridică. Consecințele violenței aplicate, indiferent de forma ei, pot fi atribuite la cele mai grave traume fizice, dar cel mai des, psihologice. Dereglările care apar în rezultatul aplicării violenței afectează toate sferele funcționării omului: cognitivă, somnul, poate duce la modificări de personalitate etc. În special, violența aplicată în copilărie influențează tot restul vieții persoanei.

Demersul nostru este despre comportament, agresivitate, violență, dar și despre eventuale posibilități de reabilitare ale victimei unei infracțiuni comise cu aplicarea constrângerii psihice.

Cel mai des constrângerea psihică este aplicată în infracțiunile de violență în familie, dar nu este exclus să fie aplicată și pentru "a impune" victima să comită alte infracțiuni.

Intenția de a răni pe celălalt implică o consecință negativă pe care o suportă victima comportamentului agresiv chiar dacă acesta nu-și atinge finalitatea. Agresivitatea nu presupune în mod obligatoriu durere fizică, chiar dacă provoacă suferință. Agresivitatea se manifestă atunci când consecințele ce rezultă de pe urma unui comportament agresiv sunt percepute de către victimă ca fiind „aversive". Ținând cont de acest lucru, sunt agresive nu doar atacurile fizice directe ci toate comportamentele care produc dezonoarea victimei, jena acesteia, imposibilitatea de a-și atinge scopurile.

Există mai multe definiții ale agresivității. Baron A. și Richardson D. consideră că termenul de agresivitate se referă la toate formele de comportament ce urmăresc producerea suferinței unui alt organism viu, în condițiile în care acesta nu-și dorește un astfel de tratament[1; p.7].

Ce este violența? Definiția comună a violenței se aseamănă cu definiția psihologică a agresivității atunci când vorbim despre un comportament inerpersonal al cărui intenție este de a produce un prejudiciu. Cele două definiții se diferențiază totuși când se referă la alte caracteristici ale noțiunilor în cauză. Fie că se manifestă persuasiv, fie că este defensivă, agresivitatea se poate adapta devenind indispensabilă supraviețuirii individului sau speciei, dar nu putem spune același lucru despre violență. Nimic nu poate justifica un act de violență (!?)- *n.a*. Toate comportamentele violente sunt și agresive, dar nu toate manifestările agresive sunt și acte violente [2; p.14-15].

Nu există un consens universal al definiției violenței. Definițiile date acestui cuvânt ne arată care sunt valorile pe care societatea le cultivă și le protejează la un moment dat în timp, și pot îmbrăca conotații filosofice, juridice, sociologice, medicale și criminologice.

Violența descrie comportamente care nu sunt acceptabile în societate, care sunt dezaprobate și sancționate prin norme care stabilec nu atât regulile generale de conduită pentru individ în societate, cât pragul dincolo de care societatea trebuie să intervină pentru a menține ordinea și pentru a-și apăra valorile precum dreptul la liniște, familia, respectul față de semeni ș.a. Întorcându-ne la titlul lucrării ne întrebăm dacă constrângerea psihică este o formă a violenței sau invers?

Violența umană, purtând cu sine latura negativă și potențialul oamenilor de vătămare, apare în toate mediile sociale, deseori are conotații criminale și are capacitatea de a se extinde.

Violența interpersonală care cuprinde manifestările violente dintre indivizi se poate manifesta sub formă fizică, economică, psihologică, verbală sau sexuală [3; p.33].

Violența psihologică se referă la toate acțiunile care aduc atingere sau încearcă să lezeze integritatea mintală a unei persoane. În această categorie pot fi incluse diverse acte, printre care insulta, critica nefondată, intimidarea ori amenințarea [3; p.34].

Violența verbală întâlnită în multe interacțiuni umane, este exprimată prin debit verbal, tonalitate ridicată ori schimbarea subiectului în mijlocul unei conversații [3; p.34].

Autoarea Gătej M.[4; p.27-28] atunci când vorbește despre formele de violență domestică împotriva femeilor enumeră și violența psihologică/psihică, care în opinia dânsei include violența emoțională și cea verbală și are în vedere comportamente precum: insulte, jigniri (referitoare la aspectul fizic, la capacitățile intelectuale sau la îndeplinirea responsabilităților pe care le are victima), amenințări, intimidare, șantaj emoțional, inducerea fricii, presiune continuă, teroare, privare de alimente sau de somn, discreditare în fața celorlalți.

Denumită și „abuz emoțional”, violența psihologică este folosită pentru a manipula și controla; efectul este cumulativ în timp și poate avea consecințe grave și pe termen lung pentru victimă.

Violența psihologică sau abuzul emoțional poate fi comis asupra, cel mai des, a femeilor, copiilor, vârstnicilor în cadrul violenței domestice. Nu este exclus acest tip de violență nici în relațiile de serviciu, extrafamiliale (practic oriunde). La etapa contemporană, când întâlnești conduită violentă a indivizilor absolut oriunde, când ea este prezentă în toate mediile sociale (în familie, la serviciu, în transportul public, la magazin, la policlinica de sector, pe stradă etc). despre violența psihologică/psihică trebuie de vorbit, probabil, mai des, despre impactul ei asupra persoanei, dar și despre suferințele pe care le poate provoca. Este absolut necesar de discutat, dar, și trebuie de intervenit cu anumite măsuri de prevenire a acestui fenomen, or, de reabilitare a victimelor, în cazul în care a avut loc.

Specialiștii consideră că violența sau abuzul psihologic se manifestă prin acte de umilință, amenințări, insulte, critică intensă, ridiculizare, porecle sau epitete jignitoare, izolare socială, posesivitate extremă.

Violența sau abuzul emoțional constă în expunerea repetată la situații al căror impact depășește capacitatea de integrare psihologică. Abuzul emoțional vine din partea unei persoane care se află în relații de încredere, răspundere sau putere cu victima.

Abuzul emoțional poate fi combinat și cu alte forme de violență sau abuz, dar se poate manifesta izolat prin injurii, amenințări, intimidări, umiliri verbale și nonverbale; terorizări; restrângeri ale libetății de acțiune; denigrări; acuzații nedrepte; discriminări; privarea de satisfacerea nevoilor personale esențiale (mâncare, somn etc).

Abuzul emoțional este considerat de specialiști un remediu sigur care îi va reaminti victimei despre posibilitatea recurgerii la forță fizică în orice moment.

Abuzul emoțional mai poate fi exemplificat prin următoarele: forțarea persoanei să facă lucruri ilegale (inclusiv, să comită infracțiuni - *n.a.*), aducerea unor acuzații false, punerea de porecle, vânarea de greșeli, amenințări verbale, intimidarea, jignirile, manipularea emoțiilor, rememorarea unor lucruri neplăcute, expunerea la acte degradante, imitarea și îngânarea, tăcerea, refuzul de a face ceva împreună, ignorarea, invocarea vinovăției, manipularea, reținerea da la afecțiune, reproșuri și resentimente, nagarea sau deposedarea de responsabilități, ridiculizarea preferințelor alimentare ale victimei, șantaj cu amenințări de suicid, ruperea hainelor, aruncarea cu obiecte sau mâncare, încuierea victimei afară sau înăuntru, interzicerea să folosească telefonul ș.a.[4; p.50-51].

Violența emoțională are ca efecte: frica, depersonalizarea, degradarea, distorsionarea realității, deci, un comportament al victimei convenabil celui ce aplică violența.Violența emoțională reprezintă un factor central de control și manipulare a victimei. Violența/ abuzul psihologic/emoțional are consecințe pe termen lung asupra victimei, sănătății sale mintale, comportamentului și stimei de sine. Dacă abuzul se manifestă în mod repetat și constant acesta afectează psihicul victimei, structura personalității, afecțiunea, percepția, adaptarea, capacitatea de relaționare.

După cum vedem specialiștii, dar și actele normative utilizează diverși termeni*: violenţă psihologică, violenţă psihică, abuz emoţional, violenţă emoţională, violenţă verbală, constrângere psihică.* Din context, se crează impresia că autorii folosesc acești termeni în calitate de sinonime.

Este violența psihologică/psihică egală ca și concept cu constrângerea psihică?

Constrângerea psihică potrivit Hotărârii CSJ *Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală* nr.17 din 07.11.2005 [5; p.297] reprezintă amenințarea persoanei cu un pericol grav pentru ea sau pentru o altă persoană, în astfel de condiții încât să-i inspire temerea serioasă că acel pericol nu va putea fi înlăturat decât prin cedarea în fața amenințării.

În opinia altor autori constrângerea psihică presupune înfrângerea sau paralizarea rezistenței victimei, concretizată în amenințarea cu aplicarea imediată a violenței fizice, dacă victima nu se va conforma cerințelor făptuitorului [6; p.555] ori situația în care persoana săvârșește o faptă prevăzută de legea penală sub imperiul unei amenințări cu un pericol grav pentru ea sau pentru o altă persoană, care nu poate fi înlăturat în alt mod [7; p.34]. Or, în cazul constrângerii psihice (morale) este anihilată libertatea de decizie a făptuitorului, acesta săvârșind o faptă prevăzută de legea penală, care nu este rezultatul voinței sale, ci al voinței celui care exercită constrângerea. Drept cauză unică a constrângerii psihice este amenințarea [8; p.247]. Practic toți autorii, dar și mai multe legislații penale pun semnul egalității între constrângerea psihică și amenințare.

Legea nr.45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie utilizează termenul violență psihologică care presupune *impunere a voinţei sau a controlului personal; provocare a stărilor de tensiune şi de suferinţă psihică prin ofense, luare în derâdere, înjurare, insultare, poreclire, şantajare, distrugere demonstrativă a obiectelor, ameninţări verbale, afişare ostentativă a armelor sau lovire a animalelor domestice, neglijare; implicare în viaţa personală; acte de gelozie; impunere a izolării prin detenţie, inclusiv în locuinţa familială; izolare de familie, de comunitate, de prieteni; interzicere și/sau creare a impedimentelor în realizarea profesională ori interzicere și/sau creare a impedimentelor în realizarea programului educațional în instituția de învățământ; persecutare prin contactarea sau încercarea de a contacta prin orice mijloc sau prin intermediul altei persoane victima căreia i s-a cauzat o stare de anxietate, frică pentru siguranța proprie ori a rudelor apropiate, fiind constrânsă să-și modifice conduita de viață; deposedare de acte de identitate; privare intenţionată de acces la informaţie; alte acţiuni cu efect similar.*

Totuși, poate fi oare pus semnul egalității între violența psihologică/psihică/emoțională și constrângerea psihică? Aparent, într-un sens mai larg, acestea se suprapun. Chiar și dicționarele explicative pun semnul egalității între acestea două. De exemplu termenul **constrângere** este explicat - *a sili pe cineva să facă un lucru; a forța, a obliga; a soma* [9], iar **violența**- *a comite un act de violență;*

a constrânge, a sili, a forța [10]. După noi, violența este cuprinsă de constrângere, însă în această lucrare concretă, dat fiind că nu este una strict de drept, le vom utiliza ca și termeni cu sens identic.

Astfel, constrângerea psihică/violența psihologică/psihică aplicată față de victimă este mai puțin vizibilă. Victima, de regulă, păstrează aparențele în public, iar agresiunile se petrec „ în spatele ușilor închise". Constrîngerea psihică ca și cea fizică reprezintă risc major pentru sănătatea victimei. Pe lângă efectele imediate asupra sănătății psihice, ea crește riscul dobândirii unor probleme de sănătate severe pe termen lung.

În nota analitică elaborată cu suportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) și a Entității Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor (UN Women) în cadrul Proiectului comun ONU "Consolidarea sistemului statitic național" implementat împreună cu Biroul Național de Statistică (BNS) [11; p.7-10] este specificat că în cazul ***violenței psihologice***, consecințele sunt pe termen lung, fiind generate de stresul post-traumatic, care rezultă în probleme ale sistemului nervos somatic şi celui psihosomatic. De asemenea, o ancheta realizată la nivelul UE privind violența împotriva femeilor arată că, pe lângă efectele majore produse asupra sănătății mintale a femeii, formele multiple și repetitive ale violenței psihologice subminează autonomia acesteia, ceea ce echivalează cu pierderea autonomiei în viața privată și de familie. De menționat că, însăși caracteristicile socio-economice ale femeilor victime ale acestei forme de violență nu diferă de cele generale ale victimelor fenomenului dat (formele psihologică, fizică sau sexuală). Cele mai vulnerabile acestei forme de violență rămân a fi femeile din mediul rural (62,9%) față de cele din mediul urban (55,1%). De asemenea, cele mai afectate pe parcursul vieții sunt femeile din grupa de vârstă de 45-59 ani (66%), iar cel mai puţin - cele tinere de 15-24 ani (50,2%).

Totuși, tabloul este cu totul diferit din perspectiva intensității fenomenului, pe măsura înaintării în vârstă a femeilor, ratele prevalenței acestei forme de violență sunt în descreștere. Astfel, în medie, fiecare a treia femeie de 15-34 ani a confirmat experienţe de violenţă psihologică, pe când în rândul femeilor în vârstă de 55-65 ani experiențe de genul dat au fost confirmate de către fiecare a cincea femeie.

Femeile divorțate sau separate (83,3%), văduvele (60,3%) și femeile căsătorite (56,8%) se confruntă cu cele mai multe experiențe de violență psihologică pe parcursul vieții, iar cele mai puține - femeile ce trăiesc în concubinaj (51,1%). Astfel, se poate constata că, lipsa unui statut oficializat al relațiilor maritale constituie într-o oarecare măsură un factor psihologic de abținere pentru agresor în producerea acestei forme de violență.

Însăși frecvența violenței psihologice în familie variază de la experiențe unice la cele multiple, cele din urmă predominând. Astfel, 65,4% dintre femei au fost victime ale cazurilor multiple de violență psihologică din partea soțului/partenerului pe parcursul vieții. Însăși formele, prin care este exprimat

fenomenul dat asupra femeilor, variază de la agresiuni verbale (67,4%) la umilințe (64%) și insulte (57,9%).

Suplimentar, femeile frecvent sunt supuse și unui control din partea soților/partenerilor de viață cu tendințe de orientare spre ***izolare socială***. Și în cazul dat, cele mai vulnerabile acestei forme de violență rămân a fi femeile rurale (58,3%). Prevalența acestei forme de violență pe parcursul vieții fiind cea mai ridicată în rândul femeilor tinere de 15-24 ani (68,9%), iar cea mai joasă în rândul celor vârstnice de 60-65 ani (41%). Intensitatea acestei forme de violență este în descreștere pe măsura înaintării în vârstă a femeii. Dacă în cazul femeilor tinere de 15-24 ani rata prevalenței violenței psihologice orientate spre izolare socială pe parcursul ultimului an a fost de 51,6%, atunci în rândul celor adulte de 45-54 ani și celor vârstnice de 60-65 ani ratele prevalenței au constituit 26,7% și, respectiv, 15,4%. Cel mai frecvent pe parcursul vieții sunt supuse acestei forme de violență femeile divorțate sau separate (72,6%) și cele căsătorite (54,5%). Totodată și peste jumătate dintre femeile care trăiesc în concubinaj (50,5%) s-au confruntat, de asemenea, cu fenomenul dat.

Preocuparea comunității europene pentru subiectul reabilitarea victimelor infracțiunilor s-a materializat într-o serie de acte internaționale adoptate de-a lungul timpului, printre care: Convenția europeană privind compensarea victimelor infracțiunilor violente (Strasbourg, 24 noiembrie 1983), Recomandarea R (85)11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale, Comunicarea Comisiei Europene "Victimele infracțiunilor în Uniunea Europeană- reflecții privind standarde și acțiune" (14 iulie 1999), Decizia-cadru 2001/220/JAI a Consiliului European privind poziția victimelor în procedura penală (15 martie 2001), Cartea verde "Compensarea victimelor infracțiunilor" a Comisiei Europene (28 septembrie 2001), Directiva Consiliului Europei nr.2004/80/EC din 20 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracțiunilor.

La nivelul Uniunii Europene, a fost adoptată și Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității prin care a fost înlocuită Decizia-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, care printre altele stabilește în art.9 cu titlul **Sprijinul din partea serviciilor de sprijinire a victimelor** că:

(1) Serviciile de sprijinire a victimelor, astfel cum sunt menționate la articolul 8 alineatul (1), furnizează cel puțin:

(a) informațiile, consilierea și sprijinul relevante pentru exercitarea drepturilor care revin victimelor, inclusiv în ceea ce privește accesul la sistemele publice naționale de despăgubire în cazul daunelor penale, precum și cu privire la rolul victimelor în cadrul procedurilor penale, inclusiv pregătirea pentru participarea la proces;

(b) informații privind sau trimitere directă la orice servicii specializate de sprijinire relevante existente;

(c) sprijinul emoțional și, dacă este disponibil, cel psihologic;

(d) consiliere privind aspectele financiare și practice subsecvente infracțiunii;

(e) cu excepția cazului în care este furnizată de alte servicii publice sau private, consiliere cu privire la riscurile de victimizare secundară și repetată sau de intimidare și răzbunare, precum și la prevenirea acestora.

(2) Statele membre încurajează serviciile de sprijinire a victimelor să acorde o atenție deosebită nevoilor specifice ale victimelor care au suferit un prejudiciu considerabil ca urmare a gravității infracțiunii.

Având în vedere instrumentele internaționale și practica altor state, în 2016 în Republica Moldova a fost adoptată Legea nr.137/2016 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracţiunilor [12].

Potrivit Legii nr.137/2016 reabilitarea victimelor infracţiunilor, precum şi a drepturilor acestora, se realizează prin punerea la dispoziţie a unor servicii de suport.

Serviciile de suport au ca scop oferirea de consultaţii şi sprijin în comunicarea victimelor cu autorităţile publice, de asistenţă pentru recuperare fizică, psihologică şi socială.

Serviciile de suport îşi realizează scopul prin acţiuni speciale de consiliere psihologică, asistență juridică şi socială.

Victimele infracţiunilor beneficiază de următoarele servicii de suport:

a) consiliere informaţională a victimelor infracţiunilor cu privire la drepturile sale şi serviciile de care pot beneficia;

b) consiliere psihologică;

c) asistenţă juridică garantată de stat;

d) compensare financiară de către stat a prejudiciului cauzat prin infracţiune.

Toate tipurile de servicii de suport prevăzute de lege sunt relevante și victimelor infracțiunilor comise prin constrângere psihică.

Subiecții abilitați să acorde servicii de suport victimelor sunt: Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Justiţiei, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Finanţelor, Procuratura Generală, Consiliul Naţional pentru Asistenţă Juridică Garantată de Stat, subdiviziunile teritoriale de asistenţă socială, alte autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale, precum şi reprezentanţi ai societăţii civile.

Potrivit art. 6 al Legii nr.137/2016 ***consilierea informaţională*** *trebuie să fie acordată de către colaboratorul organului de constatare la care se adresează victima pentru a face plângerea privind infracţiunea săvârşită, ofiţerul de urmărire penală şi procurorul care instrumentează cazul care au*

obligaţia de a aduce la cunoştinţă victimei infracţiunii, în scris sau într-o altă formă accesibilă dacă o cer condiţiile speciale ale victimei, informaţia privind:

a) serviciile de suport de care poate beneficia victima, subiecţii care acordă aceste servicii şi condiţiile generale de acordare a acestora;

b) organul de urmărire penală la care poate depune plângerea privind infracţiunea săvârşită împotriva sa;

c) drepturile procesuale de care beneficiază în calitate de parte la procesul penal, conform Codului de procedură penală şi Codului de executare;

d) măsurile de protecţie disponibile, conform prevederilor Codului de procedură penală şi ale Legii nr. 105-XVI din 16 mai 2008 cu privire la protecţia martorilor şi altor participanţi la procesul penal, precum şi informaţia cu privire la condiţiile şi procedura de aplicare a acestor măsuri;

e) alte informaţii solicitate de victima infracţiunii, dacă acestea sunt deţinute.

Suplimentar acestea se pot informa despre serviciile de suport de care pot beneficia prin intermediul liniilor telefonice sau al paginilor web oficiale ale instituţiilor responsabile de acordarea serviciilor de suport şi ale altor subiecţi cu atribuţii în domeniul reabilitării victimelor infracţiunilor.

În conformitate cu prevederile art. 8 din Legea nr.137/2016 *victimele infracţiunilor beneficiază, la cerere, de* ***consiliere psihologică****, care este asigurată de către psihologii din cadrul subdiviziunilor teritoriale de asistenţă socială, al organizaţiilor necomerciale sau al persoanelor juridice cu scop lucrativ care activează în domeniul reabilitării victimelor infracţiunii şi care au fost cooptate în acest scop de către autorităţile publice locale sau de către Ministerul Sănătăţii, Muncii şi Protecţiei Sociale.*

Victima infracţiunii, potrivit prevederilor art.11 al Legii nr.137/*2016 beneficiază de* ***asistenţă juridică garantată de stat****, în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală şi în condiţiile Legii nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistenţa juridică garantată de stat, dacă infracţiunea a fost săvârşită pe teritoriul Republicii Moldova sau dacă infracţiunea a fost săvârşită în afara teritoriului Republicii Moldova şi victima este cetăţean al Republicii Moldova, străin sau apatrid care locuieşte legal în Republica Moldova, iar procesul penal se desfăşoară în Republica Moldova.*

Statul acordă şi ***compensație financiară*** *victimelor unor infracţiuni în mărimea şi în condiţiile stabilite de prezenta lege (art.12 al Legii nr.137/2016).*

Relevant victimelor infracțiunilor comise prin constrângere psihică sunt și prevedrile art.15 din Legea nr.137/2016 care stipulează că *la stabilirea cuantumului compensaţiei financiare, acordată de către stat pentru prejudiciul cauzat prin acţiunile violente prin care a fost săvârşită infracţiunea, se iau în calcul:*

a) cheltuielile de spitalizare, tratament sau alte cheltuieli medicale suportate de victima infracţiunii;

Un document util, de care ar trebui să țină cont Republica Moldova pentru asugurarea drepturilor victimelor, dar și protecția/reabilitarea lor este Strategia UE privind drepturile victimelor (2020-2025) denumită integral Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor - Strategia UE privind drepturile victimelor (2020-2025)[13] adoptată la 24 iunie 2020.

Din toate cele expuse mai sus, putem afirma cu certitudine că, Republica Moldova, este țara, care mai are un areal imens de lucru la subiectul reabilitării victimelor infracțiunilor.

Cu titlu de concluzie:

1. Infracțiunile comise prin constrângere psihică/violență psihologică/ violență psihică/ abuz emoțional nu sunt mai puțin răspândite decât cele comise prin alte tipuri de violență, ci mai degrabă, invers.
2. Constrângerea psihică/violența psihologică/psihică aplicată față de victimă este mai puțin vizibilă, deci și vicimele acestor infracțiuni deseori preferă să fie mai puțin vizibile, iar infracțiunile propriu-zise, deseori, se petrec „ în spatele ușilor închise".
3. Constrângerea psihică ca și cea fizică reprezintă risc major, în special, pentru sănătatea victimei, mai ales cea mintală. Pe lângă efectele imediate asupra sănătății psihice, ea crește riscul dobândirii unor probleme de sănătate severe pe termen lung.
4. Reabilitarea victimelor infracțiunilor comise cu aplicarea constrângerii psihice, din punct de vedere legal, nu diferă de măsurile de reabilitare aplicate altor categorii de victime.
6. După părerea noastră, acestor categorii de victime, dintre serviciilor de suport prevăzute de lege, atenție sporită ar trebui acordată consilierii psihologice în funcție de categoria de victimă, particularitățile ei de gen, vârstă, categoria de infracțiune, gravitatea traumei primite ș.a.. În acest sens, se impune și reglementarea juridică a activității psihologilor din Republica Moldova, segment, practic, nereglementat.

Referințe:

1. BARON, A. A., RICHARDSON, D.R. Human Aggression. New York, Londra: Plenum Press, ediția a II-a, 1994. 419 p.
2. PAHLVAN, F. Comportamentul agresiv. Iași: Institutul European, 2011. 259 p.
3. MIHAIU, S. Criminalitatea violentă. Semnificații și implicații sociale. București: Pro Universitaria, 2021. 231 p.
4. GĂTEJ, M. Violența în familie. București: Orizonturi, 2021. 236 p.
5. POALELUNGI, M., SÎRCU-SCOBIOALĂ, D. ș.a. Hotărâri explicative în materie penală ale Plenului Curții Supreme de Justiție, Chișinău: Sirius, 2018, p.297.
6. BRÎNZĂ, S., STATI, V. Drept penal. Partea Specială. Vol.1, Chișinău: S.n., 2015 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). 1326p.

7. GRAMA, M., BOTNARU, S., ȘAVGA, A., MARTIN, D. Drept penal. Partea generală. Vol. II. Chișinău: S.n., 2016 (F.E.-P. “Tipografia Centrală”). 336 p.
8. ANTONIU, G., BULAI, C., TOADER, T. ș.a. Explicațiile Noului Cod penal.Vol.1. București: Universul Juridic, 2015. 586 p.
9. https://dexonline.ro/definitie/constrangere [Accesat: 29.12.2021]
10. https://dexonline.ro/definitie/violenta [Accesat: 29.12.2021]
11. VREMIȘ, M. Profilul femeilor victime ale violenței / Biroul Național de Statistică, Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Entitatea Naţiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen şi Abilitarea Femeilor (UN Women). – Chişinău: S. n., 2016 (F.E.-P. “Tipografia Centrală”). – 48 p. // [Accesat: 20.12.2021] Disponibil: www.statistica.gov.md/public/files/Cooperare_internationala/PNUD/10_tablouri_femei_RM/prof_7_victime.pdf
12. Legea nr.137/2016 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracţiunilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.09.2016, nr. 293-305.
13. dep.ro/afaceri_europene/afeur/2020/fi_2975.pdf

CZU: 343.281:347.426.6

CONDAMNAREA INFRACTORULUI – O MĂSURĂ SUFICIENTĂ DE SATISFACȚIE ȘI COMPENSARE A PREJUDICIULUI MORAL CAUZAT VICTIMEI INFRACȚIUNII ?

Alina ȘAVGA,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Departamentul Drept Penal al Facultății de Drept
a Universității de Stat din Moldova

SUMMARY. *Undoubtedly, the conviction of the offender is an important measure of protection of the social values promoted by the state and also constitutes a fair moral satisfaction for the victim, but at the same time, it is not enough when material or moral damage is also inflicted to the victim. A justice in which the damage caused to the victim is not completely recovered, and where the offender is sentenced to prison, can only count as an incomplete form of justice or as a breach of equity.*
The offender's conviction is important for the re-establishment of social justice and for the fulfillment of other goals proposed by the lawmaker during the process of criminal punishment, such as: the correction and resocialization of the offender; general and special deterrence; but not to achieve the principle of "restitutio in integrum" for the victim of the crime.

Keywords: *conviction of the offender, criminal punishment, victim, damages for mental injury, compensation for damage, moral satisfaction, revenge, restoration of social equity, restorative justice.*

Politica penală contemporană a majorității statelor lumii este orientată spre promovarea strategiilor de consolidare și garantare a drepturilor pe care le au victimele infracțiunilor, precum și spre instaurarea unei justiții cu caracter restaurativ. Astfel, protecţia victimelor infracţiunilor, în special reabilitarea și compensarea prejudiciilor cauzate în urma actelor infracționale, constituie o preocupare a instituțiilor statale și non-guvernamentale, a organizațiilor de nivel mondial și comunitar, precum şi a membrilor de rând ai comunității.

Interesul faţă de subiectul în cauză porneşte de la raţiuni de solidaritate socială, iar scopul care este urmărit în acest sens vizează înlăturarea sau, cel puţin, minimizarea consecinţelor negative în viaţa persoanelor ce au avut neşansa de a fi victime ale faptelor social-periculoase. [1]

Este general recunoscut faptul că pentru înlăturarea daunelor cauzate de săvârșirea infracţiunii nu este suficientă doar intervenţia organelor de drept și a justiţiei penale. Devine imperioasă instituirea unui sistem de măsuri de protecţie şi de respectare a drepturilor şi intereselor victimelor infracţiunilor. Realizarea acestui sistem este posibilă, pentru început, prin adoptarea unui cadru normativ eficient care să instituie condiţiile minime de compensare a prejudiciilor cauzate victimelor infracţiunilor.

Dreptul victimelor infracțiunilor de a primi o satisfacție echitabilă și o recuperare a prejudiciului cauzat de infracțiunea săvârșită constituie obiectivul de reglementare al mai multor acte normative adoptate atât la nivel național, cât și internațional (sau comunitar).

În acest sens, colaborarea internațională între state are la bază un cadru normativ amplu și complex, materializat, în parte, prin: Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU (10 decembrie 1948) [2], Convenţia Internaţională cu privire la drepturile copilului (New York, 20 noiembrie 1989) [3], Principiile directoare referitoare la prevenirea crimei şi la justiţia penală în contextul dezvoltării şi al unei noi ordini economice internaţionale, adoptate de Congresul al VII-lea al ONU pentru prevenirea crimei şi tratamentul delincvenţilor (Milano, 26 august - 06 septembrie 1985) [4], Declaraţia Naţiunilor Unite privind principiile fundamentale ale justiţiei pentru victimele infracţiunilor şi abuzului de putere, adoptată de Adunarea Generală a ONU (29 noiembrie 1985) [5], Convenţia ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante (Rezoluţia 39/46 din 10 decembrie 1984) [6] etc.

Respectarea drepturilor pe care le au victimele infracțiunilor rămâne un subiect de importanță majoră și în cadrul Uniunii Europene. Printre cele mai relevante acte normative la nivel comunitar sunt: Convenţia europeană privind despăgubirea victimelor infracţiunilor săvârşite prin violenţă (Strasbourg, 24 noiembrie 1983) [7], Recomandarea R(85)11 a Comitetului de Miniștri privind poziţia victimei în cadrul dreptului penal şi al procedurii penale (28 iunie, 1985) [8], Comunicarea Comisiei Europene „Victimele infracţiunilor în Uniunea Europeană – reflecţii privind standarde şi acţiune” (14 iulie 1999) [9], Decizia-cadru a Consiliului European privind poziţia victimelor în procedura penală (15 martie 2001) [10], Cartea verde „Compensarea victimelor infracţiunilor” a Comisiei Europene (28 septembrie 2001),[11] Directiva Consiliului Europei nr.2004/80/EC privind despăgubirea victimelor infracţiunilor (20 aprilie 2004) [12], Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia (5 aprilie 2011) [13], Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (11 mai 2011) [14], Directiva 2011/99/UE a Parlamentului European și a Consiliului privind ordinul european de protecție (13 decembrie 2011) [15], Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității (25 octombrie 2012) [16] etc.

Având în vedere instrumentele internaţionale/comunitare relevate supra, precum şi practica altor state care deja deţin un repertoriu legislativ în domeniu şi experienţă în aplicarea acestuia, în Republica Moldova s-au întreprins pași siguri în vederea consolidării eforturilor de legiferare.

Astfel, cadrul normativ național al Republicii Moldova în domeniul compensării prejudiciilor cauzate victimelor infracțiunilor întrunește o varietate de reglementări, care țin de identificarea celor mai vulnerabile categorii de victime (minori, femei, victime ale traficului, victime ale violenței în familie etc.), de clasificarea prejudiciilor (morale, fizice, materiale), de stabilirea mecanismelor procedurii de recuperare a daunelor ș.a.: Constituția Republicii Moldova [17], Codul penal al Republicii Moldova [18], Codul de procedură penală al Republicii Moldova [19], Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracţiunilor nr.137 din 29.07.2016 [20], Legea cu privire la mediere nr.137 din 03.07.2015 [21], Legea cu privire la probațiune nr.8 din 14.02.2008 [22], Legea cu privire la protecţia martorilor şi altor participanţi la procesul penal nr.105 din 16.05.2008 [23], Legea cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie nr.45 din 01.03.2007 [24], Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr.241 din 20.10.2005 [25], Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acţiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii şi ale instanţelor judecătoreşti nr.1545 din 25.02.1998 [26], Legea privind repararea cheltuielilor de tratament aplicat persoanei vătămate în acţiune criminală nr.79-XIII din 28.04.1994 [27], Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice nr.1225-XII din 30.12.1992 [28] etc.

În pofida existenței unei baze normative consolidate care identifică modelele mecanismului de reparare a prejudiciului cauzat victimelor infracțiunilor, satisfacția acestora de la actul justiției în Republica Moldova este departe de a fi suficientă.

După ani buni de existență și de aplicare a justiției punitive, comunitatea internațională se reorientează spre dezvoltarea unei politici globale pentru justiția penală care include prevenția, devierea de la sistemul formal, devierea de la detenție și reintegrarea prin procese restaurative. Or, justiția restaurativă face dreptate mai repede, mai corect și la un cost mai mic decât sistemele formale de justiție, reduce costurile intervențiilor de stat, recuperează victimele, stimulează remușcarea infractorilor și reduce riscul recidivei. Este o modalitate de înțelegere și de înfăptuire a justiției prin participarea activă a victimelor, a infractorilor și a comunității la repararea prejudiciilor deja cauzate și prevenirea eventualelor daune pe viitor.

Cu toate acestea, rezultatele sugerează faptul că folosirea justiției restaurative în Republica Moldova, dar și în alte state ale lumii, este foarte limitată, uneori inexistentă.

Din analiza mai multor spețe din practica judiciară națională observăm tendința instanțelor judecătorești de a statua condamnarea infractorului drept măsură suficientă pentru a oferi satisfacție morală echitabilă părții vătămate, fără de a fi necesară achitarea despăgubirilor bănești pentru compensarea prejudicial moral cauzat. De drept, preluând o asemenea abordare, instanțele de judecată sfidează scopul pedepsei penale și a condamnării propriu-zise, care prin efect trebuie să fie orientată spre

restabilirea echității sociale, prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, corectarea și resocializarea infractorului și nicidecum spre provocarea unor suferințe, chinuri sau răzbunare față de acesta.

Astfel are loc denaturarea scopului urmărit la acordarea satisfacţiei echitabile.

Or, potrivit prevederilor art.2 din Codul penal al RM [18], care stabilește scopul legii penale: *„Legea penală apără, împotriva infracţiunilor, persoana, drepturile şi libertăţile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituţională, suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea şi securitatea omenirii, precum şi întreaga ordine de drept. Legea penală are, de asemenea, drept scop prevenirea săvârşirii de noi infracţiuni."*

Totodată, conform prevederilor alin.(2) art.61 din Codul Penal al RM [18]: *„Pedeapsa are drept scop restabilirea echităţii sociale, corectarea şi resocializarea condamnatului, precum şi prevenirea săvârşirii de noi infracţiuni atât din partea condamnaţilor, cât şi a altor persoane. Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferinţe fizice şi nici să înjosească demnitatea persoanei condamnate."*

Fundamentul istoric al acestei reglementări legale o regăsim în lucrarea „Despre infracțiuni și pedepse" a renumitului jurist italian Cesare Beccaria, care scria: „… este evident că scopul pedepselor nu este de a chinui și de a îndurera o ființă sensibilă, nici de a ierta o infracțiune deja comisă. Așadar, scopul nu este altul decât de a-l împiedica pe vinovat să aducă noi prejudicii concetățenilor săi și să-i descurajeze pe ceilalți să comită fapte dăunătoare." [29, p.60].

Similar, urmează a fi luat în considerație faptul că Curtea Europeană a Drepturilor Omului, la acordarea satisfacţiei echitabile, stabileşte că scopul nu este unul punitiv, ci mai curând unul reparatoriu şi preventiv. Finalitatea constatării şi determinării prejudiciului moral rezidă în acordarea unei satisfacţii echitabile menite să atenueze suferinţele victimei.

În practica constantă a Curții se consideră neavenite cererile de daune etichetate ca „punitive", „cu titlu exemplar" sau „agravante". În acest sens, nu se urmăreşte pedepsirea infractorului culpabil de săvârşirea faptei incriminate, ci se încearcă, în primul rând, să se repună victima pe poziţia în care aceasta se afla anterior săvârşirii infracțiunii. Mai mult ca atât, concluziile şi indicaţiile expuse în hotărârile Curții urmăresc prevenirea unor încălcări similare pe viitor.

La pronunțarea sentințelor pe cauzele penale în cadrul cărora a fost depusă acțiunea civilă privind recuperarea prejudiciului moral și material cauzat victimei instanțele urmează să pornească de la faptul că „satisfacția" acordată victimei trebuie să fie „echitabilă", avându-se în vedere circumstanțele cauzei. Așadar, se vor lua în considerare caracteristicile particulare ale fiecărui caz în parte. Instanța judecătorească poate decide că pentru anumite capete de cerere condamnarea făptuitorului reprezintă, în sine, o satisfacție echitabilă suficientă, fără a mai fi necesară acordarea unei compensații pecuniare. De asemenea, instanța ar putea considera din motive de echitate că se impune acordarea unei sume mai mici

decât valoarea prejudiciului suferit sau decât totalul cheltuielilor suportate de către victimă, sau chiar că nu se impune acordarea niciunei sume cu acest titlu. Aceasta din urmă poate surveni, de exemplu, atunci când provocarea săvârșirii infracțiunii este consecința comportamentului ilegal sau amoral al victimei, atunci când întinderea prejudiciului moral sau material sunt imputabile părții vătămate înseşi. La stabilirea cuantumului satisfacției acordate, instanța poate lua în considerare atât situaţia părții vătămate în urma săvârșirii unei infracțiuni, cât şi situaţia infractorului, ca parte responsabilă de repararea prejudiciului.

Totodată, instanţele judecătoreşti nu trebuie să-şi formuleze o idee preconceptă potrivit căreia acţiunile înaintate cu privire la acordarea sumei pecuniare cu titlu de prejudiciu moral, prin care se pretinde repararea de către infractor a prejudiciului cauzat prin săvârșirea infracțiunii, implică în mod frecvent admiterea *„în principiu”* a acţiunii civile în cauza penală. Motivarea instanței că pe această categorie de acţiuni ar fi necesar într-o procedură distinctă de a se elucida toate circumstanţele cauzei, de a se constata dacă există cu adevărat o încălcare a drepturilor și a intereselor nepatrimoniale ale victimei şi de a se stabili prin probe dacă a existat în mod veridic un prejudiciu moral în cuantumul solicitat, nu este relevantă și nu poate fi reținută. Or, victima nu trebuie supusă unei victimizări repetate prin reamintirea clipelor neplăcute din momentul săvârșirii infacțiunii, la examinarea acțiunii într-o procedură separată. Raționamentul legiuitorului de a intenta acțiunea civilă de recuperare a prejudiciului material și moral în cadrul procesului penal, conform rigorilor art. 219-221 din Codul de procedură penală al RM [19] a fost justificat de necesitatea examinării concomitente, în mod rapid și efectiv, nu doar a circumstanțelor și consecințelor infracțiunii, ci și a modalităților de reparare a prejudiciului cauzat victimei.

În pofida faptului că esenţa instituţiei reparării prejudiciului moral este aceeaşi în majoritatea statelor europene democratice, practica judiciară a Republicii Moldova nu este constantă și uniformă și nu relevă un mod particular de determinare şi evaluare a prejudiciului moral, a metodelor de reparare a acestuia.

După părerea cercetătorului Eugeniu Cațaveică, modalităţile de exprimare a prejudiciului moral constituie efectele concrete (consecinţele) pe care infracțiunea săvârșită le produce asupra victimei. Printre cele mai răspândite forme putem menționa: durerea, suferinţa şi rănirile fizice și psihice; sentimentul de anxietate, stres şi neliniște; sentimentul de neputinţă; sentimentul de frustrare, nedreptate şi umilinţă; starea de frică şi incertitudine de lungă durată; perturbarea vieţii; diminuarea reputaţiei; pierderea de oportunitate [30, p.63].

Analizând acordarea satisfacţiei echitabile în jurisprudenţa CEDO, constatăm două modalități de reparare a prejudiciului moral: reparaţia în echivalent bănesc și recunoașterea încălcării ca satisfacţie echitabilă în sine.

Prin analogie, la nivel național, putem constata că instanțele judecătorești, acordând o satisfacție echitabilă victimei infracțiunii în vederea reparării prejudiciului moral cauzat, operează cu două soluții alternative: compensează prejudicial moral în echivalent bănesc sau recunoaște condamnarea infractorului ca măsură suficientă de satisfacție echitabilă în sine.

De facto, condamnarea infractorului s-ar putea constitui într-o satisfacţie echitabilă în sine în situaţia în care aceasta este suficientă pentru a acoperi suferinţele morale ale victimei. Și, doar în cazul în care instanța judecătorească va constata că infracțiunea este atât de gravă, încât printr-o simplă stabilire a pedepsei pentru infractor situaţia morală a victimei nu se va revendica, aceasta va oferi o reparaţie echitabilă în formă bănească.

După părerea autorului Iosif Urs, modul de acordare a satisfacţiei echitabile trebuie determinat în raport cu prejudiciul moral suferit, gravitatea acestuia, importanţa şi consecinţele sale pentru victimă [31, p.25]. Ceea ce acordă instanța judecătorescă cu titlu de daune morale are scopul de a constitui o compensație financiară pentru un prejudiciu abstract, de exemplu pentru suferinţa fizică sau psihică a victimei.

Prin natura lor, daunele morale nu sunt susceptibile de a fi calculate cu precizie. Victimele care doresc să primească compensație bănească pentru prejudiciul moral suferit sunt solicitate să precizeze suma care, după aprecierea lor individuală, ar fi echitabilă.

Observând o tendinţă de instituire a unor practici judiciare divergente în cadrul instanţelor de judecată din Republica Moldova, în special în ce priveşte aplicarea legislaţiei naţionale şi a standardelor internaţionale ce ţin de acordarea despăgubirilor, inclusiv cu titlu de compensaţii morale, a fost bine-venită elaborarea Recomandării Curții Supreme de Justiție a RM nr.6 privind satisfacţia echitabilă, care stabilește că la determinarea cuantumului prejudiciului moral cauzat prin infracțiune se ia obligatoriu în consideraţie principiul general al echităţii şi faptul că suma nu trebuie să fie vădit disproporţionată cu sumele acordate de Curtea Europeană în speţele similare [32].

În actuala doctrină juridică, principiul echității în dreptul penal este definit prin prisma corespunderii pedepsei penale stabilite cu caracterul și gradul de pericol social al infracțiuni, cu circumstanțele comiterii ei și a personalității vinovatului. Restabilirea echității sociale constă și în recuperarea și restabilirea intereselor sociale încălcate prin infracțiune, precum și pedepsirea echitabilă a infractorului [33, p.144].

Echitatea socială este restabilită când statul, cel puțin parțial, compensează paguba cauzată din contul amenzilor sau al altor tipuri de pedepse, iar membrii societății obțin încrederea în faptul că organele de stat sunt în stare să pedepsească infractorul, aplicându-i o pedeapsă corespunzătoare cu legea. În raport cu partea vătămată, echitatea socială se restabilește prin apărarea drepturilor și intereselor legitime ale acesteia, lezate prin comiterea infracțiunii [33, p.144].

Sarcina nemijlocită de aplicare a prevederilor dispoziţiilor legislației privind stabilirea mărimii reparației prejudiciului cauzat prin săvârșirea infracțiunii îi revine instanţelor de judecată în fiecare caz individual, conform regulilor de competenţă jurisdicţională stabilite în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

Anterior, modalitatea de determinare a cuantumului prejudiciului moral de către instanțele judecătorești era explicată în pct.32 al Hotărârii explicative al Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr.9 din 09.10.2006 „cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează repararea prejudiciului moral” (abrogată la 16.10.2017), care menționa că, pe lângă criteriile generale, se vor lua în considerare criteriile specifice de evaluare a cuantumului acestor despăgubiri, prevăzute la art.219 alin.(4) din Codul de procedură penală al RM. La evaluarea cuantumului despăgubirilor, instanţa de judecată va lua în considerare: suferinţele fizice ale victimei; prejudiciul agrement sau estetic; pierderea speranţei în viaţă; pierderea onoarei prin defăimare; suferinţele psihice provocate de decesul rudelor apropiate etc. [34, p.558].

Referindu-ne la repararea prejudiciului moral, în Hotărârea Plenului sus-enunțată se menționa că, după criteriul domeniului personalității umane încălcate, prejudiciile delictuale pot fi clasificate în: a) prejudicii cauzate personalității fizice; b) prejudicii cauzate personalității afective, categorie în care intră suferințele de natură psihică; c) prejudicii cauzate personalității sociale (cinstea, onoarea, demnitatea, viața privată, numele, pseudonimele etc.); d) prejudicii cauzate persoanelor juridice (afirmații făcute în presă și pe altă cale care se consideră neadevărate etc.).

La ora actuală, legea nu prevede în mod exhaustiv criteriile de evaluare a cuantumului prejudiciului moral cauzat prin infracțiune. Sunt niște prevederi orientative, care ar ajuta la îngustarea numărului de metode de determinare a valorii reale a prejudiciului, ceea ce creează o stare de incertitudine în evaluarea acestuia [35]. Sarcina probării prejudiciului moral nu poate fi pusă doar pe seama părții vătămate şi se apreciază individual pentru fiecare caz, luându-se în considerare argumentele ambelor părţi în proces, excluzându-se pretenţii excesive şi vădit exagerate.

Condamnarea infractorului implică reducerea libertăţii în comunitate prin plasare în închisoare, măsuri de coerciţie şi diminuări forţate de libertate. Sancţiunea penală pare a fi atât de înrădăcinată în societate, încât se poate spune că are caracter tradiţional şi, atunci când este săvârşită o infracţiune, iar

făptuitorul nu este pedepsit, sunt cerute justificări de către opinia publică pentru absenţa acesteia. A se face dreptate impune a trage la răspundere pe cel vinovat. Cunoaștem mai multe tipuri de infracțiuni care își pot lăsa grav amprenta pe aspectul moral al victimei și aici nu putem spune că condamnarea este o măsura suficientă, deoarece este necesar un ansamblu de recuperări suplimentare pentru victimă.

Sancțiunile vădit nejustifcate, precum pedepsirea celor cunoscuţi a fi nevinovaţi sau pedeapsa excesiv de dură a celor vinovați, chiar dacă ar părea că servesc obiectivului de prevenire a săvârșirii noilor infracțiuni, sunt complet greșite, prin simplul fapt că ar fi nedrepte în esenţa lor.

Pe bună dreptate, condamnarea infractorului pronunțată de instanța judecătorească nu este totalmente o satisfacție morală și pe dreptate în procesul investigării infracțiunii în care restrângerea libertății individuale constituie o condiție inerentă pentru restabilirea echității sociale, corectarea și resocializarea condamnatului. În acest sens, s-ar impune o diversificare a pedepselor penale, astfel încât să se asigure actul preventiv de intimidare a posibililor infractori, precum și măsura pedepsei aplicată condamnatului pentru a se asigura principiul moral de satisfacție a victimei și a societății, dar și principiul social de obligare a infractorului de a suporta consecințele coercitive ale pedepsei [36].

Prin condamnare, se transmite un mesaj infractorului în sensul că o societate justă și însuflețită de valori umane nu va tolera asemenea acte reprobabile. Prin recunoașterea răului provocat victimei se transmite fiecăreia dintre acestea, precum și comunității, faptul că justiția penală este menită să îi protejeze. Din punct de vedere moral, restabilirea liniștei sufletești a victimei, împăcarea reprezintă o cheie pentru transformarea aspectelor negative ale vieții în pozitive.

Într-un sistem de drept echitabil persoana care a încălcat preceptele legale nu va scăpa de pedeapsă. Totuși, în cazul în care victima nu este de acord cu pedeapsa aplicată infractorului – fie că este prea ușoară, fie că nu a acoperit prejudiciul cauzat prin infracțiune – atunci condamnarea nu va oferi o satisfacție suficientă victimei, iar drept consecință va genera răzbunare, ură, dezamăgire în sistemul judiciar etc.

Din perspectiva psihologică, victima niciodată nu se va mulțumi de soluția oferită de instanțele judecătorești, decât pentru o perioadă scurtă de timp. Și acest lucru este firesc, dat fiind faptul că ființei omenești în este specifică doar „satisfacția de moment” și imposibilitatea atingerii „satisfacției depline”. S-ar părea că regula *restitutio in integrum* nu este aplicabilă la caz.

Psihoterapeuții consideră că satisfacția victimei se manifestă în „dorința” de a se răzbuna, care oferă plăcere și tinde în permanență spre repetare. Euforia părții vătămate din momentul pronunțării sentinței de condamnare a infractorului cu trecerea timpului se diluează, generând o nouă dorință de satisfacție morală – condamnare repetată mai aspră. Măsura de pedeapsă stabilită anterior devine insuficientă pentru satisfacția victimei. Pentru că setea de răzbunare este ciclică, bazată pe sentimente

temperate care ascensionează până la manifestări de criză, victima va avea în permanență remușcări/dubii privind proporționalitatea pedepsei stabilite *versus* prejudiciu.

Legătura dintre agresivitate și plăcere (satisfacție) este cunoscută de demult. „Părintele psihologiei" Sigmund Freud era perfect conştient că atunci când își revarsă ura, individul simte o descărcare sufletească. Riposta dată agresorului restabilește echilibrul emoțional al victimei și chiar oferă plăcere – satisfacție morală [37].

Pentru a cunoaște ce procese au loc în psihicul uman, cercetătorii David Chester de la Virginia Commonwealth University și C.Nathan DeWall de la University of Kentucky au realizat mai multe experimente asupra unei serii de voluntari, rezultatele cărora au fost publicate în revista „Personalitatea și psihologia socială". În prima fază, participanții au fost supuși să se simtă respinși de mediul ambiental și au avut parte de diverse comentarii negative de la alte persoane. Ulterior, li s-a oferit posibilitatea, printr-o păpușă virtuală de voodoo, să se răzbune pe „corpul" criticilor săi. Participanții care au făcut-o și au fost cruzi cu păpușa au terminat experimentul într-o dispoziție mai bună. Se întâmplă, pentru că o persoană care este insultată sau respinsă din punct de vedere social simte o durere emoţională. Zona din creier asociată cu durerea a fost cea mai activă la participanţii care au reacţionat printr-un răspuns agresiv după ce au fost respinşi [38].

Concluziile au fost absolut neașteptate pentru cercetători și au surprins prin faptul că răzbunarea nu doar aduce satisfacție, ci oamenii tind spre ea pentru a primi senzații plăcute. Este un proces de reglare a emoțiilor victimei care funcționează efectiv în psihicul uman. A lua o mică răzbunare după o respingere ne face să ne simțim mult mai bine.

Astfel, regăsim și elemente pozitive ale răzbunării, pornind de la faptul că răzbunarea deserveşte unui scop foarte util – chiar şi ideea de a o căuta ne oferă plăcere. Povestea unei răzbunări este întotdeauna dulce-amară. Fără nicio îndoială că răzbunarea este un element declanşator emoţional puternic care mobilizează oamenii către acţiune.

„Este o experienţă universală în viaţa umană, oamenii de la orice nivel social înţeleg ideea de a te enerva şi de a-ţi dori să răneşti pe cineva care la rândul lui te-a rănit pe tine" [39], spune psihologul evoluţionist Michael McCullough de la Universitatea Miami, care a consacrat peste un deceniu pentru studierea răzbunării şi a iertării.

Totuși, această concluzie trebuie privită printr-o prismă de scepticism, pentru că dorința de răzbunare oferă doar o „ușurare" temporară, care cu trecerea timpului devine parte a unui cerc vicios, cuprins în care, omul se simte mai rău decât atunci când a început, dorind satisfacție repetată.

Chiar şi amenințarea unei răzbunări poate descuraja un atac, spune McCullough. Individul care răspunde la acea vătămare o să fie mai bine decât individul care întoarce obrazul şi lasă pe cel care a

greşit să reuşească. Aşadar, dacă scopul principal al răzbunării are legătură cu descurajarea vătămării, atunci este într-adevăr un lucru foarte bun. Asta nu înseamnă că ar trebui să încurajăm oamenii să caute răzbunare, spune McCullough [39].

Relația dintre infractor și victimă, asistată de reprezentanții organelor de drept și instanțele judecătorești, poate fi explicată din perspectiva „Triunghiului dramatic" elaborat de prof. Stephen B. Karpman. Esența abordării se rezumă la faptul că atunci când suntem în prezența unor relații toxice, putem vorbi despre: Apărător – Agresor – Victimă. Fiecare actor al scenariului are propriul rol și particularități individualizate, toți însă – antrenați într-un mecanism distructiv unic [40].

După părerea psihoterapeutului Claude Michel Steiner, descrierea trio-participanților ar fi următoarea: Victima, în realitate, nu este atât de neajutorată, după cum se percepe; Apărătorul, în realitate, nu contribuie la protejare atât de esențial, încât se pretinde; Agresorul nu are motive suficiente pentru revoltare și acuzare. Fiecare își urmărește satisfacerea propriului interes și acționează după reguli individuale, iar scopul urmărit este – să nu permită celorlalți „jucători" să devină învingători [41].

Ne răzbunăm nu pentru echitate, ci pentru că ne place acest proces. Iar satisfacția suficientă apare atunci când nu mai dorim nimic să-i spunem agresorului.

Prin urmare, condamnarea infractorului este, fără echivoc, o măsură importantă de protecție a valorilor sociale promovate de stat și, de asemenea, constituie o satisfacție morală echitabilă a victimei, dar nu este suficientă atunci când prin faptă, acesteia i-au fost cauzate daune de ordin moral, fizic sau material. În lumina celor expuse, conchidem că o justiție în care prejudiciul nu este recuperat, dar inculpatul este condamnat la închisoare, este o semi-justiție sau o semi-echitate.

Condamnarea infractorului este importantă la restabilirea echității sociale și atingerea altor scopuri propuse de legiuitor la aplicarea pedepsei penale: corectarea și resocializarea infractorului, prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, nu și pentru realizarea principiului *restitutio in integrum* pentru victima infracțiunii.

Referințe:

1. http://www.justice.gov.md/public/files/transparenta_in_procesul_decizional/consultatii_publice/Nota_informativa_dupa_avizare_final.pdf
2. https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/rum.pdf
3. https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf
4. http://irp.md/uploads/files/2014-04/1396950800_culegere-de-acte-internationale-in-domeniul-justitiei-penale-vol-i-1.pdf
5. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0229_RO.html
6. https://stoptorture.humanrightsembassy.org/attachments/article/57/Conventia%20impotriva%20torturii.pdf
7. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/35081
8. https://rm.coe.int/16805e3be1
9. https://www.adpare.eu/ro/resurse/legislatie/
10. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/ALL/?uri=celex:32001F0220

11. http://www.cdep.ro/proiecte/2004/200/40/6/eml_pl246_04.pdf
12. https://www.cab1864.eu/upload/Directiva%202004%2080%20EC%20din%2020%20aprilie%202004.pdf
13. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:ro:PDF
14. https://rm.coe.int/168046253e
15. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0099&from=FI
16. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32012L0029
17. Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.78, art.140.
18. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74, art.195.
19. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.248-251, art.699.
20. Legea nr.137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracţiunilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.293-305, art.618.
21. Legea nr.137 din 03.07.2015 cu privire la mediere. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.224-233, art.445.
22. Legea nr.8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.13-19, art.29.
23. Legea nr.105 din 16.05.2008 cu privire la protecţia martorilor şi altor participanţi la procesul penal. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.112-114, art.434.
24. Legea nr.45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.55-56, art.178.
25. Legea nr.241 din 20.10.2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane**.** În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.164-167, art.812.
26. Legea nr.1545 din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acţiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii şi ale instanţelor judecătoreşti. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.50-51, art.359.
27. Legea nr.79-XIII din 28.04.1994 privind repararea cheltuielilor de tratament aplicat persoanei vătămate în acţiune criminală. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.13-19, art.29.
28. Legea nr.1225-XII din 30.12.1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1992, nr.12, art.363.
29. BECCARIA, Cesare. Despre infracțiuni și pedepse. București: editura Rosetti, 2001. 149p.
30. CAȚAVEICĂ, Eugeniu. Particularitățile reparării prejudiciului moral prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. În: Revista Națională de Drept, 2013, Nr.8, p.63-65.
31. URS, Iosif. Criterii de apreciere a prejudiciilor morale şi a despăgubirilor băneşti pentru repararea daunelor morale. În: Dreptul, 1998, nr.4.
32. (http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=21)
33. GRAMA, M., ȘAVGA, A., BOTNARU, S., MARTIN, D. Drept penal. Partea generală, vol.II. Chișinău: Tipografia centrală, 2016, 335p.
34. DOLEA, Igor. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Comentariu aplicativ). Chișinău: Editura Cartea Juridică, 2016, 1172p.
35. https://www.bizlaw.md/2016/06/25/repararea-prejudiciului-moral-victimele-primesc-despagubiri-de-5-10-ori-mai-mici-decat-cer
36. https://www.scritub.com/stiinta/drept/CORELATIA-VICTIMOLOGIEI-CU-CEL82688.php
37. https://piter-trening.ru/blyudo-kotoroe-podayut-holodnym-opasnoe-chuvstvo-mesti/
38. https://wro.waykun.com/articles/din-vinovatie-razbunarea -unui-fost-este-foarte.html
39. https://eugencpopa.ro/aspectele-pozitive-razbunarii/
40. https://karpmandramatriangle.com
41. https://theoryandpractice.ru/posts/19199-chto-takoe-treugolnik-karpmana-ili-kto-takoy-betmen--spasatel-ili-zhertva?utm_medium=rss&utm_source=rss

~ ESEURI STUDENȚEȘTI ~

PREVENIREA ȘI COMBATEREA TRAFICULUI DE COPII

Mihaela BOLDURESCU,
studentă, anul III
Academia de Studii Economice din Moldova

This essay analyses the concept of child trafficking through time, the origin of the term and its association with commerce. By providing data from UNICEF, this essay outlines the measures the international organisation takes in order to prevent child trafficking. The main effects child trafficking has on children's lives are listed, along with the emotional, psychological, mental and physical trials children go through. The legal regulation of child trafficking in the Republic of Moldova is quoted. The essay concludes with the idea that the prevention and tackling of child trafficking is a common effort of both the authorities and the society.

Keywords: child trafficking, prevention, tackling, society.

Fiecare copil este un tip diferit de floare.
Și toți la un loc fac din această lume o grădină frumoasă.

Traficul de copii reprezintă un pericol serios pentru valorile democratice consacrate în lumea contemporană. Deși peste tot în lume sunt întreprinse măsuri pentru a opri și a combate traficul de copii, traficul de ființe umane nu a dispărut. Acesta își are rădăcinile adânc în istorie, încă din antichitate, izvorât din comerțul cu sclavi, manifestat prin alte forme. Cauzele sunt globalizarea, creșterea mobilității umane, dezvoltarea tehnologică și informațională, și alți factori mondiali.

Conceptul de *trafic* a fost utilizat pentru prima dată în secolul XVI în calitate de sinonim pentru *comerț.* Din context, acest termen nu avea conotații negative, deoarece prin trafic se înțelegea vânzarea. Însă către secolul XVII, traficul a început a fi asociat cu vânzarea ilicită a mărfurilor, în mare parte a drogurilor și armelor, iar la începutul secolului XIX mai includea și comerțul cu ființe umane, tratate ca bunuri, vândute în sclavie. [1, p. 8]

Genul dat de comerț a fost scos în afara legii la sfârșitul secolului XIX. La începutul secolului XX, termenul *trafic* se referea la „comerțul cu sclavi albi”, care reprezenta circulația peste frontierele internaționale a femeilor și copiilor în scopul practicării prostituției. Convenția cu privire la înființarea Oficiului European de Poliție din 1995 definește traficul de ființe umane ca fiind *supunerea unei persoane puterii reale și ilegale a unor alte persoane, prin recurgerea la violență, amenințări sau uneltiri, prin abuz de autoritate în vederea impunerii acesteia de a practica prostituția, traficul*

presupunând și aplicarea diverselor forme de exploatare sexuală, abuzul de persoane minore sau comerțul cu copii abandonați. [2]

Prima încercare de a reglementa sub aspect juridico-penal relațiile sociale, în sensul interzicerii traficului de ființe umane în legislația națională, a fost întreprinsă în anul 1997, când legiuitorul a operat un amendament la Codul penal (1961), prin care în textul legii penale a fost introdus articolul 113/1 „Vînzarea și traficul de copii". Norma dată interzicea traficul de copii. În actualul Cod Penal al Republicii Moldova, infracțiunea de trafic de copii este reglementată de articolul 206. [3]

În Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, nr. 241 din 20.10.2005 sunt enumerate principiile de care se conduce activitatea de prevenire a traficului:

- respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului;
- respectarea interesului superior al copilului;
- confidențialitatea informației cu privire la viața privată a victimelor și a prezumatelor victime ale traficului de ființe umane;
- legalitatea;
- accesul liber la justiție;
- nediscriminarea;
- abordarea multidisciplinară și intersectorială;
- accesul necondiționat la protecție și asistență pentru victimele traficului de ființe umane;
- abordarea egală a tuturor formelor și tipurilor de trafic național sau transnațional de ființe umane, legat sau nu de crima organizată;
- cooperarea internațională. [4]

Deși fenomenul traficului de copii a fost studiat și cercetat în diverse țări ale lumii, există aspecte care rămân a fi neclare. Motivul se datorează faptului că fenomenul traficului de copii este cercetat prin prisma traficului de ființe umane, categorie ce generalizează anumite aspecte. Deoarece aceste două categorii trebuiesc tratate diferit, rezultatele cercetărilor nu sunt întotdeauna corecte. [5]

Traficul de copii se referă la recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil, precum și darea sau primirea unor plăți ori beneficii pentru obținerea consimțământului unei persoane care deține controlul asupra copilului, cu scopuri ce includ exploatarea sexuală sau prin muncă, folosirea copiilor în conflicte armate, adopție ilegală și alte fapte enumerate în art. 206 din Codul Penal al Republicii Moldova. Copiii reprezintă 27% din victimele traficului uman la nivel mondial, iar 2 din 3 victime copii sunt fete. [6] Orice țară din lume este afectată de traficul de ființe umane, și ca rezultat,

copiii sunt nevoiți să renunțe la studii, să își riște viețile, și sunt privați de lucrul pe care orice copil îl merită - viitor.

În jur de 1.2 milioane de copii sunt afectați de traficare în orice moment. Unul dintre cele mai întâlnite scopuri ale traficului de copii la nivel global este anume exploatarea prin muncă forțată. [7]

Lăcomia fără margini a oamenilor i-a împins pe unii să vândă copiii ca pe niște mărfuri pentru a le exploata munca. Munca ieftină a favorizat traficul de copii, creând condiții nefavorabile de muncă, periculoase pentru viața și sănătatea lor. În cea mai mare măsură, sunt afectați copiii din familii marginalizate, dintr-un mediu socio-economic sărac, din familii incomplete, copiii orfani, rămași fără custodia părinților. Impasul financiar în care ajung părinții îi obligă să își vândă copii, sau să îi lase cuiva în speranța la o viață mai bună. Reiese că, conform unor situații, părinții sunt una din cauzele principale a traficului de copii. Este extrem de important ca societatea să fie informată despre traficul de copii ca atât părinții, cât și copiii, să poată face anumite alegeri, să ia anumite decizii fiind bine informați.

O altă cauză ce a favorizat traficul de copii o reprezintă implementarea ineficientă a legilor. Pentru mult timp, comunitatea internațională se afla în dificultate de a ajunge la un consens cu privire la traficul de ființe umane. În anul 1904, *Acordul Internațional pentru suprimarea comerțului cu sclavi albi* se concentra mai degrabă asupra protecției victimelor, decât asupra pedepsirii infractorilor. Acest Acord a fost ineficient din cauza neînțelegerii complexității acestei probleme multiaspectuale. Astfel, în anul 1910 a fost adoptată *Convenția Internațională pentru suprimarea traficului de sclavi albi*, care obliga 13 țări participante să pedepsească infractorii. Sub auspiciile Ligii Națiunii s-a încheiat *Convenția pentru suprimarea traficului de femei și copii* din 1921. Aceste convenții privind traficul au fost consolidate în *Convenția Națiunilor Unite pentru suprimarea traficului de persoane și a exploatării prostituției altor persoane* din 1949. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948 în articolul 3 prevede: „Orice ființă umană are dreptul la viață, libertate și la securitatea sa”, iar articolul 4 proclamă: „Nimeni nu va fi ținut în sclavie, nici în robie, sclavia și traficul cu sclavi sunt interzise sub toate formele lor”. Pe parcursul anilor au fost adoptate mai multe tratate care ar contribui la prevenirea și combaterea traficului de copii cum ar fi: Convenția Europeană cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului din 1950 și cele 13 Protocoale adiționale la ea; Convenția europeană cu privire la asistența reciprocă pe cauze penale din 1989 și Protocolul adițional la ea din 1978; Convenția Consiliului Europei privind exercitarea drepturilor copilului din 1996; Carta Securității Europene (Istanbul, noiembrie 1999); Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (Moscova, 10 septembrie - 15 octombrie 1991); Rezoluția privind traficul de ființe umane [JO Nr.C 32 (1996)] adoptată de Parlamentul European; Tratatului Uniunii Europene pentru lupta împotriva traficului de ființe umane și exploatării sexuale a copiilor (96/700/JAI și 97/154/JHA), ș.a.

Din perspectiva victimelor – copii traficați, traficul poate fi clasificat în funcție de natura abuzivă a actelor exercitate asupra lor și care vizează:

- aspectul social (abuz psihologic, fizic, atac sexual sau viol, supravegherea pentru împiedicarea deplasării ori liberei circulații a victimelor, lipsa puterii de decizie, lipsa accesului la servicii medicale, obligarea de a consuma alcool și droguri, avort forțat, malnutriție, forțarea victimei să-și recruteze, la rândul ei, rudele sau prietenii);
- aspectul juridic (deposedarea de acte de identitate, posedarea și utilizarea de acte false, amenințările cu predarea la poliție);
- aspectul economic (împovărarea cu datorii, neplată, reținerea unor plăți nejustificate).

E necesar să cunoaștem aspectele traficului de copii, factorii ce îl influențează, cât și tendința de evoluție, pentru a putea proteja copiii. De asemenea, trebuie luați în considerare anumiți factori de risc cum ar fi sărăcia și discriminarea. În acest sens, UNICEF ia anumite măsuri privind prevenirea cauzelor care ar putea provoca, facilita, sau influența traficul de copii, cum ar fi:

- ajută asigurarea unui salariu decent pentru părinții, astfel ca copiii să nu fie nevoiți să lucreze pentru a întreține familia, dar să poată frecventa orele de la școală în schimb.
- aplică presiune asupră guvernelor și altor parteneri influenți pentru a elabora legi și a consolida sistemele de protecție a copiilor, pentru a preveni și a răspunde la violență și abuz.
- pledează pentru înregistrarea legală a nașterii tuturor nou-născuților.
- colaborează alături de comunități și organizații pentru a schimba normele sociale dăunătoare care îi fac pe copii mai vulnerabili la exploatare.
- sprijină formarea profesioniștilor care lucrează cu copii, inclusiv asistenții sociali, asistenții medicali, polițiștii de frontieră pentru a ajuta la oprirea traficului de copii. [8]

Victimele traficului de copii trec prin încercări emoționale, sociale, mentale, și fizice, care își lasă amprenta pentru toată viața. Mediul în care ei trăiesc are un impact major asupra creșterii și dezvoltării generale a copilului. În majoritatea cazurilor, copiii traficați au suferit anterior diverse forme de exploatare și abuz. Unii provin din familii cu dificultăți, în care părinții nu pot asigura copilul cu sprijin și protecție adecvată. Mulți copii traficați provin din comunități marginalizate social sau economic. Aceștia nu au acces la mecanisme de protecție ca serviciile sociale, șanse de a câștiga bani, educație și studii de calitate. De asemenea, există factori culturali care sporesc riscul copiilor de a fi traficați, cum ar fi căsătoriile de la vârste fragede, migrația, rolul copiilor de principali întreținători ai familiei. Majoritatea copiilor suferă de depresie, anxietate, tulburări psihice, traumă, iar victimele exploatării sexuale contractează diferite boli sexual-transmisibile.

Traficul de copii afectează sfere importante din viața copiilor, având următoarele efecte:

- *Izolarea* - Copiii traficați sunt luați din mediul familial, de la dragostea și protecția părinților. Ei sunt forțați să lucreze în condiții primejdioase și sunt exploatați în diferite moduri. Traficul de copii reprezintă abuz și are un impact traumatic asupra copilului, ei fiind în imposibilitate de a se adresa cuiva în aceste situații.
- *Educația* - Majoritatea copiilor traficați sunt din familii sărace, cu o educație slabă, în care copiii aduc venit în familie, renunțând la studii. Acești copii sunt ademeniți de traficanți cu promisiuni de salarii mari, dar sunt duși spre alte destinații unde lucrează pentru cele mai mici sume. Fetițele sunt supuse prostituției, mediul ce limitează creșterea mentală a copiilor.
- *Sănătatea fizică* – Victimele traficului de copii trăiesc în condiții inumane, au o dietă săracă, și o igienă precară, sunt abuzați fizic, bătuți, privați de drepturile de bază de îngrijire a sănătății. Unii sunt folosiți pentru trafic de organe, alții sunt mutilați la locul de muncă. Copiii ce trec prin hărțuire sexuală sunt expuși riscului sarcinilor nedorite, bolilor sexual-transmisibile, infecții și avorturi. Viața victimei este într-un continuu pericol.
- *Comportamentul* - Copiii care au trecut prin trafic prezintă semne de comportament advers. Ei se închid în sine, devin singuratici, fapt ce le afectează viața socială și relațiile cu cei din jur. Unii se izolează, alții ajung să își provoace dureri fizice de sine stătător. Unii suferă de atacuri de panică și anxietate. Alții vor să uite de realitate consumând substanțe narcotice și alcool. Victimele traficului de copii își pot pierde interesul în viață și să încerce să evadeze, sau să comită suicid.

Asistența psihologică ar putea avea un rol vital în recuperarea și vindecarea sănătății mentale ale copiilor. Victimele trebuie să treacă printr-un proces de vindecare adecvat în centre de reabilitare. Cei care au reușit să scape, trebuie îngrijiți și iubiți de societate, iar cei care au posibilitatea - reuniți cu familia.

Consecințele traficului de copii sunt groaznice. Îmbunătățirea și implementarea programelor de prevenire este esențială în lupta cu traficul de copii. Educarea oamenilor, conștientizarea problemelor, este vitală. Formarea strategiilor de eliminare a grupurilor criminale și a infractorilor ce se ocupă cu traficul de copii, executarea acestora, trebuie să devină o prioritate, un efort constant din partea autorităților și societății.

Referințe:

1. VIDAICU, M., DOLEA, I.,Combaterea traficului de ființe umane (drept material și drept procesual), Chișinău, „Nova Imprim" SRL, 2009, 192 p.

2. Convenţia privind înfiinţarea Oficiului European de Poliţie, în temeiul art. K.3 din Tratatul privind Uniunea Europeană (Convenţia Europol)
3. Cod nr. 985 din 18.04.2002 Codul penal al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr-72-74 art. 195
4. Legea nr. 241 din 20.10.2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 164-167 art. 812
5. Studiul fenomenului trafic de copii în Republica Moldova 2010, Centrul Internaţional pentru Protecţia și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada", disponibil în format PDF la: http://lastrada.md/publicatii/ebook/Child_Traffick_Ro_corr4.pdf
6. The Fight Against Child Trafficking | Save the Children, disponibil pe internet la: https://www.savethechildren.org/us/charity-stories/child-trafficking-awareness
7. What You Need to Know About Child Trafficking, disponibil pe internet la: http://www.nspcc.org.uk/what-is-child-abuse/types-of-abuse/child-trafficking/
8. Child Trafficking | UNICEF USA, disponibil pe internet la: https://www.unicefusa.org/mission/protect/trafficking

PREVENIREA ȘI COMBATEREA TRAFICULUI DE COPII

Anastasia GUȚU,
studentă la Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea de Drept, anul II.

Resume. *Through this article we have highlighted both the causes and some main measures to prevent and combat child trafficking, a phenomenon that is a serious problem of contemporary society and affects countries around the world, including the Republic of Moldova. Child trafficking is a serious violation of human rights, the aspects and dimensions of which remain in the shadows of reality. Although special measures and programs are being taken to reduce this phenomenon, the risk of being trafficked does not disappear and children continue to be victims of this phenomenon. Trafficking in human beings should not only be seen as a form of victimization of the human being, but also as a problem of human and social development. The negative consequences of this phenomenon extend from direct victims, to the communities and society from which they come and which face the loss of human capital, with increased costs for recovery and social reintegration of trafficked persons and who manage to be saved, thus, we are in the presence of a vicious circle. This crime must be aware as soon as possible to facilitate the process of effective prevention and prosecution.*
Cuvinte-cheie : *child trafficking, violation, victim, human right.*

În societatea contemporană un scop important recunoscut tuturor sitemelor de drept,îl ocupă apărarea drepturilor şi libertăților fundamentale. Cunoaștem că, viața omului a fost ocrotită de lege, ca valoare absolută a oricărei societăți, încă din cele mai vechi timpuri ,ea reprezentând însăți condiția esențială de existență a societății.

Odată cu dezvoltarea societății în mai multe perspective, a început să se dezvolte concomitent nu doar anumite aspecte pozitive ,dar și cele care aduc niște consecințe destul de grave , cum ar fi criminalitatea ,traficul de ființe umane , mobilizând organele de stat să adopte anumite legi și măsuri de prevenire și contracarare a acestora.

Traficul de ființe umane este o încălcare gravă a drepturilor omului, care în continuare afectează statele din întreaga lume, inclusiv Republica Moldova. Din 2003 în Moldova se înregistrează nu numai cazuri de trafic cu fiinţe umane/copii la nivel transnaţional, dar trafic intern, când cetăţeni ai Republicii Moldova au fost recrutaţi, transportaţi și supuși exploatării, etape consecutive ale traficului de persoane, în interiorul ţării.[1]

An de an, femei, bărbați şi copii devin victime ale exploatării sexuale, ale exploatării prin muncă forţată sau pentru prelevarea de organe. Cauzat de o multitudine de factori psiho-sociali precum sărăcia,

[1] STUDIUL FENOMENULUI TRAFIC DE COPII ÎN REPUBLICA MOLDOVA 2010, Centrul Internaţional pentru Protecţia și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada" Autori: Viorelia Rusu, Tatiana Fomina.p.16

lipsa de educație, relații familiale dezorganizate .Acesta are o serie de efecte negative ,care afectează atât sănătatea, securitatea publică, nivelul de educaţie cât și gradul de ocupare a forței de muncă.

Actual se inregistrează multe cazuri când copii sunt victime a traficului de ființe umane, ei sunt impuși să presteze servicii sexuale ,să lucreze sau sunt folosiți ca donatori de organe pentru transplant [1]și asta este o realitate foarte tristă , iar acest proces este considerat de-a dreptul inumanitar. Deși în diverse ţări au fost întreprinse destule cercetări în scopul studierii fenomenului trafic de copii, dimensiunile și unele aspecte ale lui rămân a fi în continuare nedescutate.

A aprecia cu exactitate aria răspândirii fenomenului trafic de copii în Moldova este imposibil înainte de toate din cauza caracterului latent al problemei și al f lexibilităţii fenomenului, care este în continuă transformare datorită tendinţei criminalilor de a evada din vizorul atenţiei sporite a organelor de drept.[2]

O modalitate de combatere a fenomenul traficului de copii ,consider că ar fi monitorizarea acestora de către părinți sau chiar institutii specializate ,de asemenea ,un loc important îl ocupă și informarea copiilor în școli sau programe speciale , referitor la acest fenomen ,pe un limbaj cât mai accesibil vârstei lor ,ca ei să fie conștienți de efectele negative ce pot surveni ,pentru că s-a depistat că există un nivelul scăzut de cunoștinţe al victimelor privind migraţia și traficul de copii. La momentul când se fac recrutări copii nu știu nimic despre vârsta minimă de la care se permite activitate de muncă, despre documentele necesare ieșirii din ţară, nu cunosc nimic despre oportunităţile legale de angajare a tinerilor în câmpul muncii peste hotare . Toate cunoștinţele lor despre domeniul dat se limitau, de regulă, la câteva exemple pozitive de migraţie abraţelor de muncă de la consătenii lor cunoscuţi. De asemenea,este foarte important ca copii să fie supravegheați de părinți , dar ,din motiv că sunt cazuri în care copii sunt supuși violenței domestice, sărăciei ,ei devin foarte vulnerabili ,și atunci când apare un strain cu o intenție de manipulare ,pe care ei o consideră a fi bună , se încred și devin victime ,de aceea este necesar ca copii să fie asistați de un psiholog ,de asistentul social ,pedagogul care îl va ajuta să treacă peste dificultățile pe care le are. Un alt aspect important care ar duce la combaterea acestui fenomen ar fi eliminarea factorilor sociali, economici, culturali, politici și alți factori care fac oamenii vulnerabili la traficul de persoane și desigur, asumarea unui angajament de combatere a tuturor formelor de trafic de persoane, oriunde s-ar produce. Extinderea campaniilor de sensibilizare care vizează persoanele care pot fi victime ale traficului de persoane și publicul larg prin educație și implicarea efectivă a mass-media, a

[1] Suporturi de Curs Combaterea traficului de fiinţe umane (drept material și drept procesual) / Mihaela Vidaicu, Igor Dolea; Institutul Naţional al Justiţiei – Ch.: „Nova Imprim” SRL, 2009.
[2] STUDIUL FENOMENULUI TRAFIC DE COPII ÎN REPUBLICA MOLDOVA 2010, Centrul Internaţional pentru Protecţia și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada” Autori: Viorelia Rusu, Tatiana Fomina.p.17

organizațiilor neguvernamentale, a sectorului privat și a liderilor comunității pentru a reduce cererea de exploatare a oamenilor, în special femeile și copii. Și nu în ultimul rând, promovarea unei politici internaționale ,adoptarea și punerea în aplicare la nivel național a unor măsuri concrete de combatere a traficului de persoane în vederea exploatării prin muncă și de a lua măsuri de educare a consumatorilor cu privire la aceste măsuri.

Traficul de persoane este o infracțiune care afectează nu doar victimele sale şi familiile acestora, ci şi societatea în ansamblu. Traficul de persoane nu trebuie privit doar ca formă de victimizare a ființei umane, ci şi ca o problemă de dezvoltare umană şi socială. Consecințele negative ale traficului se extind de la victimele directe (traume fizice şi psihologice, consecinţe grave asupra sănătății persoanelor, dar şi diminuarea şanselor persoanelor de a duce o viaţă normală, datorită faptului că traficarea împiedică persoana să se comporte ca membru al societăţii), la comunităţile şi societatea din care acestea provin şi care se confruntă cu pierderea capitalului uman, cu cheltuieli crescute pentru recuperarea şi reintegrarea socială a persoanelor traficate.

Evident ,este foarte important ca să fie adoptate și anumite programe ,măsuri specializate de a face posibil eliminarea cazurilor care generează și susțin fenomenul traficului de persoane,dintre care menționez: globalizarea, lipsa de informare,nivelul educațional scăzut,șomajul și lipsa de ocupație.

Pe lângă toate cele menționate, prinicpala modalitate totuși rămâne ca autoritățile să intreprindă cât mai multe măsuri concrete pentru a găsi persoanele care se ocupă de traficul de ființe umane , traficul copiilor , pentru a putea permite survenirea pedepselor aplicate traficanților. De asemenea , consider că aceste pedepse trebuie să fie stabilite sub o formă cât mai aspră ,pe un termen cât mai îndelungat , pentru că ,respectiv ,aceasta să fie și ca o măsură educativă pentru ceilalți , de a nu mai proceda la înfăptuirea acestor lucruri.

Mediul online, este deosebit de atractiv pentru copii,dar acesta reprezintă o cale suplimentară prin care copiii pot deveni victime ale abuzului, exploatării și traficului,de aceea este important ca aceștia să fie supravegheați de părinți și să le ofere posibilitatea de a face distinția dintre ceea ce li se permite și ce nu au voie să privească ,caute ,răspunde pe internet. O altă activitate de prevenire și intervenire în astfel de situații ar fi folosirea metodelor pentru identificarea timpurie a copiilor în risc sau victime ale exploatării și traficului,care oferă informații concrete cu privire la acțiunile de recrutare, mijloacele și scopul traficului, profilul de risc al copiilor și indicatorii care ne ajuta să ne dăm seama dacă un copil este într-o situație de risc. Instrumentele dedicate copiilor oferă prin intermediul studiilor de caz, desenelor și poveștilor, acele informații la care copii trebuie să fie atenți, înainte de a lua decizii importante, care i-ar putea duce în situații de risc.

Un rol important în combaterea acestul fenomen ,revine și procesului de monitorizare a situației și a informațiilor difuzate ,pentru că sunt organizate foarte multe campanii de conştientizare a opiniei publice asupra fenomenului de trafic, însă nu s-a făcut nici o evaluare a acestor campanii, există multe panouri publicitare, dar nu se ştie care a fost impactul lor asupra tinerilor. Există indicatori direcţi că populaţia cunoaşte riscurile traficului, nu avem însă nici un indicator că aceste persoane admit ideea că aşa ceva i se poate întâmpla oricui, inclusiv lor. Concluzia e că populaţia ştie despre existenţa acestui fenomen, dar nu ştie nicidecum să se protejeze împotriva lui.

O modalitate eficientă ar fi eliminarea cercului vicios care există în viața persoanelor suspuse traficului,pentru că de cele mai dese ori ,victimile primesc o asistenţă, dar ele sunt întoarse în aceleaşi condiţii din cauza cărora au plecat, în acelaşi mediu din care, de fapt, au fugit, cum ar fi cazul copiilor abuzați în familie,deci ,trebuie să existe programe de reintegrare pe termen lung a victimelor.

Evident că este important să se ofere și cursuri de instruire profesională pentru diferite specialităţi. E necesar să avem specialişti care să poată lucra cu victimele, cum este lucrătorul social, psihologul .. Aceşti profesionişti trebuie să fie implicaţi la identificarea şi asistenţa victimelor traficului. Este foarte important ca asistentul social să poată acorda asistenţă şi potenţialelor victime: familiilor vulnerabile, copiilor din categoria de risc care ar putea ajunge pe mâna traficanţilor.

Deci, consider că în primul rând pentru prevenirea și combaterea traficului de copii e foarte important să putem lucra la nivel de comunitate, unde să avem specialişti în domeniul protecţiei copilului. Trebuie să ținem cont că, indiferent de vîrstă, un copil poate ajunge victimă atîta timp cît nu va fi protejat ca atare. Lupta împotriva traficului de copii înseamnă, în primul rând, cooperare naţională şi internaţională, parteneriate între structuri de stat şi ONG-uri, în aşa fel încît să fie dezvoltate noi iniţiative care să susţină dezvoltarea capitalului uman, reîntoarcerea valorilor şi toate acestea avînd un singur beneficiar – copilul.

Referințe:

1. STUDIUL FENOMENULUI TRAFIC DE COPII ÎN REPUBLICA MOLDOVA 2010, Centrul Internaţional pentru Protecţia și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada" Autori: Viorelia Rusu, Tatiana Fomina.p.16-17.[Accesat : 04.11.2021] ,Disponibil : http://lastrada.md/publicatii/ebook/Child_Traffick_Ro_corr4.pdf
2. Suporturi de Curs Combaterea traficului de fiinţe umane (drept material și drept procesual) / Mihaela Vidaicu, Igor Dolea; Institutul Naţional al Justiţiei – Ch.: „Nova Imprim" SRL, 2009. [Accesat : 04.11.2021] , Disponibil : https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Combating_Trafficking_-_Moldova.pdf

PREVENIREA ȘI COMBATEREA TRAFICULUI DE COPII

Vasile GUZUN,
student, anul III,
Facultatea Drept
Universitatea de Stat din Moldova

In the 19th century, slavery was officially banned in Europe, but it seems that this illegality continues today, millions of children suffer from a modern form of slavery, namely child trafficking. Child trafficking is one of the worst forms of violation of fundamental human rights. When the victim is a child, the negative physical and psychological consequences on his development are stronger. Thus, the intensification of the process of preventing and combating this phenomenon is of major importance, today and now.

Keywords: a modern form of slavery, child trafficking, violation of fundamental human rights, preventing and combating.

„Lasă-mă”, „mă doare”, „unde sunt”, „vreau la mami”?, sunt doar câteva secvențe care descriu durerea suportată de copii căzuți pradă traficului de ființe umane. „A vorbi astăzi despre această crimă, este o rușine, o rușine căci Europa Modernă, care se bucură de libertate și de respectul pentru drepturile fundamentale ale omului, a devenit totdată și un centru dureros și sfâșiitor pentru foarte mulți copii.”[1] Traficul de persoane este o infracțiune împotriva demnității umane, care distruge viețile multor copii din întreaga lume.

În anii 1850, sclavia a fost interzisă, iar mai târziu în 1871 a fost abolită oficial în Europa. Astăzi, cu peste mai bine de un secol, se pare că această ilegalitate continuă, milioane de copii suferă de forma modernă a sclaviei, și anume traficul de copii, care se manifestă prin muncă forțată, trafic de organe, cerșit, sclavie sexuală. Copii sunt lipsiți de drepturile lor fundamentale, sunt lipsiți de tot ceia ce poate fi mai frumos pentru ei, de a fi liberi și fericiți acasă. Pentru prevenirea și combaterea acestui fenomen, deja de peste 15 ani în Republica Moldova sunt adoptate mai multe legi și deschise mai multe centre. În 2005, Parlamentul a ratificat una dintre cele mai importante convenţii internaţionale şi a adoptat Legea privind prevenirea şi combaterea traficului de fiinţe umane. Această lege a introdus completări şi modificări la Codul Penal şi Codul de Procedură Penală şi alte reglementări menite să înăspreasc pedeapsa pentru traficanți. De asemenea, „cel mai important mecanism de prevenire a traficului de fiinţe umane din Republica Moldova este Sistemul Naţional de Referire creat în 2006 cu suportul donatorilor externi și a organizațiilor neguvernamentale. Scopul acestuia constă în protecția și promovarea drepturilor omului, în privința persoanelor care au suferit din urma traficului de ființe umane și își coordonează eforturile în parteneriat strategic cu societatea civilă, precum și cu alți actori activi în acest domeniu.”[2]

Din punctul de vedere al specialiştilor, condiţiile care vin în sprijinul traficanţilor pentru a-şi atinge scopurile inumane sunt generate de sărăcie, nivelul scăzut al educaţiei, dorinţa de a avea o viaţă mai bună în afara ţării, lipsa informaţiilor privind traficul şi lipsa unei culturi a migraţiei. Astfel, în acest sens copiii cu un grad ridicat de risc de a fi traficaţi provin din familii sărace, sunt copii abuzaţi, copii lipsiţi de îngrijire părintească. În această ordine de idei deducem că cea mai frecventă modalitate de recrutare o reprezintă falsele promisiuni de muncă venite din partea unor cunoştinţe, rude sau prieteni. Faptul că aceștia se prezintă ca niște ,,persoane de succes,, care au reușit să adune în străinătate sume mari de bani într-o perioadă scurtă de timp le trezește un interes deosebit pentru acest subiect, reprezentând defapt un factor care contribuie la vulnerabilitatea acestor copii.

Totuși, cum putem preveni traficul de copii? Un pas important în acest sens este introducerea disciplinei de ,,Educație Juridică,, în școli ca materie obligatorie. Mai nou, acest proiect legislativ a fost votat de către Parlamentul României la 18.10.2021. Astfel lipsa informaţiilor despre modalităţile legale de a munci într-o altă ţară (vârsta minimă legală, acte necesare, pregătire profesională) îi fac pe copii vulnerabili în faţa unor promisiuni de slujbe foarte bine plătite şi care nu necesită o pregătire specializată.

Centrul Naţional de Prevenire a Abuzului faţă de Copii în cadrul analizei și publicației ,,COPIII, PRADĂ UŞOARĂ" a identificat câțiva factori care stabilesc că absenţa unui copil de la şcoală vorbeşte fie despre faptul că acesta munceşte, fie că a fost traficat. Abandonul şcolii înseamnă că respectivul copil este în afara atenţiei adulţilor sau se află în preajma unei personaj negativ. Totodată, este un semnal că acest copil este o potenţială victimă a traficului de fiinţe umane. [3] Astfel, poliția în colaborare autoritățile locale și întreaga comunitate trebuie să ducă o evidență amplă în cazul acestor copii. De asemenea, la acest subiect este necesar crearea unui organ central de specialitate pe lângă Guvern, care să fie preocupat doar de problemele protecţiei copilului. Actualmente, Republic Moldova nu dispune de o astfel de structură, deşi este extrem de necesară în condiţiile în care foarte mulţi copii nu frecventează şcoala, vagabondează, cerşesc, sunt traficaţi în interiorul republicii şi peste hotarele ei.

Și sigur, cât mai multe activități cu privire la acest subicect în toate localitățile în vederea ,,creşterii gradului de conştientizare în rândul persoanelor vulnerabile cu privire la traficul de fiinţe umane şi sensibilizarea populaţiei privind implicaţiile traficului de persoane, în vederea reducerii cererii de servicii din perspectiva exploatării sexuale.,,[4]

Suntem în era tehnologiilor, astfel ar fi important și crearea unei aplicații care va îmbunătăți baza de cunoștințe a grupurilor vulnerabile implicate în cerșetorie și alte forme de exploatare a muncii, va îmbunătăți asistența victimelor și identificarea lor de către practicienii care vin în contact cu victimele sau potențialele victime ale traficului de ființe umane, va preveni traficul de copii din Republica Moldova, în special în contextul procurii eliberate de notarii publici în localitățile predispuse la trafic.

Cu informații în cadrul acestei aplicații vor interveni și asistenții și lucrătorii sociali, profesioniștii care lucrează cu copii, profesioniștii care luptă împotriva traficului de persoane, notarilor publici și toți cei care doresc să participe la prevenirea si combaterea traficului de copii.

Un alt pas important spre prevenirea traficului de copii este ,,asigurarea unei alerte ridicată în rândul organelor de drept și alți responsabili de primă linie pentru a recunoaște și identifica traficul de persoane. Ofițerii de urmărire penală ar trebui să fie pregătiți pentru că traficanții își schimbă locul rapid, crescând prezența online și folosind instrumente de investigare avansate, inclusiv instrumente de investigație financiară pentru a identifica traficul de persoane în fluxurile financiare din cauza creșterii plăților fără numerar.,,[5]

La final, vreau să menționăm că totuși cel mai important pas este atitudinea: ,,Nu cred că mi se poate întâmpla mie,, este un mod de gândire care poate duce la experiențe cu consecințe grave, chiar fatale în unele cazuri. Câți dintre noi, părinți, frați, surori am încercat măcar odată să vorbim cu copii despre siguranța acestora? Câți dintre noi am încercat să realizăm ceva pentru a preveni aceste infracțiuni? Un traficant se poate afla în curtea fiecărei școli, dar cine va fi următoarea victimă nu se știe, de aceea este mai bine să prevenim o problemă decât s-o rezolvăm. Împreună distrugem zidul indiferenței, traficul de copii poate fi prevenit!

Referințe:

1. Zbigniew Ziobro, în numele Grupului ECR. – (PL) în cadrul dezbaterilor cu privire la întrebarea cu solicitare de răspuns oral adresată de Anna Hedh şi Edit Bauer, în numele Comisiei pentru libertăţi civile, justiţie şi afaceri interne şi al Comisiei pentru drepturile femeii şi egalitatea de gen Consiliului cu privire la prevenirea traficului de persoane din 19.01.2010, Strasbourg. [Accesat: 10.07.2021] Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-7-2010-01-19-ITM-010_RO.html
2. Considerații generale despre Sistemului Național de Referire. [Accesat: 10.07.2021] Disponibil: http://www.antitrafic.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=22&t=/Sistemul-national-de-referire/Consideratii-generale
3. Publicaţie a Centrului Naţional de Prevenire a Abuzului faţă de Copii „COPIII, PRADĂ UŞOARĂ” Nr.3 2005 p. 10 [Accesat: 10.07.2021] Disponibil: https://www.cnpac.md/wp-content/uploads/2020/05/IMPACTnr.3_2005.pdf
4. Comunicat de presă din 04.03.2019 cu privire la „DISTRUGE ZIDUL INDIFERENŢEI! TRAFICUL DE PERSOANE POATE FI PREVENIT.” Campanie naţională de prevenire a traficului de persoane în scopul exploatării sexuale. [Accesat: 10.07.2021] Disponibil: https://anitp.mai.gov.ro/distruge-zidul-indiferentei-traficul-de-persoane-poate-fi-prevenit/
5. Recomandările Oficiului Reprezentantului Special și al Coordonatorului OSCE pentru combaterea traficului de ființe umane (ORS). [Accesat: 10.07.2021] Disponibil: http://www.antitrafic.gov.md/libview.php?l=ro&idc=37&id=1319&t=/Presa/Presa-despre-traficul-de-fiinte-umane/Combaterea-traficului-de-persoane-in-timpul-crizei-COVID-19Recomandarile-Oficiului-Reprezentantului-Special-i-al-Coordonatorului-OSCE-pentru-combaterea-traficului-de-fiinte-umane-ORS

PREVENIREA ȘI COMBATEREA TRAFICULUI DE COPII

Alina TAMAZLÎCARU
studentă, anul III,
Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *Child trafficking is a crime that goes beyond any limits. The factors that influence the development of this phenomenon are: the development of information technologies, globalization. The Covid-19 pandemic has accelerated some processes that facilitate the continuous development and create favorable conditions for the realization of alternative harmful actions provided by the incrimination norm. Likewise, the pandemic situation has influenced and highlighted some serious problems in society and at the level of public authorities.*

Prevention, as a goal of criminal law, can be achieved through public information, training with employees who have direct contact with children or parents of children, social guidance, etc.

In this sense, there are several directions in which state representatives urgently need to take decisive action. In order to protect children from the risk of trafficking, viable social and economic protection services for families and parents must be created, as well as alternative services for identifying families and children at risk and mechanisms for early and sustainable intervention.

Keywords: *child trafficking, national and transnational child trafficking, causes and generating factors, prevention and control, COVID-19 influence.*

Omenirea evoluează necontenit, iar odată cu aceasta iau amploare și dezvoltarea unor fenomene atât pozitive, cât și fenomene ce au un impact negativ. De altfel, dezvoltarea tehnologiilor informaționale este cea care generează nu doar consecințe favorabile societății, ci impregnează și alimentează unele fapte și procese care afectează întreaga societate internațională. Din perspectiva implicaţiilor sociale, datorită creșterii alarmante din ultimii ani, traficul de persoane devine un fenomen naţional și transnaţional, fiind favorizat de procesul general al globalizării și de utilizarea tehnologiilor moderne. [1, p.12]

Traficul de copii a fost incriminat ca răspuns la o acută problemă socială ce devenea tot mai alarmantă, urmărindu-se stoparea fenomenului în cauză. Actualmente, traficul de copii constituie una dintre cele mai grave probleme cu care se confruntă Republica Moldova. Deși a înregistrat, într-un termen record, proporţii inimaginabile și inacceptabile pentru societatea noastră, fenomenul nu este, practic, în atenţia autorităților statului. Cu toate că la ora actuală traficul de copii este conștientizat de opinia publică, populaţia percepe în continuare superficial fenomenul, esenţa lui nefiind înţeleasă. Această problemă persistă și în rândurile angajaţilor organelor de drept. Apar probleme privitoare la încadrarea juridică

corectă a faptelor de trafic de copii. Activitatea de prevenire și contracarare a fenomenului traficului de copii trebuie să fie fundamentată pe rezultatele și recomandările cercetărilor ştiinţifice în domeniu. Ori, în caz contrar, există riscul ca eforturile depuse în vederea stopării acestui flagel să eșueze, iar traficul de copii să se amplifice în continuare. [2,p.197]

Din păcate, copiii sunt mult mai sensibili în fața oricărui tip de infracțiuni, dat fiind faptul că au o dezvoltarea psihofizică specifică, la fel, sunt foarte predispuși din punct de vedere emoțional spre a accepta orice tip de propuneri, fiind foarte naivi și creduli, de aceea ei pot fi numiți „pradă ușoară" pentru traficanți.

În Republica Moldova, copiii sunt mai vulnerabili în fața fenomenului exploatării și traficului, băieţi şi fete, care în majoritatea lor, provin din medii sociale, toxice chiar, lipsiţi de grija părintească. În acest sens, așa cum o menționează **Centrul Internațional „La Strada"** [3]**,** se conturează și câteva direcții în care reprezentanții statului trebuie urgent să întreprindă măsuri hotărâte. Pentru a proteja copiii de riscul traficului trebuie să fie create servicii viabile de protecție socială și economică pentru familii și părinți, dar și servicii alternative de identificare a familiilor și copiilor în situaţii de risc și mecanisme de intervenție timpurie şi durabilă".

Un alt factor care influențează dezvoltarea traficului de copii este generat de faptul că cererea de exploatare a crescut, iar traficanții și-au mutat activitatea pe online, astfel pandemia, cu părere de rău, creează condiții favorabile pentru ca fenomenul traficului de copii să ia amploare. Acest lucru se explică prin faptul că o consecință a izolării impuse de pandemie este că relațiile dintre persoane au fost mutate exclusiv în spațiul online, astfel că recrutarea, ca modalitate de realizare a acțiunii principale prin intermediul internetul s-a dublat. Așadar, pandemia a generat multe schimbări care într-un anumit mod „facilitează" dezvoltarea fenomenului traficului de copii, iar ca și factori ce contribuie la intensificarea activității de traficare a minorilor sunt:

- închiderea instituțiilor de învățământ și lăsarea copiilor acasă fără supraveghere;
- pierderea locurilor de muncă a părinților acestor copii, ceea ce de cele mai dese ori, duce la apariția unor stări depresive la aceștia și scăderea protecției propriului copil;
- s-au închis frontierele, ceea ce a generat intensificarea traficului de copii pe teritoriul statului nostru;
- neglijarea familiilor ce se află într-o situație financiară deplorabilă (familiile vulnerabile);
- la nivel psihologic, problemele de sănătatea mintală generate de izolare, au generat necesitatea satisfacerii sexuale mult mai intensificate a destinatarilor serviciilor de exploatare sexuală comercială și necomercială.

Dacă apărarea juridico-penală a valorilor sociale și a relațiilor sociale cu privire la aceste valori, precum și incriminarea faptelor prejudiciabile în Republica Moldova este realizată de puterea legislativă,

atunci combaterea și prevenirea traficului de copii poate fi realizată de orice entitate în colaborare cu autoritățile publice. Astfel partea ce ține de prevenire poate fi realizată prin:

- informarea publică (prin elaborarea, distribuirea de materiale, ghiduri și publicarea informațiilor pe paginile oficiale ale autorităților publice/instituțiilor);
- petrecerea diferitelor instruiri (organizarea cursurilor, a seminariilor de instruire cu diverși reprezentanți care se află în contact direct și indirect cu copiii);
- îndrumarea socială (prin publicarea celor mai des întâlnite spețe, alături de soluțiile de îndrumare valabile în aceste cazuri, exercitarea de către funcționari a rolului de îndrumător în cadrul controalelor efectuate).

Dat fiind faptul că o cauză majoră/factor determinant în dezvoltarea fenomenului traficului de copii este însăși dezvoltarea tehnologiilor informaționale, în cele ce urmează ne vom referi anume la faptul cum putem preveni traficul de copii (realizat prin mijloace de comunicare online), ceea ce ar presupune o limitare a accesului la internet. Părinții ar trebui să aibă grijă de ceea ce face copilul său în rețea, pentru că există o listă de site-uri de dating, rețele de socializare, care sunt destinate persoanelor adulte, unde copilul poate accesa informații depășite pentru vârsta lui și care nu oferă protecție suficientă datelor cu caracter personal, astfel încât este posibil ca copilul să interacționeaze cu un potențial traficant, site-urile respective, nefiind oficiale sporește riscul de a nu oferi protecție suficientă datelor cu caracter personal. În acest caz, dreptul la Internet a copilului este și trebuie să fie limitat. Îmi pare bine că această problemă a fost analizată deja și s-au găsit soluții. Se pot activa programe de control parental pentru monitorizarea a ceea ce face copilul web, iar această funcție se poate găsi în diversele antivirusuri. S-au creat și diverse aplicații în internet destinate numai copiilor. De aceea, o metodă de prevenire ar fi informarea părinților despre existența acestor tipuri de aplicații și posibilități.

De asemenea, o altă metodă pe care aș propune-o întru prevenirea și combaterea traficului de copii ar fi realizarea seminarelor de instruire cu reprezentanții poliției frontiere, adică a persoanelor ce își exercită activitatea în legătură cu trecerea frontierei, deoarece de cele mai dese ori, victimele traficului de copii sunt trasnportați către destinația finală ce se află peste hotarele țării. Iar în contextul pandemic, unele victime întâlnesc dificultăți cu privire la reîntoarcerea acasă, dat fiind faptul că se pot impune diverse restricții la intrare în țară. În acest context, ar fi benefică întreprinderea de către autorități a unor acțiuni îndreptate spre identificarea victimelor traficului de copii și facilitarea reîntoarcerii lor acasă.

Metodele ce suscită mult atenția populației sunt spoturile și materialelor publicate la posturi de televiziune, paginile oficiale ale instituțiilor, care pe lângă informare, au și un impact direct asupra psihicului și asupra emoțiilor persoanelor, fiind un mijloc accesibil publicului larg. Totuși cred cu certitudine că despre traficul de copii trebuie să se vorbească nu doar de Ziua Europeană pentru

combaterea traficului de ființe umane (18 octombrie), ci și pe tot parcursul anului. De aceea, considerăm cu precădere că pe parcursul întregului an, autoritățile ar trebui să fie cât mai vocale la diverse emisiuni televizate, posturi de radio, la diverse seminare desfășurate în școli/universități.

La fel, ca mod de prevenire ar fi necesară intervenția autorităților statului, în cazul familiilor în care unul din părinți sau ambii părinți sunt plecați la muncă peste hotare, iar copiii se află în grija rudelor apropiate sau sub supravegherea altor membri de familie. Această monitorizare s-ar referi mai mult la discuții cu copiii respectiv ce ar viza informarea acestora despre traficul de copii (și nu numai, pornografia infantilă, atragerea minorilor în activitatea criminală și alte infracțiuni posibile care pot fi săvârșite asupra minorilor), dar și discuții cu rudele care au grijă de acesta despre posibilele riscuri sau semne care ar evidenția comiterea eventuală a traficului.

În general, pandemia de COVID-19 (SARS-CoV-2) n-a influențat direct evoluția fenomenului negativ de trafic de copii, ea doar a facilitat realizarea unor acțiuni infracționale, dar și a scos în evidență lacunele, pe care sperăm căautoritățile le vor remedia prin implicarea întregii populații.

Ca și concluzie, aș menționa că odată cu globalizarea și digitalizarea vieții noastre, ne confruntăm cu mai multe „pandemii", le-am putea numi - „pandemia violenței", „pandemia traficului de copii", deoarece dacă nu întreprindem acțiuni concrete și imediate, riscăm să împânzim lumea cu traficanți și victime alte traficului, „vaccinul" în cazul acestor pandemii enunțate mai sus ar fi chiar informarea corectă și sub toate aspectele a adulților despre traficul de copii, dar și despre cel al persoanelor adulte, care la rândul său vor fi mult mai precauți cu copiii, protejându-i de pericol. Dat fiind faptul că este o persoană cu un grad de vulnerabilitate victimală sporită, este distinsă ca o categorie specială de victime ale traficului cărora legiutorul le oferă o protecție specială, diferențiind două componențe de infracțiune separate: traficul de ființe umane și traficul de copii.

Ar fi o banalitate dacă aș spune că doar prin eforturi comune putem preveni și combate acest fenomen negativ, care poate să afecteze nu doar copii din pături sociale vulnerabile. Responsabilitatea majoră care ne revine nouă, adolescenților și adulților, studenților și autorităților publice și oricărui cetățean responsabil este să apărăm pe cei aflați în stare de neputință, să fie precauți și să transmitem informațiile veridice pe care le avem despre fenomenul traficului de ființe umane.

Referințe:

1. VIDAICU, M., DOLEA, I., Combaterea traficului de ființe umane (Drept Material Și Drept Procesual) ISBN 978-9975-9792-4-5, Institutul Național al Justiției, Chișinău, 2009, 187 p.
2. GANGUR, A., Dimensiuni juridico-penale ale traficului de copii. În Comunicări științifice „Intellectus" 3-4/2020, p.197-203 [Accesat: 19.10.2021] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/197-203_16.pdf
3. Ziua Europeană pentru combaterea traficului de ființe umane, 18 octombrie 2017, [Accesat: 19.10.2021] Disponibil: http://lastrada.md/rom/articole/18-octombrie-ziua-europeana-pentru-combaterea-traficului-de-fiinte-umane-142

PREVENIREA ȘI COMBATEREA TRAFICULUI DE COPII

Irina VASILAȘCU,
studenta anului IV,
Facultatea Drept, ULIM

Child trafficking is a socially dangerous act that has gained international significance due to its dynamics. This crime, at international level, is attributed to human beings trafficking in general, and in national law is incriminated in a particular article of the Criminal Code, namely art. 206. In the context of increasing the number of trafficked children in the total number of victims of human beings trafficking, it is absolutely necessary to strengthen the efforts of the competent authorities and direct the State's attention to developing more effective policies and measures to prevent and combat child trafficking. Among the most important aspects to be assessed in order to identify potential victims of child trafficking and provide them with assistance are: the use of research results and paying more attention to the link between child trafficking and the use of information communication technologies; strengthening the capacities and resources of child protection professionals; raising public awareness of child trafficking and its various manifestations; ensuring a protected environment for children in street situations and unaccompanied or separated children seeking asylum; ensuring that specialized NGOs receive adequate funding.

Cuvinte-cheie: *trafic de copii, victime, asistență psihologică, măsuri de combatere.*

Omul este o creație divină, care poate supraviețui într-o realitate dură doar dacă luptă. Și, după cum este firesc, cel mai vulnerabil pierde. Lumea este astfel creată, încât niciodată nu au existat doar bogați și puternici. Această delimitare a caracterizat societatea, indiferent de epoca la care facem referință: sclavi și proprietari de sclavi, țărani și feudali, burghezi și muncitori, astfel, parcursul istoric al evoluției omenirii ne-a demonstrat că cei slabi au fost mereu supuși factorilor de constrângere.

De ce este relevantă această incursiune istorică? Argumentul se prezintă a fi unul foarte simplu. Această regulă, păstrată încă din antichitate, este valabilă și astăzi, inclusiv în contextul traficului de ființei umane în general, și al traficului de copii în particular. Astfel, cei mai slabi sunt ademeniți în mrejele unor promisiuni grandioase, căzând ulterior în prada propriilor vise.

Traficul de ființe umane, fiind un fenomen complex și dinamic, care afectează majoritatea statelor lumii, este recunoscut drept infracțiune care își găsește reglementare atât la nivel național, cât și la nivel internațional. În temeiul art.4 lit. a) al Convenției Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, încheiată la Varşovia la 16 mai 2005 [1], în vigoare pentru Republica Moldova din 2006 [2], traficul de ființe umane desemnează recrutarea, transportul, transferul, cazarea sau primirea persoanelor, prin amenințarea cu utilizarea forței sau altor forme de constrângere, prin răpire, fraudă,

înşelăciune, abuz de autoritate sau de o situaţie de vulnerabilitate, sau prin oferirea sau acceptarea de plăţi sau avantaje pentru obţinerea consimţământului unei persoane, având autoritate asupra altei persoane, în scopul exploatării. Exploatarea cuprinde, cel puţin, exploatarea prostituţiei celorlalţi sau alte forme de exploatare sexuală, munca sau serviciile forţate, sclavia sau practicile similare acesteia, aservirea sau prelevarea de organe.

Acest subiect, fiind unul foarte sensibil, necesită a fi abordat pornind de la valoarea demnității umane. Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948 [3], în vigoare pentru Republica Moldova din 30 decembrie 1998, stabilește că libertatea, dreptatea și pacea în lume este fundamentată și asigurată prioritar prin recunoaşterea demnităţii inerente tuturor membrilor familiei umane şi a drepturilor lor egale şi inalienabile. Cu trimitere la definiția legală a traficului de ființe umane, sclavia, fiind una dintre formele de realizare a laturii obiective a componenței de infracțiune respective, este interzisă inclusiv prin art.4 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, sub orice formă de manifestare.

Și totuși, de ce copiii sunt mai predispuși riscului de a fi traficați? Dar mai întâi de toate să stabilim cine este copilul: congruent actelor internaționale [4], la care și Republica Moldova a aderat, prin copil se înţelege orice fiinţă umană sub vârsta de 18 ani, exceptând cazurile în care legea aplicabilă copilului stabileşte limita majoratului sub această vârstă. Iar revenind la întrebarea noastră, răspunsul este unul absolut firesc: ei sunt ființe inocente și naive din punct de vedere psihologic, ușor de manipulat și de capturat în jocul traficanților.

Dacă să abordăm problema traficului de copii prin prisma legislației naționale, atunci este necesar de a invoca art.206 din Codul penal al Republicii Moldova, prin care legiuitorul pedepsește această faptă socialmente-periculoasă [5]. Componența de infracțiune respectivă este incriminată într-o variantă-tip (alin. (1)) și alte două forme agravante (alin. (2) și (3)). Astfel, prin noțiunea de trafic de copii, legiuitorul statuează următoarea definiție: recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil, precum şi darea sau primirea unor plăţi ori beneficii pentru obţinerea consimţământului unei persoane care deţine controlul asupra copilului, în scopul: exploatării sexuale comerciale sau necomerciale; exploatării prin muncă sau servicii forţate; practicării cerşetoriei sau în alte scopuri josnice; însuşirii ajutoarelor, indemnizaţiilor sau prestaţiilor sociale; folosirii ilegale în testări sau experimente medicale ori ştiinţifice; exploatării în sclavie sau în condiţii similare sclaviei; folosirii în conflicte armate; folosirii în activitate criminală; prelevării organelor, ţesuturilor şi/sau celulelor umane; vânzării sau cumpărării; folosirii în calitate de mamă-surogat ori în scop de reproducere; adopţiei ilegale.

Datorită modalităților multiple de realizare a infracțiunii incriminate la art. 206 din CP al RM, aceasta se caracterizează atât printr-un obiect juridic principal, care constă în relațiile sociale cu privire la dezvoltarea fizică, psihică, spirituală și intelectuală a minorului, cât și printr-un obiect juridic secundar, pe care îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a minorului [6, p. 1037]. În contextul formelor agravante prin care poate fi realizat traficul de ființe umane, cu certitudine, conținutul obiectului juridic secundar este unul mult mai amplu și atentează la un ansamblu pluridimensional al relațiilor sociale.

Dinamica fenomenului traficului de ființe umane în Republica Moldova, și în special al copiilor, reflectă, cu precădere, realitatea social-economică. Potrivit datelor statistice oficiale, la nivel național, în anul 2020, au fost identificate în total 23 de victime copii. Analizând această situație cu referire la criteriul de gen, 20 de victime au fost fete, iar 3 victime au fost băieți. Un indice pozitiv îl atestăm prin prisma diminuării numărului de victime față de anul 2019, când au fost traficate 74 de fete și 11 băieți [9].

În contextul subiectului cercetat, statul și-a asumat rolul de a garanta fiecărui copil dreptul la un nivel de viaţă adecvat dezvoltării sale fizice, intelectuale, spirituale şi sociale. Astfel, prin intermediul organelor competente în domeniu şi organele de drept, protecția drepturilor copiilor trebuie să fie asigurată [7].

În drept, la data de 22.05.2018, Guvernul Republicii Moldova a adoptat Strategia națională de prevenire și combatere a Traficului de ființe umane pentru anii 2018-2023 prin Hotărârea nr.461. Concomitent, a fost elaborat și un Plan de acțiuni pentru anii 2018-2020 privind implementarea Strategiei naționale de prevenire şi combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2018-2023 [8]. Scopul acestor acte, după cum și este statuat, rezidă în dezvoltarea durabilă a sistemului naţional de prevenire şi combatere a traficului de fiinţe umane prin prisma paradigmei 4P. Rolul acestei Strategii este de a asigura continuitatea politicii de stat privind reformarea relaţiilor de cooperare naţională şi transnaţională între organizaţiile guvernamentale, necomerciale şi interguvernamentale pentru implementarea măsurilor de prevenire şi combatere a traficului de fiinţe umane, în vederea promovării drepturilor victimelor și prezumatelor victime ale traficului de fiinţe umane, conform principiilor respectării drepturilor omului şi a egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi. Amploarea și impactul acestui fenomen o deducem și din faptul că măsurile strategice în domeniu sunt impuse și de prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană în perioada 2017-2019 și ale Planului naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022.

Planul de acțiuni pentru 2018-2020 privind implementarea Strategiei naționale a fost realizat în măsură de 81 %, după cum urmează: 82 dintre acțiuni realizate integral, 9 acțiuni realizate parțial și 10 acțiuni nerealizate. Unul din obiectivele de perspectivă acre rămâne a fi o prioritate pentru autorități în vederea combaterii traficului de copii constă în identificarea preventivă a potențialelor victime, în special din rândul copiilor din centrele de plasament de stat [9].

Un pas important realizat de Republica Moldova în vederea prevenirii traficului de copii, dar și acordarea suportului celor care au devenit deja victime ale acestei orori îl constituie inaugurarea unui serviciu specializat pentru copii - victime şi potenţiale victime ale violenţei, neglijării, exploatării şi traficului de fiinţe umane în cadrul Centrului de asistență și protecție pentru victimele și potențialele victime ale traficului de fiinţe umane din muncipiul Chișinău. Totodată, la fel de relevantă este și fondarea și funcționarea Serviciului de asistență telefonică gratuită pentru copii „Telefonul Copilului" 116 111, aflat sub egida Ministerului Muncii și Protecției Sociale în colaborare cu Centrul Internațional „La Strada". Scopul acestei linii telefonice este anume sporirea nivelului de protecţie a drepturilor copiilor prin accesul direct şi gratuit la consiliere psiho-emoţionalăşi informarea acestora despre drepturile lor şimodalităţile prin care acestea pot fi realizate şi apărate.

Pentru a putea analiza eficiența măsurilor întreprinse de stat, este necesară o evaluare externă a impactului acestora în vederea combaterii și diminuării acestui fenomen. Astfel, potrivit Convenţiei Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de fiinţe umane, se întemeiază Grupul de experţi pentru lupta împotriva traficului de fiinţe umane, generic intitulat GRETA, ce are drept misiune să monitorizeze aplicarea prevederilor Convenției de către statele semnatare.

În fapt, sub aspectul prevenirii traficului de copii și identificarea și asistența copiilor victime ale traficului, în cadrul Raportului de Evaluare pentru Republica Moldova, realizat de GRETA la cea de-a treia rundă de evaluare în decembrie 2020 [10], grupul de experți a venit cu recomandări către autoritățile naționale să își consolideze eforturile în vederea îmbunătățirii prevenirii traficului de copii și identificării și asistenței copiilor victime ale traficului, primordial prin prisma următoarelor acțiuni: 1) utilizarea rezultatelor cercetării și acordarea unei atenții sporite legăturii dintre traficul de copii și utilizarea tehnologiilor informaționale de comunicare; 2) consolidarea capacităților și resurselor profesioniștilor din domeniu protecției copilului; 3) sensibilizarea publicului cu privire la traficului de copii și a diferitelor manifestări ale sale (inclusiv cerșetorie forțată, căsătorie forțată și criminalitate forțată); 4) asigurarea unui mediu protejat pentru copiii aflați în situații de stradă și copiii neînsoțiți sau copiii separați care caută azil; 5) asigurarea faptului că ONG-urile specializate primesc finanțare adecvată.

Drepturile copiilor sunt apărate, inevitabil, și la nivel internațional. În acest context, o relevanță notorie revine, inclusiv, Convenției cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 [4], în vigoare pentru Republica Moldova din 30 decembrie 1998, care expune exhaustiv direcțiile spre care urmează să se orienteze statul la elaborarea politicilor în domeniu. Astfel, în art. 34 este menționat faptul că obligația statului constă în asumarea măsurilor în vederea prevenirii și contracarării: a) incitării sau constrângerii copiilorsă cadă pradă activităţilor sexualeilegale; b) exploatării copiilor în scopul prostituţiei sau al altor practici sexuale ilegale; c) exploatării copiilor în scopul producţiei de spectacole sau de materiale cu caracter pornografic. Norme cu caracter asigurator în domeniu sunt statuate și în articolele 35, potrivit căruia statul trebuie să prevină răpirea, vânzarea şi traficul de copii în orice scop şi sub orice formă și art. 36, potrivit căruia statul trebuie să protejeze copilul contra oricărei forme de exploatare dăunătoare oricărui aspect al bunăstării sale.

Problema abordată este una foarte sensibilă și nu trebuie să fim indiferenți când suntem martorii unor scene care, în fond, ar putea supune unui risc ulterior copilul – mâine, nu știi ce se poate întâmpla cu aproapele tău.

Maya Angelou spunea că „demnitatea înseamnă că merit cel mai bun tratament pe care îl pot primi”, iată de ce nu trebuie să îl desconsiderăm pe cel de lângă noi, pentru că nimeni nu ne garantează că nu vom fi și noi în locul persoanei respective. Numai moralitatea acțiunilor noastre poate da frumusețe vieții și poate asigura demnitatea umană, iată de ce haideți să fim socialmente responsabili.

Referințe:

1) Convenţia Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de fiinţe umane, încheiată la Varşovia la 16 mai 2005. [Accesat: 18.10.2021] Disponibil: http://www.antitrafic.gov.md/public/files/Convenia_CoE_ROM.pdf
2) Legea pentru ratificarea Convenţiei Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de fiinţe umane nr. 67 din 30.03.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-69 art. 277 din 28.04.2006.
3) Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. [Accesat: 18.10.2021] Disponibil: https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/rum.pdf
4) Convenția cu privire la Drepturile Copilului, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 20 noiembrie 1989. [Accesat: 18.10.2021] Disponibil: https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf
5) Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 art. 195 din 14.04.2009.
6) BRÎNZA S., STATI V. Tratat de Drept Penal. Partea specială. Vol. I. Chișinău: F.E.-P. Tipografia centrală, 2015. 1328 p.
7) Legea privind drepturile copilului nr. 338 din 15.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 13 art. 27 din 02.03.1995.

8) Hotărârea Guvernului nr. 461 din 22.05.2018 cu privire la aprobarea Strategiei naţionale de prevenire şi combatere a traficului de fiinţe umane pentru anii 2018-2023 şi a Planului de acțiuni pentru anii 2018-2020 privind implementarea acesteia. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 167-175 art. 512 din 25.05.2018.
9) Raportul național de realizare a politicii de prevenire și combatere a traficului de ființe umane 2020. [Accesat: 18.10.2021] Disponibil: http://www.antitrafic.gov.md/libview.php?l=ro&idc=30&id=1362&t=/Rapoarte/Nationale/Raport-national-de-realizare-a-politicii-de-prevenire-si-combatere-a-traficului-de-fiinte-umane-pentru-anul-2020
10) Raportul (GRETA) de Evaluare pentru Republica Moldova. Runda a treia de evaluare. Acces la justiție și remedii efective pentru victimele traficului de ființe umane. Publicat la 03 decembrie 2020. [Accesat: 18.10.2021] Disponibil: http://www.antitrafic.gov.md/libview.php?l=ro&idc=32&id=1360&t=/Rapoarte/Ale-partenerilor-internationali/Raportul-Grupului-de-Experti-privind-Lupta-contra-Traficului-de-Fiinte-Umane-de-Evaluare-pentru-Republica-Moldova-GRETA-Runda-a-treia-de-evaluare-Acces-la-justitie-i-remedii-efective-pentru-victimele-traficului-de-fiinte-umane

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ NAȚIONALĂ
DEDICATĂ ANIVERSĂRII A 75 DE ANI DE LA FONDAREA
UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA

„REABILITAREA VICTIMELOR INFRACȚIUNII”

Bun de tipar 24.01.2022. Formatul 70×100 $^{1}/_{12}$
Coli de tipar 24,08. Coli editoriale 16,7.
Comanda _____. Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str.A.Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009